



ΑΤΤΙΚΑΙ ΝΥΚΤΕΣ

I

ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ

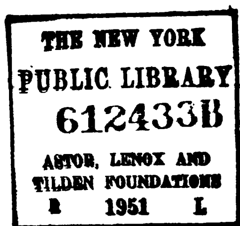
Σ. Ν. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
10—ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ—10

1884



ΝΙΚΟΛΑΩι Β***

ΑΡΕΤΗι ΣΙΩΠΩΣΗι

ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΝ

Σ. Ν. Β.

I.

Εἰ καὶ ὁ πρόλογος ἑνὸς βιβλίου παρίσταται συνήθως προανάκρουσμα πληκτικὸν τῆς ἐπακολουθούσης ὁποιασδήποτε ἁρμονίας, οὐχ ἧττον καὶ ὁ πρόλογος ἐνίοτε εἶναι εὔχυλος καὶ φίλιος, ὅπως τὸ φίλημα εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ γάμου, ὅπως τῆς γυμνῆς ἡμέρας πρόλογος εἶναι ἡ ῥοδοδάκτυλος ἠώς. Ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο μόνον εἶναι ἀναγνώσιμος ὁ ἡμέτερος ὧδε, ὅτι οὐδαμῶς ἴσως ἀποτελεῖ σχετικήν τινα προεισαγωγὴν τῶν παρεπομένων δραμάτων.

Σήμερον ὅτε ἡ κοινωνία γίνεται ἠχὼ τοῦ θεάτρου μᾶλλον, καὶ οὐχὶ ὅπως ἄλλοτε τὸ θέατρον ἐγίνετο ἡ ἔνθεος ἠχὼ τῆς κοινωνίας, ἡμεῖς δὲ οἱ νέοι Ἕλληνες, μηκέτι προσκτησάμενοι σύγχρονον ἐθνικὸν θέατρον, πρόκειται νὰ τραπῶμεν τὴν καλλίστην κατ' ἐπιλογὴν δραματικῆς τέχνης ὁδὸν, δὲν ἤθελεν ἴσως ἦναι ἄσκοπος μικρά τις μελέτη περὶ τοιούτου τινὸς θεάτρου. Ἑτέρωθεν πρὸς τὴν με-



ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ

Σ. Ν. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

ΔΡΑΜΑΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
10—ΟΔΟΣ ΟΜΗΡΟΥ—10

1884

I.

Εἰ καὶ ὁ πρόλογος ἑνὸς βιβλίου παρίσταται συνήθως προανάκρουσμα πληκτικὸν τῆς ἐπακολουθούσης ὁποιασδήποτε ἁρμονίας, οὐχ ἧττον καὶ ὁ πρόλογος ἐνίοτε εἶναι εὔχυλος καὶ φίλιος, ὅπως τὸ φίλημα εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ γάμου, ὅπως τῆς γυμνῆς ἡμέρας πρόλογος εἶναι ἡ ῥοδοδάκτυλος ἠώς. Ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο μόνον εἶναι ἀναγνώσιμος ὁ ἡμέτερος ὧδε, ὅτι οὐδαμῶς ἴσως ἀποτελεῖ σχετικήν τινα προεισαγωγὴν τῶν παρεπομένων δραμάτων.

Σήμερον ὅτε ἡ κοινωνία γίνεται ἠχὼ τοῦ θεάτρου μᾶλλον, καὶ οὐχὶ ὅπως ἄλλοτε τὸ θέατρον ἐγίνετο ἡ ἔνθεος ἠχὼ τῆς κοινωνίας, ἡμεῖς δὲ οἱ νέοι Ἕλληνες, μηκέτι προσκτησάμενοι σύγχρονον ἐθνικὸν θέατρον, πρόκειται νὰ τραπῶμεν τὴν καλλίστην κατ' ἐπιλογὴν δραματικῆς τέχνης ὁδὸν, δὲν ἤθελεν ἴσως ἦναι ἄσκοπος μικρά τις μελέτη περὶ τοιούτου τινὸς θεάτρου. Ἑτέρωθεν πρὸς τὴν με-

λέτην ὧδε ταύτην διήγειρεν ἡμᾶς κατά τινα λόγον ἡ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τῆς Μαρίας Δοξαπατρῆ τοῦ Κ. Δ. Βερναδάκη πεποίθησις ὅτι: μόνον τοῦ Σαιξπήρου τὸ δρᾶμα ἁρμόζει εἰς τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα καὶ τὴν διανοητικὴν κατάστασιν τῆς λογιωτέρας μερίδος τῆς σημερινῆς Ἑλλάδος.» Ἀποδεχόμενοι ἐν μέρει καὶ κατ' ἀνάγκην τὴν γνώμην ταύτην ὡς διαγράψαντος τοῦ Σαικσπήρου πλατύτατον ἢ κάλλιον εἰπεῖν ἀπέραντον κύκλον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τῶν νεωτέρων ἤδη χρόνων, θέλομεν ἀπωθήσῃ πως τὴν γενναίαν ταύτην τοῦ Κ. Βερναρδάκη εὐχὴν ἅτε ἀντικειμένων πάντῃ, καθ' ἡμᾶς, τῶν σαικσπηρείων δραμάτων πρὸς τὴν αἰσθητικὴν τοῦ Ἕλληνος φύσιν,— Ἕλληνος ἰδίως καὶ οὐχὶ Βυζαντινοῦ —, πάσης δὲ μιμήσεως αὐτῶν ὡς ἀποβησομένης δι' ἡμᾶς καὶ ἀνεπιτυχοῦς καὶ ἐθνικῶς βλαπτικῆς.

Θέλομεν λοιπὸν μικρὸν σκεφθῇ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου, κατὰ πόσον δύναται νὰ μετακλιματισθῇ εἰς τὴν λεπτόγεων Ἑλλάδα ἡ βαθύρριζος τοῦ Σαικσπήρου δρῦς, κατὰ πόσον δύναται καὶ πῶς νὰ ἐπιδράσῃ ἐνστερνηζομένη παρ' ἡμῶν ἡ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν δραματικὴ καθόλου φιλολογία, ποῦ δὲ καθ' ἡμᾶς, δειλῶς ἀποφαινομένους, ἔγκειται ἡ τῆς ἀληθείας διαγώνιος γραμμή.— Εἰρήσθω δὲ ἐκ προοιμίων ὅτι ἐν τῇ πτωχῇ ἡμῶν ταύτῃ μελέτῃ οὐδαμῶς προτιθέμεθα νὰ ἐπιβάλωμεν ὡς ἀπὸ πεφωτισμένης καὶ ἀκλονήτου πεποιθήσεως ἀξιώματα τὰς ὀλίγας ἡμῶν ταύτας περὶ τέχνης δραματικῆς σκέψεις, ἀλλ' ὡς φιλέλληνας καὶ φιλανθρώπους εὐχὰς εἰλικρινοῦς συνειδήσεως, καὶ θέλομεν ἁπλῶς ἀποσκοπήσῃ τὴν ἀπὸ τῶν ἠθῶν διάπλασιν καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἠθῶν πάλιν ροπὴν τῆς δραματικῆς

κυρίως ποιήσεως, προαιρούμενοι εἰ δυνατὸν ἐν τέλει τὴν μᾶλλον ἐμπρεπῆ εἰς τὸν Ἕλληνα καὶ τὸν ἄνθρωπον.

Ἴσως ὅμως τῶν αἰσθητικῶν καὶ δραματικῶν ἡμῶν πεποιθήσεων οὐδὲ κἂν τὰς ἄκρας δυνηθῶμεν νὰ ὑπενδείξωμεν, διότι μόνος ὁ διαμείνας ἐν Ἀθήναις σήμερον καὶ εἰδὼς τὴν ἀμουσίαν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, τὰς μυρίας σπουδαστοῦ ἑκάστου ἀνάγκας ὑπὲρ τοῦ ζῆν αὐτοῦ, μόνος αὐτὸς δύναται νὰ ἐννοήσῃ ποῖον ἀναλαμβάνει ὑπερηράκλειον ἀγῶνα, ἂν μὴ καὶ αὐτόχρημα μωρόν, ὁ κατατρίβων καὶ μῆνας μόνον τινὰς εἰς μουσοφιλεῖς μελέτας, ἵνα προαγάγῃ καὶ ὑπερασπίσῃ ἰδέαν μάλιστα πάντῃ καινοφανῆ, ἄνευ μεγάλης τινὸς διανοίας, ἄνευ ἐναμίλλου μαθήσεως, ἄνευ τινὸς βοηθείας βιβλιοθηκῶν, φιλομούσου ἔρωτος ἄλλων, ἁμίλλης, ἐλπίδος... Καὶ ὅμως κινεῖται εἰς τὸ στῆθός μου παλμός τις γενναῖος, εἰς τὸ πνεῦμά μου ἰδέα τις ἀκοίμητος. Εἴθε νὰ μὴ ἐλεγχθῶσι somnia aigri !

II.

Ὑπὸ τὸν ὡραῖον τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Ἑλλάδος οὐρανὸν ἡ φύσις ἔλαβε τὴν καλλίστην αὐτῆς μορφὴν καὶ διάπλασιν, ἀποτύπωμα οὖσα οἱονεὶ καὶ ἀνταύγεια τοῦ ἐπάνω ἀστροχίτονος θόλου, αὐτὴ αὕτη ποίησις, πραγμάτωσις τοῦ ἐν τῷ ἰδανικῷ καλοῦ. Ἐντεῦθεν φαίνεται οἱ ἀρχαῖοι αὐτῆς ποιηταὶ ἐνορῶντες οὐρανὸν καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ γωνίαν πως Ἠλυσίων τὴν γῆν τῆς πατρίδος ὑπολαμβάνοντες, ἠγκαλίσθησαν περιπαθῶς καὶ γενναίως τὴν ἐν τῷ ματαίῳ τούτῳ κόσμῳ, τῶν χριστιανῶν ἡμῶν, ζωήν,

ἔτι καὶ τοὺς θεούς των ἅπαντας ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου καταβιβάσαντες. Ὅλα τὰ ἔργα τῶν παλαιῶν ἐκείνων, απόμαγμα καὶ ἔννους καὶ φωτεινὴ ἀνταύγεια τῆς περιχαροῦς κύκλωθεν φύσεως, τὴν ἰδίαν ἀπέπνεον γλυκύτητα καὶ χάριν: ἡ θρησκεία των, ἐρωτικὴ πανήγυρις, χαρίτων συμπλέγματα· ἡ γλῶσσά των, μουσική· τὸ θέατρόν των, πτέρωσις πρὸς τὸ θεῖον· ἡ φιλοσοφία των, τὸ Συμπόσιον καὶ ὁ Φαίδων τοῦ Πλάτωνος· τὸ πολίτευμά των, δημοκρατία. Ἔσχον πρῶτον βασιλέα τὸν Κόδρον· οὗτος προεκάλεσε τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον ὑπὸ τοῦ ἰδίου στρατιώτου ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατον, καὶ ἔκτοτε ἀπατηθεῖσα ἡ ἀνθρωπότης λατρεύει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἔτι τοὺς βασιλεῖς.—Ἐάν ποτε ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς κατεβυθίζετο εἰς τὴν ἄβυσσον, ἤρκει οἱ σήμερον ἄνθρωποι νὰ ἐκράτουν ἀνοικτὰς τὰς πλατωνικὰς ἐκείνας δέλτους, καὶ θὰ ἐμάντευον, καὶ θὰ εὕρισκον ἀσφαλῶς ὑπὸ ποίας ἀκτῖνας, ὑπὸ ποίας αὔρας, ἐπὶ τίνων κυμάτων ἀνέπνευσε τὸ ζῆν, ὡς ἡ κόρη τὸ ἄρωμα, ὁ Σωκράτης, ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ Περικλῆς. Ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς ἀνέτειλαν ἐπὶ τοῦ κόσμου δύο μέγιστα: ὁ Ἥλιος καὶ ἡ Ἑλλάς. Ὁ εἷς φέρει τὸ φῶς εἰς τὰ ὄμματα, ἡ Ἑλλὰς εἰς τὰς καρδίας, ἔκπαλαι. Ὁ Ἰησοῦς ἦλθε βραδύτερον, δεύτερος οἱονεὶ χωλαίνων.

Οὕτως οἱ ποιηταὶ ἐν τοῖς παλαιτάτοις καὶ ὡραίοις ἐκείνοις χρόνοις, ἦσαν ἡ ἔμμουσος λαλιὰ τῶν συμποσίων, τῶν πολέμων, τῶν πανηγύρεων, αὐτοί τε εὐφραινόμενοι καὶ τοὺς ἄλλους καταθέλγοντες. Τότε ἡ ποιηταὶ ἀπὶ τῶν μετέπειτα καὶ ἕως σήμερον αὐλητρίδων καὶ μουσικῶν, αὐτοὶ τὴν φόρμιγκα ἐκιθάριζον καὶ τὰ χαριέστατα ἀπήγγελλον μέλη· τότε ἡ ποιηταὶ πρὸς τὰς δάφνας καὶ τὰ

χειροκροτήματα τῶν ἐν τοῖς ἀγῶσι νικώντων συνήνουν τὰς ἐπινικείους αὐτῶν ᾠδὰς, ἑαυτοὺς προσφιλεῖς τοῖς ἀρίστοις καθιστῶντες καὶ τοὺς ἀρίστους γεραίροντες. Δικαίως δὲ ἴσως σήμερον οἱ ἄνθρωποι μὲ ἔμφοβον καί πως δυσμενὲς ὄμμα ἀποβλέπουσι πρὸς τὴν τῶν συγχρόνων ποίησιν, ἐλεγειώδεις τῶν τάφων λυγισμοὺς, διότι ἐνῷ τὸ πάλαι ἡγεῖτο τῶν συμποσίων καὶ τῶν θριάμβων, κ' ἐνῷ τὸ πάλαι ἤγειρεν εἰς ἐλπίδας καὶ εἰς χαρὰς, σήμερον ζητεῖ νὰ ἀποσπάσῃ τὸ κάλλιστον τοῦ θνητοῦ παρηγόρημα, τὴν ἐλπίδα, οἰκοδομεῖ εἰς τὴν πρωΐαν τῆς αὔριον ἀντὶ χαροποῦ ἡλίου, πελώριον καὶ σκοτεινὸν φάντασμα, τὸ μάταιον, καὶ οὕτως ἡ ἀνθρώπινος ἐν τέλει καρδία, τὸ σφῦζον αἷμα τῆς ζωῆς, ἀντεξανίσταται καὶ ἀντικρούεται πρὸς τὰ γραώδη μοιρολογήματα τοῦ πνεύματος καὶ τὰς μελισταγεῖς ἱερεμιάδας τοῦ ῥεμβασμοῦ. Ὁ ἁβρὸς πάλαι ποιητὴς τῆς καλῆς Σμύρνης Μίμνερμος, ἵνα λησμονήσῃ τὴν ὑπὸ τῶν Λυδῶν δουλείαν τῆς ἰδίας πατρίδος, ἀφέθη εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ ἔρωτος, διπλῆν μέθην. τοιαῦτα ἐν ταῖς ἐλεγείαις του ἀναφωνῶν :

Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσῆς Ἀφροδίτης ;
Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι
Κρυπταδίη φιλότης καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή...

Καὶ ὁ Μίμνερμος ἦτο ἐλεγειακώτατος. καὶ οἱ στίχοι του οὗτοι ἦσαν δακρύγελως δούλου, ἀνάπλεως ὅμως πόσης νεανικότητος, πόσης ἐλπίδος, πόσης ζωῆς ! Σήμερον μελετήσατε ἐρωτικὸν μελύδριον τοῦ Λαμαρτίνου, δαφνηστεροῦς υἱοῦ τῆς μεγάλης Γαλλίας, καὶ εἴπατέ μοι ἐὰν τὰ ἔπη αὐτὰ ἐχύθησαν ἀπὸ τὰ χείλη ἀνθρώπου ἢ ἀπὸ τὸ

ἡμιάνοιγμα τάφου... Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τοὺς ἐμμελεῖς θρήνους, ἀλλ' ἔψαλλον αὐτοὺς μόνον εἰς τοὺς νεκρούς.

Φεῦ! Ἡ μονοκρατορία τοῦ Ὑψίστου, ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἀνεσπέρου χριστιανικοῦ ἡλίου, ἀπέσβεσε τὰ φωταυγῆ, μειδιῶντα, παίζοντα, ἄπειρα ἄστρα τῆς θρησκείας τοῦ παλαιοῦ κόσμου, καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰς ἄπλετον μεσουρανοῦντος ἡλίου φῶς εἶδε τὴν γυμνότητά του ἐν τῇ γῇ, καὶ τρέμων καὶ ἔνδακρυς πλανᾶται ἔκτοτε μακρὰν τοῦ παραδείσου τῆς μυρτοστεφοῦς τῶν πάλαι θρησκείας. Ὁ κόσμος πλέον ἀποβαλὼν τὸ εὔτολμον καὶ ἀῤῥενωπὸν τῆς νεανικῆς ἀρχαιότητος, ἀντὶ γηθόσυνος καὶ ὑπερήφανος ν' ἀτενίζῃ τοὺς ἀστέρας καὶ τὴν πρωΐαν, ἔκλινεν ἤδη ὑπὸ τὸ βάρος τῶν αἰώνων κεκυφὼς, καὶ ὡς ὁ Βύρων, ἐμπνέεται ἀπὸ τοὺς σκώληκας, γείτονας ἐγγυτάτους τῆς ματαίας καὶ ἐφημέρου ζωῆς του, ἀφοῦ μάλιστα τῷ εἶπαν καὶ ἐπείσθη ὅτι τὰ πάντα ἴσως διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐτὸς τέλος διὰ τοὺς σκώληκας! *

* Εἰς τοὺς ἁγνοὺς καὶ ἀληθεῖς καὶ ἡρωϊκοὺς τῆς ἀρχαιότητος χρόνους, εἰς τοὺς ὡραίους τῆς Ἑλλάδος καιροὺς, δὲν ἀφίνοντο καὶ οἱ νεκροὶ ἔτι σπαράγματα κυνῶν καὶ ὀρνέων ἀφροντίστως καὶ ἀπαθῶς, ὡς οἱ μάρτυρες τοῦ χριστιανισμοῦ, εἰς τὸ εὐρὺ τῆς φύσεως μνῆμα, δὲν ἐθάπτοντο ὑπὸ τὸ βαρὺ χῶμα, εἰς στενὸν λάκκον, βρῶμα σκωλήκων καὶ δυσωδία, ὄχι· ἀλλ' ὑπὸ τὸν αἰπὺν καὶ αἴθριον οὐρανὸν, εἰς τοῦ ἡλίου τὰς χρυσοφαεῖς ἀκτῖνας καὶ τῆς ζεφυρίτιδος τὰς πνοὰς, ἐν μέσῳ ἀνθέων καὶ μύρων, ἡ πυρὰ μεγαλοπρεπὴς, οἱ φλόγες οἱονεὶ ἐνθέως, κατέλυον τοῦ νεκροῦ τὰς σάρκας, εἰς τὸν ὁρίζοντα καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον ὡς ἄρωμα ἀναπέμπουσαι τὴν νεκρὰν ὕλην, καὶ ὕστερον αἱ ἐναπομείνασαι ἱεραὶ τοῦ νεκροῦ κόνεις ἐντὸς λάρνακος ἀπεδίδοντο εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ θανόντος, ὅπου ἡ μήτηρ, ὅπου ὁ ἀδελφὸς, ὅπου ἡ σύζυγος ἤρχετο ἄτρομος ἀπὸ σκώληκας, ἠπία καὶ περιπαθὴς οὐχὶ ἀγρία καὶ φρικιῶσα, ἤρχετο νὰ χύσῃ εἰς τὴν μνήμην καὶ τὴν κόνιν τοῦ νε-

Ἀλλ' ὅπως τὸ ὄμμα ἐπλάσθη οὐχὶ διὰ τὴν νύκτα ἀλλὰ διὰ τὸ φῶς, ὁμοίως ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου πλασθεῖσα νὰ πάλλῃ καὶ ζῇ, τάχιστα ἀπογοητεύεται ἀπὸ τῆς πεισιθανάτου τῶν ἀκράτων ρωμαντικῶν σχολῆς, ἐνῷ ἡ ἀρχαία ἐκείνη φιλολογία διαμένει πάντοτε προσφιλής, ἔτι καθ' ἡμέραν εἰς τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς γλυκυτέρα ἀποκαλυπτομένη. Ἡ ἑλληνὶς ἀρχαϊκὴ καρδία ἦτο μὲν ἐπίφορος πρὸς τὴν λύπην, ἑτοίμη νὰ ἀναδώσῃ δάκρυα ὡς λεπτὴ καὶ ἔντεχνος κιθάρα γλυκεῖς ἤχους εἰς τὴν ἁπαλοτέραν τῆς αὔρας πνοήν, ἀλλ' ἑτέρωθεν φύσει τις ἅμα ἐνυπάρχουσα ἱλαρότης συνεκέρα αὐτῶν τὸ πρόσλυπον αἴσθημα εἰς γαλήνην τινὰ καὶ ἀρίστην μετριότητα· ἐντεῦθεν ἐκεῖνοι τὴν μελαγχολίαν ἡμῶν σήμερον, μανίαν καὶ ὑπελάμβανον καὶ ὠνόμαζον. Ἄλλως τε γλυκὺ φιλανθρωπίας αἴσθημα, καὶ τοῖς ἄλλοις χαριστικὴ τῆς ψυχῆς διάθεσις, πένθος προκύπτον ἀπὸ τῆς μεγάλης πρὸς τὸ καλὸν λατρείας, ἦτο κυρίως τὸ παραγωγὸν τῆς λύπης των αἴτιον, ἔλεος, ἐν τέλει ἀναπνέον καὶ ἐλλιμενιζόμενον εἰς τὴν ζωὴν, καὶ

χροῦ ἓν δάκρυ, ν' ἀφήσῃ ἐπὶ τοῦ ἁγνοῦ ἐκείνου μαρμάρου ἓν φίλημα. Σήμερον ὅμως τοῦ πατρός σου τὸ σῶμα, τοῦ ἀδελφοῦ σου ὁ νεκρὸς καταθάπτεται εὐρὺ πρὸς τὸν Ἅδην, ὑπὸ τὸ χῶμα, γίνεται ἑσμὸς σκωλήκων, γίνεται δυσωδία ἀποτρόπαιος, σῆψις φρικαλέα τὰ εὔμορφα χείλη, οἱ ὀφθαλμοὶ ἐκεῖνοι τῆς ἐρωμένης σου! Παραίτησον, ἄφες, λησμόνησον εἰς τὸν ὑγρὸν, ἔρημον, ἄφιλον, σκοτεινὸν ἐκεῖνον χῶρον τοῦ θανάτου, καταρρέοντα εἰς σκώληκας καὶ σαπρίαν τοὺς κόλπους τῆς μητρός σου εἰς οὓς ἐγαλουχήθης, τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς μητρός σου οἵτινες τοσάκις σὲ ἠτένισαν δακρυρροοῦντες ἀπὸ χαρᾶς, οἵτινες τοσάκις ἔκλαυσαν ὑπὲρ σοῦ πλανωμένου ἐν τῇ ξένῃ μακρὰν, τοσάκις ἠγρύπνησαν πλησίον σου ἀσθενοῦντος, παραίτησον αὐτὰ βρῶμα σκωλήκων καὶ δυσωδίαν!...

ούχὶ ὡς παρὰ τοῖς σήμερον ἀτομική τις τοῦ θανάτου αἴσθησις, ἐγωϊστική τις καὶ περίφοϐος τοῦ ἀγνώστου μελέτη, ἐν τέλει ἐπὶ τοῦ τάφου καταλήγουσα. Τοῦτο δὲ τρανῶς δύναται νὰ διακρίνῃ τις παραϐάλλων τὰς ἀρχαίας τραγῳδίας καὶ τὰ νεώτερα δράματα, ὅπου ἐκεῖ μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔληγον εἰς ἐξαγίασιν, συμφιλίωσιν καὶ ζωὴν αἱ περιπέτειαι, ἐδῶ δὲ κυρίως εἰς ἀπελπισμὸν καὶ θάνατον. Ὡς δὲ ὁ Πλάτων ἔλεγεν ὅτι : «Πόρρω γὰρ ἡδονῆς καὶ λύπης ἵδρυται τὸ θεῖον » , εἰς τοιαύτην τινὰ ἔνθεον μεσότητα, δ' εἰς ἄκρατον πάθος χαρᾶς καὶ λύπης,* διέγνωσαν καὶ ἀνύμνησαν οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν, τοιαῦτα πρὸς τὴν φιλοσοφίαν συμπερενούσης τῆς ποιήσεως : Τὸ εὔδαιμον καὶ μακάριον οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐδὲ πραγμάτων ὄγκος, οὐδὲ ἀρχαί τινες ἔχουσιν, οὐδὲ δυνάμεις, ἀλλ' ἀλυπία καὶ πραότης παθῶν, καὶ διάθεσις ψυχῆς, τὸ κατὰ φύσιν ὁρίζουσα. **

Ἡ γαλήνη καὶ μετριότης αὕτη, ἡ aurea mediocritas τοῦ Ὁρατίου ἐκείνη, καταφαίνεται παρὰ τῇ ἑλληνίδι φύσει καθ' ὅλα· τὸ χρῶμα ἔτι τῆς μορφῆς τοῦ Ἕλληνος οὔτε τὴν ψυχρὰν λευκότητα τῶν βορείων λαῶν φέρει, οὔτε τὴν μελανίαν τῶν μεσημϐρινῶν κλιμάτων, ἀλλὰ συγκερασμένον καὶ γλυκὺ χρῶμα, τὸ σιτόχρουν, τὸ μελαγχροινὸν καὶ νόστιμον καὶ γλυκὺ τοσοῦτον ἔτι καὶ παρὰ

* Ἴδε τοῦ S-Marc Girardin τὸν 1 τόμον τῶν Cours de Littérature Dramatique, ὅπου τόσον βαθυφρόνως διακρίνει ὅτι τὸ ἀνθρώπινον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν γαλήνιον αἴσθημα ἀντικατέστησε σήμερον ἐν τοῖς δράμασι τὸ ζωῶδες ἔνστικτον, τὴν ψυχικὴν συγκίνησιν ὁ νευρικὸς σπασμός.

** Πλουτάρχου, Πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν.

τῷ συγχρόνῳ λαῷ· ἡ ἐλαία, ἡ εἰρηνικὴ ἐλαία, εἶναι τὸ δένδρον τῆς ἑλληνίδος γῆς, τὸ δημοφιλὲς σύμβολον τῆς Ἀθηνᾶς· οἱ βόαι καὶ αἱ φάλαιναι οὐδέποτε ἴσως κατῴκησαν τὰ ἄλση τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Σαλαμῖνος τὰ κύματα· ἐντεῦθεν οἱ ἀρχαῖοι καὶ τοσαῦτα εὗρον γνωμικὰ σχετικὰ καὶ κυρωτικὰ τῆς εὐδαίμονος καταστάσεως ταύτης, ἣν εἴπερ τι καὶ ἄλλο ἐλάτρευσαν, ὡς μηδὲν ἄγαν, πᾶν μέτρον ἄριστον, τὴν μέσην ναίειν. Μεταξὺ Ἄρκτου καὶ Μεσημβρίας ἡ Ἑλλὰς εἶναι τὸ τῶν Στωϊκῶν : ἐν τῇ μεσότητι ἡ ἄκρα ἀλήθεια. Οὕτω παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐκείνοις ἦσαν ὅλα γλυκύτης καὶ ἀβρότης καὶ καλλονή, εἰς ὅλα ἐκεῖνοι ἔῤῥιπτον πέπλον γαλήνης καὶ ἱλαρότητος, τὸν θεὸν ἔτι αὐτὸν τοῦ ᾅδου, τὸν Πλούτωνα, πλάττοντες εὐειδῆ, τὰς Ἐριννῦς Εὐμενίδας ἀποκαλοῦντες, τὴν Μαύρην σήμερον θάλασσαν Εὔξεινον, καὶ ἔπρεπεν ὁ ὀλυμπιονίκης τρὶς νὰ νικήσῃ ὅπως κατὰ χάριν ὁ ἀνδριὰς αὐτοῦ γίνῃ οὐχὶ καλλίων, ἀλλὰ πάντῃ πρὸς τὴν μορφὴν καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ παρόμοιος, ἐνῷ ὁ Περικλῆς ἐπλάττετο πάντοτε περικεφαλαίαν φέρων ἵνα μὴ καταφαίνεται ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ οὖσα κωνοειδής. Ὁ Ὀρφεὺς καταβὰς εἰς τὸν Ἅδην συνεκίνισε διὰ τοῦ μέλους καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἀμείλικτον τοῦ θανάτου θεότητα μέχρι δακρύων· ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐνέγραψε πρὸ τοῦ Ἅδου :

Lasciate ogni speranza, voi che 'ntrate !

Ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δ' αὕτη βαθεῖα ἔννοια καὶ συναίσθησις καὶ λατρεία τοῦ καλοῦ, ἀπεκώλυεν νὰ φέρωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς εἰς τὰς τραγῳδίας των θανάτους καὶ αἵματα, πάντῃ δυσάρμοστα καὶ παράτονα πρὸς τὴν ἐνδό-

μυχον αὐτῶν πραότητα καὶ ἐμμέλειαν· ἄλλως ἡ παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς δηλουμένη μεγαλοπρεπῶς ἀγγελία τοῦ θανάτου τινὸς τῶν ἡρώων τοῦ δράματος, εἰς τὴν εὐέξαπτον αὐτῶν φαντασίαν ἤγειρε καὶ ἐνέπλαττε λαμπροτέραν καὶ τραγικωτέραν τὴν σκηνὴν τοῦ θανάτου ἐκείνην, καὶ τῶν τέκνων τούτων τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου ἡ εὐαίσθητος καὶ συμπαθὴς καρδία ἤρκει ἀπὸ μιᾶς μόνης ἐπιτυχοῦς ἐκφράσεως νὰ κινηθῇ εἰς ἐνθουσιώδη θαυμασμὸν ἢ περιπαθέστατον ἔλεον. Οἱ Ἕλληνες δ' ἐκεῖνοι, λάτρεις μεγαλοπτέρυγες τοῦ ἰδανισμοῦ, ἀπετείνοντο εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα, οὐδ' ἐπεζήτουν τὴν ἀπὸ τῆς ὄψεως συγκίνησιν, αἴσθημα ὑλικώτατον, ἀλλὰ διεζωγράφουν καὶ ἐνέπνεον συναίσθησιν τῶν ἀγωνιῶν τῆς ψυχῆς τοῦ τραγικοῦ ἥρωος, καὶ ὄχι ὅπως τὰ νεώτερα δράματα ἅτινα νομίζεις ὅτι εἶναι συνέχεια ἀλλὰ βελτιωθεῖσά πως καὶ ἐπιδιορθωθεῖσα τοῦ αἱματηροῦ σταδίου τῶν μονομάχων τῆς Ῥώμης. Δύναται δέ τις νὰ παρατηρήσῃ ἔτι ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ θαυμασίως διαγνοὺς τοὺς κανόνας τῆς τῶν Ἑλλήνων δραματικῆς τέχνης, εἶπεν ὅτι τραγῳδία εἶναι ἐντέλει ἡ «δι' ἐλέου καὶ φ ό β ο υ παραίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν», μεταχειρισθεὶς οὕτω τὴν μᾶλλον ἠπίαν καὶ ψυχολογικὴν λέξιν, φόβος, διότι ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, ἂν ἔπρεπεν, ὅτι ἡ κάθαρσις παρὰ τοῖς ἀκροαταῖς ἠδύνατο νὰ γίνῃ οὐχὶ διὰ τοῦ φόβου, ἀλλὰ διὰ τῆς φρίκης, διὰ τοῦ ἀποτροπιασμοῦ, ἢ ἄλλης τοιαύτης τινὸς ἀγρίας καὶ ὑλικῆς λεκτικῆς ἐννοίας.

Περαίνουσα τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κ ά θ α ρ σ ι ν... Ἦτο λοιπὸν τὸ θέατρον λουτρὸν τῆς καρδίας παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, κάθαρσιν καὶ ἁγνισμὸν ἐπέφερε παρὰ τοῖς ἀκ-

ρομαντικὴ ἡ παράστασις τῆς Ἀντιγόνης, αἱ τύχαι τοῦ Οἰδίποδος ! Ναί. Οἱ τῆς ἀρχαιότητος ἐκεῖνοι ποιηταί, αὐστηροὶ καὶ γλυκεῖς ἅμα διδάσκαλοι, πατρὸς φρόνησις καὶ μητρὸς ὁμοῦ στοργή, ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τὰ πάντα διετραγῴδουν, ἀποσκοποῦντες εἰς τὴν μεγαλόφρονα καὶ ἐνάρετον αὐτοῦ μόρφωσιν, λησμονοῦντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ ἔργα των, ἀληθεῖς γονεῖς μὴ ἐπιδεικνύμενοι πνεῦμα καὶ μεγαλαυχίαν πρὸ τῶν ἰδίων τέκνων, ὅπως ὁ Ὅμηρος φέρει τὸν Ἕκτορα ἐπευχόμενον τοῖς θεοῖς ἵνα εἴπωσί ποτε περὶ τοῦ υἱοῦ του οἱ ἄνθρωποι : « πατρὸς δ' ὅγε πολλὸν ἀμείνων », διότι ἡ ποίησις ἐκείνων εἶναι ἡ πρώτη καὶ ὡραιοτέρα τροφή, τὸ μητρικὸν γάλα δι' οὗ ἐξετράφη ἁγνότατα ἡ ἀνθρωπότης πάλαι. Ἴσως δὲ δύναταί τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ αἴσθημα τοῦτο τῆς ὑπὲρ τῶν κοινῶν καὶ ὅλων ἀτομικῆς ἑκάστου θυσίας, μόνης δυναμένης νὰ δώσῃ ζωὴν καὶ μεγαλεῖον εἰς ὅλον ἓν ἔθνος*, τοσοῦτον ἐτίμων καὶ συνησθάνοντο ἅπαντες τότε ὥστε καὶ τὸν Φειδίαν αὐτὸν καθεῖρξαν τολμήσαντα νὰ ἐγχαράξῃ τὴν μορφήν του ἐπὶ τοῦ γόμφου τοῦ χρυσελεφαντίου ἀριστουργήματός του.

Ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, ἰδίως δὲ τὸ ἔπος καὶ τὸ δρᾶμα, εἶναι ἀκένωτον ταμεῖον πάσης ἐλπίδος, πάσης μεγαθυμίας καὶ μεγαλοφροσύνης, πλῆρες καθόλου ἀρετῆς καὶ ζωῆς.

* Ἰδοὺ τὴν μεγάλην αὐτὴν ἀρχήν, ὅπως ἐνόουν αὐτὴν ἐκεῖνοι καὶ ὄχι οἱ σήμερον communistes, πῶς ὁμολογεῖ πολιτικῶς σώτειραν καὶ εἰς τὸ ὡραῖον σύγγραμμα « La France nouvelle » ὁ Prevost-Paradol : Persuadons-nous donc d'abord de cette vérité qu'une nation n'est capable de maintenir l'ordre dans son sein, d'arriver à la liberté, de défendre sa grandeur qu'à l'aide d'un sacrifice perpétuel et volontaire de l'intérêt particulier à l'intérêt général. p. 350.

Ὁ πολύμητις καὶ πονηρὸς καὶ ἐν πολλοῖς ἄδικος Ὀδυσσεὺς, ἐμπίπτει τέλος εἰς τῆς τύχης τὴν τιμωρὸν δυσμένειαν, διὰ τοῦ Ὁμήρου κυλινδεῖται εἰς τὰς θαλάσσας, φέρεται ναυαγὸς καὶ μόνος εἰς τὰς τρικυμίας, ἀλλὰ μετὰ τόσας παθήσεις, ἀλλὰ μετὰ τόσας θανασίμους μεταστροφὰς τῆς ζωῆς, πόση εἰς τὸ στῆθός του πεποίθησις, πόση ἐν τῇ καρδίᾳ του ἐλπὶς, πόσον ἐν τῇ ψυχῇ του θάρρος, πόση ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ διαύγεια καὶ σωφροσύνη, δι' ὧν ἐν τέλει νικᾷ τὴν σκληρὰν ἀνάγκην καὶ τὴν κωφὴν φύσιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ σώζεται καὶ αἴρεται ὑπὲρ τὴν ὕλην τὸ πνεῦμα, ὡς ὑπὲρ τὰ κύματα τῆς θαλάσσης ὁ ζέφυρος. Μετὰ τόσους δὲ ἀγῶνας καὶ ἀγωνίας ὁ ποιητὴς φέρει τὸν Ὀδυσσέα εἰς τῆς πιστῆς Πηνελόπης τὰς ἀγκάλας, καὶ ἐν τῇ οὑτωσὶ ἀμειβομένῃ ταύτῃ μεγαλοθυμίᾳ καὶ σωφροσύνῃ τῶν δύο συζύγων, ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου ἀναπαύεται, ἀναπνέει ἐλπίδος ἀέρα ὁ δυστυχῶν, μεγεθύνεται ἡ ἀσθενὴς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ πελάγει τούτῳ τῆς ζωῆς καρδία. Καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ τῆς Ὀδυσσείας λύσει εἶναι ὁ ὡραῖος καὶ ἠθικὸς σκοπὸς τοῦ ἔργου, δι' ὅλων τῶν προηγουμένων περιπετειῶν ἄριστα διοικονομηθεὶς, μυρίαις σοφαῖς γνώμαις, καὶ τερπναῖς ἠθῶν περιγραφαῖς, καὶ φιλανθρώποις παρηγορίαις, καὶ ἀγῶσιν ἀληθῶς ἀνδρικοῖς. — Ἐν τῇ Ὀρεστείᾳ ἡ Κλυταιμνήστρα ὠθουμένη ἀπὸ παθῶν παραφόρων δολοφονεῖ τὸν Ἀγαμέμνονα. Ἀλλ' ἡ κακουργία αὐτῆς ἐγείρει κατ' αὐτῆς τὸν Ὀρέστην· τίνα ; Τὸν ἴδιον αὐτῆς υἱόν ! Ὁποία μεγαλειτέρα καὶ δικαιοτέρα τιμωρία τῆς μιαιφόνου καὶ ἀπίστου καὶ μητρός ; Τὸ ἔγκλημα αὐτῆς φονευούσης τὸν ἴδιον σύζυγον εἶναι σύμμετρον, ὡς ἐπιτάττει καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία τοῦ Δικαίου, πρὸς τὴν ποινὴν τοῦ νὰ φονευθῇ

ἀπὸ τοῦ ἰδίου υἱοῦ της. Καὶ ὁ μὲν πρὸς τὸν πατέρα Ἀγαμέμνονα σεβασμὸς καὶ στοργὴ τοῦ Ὀρέστου, ἐγείρουσιν ἔκδικον αὐτοῦ τὴν χεῖρα κατὰ τῆς μιαιφόνου μητρὸς, ἀλλὰ τῆς μητρός του τὸ φάσμα τότε, ἀλλ' αἱ κηλῖδες τοῦ αἵματος ὅπερ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν καὶ σάρκα καὶ ζωὴν, ἀλλ' αἱ ἀπὸ τοῦ συνειδότος τύψεις, ῥίπτονται ἐριννύες ἀκοίμητοι ἐπάνω του. Οὕτω ὁ μὲν Ὀρέστης οὐ παύεται καταδιωκόμενος ἀπὸ τὰς φωνὰς τοῦ φόνου, εἰσαχθέντα δὲ εἰς δίκην ἐν τῷ Ἀρείῳ Πάγῳ, οἱ δικασταὶ ἴσα ἀθωοῦσι καὶ καταδικάζουσι τὸν μητροκτόνον, ἰσοψηφίας ἐν τῇ ἀποφάσει ἐξενεχθείσης, ὡς ἀμφιρρεπούσης ἐν τῇ δίκῃ εἰς τοσοῦτον ἔγκλημα τῆς εὐγενοῦς ἑλληνίδος καρδίας, ὅτε τέλος ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ αὐστηρὰ φρόνησις, ψηφοφορήσασα σώζει καὶ ἀπολυτροῖ τὸν Ὀρέστην, ἀπίστου μητρὸς υἱὸν φιλοπάτορα. Ἀπέναντι τοῦ καλλίστου καὶ ζῶντος τούτου κόσμου τῆς Ὀρεστείας, ὁ Ἄμλετος τοῦ Σαικσπήρου δὲν παρίσταται μᾶλλον μνήματος σκιά; Ὑφίσταται ἔτι ζήτημα ἂν ὁ Ἄμλετος ἐκεῖνος προσποιῆται μόνον, ἢ ἀληθῶς ἦναι παράφρων· βεβαίως ἐν μέρει εἶναι, καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Σαικσπήρου ἠθέλησεν οὕτω νὰ παραστήσῃ ὅτι ἀληθῶς ὁ λιπόθυμος ἐκεῖνος σκεπτικισμὸς τοῦ Ἀμλέτου, ἡ θανάσιμος ἐκείνη ἄρνησις παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀληθοῦς, μόνον εἰς ἐμβροντήτους καί πως ἔκφρονας κεφαλὰς ἐγγεννᾶται, ἂν μὴ οὑτωσὶ πράττων ὁ Σαικσπῆρος ἐπεκύρου τὴν ἀλήθειαν ὅτι: πᾶν δαιμόνιον πνεῦμα ἔχει δόσιν μανίας. Ἑτέρωθεν, ἐνθεώτερον, ὁ Αἰσχύλος ἔγραψε τὸν Προμηθέα, ὁ Σαικσπῆρος τὸν Ἄμλετον· ἡ μεγαλοφροσύνη τοῦ Αἰσχύλου ἐν τῷ Προμηθεῖ παλαίει ἀνδρικώτατα ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς μορσίμου ὕλης ἐναντίον τοῦ τυράννου Διὸς,

ὁ χριστιανικὸς ἥρως τοῦ Σαικσπήρου ἐνάντίον τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐναντίον τοῦ Ἀγνώστου, διότι ὁ χριστιανισμὸς ἤγειρε πολὺ ὑψηλὰ τὸν Θεὸν, καὶ ὁ Ζεὺς ἐγένετο ἄγνωστος... Ἴσως ὧδε κεῖται πᾶσα ἡ διαφορὰ τῆς ἠθικῆς ὑποστάσεως τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν νέων αἰώνων, ἡ ἐπὶ τὸ σύμπαν ἐποπτεία καὶ μεγαλόδρομος πτερύγισις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων γοητευομένων καὶ ἑλκομένων ὑπὸ τῆς κύκλωθεν σειρῆνος φύσεως, ἡ ἐν τῇ ἰδίᾳ δὲ ψυχῇ καταβύθισις καὶ μεταφυσικῇ ἐκστάσει τῶν ὑπὸ τῆς καθόλου φύσεως ἀποκρουομένων υἱῶν τῆς ὁμιχλώδους Ἄρκτου.

Ἐκτὸς δ' ἁπάσης τῆς ἠθικῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ἑλληνικῶν δραμάτων, ἀνελίσσεται δι' αὐτῶν μεγαλοφωνότατον παρηγόρημα ὅτι ἀφοῦ τοιοῦτοι ἡμίθεοι τοιαῦτα ἔπασχον, οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι δέον νὰ ὑποφέρωσι τὰς δυσμενείας τῆς τύχης μετὰ καρτερίας ἀνδρικῆς ὄντως καὶ ἐλπίδος ἀειθαλοῦς. Τὰ δραματικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων ἦσαν γυμνὰ πάσης ἐφημέρου καὶ ἀγοραίας συνηθείας, γυμνὰ ἐν τῷ ἰδανικῷ κάλλει, ὡς γυμνὰ ἔπλαττον ἐν τῷ σωματικῷ κάλλει τὰ ἀγάλματά των· οὐδὲν ἔνδυμα ράπτου εἰς τ' ἀγάλματα, οὐδὲν ράκος ἀγορᾶς εἰς τὰς τραγῳδίας των. Πᾶσα μελέτη, πᾶσα τέχνη των, ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορία των, ἡ γλυπτικὴ, ἦσαν βήματα προόδου, τάσεις, πόθος πρὸς τὸ τέλειον, τὸ θνητὸν ὁρμῶν πρὸς τὸ θεῖον· δίδαγμα. Ὅπως δὲ ἐμεταρσιοῦντο πρὸς τὸ ἰδεῶδες καλὸν καὶ πρὸς αὐτὸ συνεμορφοῦντο, οὕτω καὶ τοὺς ὑποκριτὰς περιέβαλον μὲ προσωπεῖα καὶ κοθόρνους, καὶ τοὺς τραγικοὺς ἥρωας ἀπήνθιζον ἐν μέσῳ τῶν περιφήμων ἡρώων καὶ ἡμιθέων, οὕτω μάλιστα ἐφεῦρον τὰ μέτρα καὶ τὸν ρυθμὸν, λαμπρότερον τὸν λόγον ἐπὶ τῆς σκηνῆς σκευ-

ασάμενοι· ἀλλὰ σήμερον εἰς τοὺς πραγματιστὰς—réalistes — τί χρησιμεύει πλέον ὁ στίχος ἀφοῦ ἀπώλετο ἡ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπερτάτη ἐκείνη ἔννοια τοῦ καλοῦ. πῶς εἶναι πραγματικότης νὰ ὁμιλῶσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς σήμερον διὰ στίχων; Ἑτέρωθεν οἱ οὕτω ὑπολαμβανόμενοι ρωμαντικοί, ὑπηρετοῦντες καὶ ζωγραφοῦντες οὑτωσὶ δουλικῶς τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς των, διαπλάττουσι συρμὸν καὶ μετ' αὐτοῦ παρέρχονται ἢ φαίνονται ἀπίθανοι ἄλλοις, ἐνῷ οἱ ἀρχαῖοι ἀποτεινόμενοι εἰς τὴν αἰωνίαν ἀνθρωπότητα καὶ ὄχι εἰς τὴν σύγχρονον φυλὴν, λάμπουσι πάντοτε ὡραῖοι καὶ ἀληθεῖς ὡς ὁ ἀνέφελος καὶ ἀναλλοίωτος οὐρανός. Ἐντεῦθεν δύναταί τις νὰ προσίδῃ ὅτι ἡ ρωμαντικὴ δραματικὴ ποίησις εἶναι μᾶλλον ὅπως ἐνόει καὶ διέκρινε τὴν ἱστορίαν ὁ Ἀριστοτέλης: «ἀλλὰ τούτῳ διαφέρει [ὁ ἱστρορικὸς τῷ ποιητῇ] τῷ τὸν μὲν τὰ γενόμενα λέγειν, τὸν δὲ οἷα ἂν γένοιτο. Διὸ καὶ φιλοσοφότερον καὶ σπουδαιότερον ποίησις ἱστορίας ἐστίν.»

Εἶναι ἀπαράμιλλος ἡ εὐρυθμία καὶ δημοκρατικὴ εἰς τὰ καθέκαστα ἀνεξαρτησία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐκείνου κόσμου· ὑπὸ τὸ φῶς, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου καὶ ὑπὸ τὸ ἥρεμον μειδίαμα τῆς θρησκείας των, διέκριναν καὶ ἀπένειμαν πᾶσαν λεπτότητα ἰδίαν καὶ ἐμπρεπῆ ἔν τινι οἱῳδήποτε συστήματι: ὁ Πλάτων διέκρινε καὶ ἐθεμελίωσε τὴν φιλοσοφίαν ὡς ἄριστα καὶ θεῖα, ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐπιστήμην ἀκριβέστατα, ὁ Θουκυδίδης τὴν ἱστορίαν καὶ μόνην τὴν ἱστορίαν· ὁ Ὅμηρος τὴν ποίησιν. Τί εἶναι ὅμως οὕτως ὁ Φαῦστος τοῦ Γκαῖτε; Ὅλων αὐτῶν μαρμαῖρον καὶ λαβυρινθῶδες χάος, σύγχυσις καὶ σύγκρουσις αἰσθημάτων καὶ γνώσεων καὶ ἰδεῶν, πάλη γιγάντων

ἢ μαινομένων. — Ἡ ἑλληνικὴ ποίησις ὁμοιάζει γαλήνιον καὶ διαυγῆ ποταμὸν ὅπου ἀντανακλᾶται γλυκὺς ὁ οὐρανὸς, περιστέφουσιν αὐτὸν μύρτα καὶ ῥόδα, ὅπου ἔρχεται καὶ πληροῖ τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ ποιμενὶς, ποτίζεται ἡ καταπρυγωμένη ἀρετὴ ζείδωρα νάματα ὡς ἡ διψῶσα ἔλαφος, παχύνονται καὶ φυλλοφοροῦσιν οἱ παρόχθιοι καὶ πέραν ἀγροὶ ἀσφαλῶς καὶ γλυκύτατα. Οὕτω συνελάμβανεν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου καὶ ἔπλαττε τὸν Ὀλύμπιον Δία του ὁ Φειδίας, εἰρηνικὸν καὶ πανταχοῦ πρᾶον, ὡς περιγράφει αὐτὸν ὁ Δίων, καὶ τοῦ ὁποίου εἰς τοὺς Ἕλληνας μόνη ἡ θέα ἦτο νηπενθὲς φάρμακον, ὡς λέγει που ὁ Μύλλερ, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου οὑτωσὶ ἐνθουσιᾷ ὁ φιλελληνικώτατος Γιραρδῖνος; Ne me parlez pas des cent bras des Titans, pauvre image de la force, auprès du mouvement de sourcils que Phidias a donné à son Jupiter olympien pour remuer le monde ! * Ἀπεναντίου ἡ νεωτέρα εὐρωπαϊκὴ ποίησις εἶναι ὠκεανὸς βαθυκύμων καὶ τρικυμιώδης, ἐρρυτιδωμένος οἷον γέρων, πολύπειρος, ἀκρόχολος, ὡς ὁ ἀσθενὴς καὶ κατάκοιτος, μονότονος καὶ ἄπελπις, ὡς αἱ μακραὶ καὶ θυελλώδεις νύκτες, ὡς τὰ ἄλυτα καὶ αἰώνια πάγη τῆς φύσεως τῶν βορείων λαῶν.

Ὅ,τι ὅμως διακρίνει τὴν ἑλληνίδα ποίησιν, ὅ,τι διακρίνει τὴν ἀρχαϊκὴν ἐκείνην καθόλου φιλολογίαν, εἶναι ὁ διάπυρος ἔρως ὃν ἐγείρει ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, ὑπὲρ τῆς ἰδίας πατρίδος μάλιστα, ἀρίστου ἀπεικονίσματος τοῦ ἐν τῷ ἰδανισμῷ κάλλους, εἶναι ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐκεῖνος ὅστις ἀπὸ τῶν σελίδων ἀποπνεόμενος τῆς Ἰλιάδος ἤγαγε τὸν Ἀλέξανδρον νικητὴν καὶ ἀπελευθερωτὴν μέχρι τοῦ Γάγγου,

* Cours de Littérat. Dramatique, Τόμ. Β'.

ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ ἅγιος καὶ ἀνύποπτος ἐκεῖνος ὅστις δι' ὀλίγων στροφῶν τοῦ Φερραίου ἀνήγειρε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸ φῶς τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κλέους μετὰ τεσσάρων αἰώνων δουλείαν· «Ὦ Γαλλία, γῆ τῆς δόξης καὶ τοῦ ἔρωτος!, λέγει ἡ Στάελ, καὶ ἤρκεσαν εἰς τὸν Ναπολέοντα αἱ γραμμαὶ μόνον αὗται νὰ κατάσχῃ καὶ πνίξῃ τὸ πρῶτον τὴν ἔκδοσιν τοῦ περὶ Γερμανίας ἀριστουργήματός της, ὢ Γαλλία, ἐὰν μίαν ἡμέραν ὁ ἐνθουσιασμὸς ἔσβυνεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους σου, ἐὰν διέθετε τὸ πᾶν ὁ ἐγωϊστικὸς ὑπολογισμὸς, καὶ ἡ λογικὴ μόνη ἐνέπνεε καὶ τῶν κινδύνων αὐτῶν τὴν καταφρόνησιν, εἰς τί θὰ σὲ ὠφέλει ὁ ὡραῖός σου οὐρανὸς, αἱ λαμπραί σου διάνοιαι, ἡ τοσοῦτον γόνιμος γῆ σου;» * Ἐὰν τοιαῦτα ἐφώνει πρὸς τοὺς γάλλους ἡ Στάελ, τί λοιπὸν ὤφειλε νὰ εἴπῃ ὁ Ἕλλην εἰς τοὺς συγχρόνους του, οἵτινες ἐμφορηθέντες ὑλιστικάς τινας καὶ ἐκλελυμένας διαθέσεις καὶ εὐκολώτερον μυηθέντες καὶ ἀσπασάμενοι τὴν ἐν τοῖς τριόδοις τῆς Εὐρώπης φιλοσοφίαν τοῦ ἰδίου ἑκάστῳ συμφέροντος, εἶδον ἔτι χθὲς, ἀτάραχοι καὶ κοιμώμενοι, τὸν Ὤβαρτ πολιορκοῦντα ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας τὴν Σῦρον, ὑβρίζοντα οὕτω καὶ ἐκμηδενίζοντα τὸν ἁπανταχοῦ ἑλληνισμὸν, πνίγοντα ἅμα οἰκτρῶς τὴν μεγάθυμον Κρήτην καὶ μεταβαπτίζοντα αὐτὴν ὀθωμανίδα πάλιν εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ἰδίων αἱμάτων της;....

«Χρήματα!» εἶναι ἡ ἐγκάρδιος σήμερον ὠρυγὴ ὅλων, χρήματα! Ἴσως ἀπατῶμαι, ἀλλ' ἔχω πεποίθησιν ὅτι ἡ

* «Δραστηρία τις νοημοσύνη καὶ ἀφοβία τις σοφὴ θὰ σᾶς καθίστα τοὺς κυρίους τοῦ κόσμου· ἀλλ' ἠθέλετε ἀφήσῃ παντοῦ τὰ ἴχνη μόνον τῶν χειμάρρων τῆς ἄμμου, φοβερῶν ὡς τὰ κύματα, ξηρῶν ὡς ἡ ἔρημος!» De l'Allemagne, par Madame de Stael, ὕστατοι λόγοι.

ἀπὸ παλαιτάτων αἰώνων ἐκείνη τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων λατρεία τοῦ ἰδανισμοῦ, ἡ κλίσις πρὸς τὴν ἀφηρημένην μετουσίωσιν παντὸς θετικοῦ καὶ ὑλικοῦ, ἡ ἀείποτε πρὸς τὸ ἰδανικὸν κάλλος μεταρσίωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ ἀπὸ τῆς ποταπῆς καὶ δυσειδοῦς πραγματικότητος ἀποχὴ καὶ ἀναπτέρωσις, ἡ τανυσίπτερος αὕτη ἐλευθερία τῆς ἰσοθέου διανοίας ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς ἀτελεστάτης καὶ ἐλαττωματικοτάτης ὕλης, ** ταῦτα ὅλα κατώρθωσαν, ὡς πτέρυγες κραταιαὶ, νὰ ὑποβαστάτωσι τὸν ἀτυχῆ ἑλληνισμὸν ζῶντα ἄνωθεν τῆς μορσίμου καὶ ἀλλοιουμένης ὕλης, μετὰ τοσούτων αἰώνων καταστροφὰς καὶ δουλώσεις, ἠγκυροβολημένον ἔχοντα οἱονεὶ τὸ πνεῦμα εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀναφαινόμενον πάντοτε μεθ' ὅλας τὰς τρικυμίας τοσούτων αἰώνων! Αὐτὸ τὸ ἰδανικὸν πάντοτε ἐν τοῖς πόθοις καὶ ταῖς ἀπολαύσεσιν ἔτι τῶν Ἑλλήνων, τὸ φαντασιοκόπον καὶ φιλοπρογονικὸν καὶ φιλόκαλον καὶ ἄνυλον, αὐτὸ ἀνήγειρε πρὸς τὰ ἀδούλωτα ὕψη τὸν ἀετὸν ὅταν ἐπέδραμεν ὁ κυνηγὸς, ἐνῷ ὁ φιλοπράγμων καὶ χαμαίζηλος καὶ βαρὺς χὴν συνελήφθη καὶ ἀπώλετο! Αὐτὴ ἡ ἀπὸ τοῦ ἰδανοκόπου καὶ ἀπράγμονος προκύπτουσα ἴσως τοῦ Ἡροδότου ἔτι τῇ Ἑλλάδι ἀεί κοτε σύντροφος πενίη, ὑπῆρξεν ἡ σωτηρία αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ τόσων καταδρομιῶν τοσούτων τυράννων, κούφης καὶ ἀβαροῦς διολισθησάσης ἐν μέσῳ τῶν ὑλομαγῶν καὶ ἀγρίων αἰώνων, δίκην ἀχύρου ἐν μέσῳ μυλολίθων. Ποῦ εἶναι σήμερον οἱ βασιλικώτατοι

** Ἴδε ἐν τῷ ι' τόμῳ τῆς Πανδώρας καλλίστην μελέτην τοῦ Κ. Σ. Ζαμπελίου ἐπὶ τῶν ποιήσεων τοῦ Ἰουλ. Τυπάλδου, ὅπου ὁ Κ. Ζαμπέλιος εὐφυῶς καθάπτεται ἐν μέρει τοῦ παρ' Ἕλλησι πάντοτε καὶ ἁπανταχοῦ ἰδεώδους τούτου καὶ ἀφηρημένου.

καὶ θετικώτατοι καὶ βαθύπλουτοι Ῥωμαῖοι; Ποῦ εἶναι σήμερον οἱ κολοσσιαῖοι τῶν κολοσσιαίων ἀλλ' ἀκαλλῶν καὶ ἀμούσων πυραμίδων Αἰγύπτιοι; Ποῦ εἶναι σήμερον οἱ περίχρυσοι καὶ κροίσιοι καὶ φιλήδονοι Πέρσαι; Ποῦ εἶναι οἱ ἐμπορικώτατοι καὶ ἀγγλικώτατοι Φοίνικες καὶ Καρχηδόνιοι; Προσκολληθέντες εἰς τὴν ὕλην συνερρύησαν μετ' αὐτῆς, θεοποιήσαντες καὶ ἀπολατρεύσαντες τὸ ἐνεστὼς τῆς ἐποχῆς των, προεξώφλησαν τὸ μέλλον των, καὶ ἀπέθαναν τὴν ἐπαύριον, ὡς κατέρρευσαν οἱ βασίλειοι οἶκοί των καὶ ἐξηνεμώθησαν οἱ παράδεισοί των, διότι ἦσαν μᾶλλον σάρκες ἢ ψυχαί· ἡ ἰδανοκόπος ὅμως καὶ πτωχὴ Ἑλλὰς, ἀσύλληπτος καὶ ὑπόπτερος ὡς ὁ ἀὴρ καὶ τὸ φῶς, μετὰ τετρακοσίων ἐτῶν δουλείαν ἄρρητον γογγυσμῶν καὶ αἱμάτων, ἀνεμνήσθη αἴφνης καὶ ἀνεγνώρισε διὰ τοῦ Κοραῆ τὰ ἔπη οὐρανίων προγόνων, ἤκουσε τὰ φαντασιώδη καὶ αἰθέρια ῥήματα: «Ὦ παιδιά μου ὀρφανά μου...», καὶ οἱ μὲν κατέβησαν ἀπὸ τοὺς ἡγεμονικούς των θρόνους ἐν Βλαχίᾳ ἑλληνικώτατοι ὡς ὁ Δημοσθένης ἀπὸ τῆς Πνυκὸς, οἱ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ὕδρᾳ ἀφρόντιδες καὶ ποιητικοὶ ἐσκόρπισαν τοὺς θησαυρούς των, ἄλλοι ἐν Μεσολογγίῳ καὶ Τριπόλει τὰ αἵματά των καὶ τὰ σπλάγχνα των, ἄλλοι ἐν Ναυπλίῳ καὶ Μάνῃ τοὺς υἱούς των εἰς τὸν θάνατον ὠθοῦντες καὶ καταλείποντες, χάριν τοῦ ἀφῃρημένου αὐτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἰνδάλματος, — καὶ μετ' ὀλίγον ἔστη ἐπὶ τὸν Τοῦρκον ὁ Ἕλλην, ἐπὶ τὸν ἔνυλον πόδα ἡ φοιβόληπτος κεφαλὴ, ἐλευθέρα καὶ μειδιῶσα, αἱμόρρυτος καὶ δαφνηστεφής...

Τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ δραματικοὶ ποιηταὶ ἔπλασαν περίπου πλαγγῶνας περικαλλεῖς ἢ ἀπαίσια ἀνδρείκελα. Μόνος ὁ Σαιξπῆρος, ὡς ὁ Θεὸς, ἀνθρώπους. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες

στάδιον, ἐνώπιόν του ἠνοίγοντο δύο ὁδοί, ἡ τῶν κλασιζόντων, διὰ τοῦ περιφανοῦς Βὲν-Ἰόνσωνος ἡγέτου, καὶ ἡ τῶν ρωμαντικῶν, δι' ὑποδεεστέρων πλήθουσα ποιητῶν. Ὁ Σαικσπῆρος παρὰ τὰς μεμετρημένας φιλοφρονήσεις μεμετρημένων σοφῶν, προετίμησε τὰς ἀγαλλιάσεις καὶ τὰς παραφόρους χειροκροτήσεις τοῦ ὄχλου· ἐγένετο ρωμαντικός. Τὸν ρωμαντισμὸν ὃν ἠσπάσθη καὶ ἠκολούθησε μέχρι τέλους ὁ Σαικσπῆρος, οἱ πρὸ αὐτοῦ οὐχὶ ἄσημοι δραματικοὶ ποιηταί, μετὰ τὴν ἀνατολὴν ὅμως αὐτοῦ ἐπισκοτισθέντες, ὁ Λυλὺ, ὁ Κὺδ, ὁ Ἄρδεν, ὁ Μαρλῶβ, ὧν καί τινα ἐμιμήθη ἐν ἀρχῇ, ὡς συμβαίνει πάντοτε εἰς τὴν ἀκατάσκευον ἔτι μεγαλοφυΐαν, εἶχον διακανονίσῃ οὐδένα δηλαδὴ τηρήσαντες ἀριστοτέλειον κανόνα καὶ πᾶσαν καταβιβάσαντες τέχνης δραματικῆς ἔπαρσιν. διότι ἡ ρωμαντικότης αὕτη, ὁ πραγματισμὸς δηλονότι οὗτος τοῦ ἐκφαίνειν ἅπαντα ὑπὸ τὴν ἀπεριτέχνητον αὐτῶν καὶ φυσικωτάτην ὄψιν, ἦτον ἔμφυτος καὶ ἴδιος εἰς τὰ ἤθη τοῦ λαοῦ ἐκείνου, ἐνῷ αἱ ἀπόπειραι τοῦ Οὐέστωνος, τοῦ Δανιὴλ, τοῦ Βράνδωνος καὶ τοῦ Ἰόνσωνος νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν ρητορικὴν τραγῳδίαν τοῦ Σενέκα, ἦσαν πάντῃ παρείσακτοι καὶ ξέναι εἰς τὰ φιλέρευνα καὶ ἀπότομα ἤθη τῆς ἀγγλοσαξονικῆς αὐτῆς φυλῆς. Τὸ ἀγγλικὸν τοῦτο ρωμαντικὸν θέατρον, καὶ μάλιστα ἡ περιφανὴς αὐτοῦ ἀκρόπολις, ὁ Σαικσπῆρος, νομίζει ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνώπιόν του ἐκτυλισσομένης μακρᾶς τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ ἔμπρός του χαίνοντος ἀπεράντου ὠκεανοῦ, ἐνεπνεύσθη τὴν ἀκώλυτον ἐν τοῖς ἔργοις του ἔκτασιν· εἶτα ὁ Σαικσπῆρος πιστὸν κάτοπτρον τῆς ἰδίας ἐποχῆς καὶ πατρίδος, τὸν σκυθρωπὸν καὶ νεφελώδη οὐρανὸν τῆς Ἀγγλίας τὰς φοβερὰς τῶν χρόνων του ἐκείνας αἱματοχυσίας τοῦ Λευκοῦ Ῥόδου

ἅμα καὶ Ἐρυθροῦ Ῥόδου, τὸ ἐπιπνέον τότε ἐκεῖνο ἐπὶ τῶν λαῶν πνεῦμα τοῦ τρόμου καὶ τῆς σκοτίας, τοῦ Πετράρχου τὰς φερομένας ἀνὰ τὰ χείλη ὅλων τότε εὐφυεῖς καὶ ἐρωτικὰς περιπαθείας, ἐνετύπωσεν βαθύτατα εἰς τὰ ἔργα του· ἦτο συνάμα ὁ ἀδελφὸς καὶ τὸ θρέμμα τῶν θετικωτάτων ἐκείνων ἐμπόρων, γνήσιος Ἄγγλος, τόσην ποταπὴν πραγματικότητα ἀναφαίνων δι' ἀπαραμίλλου ποιητικῆς χάριτος, ἐνῷ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοφύλων τὰ ἰδιόρρυθμα ἤθη, ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνων διάθεσις τοῦ νὰ συμμιγνύωσι τὸ τραγικὸν μετὰ τοῦ κωμικοῦ,* νὰ ἀνακινῶσι τὸν τοσοῦτον φίλιον παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ἄπλετον γέλωτα δι' ἑνὸς βωμολοχικοῦ σκώμματος, ὅπως ὁ Πάλμερστων ἔτι αὐτὸς ἐνησμενίζετο νὰ διαυγάζῃ τὴν πυκνότητα τῶν πολιτικῶν του ἀγορεύσεων διὰ μιᾶς ἀστειότητος, δι' ἑνὸς εἴρωνος χαριεντισμοῦ, ὅλα ταῦτα ἀντανακλῶνται εἰς τὰ ἔργα του ἀκριβέστατα. Δικαίως εἶπε πρῶτος ὁ Λέσσιγκ: ὁ Σαικσπῆρος εἶναι τὸ κάτοπτρον τῆς φύσεως.» Τῆς ἀγγλοσαξονικῆς ὅμως ἰδίᾳ· εἶτα τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης.—Ἑτέρωθεν οὐχὶ καὶ ὡς ἀντιγραφεὺς τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἵνα συγκινήσῃ πως τὰς εἰθισμένας εἰς τοὺς φόνους καρδίας τῶν ἀκροατῶν του, ἔδει κατ' ἀνάγκην νὰ φέρῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοὺς διαμελισμοὺς καὶ τοὺς νεκρικοὺς σπασμοὺς τῶν ἡρώων του, οὕτω μόνον ἅμα διεγείρων τὴν ἀμάλακτον καὶ εὐρεῖαν τῶν Σαξόνων καρδίαν, χωρὶς νὰ προσυποθέσῃ τις ὅτι ὁ Σαικσπῆρος ἀφοῦ δεκαπενταετὴς ἀφεὶς τὸ σχολεῖον ἐβοήθει τὸν πατέρα εἰς τὸ κρεοπωλεῖον, ἀπαγγέλλων ἐπιθανάτιον λόγον πρὶν ἢ διασφάξῃ μοσχάριόν τι, ὅτι οὐδαμῶς ἀπίθανον ἂν ἐντεῦθεν προσεκ-

* **Prédécesseurs et Contemporains de Shakspeare, par A. Mezièrês.**

τήσατο ῥοπήν τινα πρὸς τὰ αἵματα, ἀπὸ ὑπολανθανούσης τοιαύτης διαθέσεως, ὥστε εἰς τὰ δράματά του νὰ παρουσιάζῃ αἱμοσταγεῖς μεγαλογραφίας, ἡ δὲ τελευταία σκηνὴ νὰ παριστᾷ ἀληθῶς πεδίον μετὰ τὴν μάχην. Ὁ δαιμόνιος ὅμως οὗτος ποιητὴς ἦτο ἅμα καὶ δισχίλια καὶ διακόσια ἔτη γεραίτερος τοῦ Σοφοκλέους, ἐλάτρευε τὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου, ἦτο ἔτι υἱὸς τῆς Ἄρκτου φέρων τὴν ἰδίαν ἐκείνην ἐκεῖ ἐπάνω θυμαλγίαν, μελανίαν τῆς ψυχῆς, ὅπως οἱ Ἀφρικανοὶ φέρουσι μελανίαν τοῦ προσώπου; τὸ spleen, ἐνεῖχε τὸ ἰδιότροπον ἀείποτε καὶ σαρκαστικὸν πνεῦμα τῶν Ἄγγλων, τὸ humour, ἐντεῦθεν δὲ ἡ ἀχανὴς ἐκείνη φιλοσοφικὴ βαθύτης, ὁ ἄρρητος καὶ οὐράνιος ἐκεῖνος τοῦ θεανθρώπου ποιητοῦ δισταγμός, ἡ σπαίρουσα καὶ βαρύθυμος καθόλου μελαγχολία, ὁ ἔρως τοῦ θανάτου· ἐντεῦθεν ὁ Ἄμλετος, * Οὕτως ὁ Σαικσπῆρος, Ἄγγλος εἰς Ἄγγλους βαθμῶν

* Ὁ Σαικσπῆρος εἶναι ὡς ὁ παλαιὸς Αἰσχύλος: Παρὰ τοῖς δύο τούτοις ἀρχηγέταις τῆς δραματικῆς ποιήσεως, καταφαίνεται ἡ αὐτὴ θυελλώδης παράστασις τῶν παθῶν, ἡ αὐτὴ μεγαλοφροσύνη, ἔκτασις καὶ ἔκστασις, ἡ αὐτὴ ἀχανὴς βαθύτης καὶ φαντασία, ἡ αὐτὴ μεγαλόφωνος τῶν αἰσθημάτων ἔκφρασις, ἡ αὐτὴ ἐν τοῖς μέρεσι καθόλου ἀτεχνία. Παρὰ τοῖς δύο ἔτι τὸ αὐτὸ προφαίνεται κρᾶμα τοῦ τραγικοῦ καὶ κωμικοῦ, ὅπως ἦτε τραγῳδία καὶ κωμῳδία σύναμα ἀπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις Διονυσίων ἀπέρρευσαν· ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ Ἕλληνος φύσει εὔτακτος φιλοκαλία ἐν τῇ λαμπρᾷ ἐκείνῃ τριλογίᾳ τῆς Ὀρεστείας προσέθετο ὕστατον καὶ ἰδίᾳ τὸ κωμικὸν δρᾶμα Πρωτεύς, ἐν τετραλογίᾳ ὅλῃ· ἐνῷ ὁ Σαικσπῆρος ἑπόμενος τῇ ἰδίᾳ τοσούτον ἀνωμάλῳ κοινωνίᾳ καὶ ἰδιορρύθμῳ ἀγγλοσαξονικῇ φύσει, συνανέφυρεν ῥύτωσι ἀτάκτως, ἀποτόμως καὶ φυσικώτατα τὸ τραγικὸν μετὰ τοῦ κωμικοῦ· οὐδ' ἠδύνατο ὅμως ἐν τόσῳ τραγικῷ πάθει καὶ ἀγριότητι τῶν σκηνῶν του νὰ ἀναπαύσῃ πως τῶν ἀκροατῶν τὴν φρίκην διὰ τῶν ἠπίων ἐκείνων εἰρηναίων παρεμβολῶν, τῶν ἀγγέλων, τῶν φυλάκων, τῶν θεραπαινῶν, τοῦ χοροῦ ἰδίως, ἅτινα ἐναρμονίως καὶ φυσικῶς πάλιν

καὶ τίτλων καὶ γυμνότητος ἅμα ἐλεεινῆς ἀποτεινόμενος, ἔγραφε στίχους θαυμασίους διὰ τοὺς εὐγενεῖς, πεζὸν ὁμοῦ χυδαῖον λόγον διὰ τὸ πλῆθος· διήγειρεν εἰς τὴν πλατεῖαν πλατὺν γέλωτα, ἀπέσπα ἅμα ἀπὸ τῶν θεωρείων δάκρυα βαθείας συγκινήσεως· διέτρεχεν ἐν ἀκαρεῖ ὡς τόξον ἀρίστου μουσικοῦ ὅλας τῆς καρδίας τὰς ἶνας, ὅλα τὰ αἰσθήματα ἐθώπευε καὶ ἐλάκτιζεν ὁμοῦ, πᾶσαν ἀρχὴν ἠθικῆς ἀνήγειρε περικαλλῆ καὶ συνέτριβεν εὐθὺς γρονθοκοπῶν· ὡς ἡ φύσις, ἀκένωτος ἀπὸ θησαυρούς, διένειμεν εἰς ὅλους, εἰς μυρίους ὅλους ἀκροατάς, εἰς αὐτὸν μεγαλοφροσύνην, εἰς τοῦτον πένθος, ἐδῶ

κατηύναζον τῆς ἑλληνίδος φύσεως τὴν εὐμενῆ τραγικότητα ἐν τοῖς δράμασι τοῦ Αἰσχύλου.— Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν Αἰσχύλον, τὴν ἔφηβον καὶ ἄτακτον μεγαλοφυΐαν, ἔσχε τὸν Σοφοκλῆ, τὸ στέμμα τῆς τραγῳδίας, τὸν σώφρονα καὶ τέλει ἄνδρα· ὁ Σαικσπῆρος· εἶναι ὁ Αἰσχύλος ἅμα καὶ ὁ Εὐριπίδης, ἀλλ' ἐλλείπει ἔτι ὁ Σοφοκλῆς τῶν νεωτέρων χρόνων· θέλει ἀνατείλῃ; Ἴσως ὄχι. Ὁ νεώτερος εὐρὺς πολιτισμός, μυρίας ἐπιβάλλων εἰς τὴν ζωὴν ἀνάγκας, μυρία εἰς τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν προβλήματα· ὡς μέγας καὶ βαρὺς καταπίπτων λίθος, συνταράσσει θυελλωδῶς τὸ μᾶλλον ἤρεμον καὶ αἴθριον νᾶμα ζωῆς νεαρᾶς καὶ μεγαλοφυοῦς· αἱ σφοδραὶ αὗται τότε συγκινήσεις καταστρέφουσι τὴν τέχνην, τὸ μέτρον καὶ ὁμοῦ πολλάκις τὴν ἀλήθειαν εἰς τὴν πλαστικὴν δύναμιν καὶ ἔκρηξιν οὕτω τῆς ψυχῆς ἑνὸς Σαικσπήρου, ἑνὸς Σχίλλερ, ἑνὸς Οὔγῶ. Μόνον ὅταν λευκανθῶσιν αἱ τρίχες διαυγάζεται ἔνδον καὶ ἡ διάνοια· τότε ὅμως τὰ ἔργα τῶν δαιμονίων τούτων πνευμάτων εἶναι μὲν εὐτεχνότερα καὶ φιλαληθέστερα, ἀλλ' ἐλάχιστα πλέον συγκινοῦσιν, ὅτι ἐλλείπει ἀπ' αὐτὰ ἡ ζωὴ ἥτις ἐλλείπει καὶ ἀπὸ τοὺς γηράσαντας ἤδη ποιητάς των, ὧν οἱ γενναῖοι πόθοι ἐμαράνθησαν, καὶ κατεστάλησαν οἱ φλογώδεις παλμοί. Ἡ σχετικὴ εἰς τὰ ἔργα τελειότης δέδοται εἰς τοὺς ὡραίους υἱοὺς τῆς ἑλληνίδος ἀρχαιότητος, οἵτινες μὲ ἓν μόνον τριβώνιον ἔπλεον εἰς τὸ κλίμα αὐτῆς ὡς κύκνοι εἰς λίμνην ἀκύμαντον, διορῶντες μὲ ἄδακρυ καὶ ἄθολον ὄμμα τὴν ἀλήθειαν, μελετῶντες μὲ ἐνθουσιώδη καὶ γαλήνιον ἅμα καρδίαν τὸ τέλειον ἐν τῇ φύσει τῆς πατρίδος των κάλλος.

γαλήνην ἐκεῖ γέλωτα, φρίκην, ἐλπίδα, παρηγορίαν, ἔρωτα, μῖσος, θάῤῥος, ζωήν, ὅλα· ἡ ἀνθρωπότης, ἔβλεπεν ἐκεῖ τὴν εἰκόνα αὐτῆς ἀκριβεστάτην καὶ μεγάλην, περιβεβλημένην ἅμα αἴγλην γοήτιδα, τὴν ποίησιν, καὶ ἐθέλγετο, καὶ ἐσκίρτα, καὶ ἐχειροκρότει. Ὁ Σαικσπῆρος ἐπέτυχεν· ἐγένετο πλούσιος, ἠγόρασεν οἰκοδομάς, καὶ ἀπῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ τούτου ἐμπορίου τῆς μεγαλοφυΐας τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα ἐτῶν, ἐπανελθὼν ἠρέμα εἰς τὴν γενέθλιον πόλιν μὲ τεσσαράκοντα χιλιάδων φράγκων ἐτήσιον εἰσόδημα, ὅπου καὶ μετὰ τρία ἔτη ἀπέθανεν. Ἀνέτειλεν ὡς ὁ Ὅμηρος, καὶ ἀπέθανε σχεδὸν ὡς βαρῶνος.

Ὁ Σαικσπῆρος παρὰ τῷ λαῷ τῆς Ἀγγλίας ὑπῆρξε κατακτητὴς τῶν καρδιῶν, ὡς τῶν ἐθνῶν ὁ Ναπολέων· ἀναμορφωτὴς οὐχί. Ἀπεναντίον οἱ ἀρχαῖοι ὑπῆρχον οἱ ἀπὸ τῆς σκηνῆς δᾳδοῦχοι πάσης ἀρετῆς καὶ δικαιοσύνης, παντὸς φωτισμοῦ καὶ ζωῆς, ὡς ἐκεῖνοι ἔλεγον ὅτι ἐ δ ί δ α σ κ ο ν τὰς τραγῳδίας των· ἔπνιγον ἐκεῖνοι τοὺς ἰδίους μεμψιμοίρους παλμοὺς σεβόμενοι καὶ στοργοῦντες τὸ πλῆθος, καὶ ταυτοχρόνως ἐνῷ τὸ ὄμμα αὐτῶν ἐφώτιζεν ἐν τῷ ἀσκεπεῖ θεάτρῳ ὁ ἥλιος, τὰς καρδίας αὐτῶν ἐφώτιζεν ὁ Σοφοκλῆς. Ὑπάρχει βαθεῖα συγγένεια καὶ ἁρμονία μεταξὺ τοῦ Ὁμήρου καὶ Ἀλεξάνδρου, μεταξὺ τοῦ Σαικσπήρου καὶ Ναπολέοντος, κρατίστη δὲ καὶ σύστοιχος τῶν δυάδων τούτων ἡ διαφορά· ὁ Ἀλέξανδρος ἔσπειρεν, ὡς λέγει εὐφυῶς ὁ Πλούταρχος, τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἰδέαν, εἰς τὴν Ἀσίαν· ὁ Ναπολέων ἔσπειρεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν βίαν καὶ τὰ αἵματα. — Ἐν τῷ Σαικσπήρῳ καταφαίνεται διπλοῦ ἄνθρωπος: ὁ ποιητὴς καὶ ὁ Ἄγγλος. Ὡς ποιητὴς περιβάλλει εἰς τὰ πρόσωπά του ὅλα ἴσην θαυμασίαν ἁλουργίδα, ὡς Ἄγγλος λαμβάνει τυχαίως τοὺς ἥρωάς του ἀπὸ τῶν ἀνακτό-

ρων ὁμοῦ καὶ τῶν καταγωγίων. Διαβλέπει ὡς Ἄγγλος εἰς τὴν ἁγνοτέραν καρδίαν πιθανὴν μεταλλαγὴν πρὸς τὸ κακὸν, κοιμωμένους ὄφεις, καὶ οὐδενὸς τῶν ἡρώων του φείδεται, ἀπογυμνῶν τὴν ψυχὴν αὐτῶν πᾶσαν ὡς ἡ μήτηρ τὸ σῶμα τοῦ νεογνοῦ· ὁ περιπαθὴς καὶ διάπυρος πρὸ τῆς Ἰουλίδος Ῥωμαῖος, τοὺς αὐτοὺς πρὸ ὀλίγου ὤμνυεν ὅρκους εἰς ἐρωμένην του ἄλλην· ὁ αἱμοσταγὴς οὗτος Μάκβεθ ἦτο καὶ σύζυγος ἀγαθὸς καὶ γενναῖος ἀείποτε· τὸ τέρας τοῦτο, ὁ Ῥιχάρδος Γ΄, ἐνεῖχε δύναμιν λόγου καὶ εὐγλωττίαν ἣν οὐδ' ὁ Κικέρων ἴσως αὐτός· ὁ δολόφρων οὗτος καὶ ἀνιλεὴς Ὑάγος δολοπλοκεῖ ἀποτροπαιότατα, ἀλλὰ φέρεται καὶ λαλεῖ ὡς ἡμίθεος· σχεδὸν οἱ εὐγενέστεροι τῶν ἡρώων του εἶναι καὶ οἱ ἐλαφρονούστεροι, ὅθεν καὶ πίπτουσι θύματα τυφλά. Ἡ φιλοπράγμων αὕτη καὶ ἀπότομος καὶ ἀνηλεὴς φιλοσοφία, ἡ ῥακένδυτος αὕτη καὶ ὡς ἀμφιβάλλουσα αὐτὴ ἀρετὴ εἰς τὰ δράματά του, πῶς πότε νὰ ὑποπτερώσῃ εἰς ἰδανικῆς ἐντελείας κόσμους τὴν πεπτωκυίαν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν; Ἡ καθόλου ἀπογύμνωσις αὕτη τῆς ψυχῆς τῶν δραματικῶν ἡρώων ῥιπτομένης οὕτω ἐπὶ τῆς σκηνῆς, οὐχὶ ἐν ἀρχαϊκῇ γαλήνῃ βεβαίως, οὐδαμῶς θέλει παραγάγῃ ἀποτελέσματα ἠθικῶς μείζονα καὶ φοβερώτερα παρ' ὅσον ἡ θεωρία καὶ κοινωνία ὁλογύμνων καὶ ζώντων καὶ ἀσχημόνων ἀνθρωπίνων σωμάτων; Σὲ διδάσκει ἀληθῶς καὶ περιφανῶς εἰς πάντα σχεδὸν στίχον, ὅτι ἡ τύχη σου πλέκεται διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν σου. ἀλλὰ συνάμα συμβουλεύει ὡς ἔμπορος ὅτι ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι χρῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Οἱ ἀγαθοὶ ἥρωες τῶν δραμάτων του, λιπόθυμοι πάντοτε, ἀποθνήσκουσιν ὄχι ὡς οἱ μάρτυρες τοῦ Εὐαγγελίου, ὄχι ὡς ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους, ἐν πεφωτισμένῃ πεποιθήσει τῆς

τύχης των, γενναῖοι καὶ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀκλόνητοι, ἀλλὰ κλαίοντες καὶ σχεδὸν μετανοοῦντες. Ὑπάρχει πάρα πολὺς πραγματισμὸς εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Σαικσπήρου, καὶ ἀπατῶμαι ἴσως, ἀλλ' ἂς εἴπω ὅ,τι μὲ λέγει ἡ καρδία μου: εἰς τὰ δράματα τοῦ Σαικσπήρου ὑπάρχουσι μαθήματα μ α κ ι α ϐ ε λ λ ι σ μ ο ῦ ἐνώπιον τῶν ὁποίων ὁ Ἡ γ ε μ ὼ ν ἐκείνου ὑπεκφαίνεται νάνος.—Ἐὰν ὄντως οἱ ποιηταὶ ἦναι τοῦ Θεοῦ ὑποφῆται, ὅπως ὑπέθετον αὐτοὺς καὶ ἔϐλεπον αὐτοὺς οἱ ἀρχαῖοι, μέλημα καὶ ἐντολὴ αὐτῶν εἶναι οὐχὶ νὰ παριστῶσι τοὺς ἀνθρώπους ο ἷ ο ί ε ἰ σ ι ν, ὅπως ὁ Εὐριπίδης ὅστις τὰ πάντα ἐτεχνᾶτο ὅπως ἐκμεθύσῃ καὶ συναρπάσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὰς καρδίας, ὅστις σύναμα ἦτο ὁ κρημνὸς ὅθεν κατέπεσε καὶ ἐρρύη πᾶσα ἡ προτέρα ἐκείνη δραματικὴ τέχνη, ἀ λ λ ο ἵ ο υ ς ἔ δ ε ι ε ἶ ν α ι, ὅπως ὁ Σοφοκλῆς, ἀποκαλύπτων αὐτοῖς ὡς θεόπνευστος ἀληθῶς ἰδανικούς τινας τύπους τελειοτέρου ἀνθρώπου, πρὸς οὓς ὡς ἐν ὑπογραμμῷ τινι ἐνθέῳ νὰ διαπλάττεται ὁ λαός. Εἰς τὴν ὁμολογίαν αὐτὴν τοῦ Σοφοκλέους ὅτι αὐτὸς ἐπειρᾶτο οὐχὶ ὡς ὁ Εὐριπίδης, ἡ σειρὴν τῆς νέας γενεᾶς, ἀλλ' οἵους ἔδει εἶναι νὰ παραστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, νομίζω ὅτι διαλάμπει οὐχὶ μόνον πᾶσα ἡ τῶν κλασικῶν πρὸς τοὺς ῥωμαντικοὺς φιλόσοφος καὶ βαθεῖα διάστασις, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ μεγαλουργὸς καὶ ἱερὰ τῆς δραματικῆς μάλιστα ποιήσεως ἀποστολή.—Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ τὸ ἔνθεον ἑνὸς ποιητοῦ εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ· ἐκεῖ αἰρομένη ἐμπνέεται ἡ καρδία του, καὶ εἶτα γράφουσα ἀποκαλύπτει εἰς τὴν ὑπολειπομένην κάτω ἀνθρωπότητα τὰς δέκα τοῦ Θείου ἐντολάς...

Ὁ Ἄμλετος εἰς τὸ προφανὲς εἶναι τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ Ὀ ρ έ σ τ ε ι α. Ἐκδικεῖ καὶ οὗτος τὸν πατέρα, ἀλλὰ πόσον

ἀδρανῶς, πόσον τυχαίως, μέχρι δὲ τῆς τελέσεως καὶ λύσεως ταύτης, πόσαι ἰδέαι τὴν ἀνθρωπίνην καταμαραίνουσι καρδίαν, πόσαι σκληραὶ καὶ ἄδικοι λύσεις, πρὶν τῆς δικαίας καὶ τῆς πρεπούσης! Συμβαίνουσι καὶ συνέβησαν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ αἱ ἐν τῷ Ἀμλέτῳ σπαρακτικαὶ περιπέτειαι, ἀλλ' ἀντὶ ἡ διάνοια τοῦ ποιητοῦ, τοῦ καλοῦ ὁ θεῖος μύστης, ὡς ἡ μέλισσα νὰ ἐκμυζήσῃ ἀπὸ τῆς φύσεως τὸ μέλι, ἐκμυζεῖ ψυχῆς καὶ σώματος δηλητήριον, ἀπελπισμὸν καὶ θάνατον. Εἰς τὰς τραγῳδίας τοῦ Σαικσπήρου τῆς ἀρετῆς ὅλοι οἱ εὐθαλεῖς κλῶνες ἡ τιμή, ὁ ἁγνὸς ἔρως, τὸ καθῆκον, ἡ στοργή, ἡ ἐλεημοσύνη, ἀναφαίνονται ὡς ἀμυδρὰ ἀστέρων σελαγίσματα ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Δεσδημόνης, τῆς Ὀφηλίας, τοῦ Βρούτου, τῆς Κορνηλίας, σβεννύμενα αὐθωρεὶ εἰς τὴν νύκτα τῆς κακουργίας καὶ τῆς αἰσχρότητος. Ὁ θεατὴς μένει ἐμβρόντητος εἰς τὰς φοβερὰς αὐτὰς σκηνάς, θαυμάζει καὶ ἐνθουσιᾷ ὑπὲρ τοῦ ἀπαραμίλλου τῶν παθῶν ζωγράφου, τοῦ σατανικοῦ δύτου τῶν καρδιῶν, ἀλλὰ κατὰ βάθος διδάσκεται καὶ πείθεται ὅτι ἡ ἀρετὴ τλήμων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ μετὰ μικρὸν ναυαγεῖ οἰκτρότατα. Ὁ Σαικσπῆρος διὰ ταῦτα ὀλίγον φροντίζει· ὑπὸ τὸν ποιητὴν ὑφέρπει ὁ Ἄγγλος, ὡς ὑπὸ τὸ ῥοδαλὸν τοῦ ἀνθρώπου σῶμα ὁ ἀπαίσιος ὀστεώδης σκελετός· ἐμβαθύνει εἰς τοῦ πραγματικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου τὰ μᾶλλον ὕποπτα σκότη, ἀναπτύσσει καὶ ἀναφαίνει τὰς λεπτοτέρας πτυχάς. Ἄλλως τε καὶ τὸ βαλάντιον ἐξεμεταλλεύετο ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ποιητοῦ, ἐνῷ ἡ ἐγωϊστικὴ τῆς καρδίας του καὶ εἰλικρινὴς παραφορὰ ἀφίνετο ἀχαλίνωτος· δὲν ἀφιέρου τὰ δράματά του ὡς ὁ Αἰσχύλος εἰς τὸν Χρόνον, ἀλλ' εἰς τὰς Ἡμέρας του μόνον, αἵτινες ἠδύναντο νὰ χειροκροτήσωσι πρῶτον καὶ

εἶτα πλουτίσωσιν αὐτόν. Οἱ ἄνδρες τῆς ἑλληνίδος ἐκείνης ἀρχαιότητος, ἀφελεῖς καὶ ἐλεήμονες, χάριν τοῦ λαοῦ πᾶσαν ἠφάνιζον ἰδίαν ἀτομικότητα εἰς τὰ ἔργα των· οἱ ῥωμαντικοὶ τῶν νέων χρόνων, ἐγωϊσταὶ καὶ ὑπερήφανοι, αἰσθάνονται καὶ λαλοῦσιν ἀτομικώτατα ξέναις μόνον παρειαῖς. Τοῦ Βύρωνος ὅλοι οἱ ἥρωες εἶναι αὐτὸς ὁ Βύρων, τοῦ Σαικσπήρου τὰ καυστικώτατα καὶ τραγικώτατα δράματα χρονολογοῦνται ὁπότε κατεδιώκετο ἀπηνῶς ὁ θερμὸς φίλος του Σούθαμπτων, τοῦ Β. Ουγῶ οἱ πλειότεροι ἥρωες εἶναι νόθα τῆς φαντασίας του τέρατα, οὐδαμῶς τῆς κοινωνίας ἢ τῆς καρδίας του γνήσιοι παῖδες.—Ἡ μέχρι παραφροσύνης ἤκουσα τοῦ Σαικσπήρου μεγαλοφυΐα ὁμοιάζει ἡφαίστιον διαφωτίζον τηλαυγῶς ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀκροωμένους καὶ βλέποντας καταπλῆττον ἅμα καὶ πως πυρπολοῦν. Παρὰ τοῖς Ἄγγλοις ποιηταῖς ἔτι νομίζεις ὅτι ἀπὸ τῆς χιονώδους φύσεως περιστελλόμενον καὶ συγκεντρούμενον ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας των καὶ τοῦ νοὸς ὅλον τὸ πῦρ τῆς ζωῆς, ἀνάπτει καὶ παραφέρει αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπάτην τῶν αἰσθημάτων ἔκρηξιν, εἰς τὴν μᾶλλον καταχθονίαν τῶν διανοημάτων κατάδυσιν· οὕτω καὶ παρ' ὅλας τὰς χώρας τῆς γῆς ἡ Ἀγγλία ὑπερτερεῖ κατὰ τὴν πληθὺν τῶν παραφρόνων.

Ὑπάρχει εἰλικρινῶς μεγαλειτέρα ὁμοιότης μεταξὺ τῶν σαικσπηρείων καὶ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν δραμάτων ἢ μεταξὺ τῶν τελευταίων καὶ τῶν κλασικῶν τῆς Γαλλίας· διότι ὅ τε ὁ Σαικσπῆρος καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἤντλησαν ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ ἤθη καὶ αἰσθήματα, ἐνῷ οἱ Γάλλοι ἐδανείσθησαν ταῦτα παρὰ τοῦ Εὐριπίδου, περιβαλλόμενοι ὀθνεῖον καὶ ἀπατηλὸν χιτῶνα ἐνῷ οἱ ὑπόλοιποι ὁμοεθνεῖς ἐφόρουν βαρὺν ἐπενδύτην. Ὁ Σαικσπῆρος εἶναι ἡ Ἀγγλία· εἶναι συνάμα ὁ δέκατος

ἔκτος ἐκεῖνος μελαναυγὴς αἰών. Ὁ βαρβαρισμὸς τοῦ μεσαιῶνος θνήσκοντος, διαφαίνεται ἔτι ὑπὸ τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Σαικσπήρου, ὡς δήμιος ὑπὸ τὴν τήβεννον βασιλέως. Οἱ ἀληθεῖς, οἱ μεγάλοι ποιηταὶ εἶναι οἱ πρωτόλειοι καρποὶ τῆς πατρίδος των καὶ τοῦ αἰῶνός των. Ἦτο ὁ βίος τῆς Ἀγγλίας ἐκεῖνος ὅταν ἐν τῷ Βασιλεῖ Λὴρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκτυφλοῦσι τοσοῦτον ἀγρίως καὶ φρικωδῶς τὸν Γλῶστερ· ἐν Ἑλλάδι εἶχον τὴν Ἀντιγόνην. Οὕτω ἐν Ἀγγλίᾳ τὰ θέατρα ἐφωτίζοντο ὑπὸ λυχνιῶν, φέροντα ὀροφὰς βαρυτάτας· ἐν Ἀθήναις ἦσαν ἀσκεπῆ, ἐνεπιστεύοντο εἰς τὸν ἤπιον καὶ αἴθριον οὐρανόν· ἀντὶ φανοῦ δεχόμενα τὰς ἀκτῖνας τοῦ Φοίβου· οὕτω καὶ ἐν Ἑλλάδι ἔπινον τὸ ἤρεμον γλεῦκος, ἐν Ἀγγλίᾳ ἔτι τὸ φλογῶδες β ρ ά ν τ. Οἱ ἥρωες τοῦ Σαικσπήρου ἀποθνήσκουσι μὲ μονόλεκτον ὕβριν ἢ ἀπογαιρετισμὸν, μᾶλλον ὡς ἄνθη δρεπόμενα, ὡς λαμπὰς σβεννυμένη, ὡς κατοικίδια ἄφωνα ζῶα, ἢ ὡς ἄνθρωποι· ἐν Ἑλλάδι οἱ τραγικοὶ ἥρωες ἀγόμενοι εἰς τὸν θάνατον ἀποχαιρετίζουσι πρῶτον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου; εἶτα τὸ γάλα ὅπερ ἐθήλασαν. τὴν γενέθλιον γῆν, τὰ ἀνθοστεφῆ ὄρη, τὸ φλοισβῖζον κῦμα, ὅλα, ὅλα, ὡς ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ὅστις ἀποβάλλεται ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων του καὶ φεύγων στρέφει πάντοτε νὰ ἴδῃ ἀκόμη τοὺς οἴκους τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς εὐδαιμονίας του! Ἐντεῦθεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον λαὸν ὁ Ἕλλην οὐδέποτε ὑπῆρξε κοσμοπολιτικὸς, διότι ἠρᾶτο τῆς πατρῴας αὐτοῦ γῆς, μηδαμοῦ ἐλπίζων ὅτι δύναται νὰ εὕρῃ καλλιτέραν, μηδεμίαν ἄλλην ἐπιποθῶν· οὕτω μία τῶν ἐλεεινοτάτων καὶ συχνοτέρων συγκινήσεων τῶν ἑλληνικῶν δραμάτων εἶναι ἡ παράστασις τυφλῶν, διότι, μὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν, εἶναι ἡ οἰκτροτάτη ἴσως τῶν ἀτυχιῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τοῦ φωτὸς.

καὶ τοῦ κάλλους νὰ μὴ δύνασαι νὰ ἴδῃς ὅ,τι κάλλιστον, τὸν οὐρανὸν, ὅ,τι παρήγορον, τὴν ἡμέραν, ὅ,τι ἥδιστον, τοὺς ἀνθρώπους. Ἐν Ἀγγλίᾳ ὅμως, παρὰ τῷ Σαικσπήρῳ, αἰωνίως δολοφονοῦνται, αἰωνίως αὐτοκτονοῦνται, αἰωνίως ἀλληλοσφάττονται, ἠρέμα καὶ εὐχερῶς, διότι εὐκόλως καὶ καταλείπουσι τὴν ἀμείλικτον καὶ σκυθρωπὴν φύσιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι γλυκυτέρας τινὸς ἄλλης ζωῆς...

Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ὑπὸ τὸν φλέγοντα τῆς Ἀφρικῆς ἥλιον ἐν μέσῳ φύσεως καὶ μεγαλείου καταπληκτικοῦ, ἐπτοήθησαν, καὶ παῖδες, ὡς οἱ παῖδες πρὶν ἢ τὴν νύκτα κατακλιθῶσιν, ἐγονυκλίτησαν καὶ ὕμνησαν διὰ τῆς Γενέσεως τὸν Θεόν· οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ ῥοδοστεφοῦς καὶ εὐμελοῦς αὐτῶν κλίματος, ἄνδρες τῆς ὑφηλίου ὡραῖοι, ἐλάτρευσαν διὰ τοῦ Ὁμήρου τὴν Ζωήν· οἱ βόρειοι λαοὶ ἐν τῇ παγετώδει καὶ σκοτεινῇ ἀτμοσφαίρᾳ αὐτῶν, γέροντες ἤδη, περιφανῶς ἠράσθησαν καὶ ἀπεθέωσαν μετὰ τοῦ Σαικσπήρου τὸν θάνατον.*

IV.

Ἴσως αἱ κρίσεις ἡμῶν αὗται περὶ τοῦ μεγίστου τῶν νέων αἰώνων δραματουργοῦ, εἰς τὸ προφανὲς φανῶσι μέχρις ἠλιθιότητος αὐστηραὶ, ἂν μὴ φιλαρχαϊσμοῦ τυφλώττοντος· ἀλλὰ μὴ, πρὸς Θεοῦ ὑποθέσῃ τις ὅτι μετὰ τόσον χρόνον δικαίας πρὸς τὸν Σαικσπῆρον καὶ παγκοσμίου λατρείας, ἐρχόμεθα κώνωπες ἡμεῖς νὰ ἐπαναλάβωμεν τοὺς φθονεροὺς συριγμοὺς τοῦ Βολταίρου κατὰ τοῦ ἀθανάτου ποι-

* Ἀπὸ τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ᾀσμάτων ὅλων, ὅπερ ἀπεθαυμάσθη μᾶλλον ἐν Εὐρώπῃ εἶναι τὸ ἧττον ἑλληνικὸν ἀληθῶς ἀλλὰ πενθιμώτατον «ὁ Χάρος καὶ οἱ ἀποθαμένοι.»

ητοῦ τοῦ Ἀμλέτου. Ἴσως ὅμως εἶναι καὶ δίκαιον νὰ λησμονῇ τις ὅτι προθέντες νὰ μὴ μεταφράσωμεν μίαν τῶν ἀπείρων ἐν ἄλλαις γλώσσαις ἐπὶ τοῦ Σαικσπήρου μελετῶν, ἀλλ' εἰ δυνατὸν νὰ κρίνωμεν περὶ αὐτοῦ ὡ ς Ἕ λ λ η ν ε ς, νὰ μὴ λησμονῇ τις ὅτι ἄλλος πάντη ὁ ἠθικὸς χαρακτὴρ καὶ ἡ ἀτομικὴ φύσις τῶν λαῶν τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης, ὁ κοινωνικὸς ἅμα βίος αὐτῶν, ἄλλος δὲ καθόλου ὁ Ἕλλην ὑπὸ τὰ ἤδη καὶ ἀνέκαθεν αὐτοῦ αἰσθήματα· ἐναρμόζει δ' ἴσως δι' ἡμᾶς, προκειμένου καὶ περὶ Σαικσπήρου, τὸ γνωστὸν τοῦ Πασχάλ: Τὸ ἐντεῦθεν τῶν Πυρηναίων ἀληθὲς, ψεῦδος ἐκεῖθεν αὐτῶν,» Ἑτέρωθεν ὡς ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου ἀπέῤῥευσεν ὅλη ἡ ἀρχαία ἐκείνη ποίησις, τοῦ Αἰσχύλου προσομολογοῦντος ὅτι αἱ τραγῳδίαι του ἦσαν τεμάχη τῶν Ὁμήρου μεγάλων δείπνων, οὕτω ὁ Σαικσπῆρος εἶναι ὁ μέγας ὠκεανὸς, ἀφ' οὗ ἤντλησαν οἱ ῥωμαντικοὶ μετέπειτα ἁπανταχοῦ ποιηταί· προκειμένης δὲ μελέτης τινὸς περὶ τοῦ μιμησίμου μάλιστα τοῦ Σαικσπήρου, ἀνάγκη νὰ διαγνώσωμεν ποῦ ἐν τῷ Σαικσπήρῳ τὰ θολὰ ἐκεῖνα νάματα ἅτινα ὕστερον, ὅτε οὗτος ἀπεθεώθη, μετεβλήθησαν ἐν τοῖς μιμηταῖς αὐτοῦ εἰς χειμάρρους καταστροφῆς. Ἡμεῖς ἀποθαυμάζοντες τὸ δαιμόνιον τοῦ Σαικσπήρου πνεῦμα, γονυκλιτοῦντες κατάπληκτοι πρὸ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτοῦ, ὡς οἱ Ἰνδοὶ πρὸ τοῦ Νιαγάρρα, ἀντιτασσόμεθα εἰς τὴν μεταφορὰν τῆς καλαισθησίας αὐτοῦ εἰς τὰ ἡμέτερα δραματικὰ ἔργα, προκατανοοῦντες μάλιστα ἀπὸ τῆς μιμήσεως αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐκτροπὴν πολλὴν καὶ κατάπτωσιν πρὸς αἰσθητισμόν τινα καὶ φιλοσοφίαν πενθίμου ὑλισμοῦ μακρὰν πάσης ἀληθείας καὶ πάσης ἠθικῆς, ὡς συνέβη τοῦτο μάλιστα παρὰ τοῖς Γάλλοις.

Ὁ ἑλληνισμὸς, ὁ χωλὸς ἀλλ' ἅμα καὶ θεοφιλὴς οὗτος

ἐλαττώματα αὐτῶν δυνάμενοι νὰ ἐγκολποθῶσι καὶ ἐν πλάτει καὶ ὑπερβολῇ νὰ ἐπαναδείξωσι, τὰς δὲ ἐκείνων ἀρετὰς ἐν τῇ σμικρότητί των οἱ μιμηταὶ μειώσαντες, ἴσως πάλιν καὶ διὰ μόνης τῆς μεγεθύνσεως αὐτῶν. Ἄλλως τε καὶ ἡ μίμησις μὴ ἐπιτυγχάνουσα νὰ ἀπομιμηθῇ αὐτὸ τοῦτο τοῦ ποιητοῦ τὸ δαιμόνιον πνεῦμα, διότι ἐνάμιλλος νοῦς οὐδαμῶς διὰ τῆς μιμήσεως προσκτᾶται ἂν μὴ κλέπτηται, τρέπεται εἰς τὴν ἀπομίμησιν τύπων τινῶν μᾶλλον καὶ μορφῶν τέχνης, καὶ ποιητικῶν αἰσθημάτων καὶ διαθέσεων καθόλου, διότι προφανῶς εὐκολώτερον δύναταί τις νὰ μετέλθῃ τοὺς αὐτοὺς ἐν τῇ συμπεριφορᾷ τρόπους καὶ ἀκκισμούς, νὰ ἀναδώσῃ δὲ τοιούτους τινὰς στεναγμοὺς καὶ γέλωτας, ἢ τὰς αὐτὰς ἐν ἰσότητι τοῦ προτύπου νὰ ἀποφέρῃ ἐν τῷ σκέπτεσθαι καὶ δρᾷν τῶν προσώπων ἰδέας καὶ τεχνασμούς. Ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ Σχίλλερ ἔλαβον ὑπογραμμὸν νεώτατοι καὶ ἐθήλασαν ἀπὸ τοῦ Σαικσπήρου τὰ νάματα· οὕτω ὅ,τι παρὰ τῷ Σαικσπήρῳ ἦτον ἔντασις πάθους ἐγένετο παρ' αὐτοῖς παραφορὰ ἀχαλίνωτος, ὅ,τι παρ' ἐκείνῳ ἦτο σύμπτωσις ἀπροσποίητος γέλωτος, ἐγένετο παρ' αὐτοῖ μιμηταῖς σατανικὴ ἀπροσδόκητος ἀνακύπτουσα εἰρωνία· ἡ πολύχορδος μελαγχολία καὶ παίζουσα ἀμφιβολία τοῦ Ἀμλέτου, ἐγένετο παρὰ τῷ Βερθέρῳ μονότονος καὶ ἀμειδὴς καὶ σπαρακτικῶς πάντοτε φιλοσοφοῦσα ἀνία. Ταῦτα δὲ ἐνῷ οἱ μιμηταὶ οὗτοι τοῦ Σαικσπήρου ἦσαν καὶ εἶναι οἱ λαμπρότεροι ἀστέρες τῆς γερμανικῆς ποιήσεως, δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι καὶ σεβασθῶσι καὶ προτιμήσωσι τὸ ἀληθὲς παρὰ τῷ προτύπῳ καλόν, καὶ ταῦτα ἐνῷ ἡ σαικσπήρειος ποίησις εἶναι κατὰ βάθος τοσοῦτον συγγενὴς πρὸς τὸ αἷμα καὶ τὰ συναισθήματα τοῦ τευτονικοῦ ἔθνους ὥστε νὰ μὴ προκύψῃ

ἀπὸ τῆς μελέτης αὐτῆς ἡ παράπλασις τῶν γενναίων χαρακτήρων καὶ ἐκτροπὴ ἐπὶ τὸ τερατῶδες καὶ ἀποτρόπαιον, ὡς συνέβη παρὰ τοῖς Γάλλοις μετέπειτα ποιηταῖς.

Ὁ Mézières οὕτω σαφῶς καταλήγει ὁμιλῶν περὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Σαικσπήρου καὶ τῶν μετ' αὐτῶν ἄγγλων δραματικῶν ἐν τῷ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας στεφθέντι συγγράμματί του: Ceux qui, chez nous ou à l' étranger, s'y sont trompés, ceux qui ont tenté de ressusciter de toutes pièces la tragédie shakspearienne et d' en tirer une théorie à l' usage de tous les temps et de tous les pays, méconnaissent à la fois les conditions nécessaires du développement de l' art et la portée du théâtre anglais . . . Leur seul principe,—τῶν Ἄγγλων δραματικῶν—, c' est qu'il n'y a pas de principes, et que le poëte dramatiqne doit chercher, avec une entière indépendence, les formes qui conviennent le mieux au siécle et la nation pour lesquels il écrit, formes essentiellement variables, aussi diverses que le goût de chaque peuple.

Αὕτη εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὤφειλον δὲ οἱ μιμηταὶ τοῦ Σαικσπήρου κατὰ τοῦτο οὑτωσὶ νὰ μιμηθῶσιν αὐτὸν, ὅστις οὐδέποτε συνετααύτισε καὶ ὡμίωσεν εἰς τὰ δράματά του τοὺς χαρακτῆρας δύο ἀνθρώπων, ὡς ἡ φύσις ἥτις οὐδέποτε παράγει ἀκριβῶς ὅμοια δύο κἂν φύλλα. Οὕτως ὤφειλον ν' απομιμηθῶσι τὸν Σαικσπῆρον ὅστις ἀπὸ δύο μόνον ἤντλησε πηγάς: τὸ ἐθνικὸν καὶ τὸ ἀτομικὸν αἴσθημα, εἰλικρινῶς· ἡ μεγαλειτέρα δὲ καὶ ἀληθεστέρα μίμησις τοῦ Σαικσπήρου, ἢ δυνατό τις νὰ εἴπῃ τότε δικαίως, ὅτι θὰ ἦτο ἕκαστος τῶν δραματικῶν ποιητῶν ν' απομιμηθῇ τὸ ἔθνος του καὶ τὸν αἰῶνά του.

Ἔτι δὲ ἀληθὴς καὶ μεγαλόφρονος ψυχῆς τάσις πρὸς ἀπομίμησιν δαιμονίου ἄλλου πνεύματος εἶναι οὐχὶ βεβαίως ἡ τῶν προφανῶν χρωμάτων καὶ τῶν σωματικῶν κινήσεων, τῶν αὐτῶν δὲ ἅμα αἰσθηματικῶν καὶ ἰδεολογικῶν ῥοπῶν μίμησις, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς ἣν οὐκ ἐᾷ καθεύδειν τὸ τοῦ ἄλλου τρόπαιον κραταίωσις καὶ ἀνεπτέρωσις, ἐν τῷ ἀποτελέσματι δὲ ἴση νίκη καὶ εὔκλεια. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπομιμούμενος τὸν **Μαραθῶνα** τοῦ Μιλτιάδου, ἔγραψε τὴν **Σαλαμῖνα**· εἰς τὸν **Φαῦστον** μόνον ἀναγνωρίζεις τὸν Γκαῖτε, ἁμιλλώμενον πρὸς τὸν **Ἄμλετον**· ὁμολογεῖ πως μεγαλόφρων ὁ Δάντης, ἀλλὰ τίς θέλει συνομολογήσῃ ὅτι ἡ **Κόλασις** εἶναι τῆς **Αἰνειάδος** τις ἀπομίμησις; Ἄλλως πᾶσα ἄλλη μίμησις ὁμοιάζει τὴν ὑπηρέτιδα, ἥτις ζηλοῦσα καὶ ἀπομιμουμένη περιβάλλεται ἐσθῆτα τοῦ αὐτοῦ μόνον ὡς τοῦ τῆς δεσποίνης της χρώματος, καὶ ἀπὸ βάμβακα οὐχὶ ἀπὸ μέταξαν.

Καὶ ὁ μὲν Σαικσπῆρος συνενῶν τὴν φαντασίαν μετὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, τὸ κάλλιστον αὐτοῦ καὶ διαπρεπέστατον γνώρισμα, ἄλλως τε καὶ παρὰ λαῷ οὗ αὐτὰ τὰ αἰσθήματά του ἀντικατώπτριζεν ἀληθέστατα, παρὰ τοῖς φιλοπράγμοσι καὶ νηφαλίοις Ἄγγλοις, ἄλλα διεγείρει ἴσως αἰσθήματα καὶ ἄλλα διδάσκει, πάντη δ' ἀλλοίας ἐγγενῆ διαθέσεις πνεύματος καὶ καρδίας παρὰ τοῖς μεσημβρινοῖς λαοῖς τὸ αὐτὸ τοῦτο δρᾶμα, ἡ μέχρι παραφροσύνης ἤχουσα κεραυνώδης ἐκείνη φαντασία, ὁ αἱμάσσων ἐκεῖνος καὶ καταχθόνιος γογγυσμὸς τοῦ πάθους καὶ τοῦ ἀπελπισμοῦ. Ἐν γένει δ' ἴσως αἱ ἀπὸ τῶν ξένων ποιητικῶν ἔργων γνώσεις καὶ συγκινήσεις πρέπει νὰ ἦναι μᾶλλον ὑέλιναι φακοὶ πρὸς διαφώτισιν καὶ διευθέτησιν ἔτι τῶν ψυχολογικῶν ἑκάστου λαοῦ ἰδιο-

τήτων, ἐνῷ μόλις ἡ προσμελετῶσα καρδία οὐσιωδῶς προσβληθῇ ὑπό τινος ὀθνείας καὶ ἀναρμόστου τοιαύτης ἐπιρροῆς, διεστράφη καὶ ἐρρύη ὡσεὶ πομφόλυξ, ἐπίπλαστος εἶτα καὶ ἀνειλικρινὴς ἐκφαινομένη. Οἱ Γάλλοι ποιηταὶ ἠκολούθησαν καὶ ἀπεμιμήθησαν κατὰ σειρὰν τοὺς Ἰταλούς, τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Ἰσπανούς, τοὺς Ἄγγλους, τοὺς Γερμανούς, ἀλλὰ μόνον ὁ Μολιέρος εἶναι ὁ ἀληθὴς καὶ καταληπτὸς γαλάτης, καὶ μόνος ὁ Βεραγγέρος ὁ ἐθνικὸς καὶ προσφιλὴς ποιητής, διότι οὗτος ἐκελάδει:

Redoutons l' anglomanie:
Elle a déjà gâté tout,
N' allons point en Germanie
Chercher des règles de goût.

Ἦτο μὲν ἀληθῶς ἐπισφαλὴς ἡ ῥοπὴ τῆς συγχρόνου φιλοσοφίας καὶ τῶν κοινωνικῶν καθόλου συναισθήσεων, ἡ ἐπαναστατικὴ ἅμα κατάλυσις τῆς κλασικῆς δραματικῆς δεσποτείας συνεπήγετο πιθανῶς τὴν τοιαύτην παρέκκλισιν, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς γενόμενον εἶναι ὅτι ἡ παρὰ τῷ Σαικσπήρῳ ἐλευθερία τῆς τέχνης μετηλλάγη ἐν τῷ γαλλικῷ θεάτρῳ εἰς ἀναρχίαν καὶ ἀπολυτισμόν. Ὁ Πρόλογος τοῦ Κρόμβελ, περικλεὴς καὶ ἀδαμάντινος σκαπάνη, κατέβαλε τὰ περίτεχνα καὶ κρύα τῶν κλασικῶν ἀνάκτορα, ἀλλ' εἶτα ἐπανέτειλαν εἰς τὴν σκηνὴν μονονοὺ ἄκαλλῆ τινα καὶ συγκεχειμένα ὡς τῶν κρημνισθέντων ἐρείπια. Ἡ ποιητικὴ ἐκείνη δραματικὴ μεταρρύθμισις, ἐγκολπωθεῖσα καὶ ἀποθεώσα ἐν τῇ μεγίστῃ αὐτῆς ἀκμῇ καὶ νίκῃ τὸν Σαικσπῆρον,* μετέπεσεν εἰς τὰ ἔ-

*Histoire de l' influence de Shakspeare sur le théatre Français par A. Lacroix

σχατα ἄκρα, ὡς οἱ μαθηταὶ τοῦ Ἐπικούρου διέστρεψαν τὰ σοφὰ ἐκείνου δόγματα. Ἐδανείσθησαν καὶ ἀπεμιμήθησαν τοῦ Σαικσπήρου τὸν δραματικὸν καὶ σκηνικὸν αὐτοῦ τύπον, τὰς ἐκπληκτικὰς καὶ ἀγρίας ἀντιθέσεις, τὴν γλῶσσαν τῶν καταγωγίων, τὴν κραυγὴν τοῦ πάθους, τὸ μεγαλόσχημον τῆς παραστάσεως, τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ τὴν ἀπόλυτον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτοῦ πνεῦμα, διότι ἡ μίμησις ταῦτα μόνα δύναται νὰ μιμηθῇ, μὴ δυναμένη πλειότερόν τι ὡς μὴ οὖσα μέγα τι, διότι καὶ ἂν ἦτο μέγα τι, μεγαλοφυΐα, θὰ ἐδημιούργει, οὐδαμῶς θὰ ἐμιμεῖτο. Ἀλλ' οὐδ' ἔστησαν ἕως ἐδῶ: ἐν ἴσῃ μοίρᾳ καὶ δυνάμει ἐτέθη τὸ καλὸν καὶ αἰσχρὸν (laid), ἄμουσος ἐντεῦθεν πραγματισμὸς διεδέχθη τὴν τῶν κλασικῶν ἀφαίρεσιν, ἐπεζητήθη παντοῦ τὸ φρικῶδες ὡς ἔχον πλειοτέραν ἔμφασιν καὶ χαρακτῆρα, συνεχήθη καὶ ἀνυμνήθη τὸ ἐλάττωμα ἀντὶ τῆς ἀρετῆς, ὡς μόνον ἰδανικὸν ἀνεχυρήχθη ἡ βία, ὡς μόνος σκοπὸς τοῦ δράματος ἡ κατάπληξις τῶν φαντασιῶν καὶ ἡ συγκίνησις τῶν αἰσθήσεων, ὡς νὰ προσεκλήθησαν καὶ παρεκάθηντο εἰς τὰ θεωρεῖα ἀντὶ ψυχῶν ὀφθαλμοί, ἀντὶ καρδιῶν νεῦρα.* Ἐν Γαλλίᾳ ἐντεῦθεν ἐκίνησαν τὰ δάκρυα αἱ ἑταῖραι, ἀναφαινόμεναι ἐν τῇ σκηνῇ ὡς καρδίαι ἁγνόταται ἐν μεμολυσμένῳ μόνον σώματι, ἀνέβησαν εἰς τὴν σκηνὴν θηριώδεις κακοῦργοι, χαρτοπαῖκται, αἱμομίκται, δολοφόνοι, προκαλοῦντες ὑπὲρ ἑαυτῶν θαυμασμὸν καὶ ἐξαγίασιν, εἶτα γοη-

* La plupart des poëtes se sont livrés, sans contrôle et sans frein, à touts les instincts de leur nature, et aussi à toutes les prétentions de leur orgueil, ou même aux sottises de leur vanité. ... Rien ne supsistera de complet des poëtes de ce temps.— Sainte-Beuve, Causeries du lundi, T. I, σ. 208.

τευτικὴν συμπάθειαν καὶ φιλίωσιν, χειροκροτοῦνται καὶ ἀποθαυμάζονται τὰ φρικωδέστερα τῶν ἐλαττωμάτων, παριστώμενα ὡς πλεονεκτήματα τῶν ἐξόχων φύσεων.*—Τὸ καλὸν εἶναι βεβαίως καὶ ἀληθὲς ὁμοῦ καὶ ἀγαθόν· ἀλλ' εἶνε ἐν πρώτοις, τοιοῦτον ἢ τοιοῦτόν τι ἔργον, καλόν; La fin de l' art est l' expression de la beauté morale à l' aide de la beauté physique. . . La beauté morale est le fond de toute vraie beauté ! **

Ὑπάρχουσι φυτὰ, δένδρα, ὧν τὰ ἄνθη ἢ αἱ ὀπῶραι μετακλιματισθέντων παράγονται ἄοσμα καὶ ἄχροα, ἢ ἄχυμοι καὶ τερατώδεις. Οὕτω συμβαίνει πολλάκις λαμβανούσης ἰθαγένειαν τῆς ξένης ποιήσεως. Ἡ σκιὰ καὶ τὸ πῦρ τῆς γερμανικῆς καὶ ἀγγλικῆς ποιήσεως μεταγγισθείσης εἰς τὰς εὐφλέκτους φλέβας τῆς ἐφήβου Γαλλίας ἤγειρον αὐτὴν εἰς ἀκρότητας πόθων καὶ ἐλπίδων πάντη χιμαιρικῶν, εἰς πέλαγος αἰσθημάτων καὶ ρεμβασμῶν παραβόλων καὶ γυναικωδῶν, μονονοῦ πειραθεῖσαν νὰ καταβιβάσῃ ἀντὶ φανῶν τοὺς ἀστέρας ἐπὶ τῆς γῆς, ἐξευγενήσασαν δὲ καὶ ἀποθεώσασαν τὸ κακὸν, ἀπονείμασαν τὴν ὑλικωτάτην καὶ τὰς αἰσθήσεις θεραπείαν καὶ ἀνάκλησιν,—μιμηταὶ μεταβάλλοντες τὸ ἐν προτύποις ἐρύθημα εἰς ἕλκος αἱμοσταγὲς ἐν τῇ ἰδίᾳ παρειᾷ, ὡς εἰς τὰς μυριάδας τῶν φρικαλέων ἐκείνων γαλατικῶν δραματικῶν ἔργων ὧν ἀρχηγέτις, ἀλλ' ἅμα καὶ δαιμονία ἀληθῶς βασιλὶς, προτάσσεται τὸ γνωστόν: Λ ο υ κ ρ η τ ί α Β ο ρ γ ί α. Ἔτι πρός: ὁ Γκαῖτε ὡμολόγει ἐν τέλει ὅτι ὁ Ἄμλετος εἶναι μᾶλλον μυθιστορία ἢ δρᾶμα·*** ὁ Σαικσπῆ-

* **Eugène Poitou, du Roman et du Théatre contempo rains.**
** **Victor Cousin, Du vrai, du Beau et du Bien, σ. 178.**
*** Wilhelm Meister, liv. V.

ρος διεσκεύασεν ἀληθῶς τὸ δρᾶμα μᾶλλον πρὸς μυθιστορίαν, ὅπως ὁ Β. Οὐγὼ διεμόρφωσε τὴν μυθιστορίαν εἰς δρᾶμα. Οἱ Γάλλοι ἐχώρησαν, ἀχαλίνωτοι: αἱ μεγαλοφυεῖς μεγαλογραφίαι τοῦ Σαικσπήρου ἦτο δυσοικονόμητον φορτίον διὰ τὰς σκηνὰς καὶ τὰς συνομιλίας μεμετρημένου πως δράματος· ἐρρίφθησαν εἰς τὴν μυθιστορίαν...

Τοιουτοτρόπῳ ἐὰν ἐν Γαλλίᾳ ἡ βέβηλος φιλοσοφία τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνέτρεψεν ἢ ἀφεῖλεν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τὸν Θεόν, ἡ τευτονικὴ ποίησις ἐμίανεν ἢ ἐρρόφησεν ἀπὸ τῆς καρδίας τὸ αἷμά των. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν διζύγων πυρῶν Σαικσπήρου καὶ Βύρωνος, Γκαῖτε καὶ Σχίλλερ, ἐνέπεσε θῦμα ἐλεεινὸν θηλιπρεποῦς ἀπομιμήσεως καὶ εὐπιστίας, τὸν πραγματισμὸν ἅμα ἐκείνων εἰς ὑλισμὸν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ αὐτῆς μεταστρέψασα, ἡ ἐλαφρὰ φιλολογία τοῦ Βαλζὰκ, τοῦ Σύη, τῆς Σάνδης, τοῦ Σουλιὲ, τοῦ Δουμᾶ, καὶ ἀναριθμήτων ἄλλων, οὓς ἀδύνατον νὰ κατωνόμαζέ τις οὐδ' ἂν αὐτῷ:

δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,

ἡ φιλολογία δηλονότι ἐκείνη, ἣν κατανοεῖ καὶ ἐγκολποῦται καὶ λατρεύει σύμπασα ἡ Γαλλία μέχρι τοῦ τελευταίου χειρώνακτος, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ φιλολογία τῶν κοινωνιστῶν καὶ κοινοκτημόνων, τοῦ αἰσθητισμοῦ καὶ ὑλισμοῦ, ἡ μαγικῶς προσηλυτίσασα ἅπαντας ὑπὲρ τῆς λατρείας καὶ πίστεως τῶν δύο τούτων τοῦ ἐμμανοῦς ῥωμαντισμοῦ θεοτήτων: τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ χρυσίου!

Ὁπόσον ἐπηρέασε τὴν Γαλλίαν τὸ τοιοῦτον θέατρον καὶ μυθιστόρημα, ἀφοῦ βεβαίως οὐδεὶς τολμᾷ ν' ἀμφισβητήσῃ ὅτι τὸ μέγα τοῦ λαοῦ σχολεῖον εἶναι τὸ θέατρον, μαρτυρεῖ

ἡ ἀπό τινων χρόνων κοινωνικὴ τῆς Γαλλίας ποίησις, αἵ πολλάκις ἀναπηδήσασαι καὶ φλεγμαίνουσαι ἀείποτε πολιτικαὶ ἐκεῖναι φροντίδες, ἡ καταπληκτικὴ τῶν ἠθῶν διαφθορὰ βαθύτατα καὶ πλατύτατα, δυσοίωνον προανάκρουσμα ἐθνικῆς καθόλου παρακμῆς καὶ καταπτώσεως.— Πρὸ τῶν σκηνῶν τοῦ θεάτρου ὁ λαὸς ὁ ἐργάτης ἐνθουσιᾷ, χειροκροτεῖ, ἀγάλλεται, διότι βλέπει τοὺς πόθους του ὅλους προσανατέλλοντας βασιλείως καὶ ἐνδίκους, τὰ παράπονά του κατὰ τῆς εἱμαρμένης καὶ τῆς κοινωνίας θωπευόμενα γοητευτικώτατα, εἰς τὰ ὑποφλέγοντα ταπεινὰ πάθη του κατεχόμενον ἔλαιον. Ἐν τέλει ὅμως ἐξερχόμενος τοῦ θεάτρου ἐπαναυρίσκεται ὁ πτωχὸς καὶ ἀδύνατος ἄνθρωπος, ἀπὸ τὰς λαμπρὰς ἐκείνας σκηνικὰς χιμαίρας ἐπαναπίπτει εἰς τὰς μικρὰς τῆς πραγματικῆς ζωῆς ἐνασχολήσεις, ὅπως ἀπὸ τοῦ θεάτρου ἔνδον τὰ φῶτα εἰς τὴν σκοτίαν ἔξω τῆς νυκτός, ὁπότε ἅμα ἐπέρχεται ἡ ἀηδία τοῦ ζῆν, ἡ ἄπελπις φλεγμονὴ τῆς καρδίας, ἢ σκοτειναὶ κακουργίας ἀνατάσεις καὶ πόθοι. Σύναμα μὴ παρίδῃ τις ὅ,τι τοσοῦτον βαθυφρόνως καὶ φυσικώτατα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Σαικσπήρου διετύπωσεν εἰς τὸν Ἅμλετον: ἐκεῖ ὁ δανὸς ἡγεμονόπαις μεταδίδει εἰς τὴν τρυφερὰν Ὀφηλίαν τὸ νόσημα ὅπερ αὐτὸς ὑποβάλλεται κυρίως, τὴν μανίαν. Τὸ ἄριστον τοῦτο δίδαγμα τοῦ Σαικσπήρου, ὅτι τοιοῦτον ἐπιγίγνεται τέλος ἀπὸ τοιαύτης συναναστροφῆς, ὡσανεὶ εἰκονικὴ μαντεία τῆς ἐπιρροῆς ἣν ὁ τοιοῦτος ρωμαντισμὸς ἤθελεν ἐν τῷ μέλλοντι ἐξασκήσῃ εἰς τὰ τρυφερὰ πνεύματα, δύναταί τις ὡς ἐν καταφανεῖ μεγαλογραφίᾳ νὰ ἀποθαυμάσῃ εἰς τὰς νεαρὰς τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν γενεάς, αἵτινες μετὰ ἴσου ἔρωτος περιπτύσσουσι τὰς σπληνικὰς ἐκείνας ποιήσεις, ὡς ἡ τρυφερὰ Ὀφηλία τὸν Ἅμλετον,

σκοτισμόν τινα πνεύματος καὶ ἔκλυσιν καρδίας καὶ ψυχῆς ἀγωνίαν πρὸς θάνατον ἐκεῖθεν προσκτώμεναι. Πόθεν δὲ ἂν μὴ ἐκ τῶν ἀπείρων ἐκείνων ἀνατυπωμάτων τοῦ Ἀμλέτου, τοῦ Βερθέρου, τοῦ Μανφρέδ, τοῦ Ῥεναίου, τοῦ Ὄβερμαν, εἰσεχώρησεν εἰς τὰς καρδίας ἡ θλιβερὰ ἐκείνη τοῦ αἰῶνος ἡμῶν ἀσθένεια, ἡ ἀηδία ἐκείνη τοῦ πραγματικοῦ βίου, ἡ προσφιλὴς καὶ ἅμα ἀνίατος ἐκείνη ἀνία τῆς ψυχῆς, ἡ ἀναιμία εἶτα εἰς τὸ σῶμα καὶ τὸ θανάσιμον εἰς τὴν ψυχὴν κενόν; *

Ἂν μὴ ὑπῆρχον ὡραῖά τινα ἐν αὐτοῖς ἔργα, ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ἐλαφρὰ ἐν Εὐρώπῃ νεωτέρα φιλολογία εἶναι, ὡς ἐπὶ πλεῖστον, ἑταίρα. Εὐφυεστάτη Πομπαδοὺρ πιθανῶς, ἀλλ' ἑταίρα πάντοτε. Σὲ φιλεῖ, σὲ μαγεύει, σὲ μεθύει, ἐνῷ ἅμα σὲ ἐκνευρίζει, σὲ ἀποπλανᾷ, σὲ ἐκμυζεῖ τὸ αἷμα, τὴν ἐλπίδα, τὴν ζωήν. Ἡ μήτηρ ἀπεχώρησε μετὰ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Πλουτάρχου, μετὰ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Σωκράτους.**

*L' inertie, c' est là le mal de nos cœurs, cest le grand fleau de cet âge du monde. Il n'y a plus que des vertus negatives. Καὶ ὁμολογεῖ ταῦτα ἡ συγγράφις τῆς Λαιλίας!...

* Παρετηρήθη ὅτι ὁ τοιοῦτος ρωμαντισμὸς τῶν γαλλικῶν μυθογραφιῶν καὶ δραμάτων, τὰς μὲν τρυφερὰς καὶ εὐγενεστέρας φύσεις βυθίζει εἰς χρυσοφαεῖς καὶ θανασίμους χιμαίρας, εἰς ἐλεεινὴν τῆς ζωῆς ἀπογοήτευσιν, ἐνῷ τὰς βαναύσους καὶ παγετώδεις πως ψυχὰς καταστρέπει εἰς βόρβορον αἰσχίστων πόθων καὶ παθῶν. Ἐν Ἑλλάδι, μεθ' ὅλην τὴν πλήμμυραν τοιούτων μεταφρασμάτων, φαίνεται ὅτι ἥκιστα μελαγχολικῶς ἐπηρεάσθη ἡ σύγχρονος γενεά, ἐκτὸς ἐν μέρει τῶν νεανίδων. Τὸ φαινόμενον τοῦτο θέλει ἀποδώσῃ τις εἰς τὸ ζείδωρον τῆς Ἑλλάδος κλίμα σωτηρίως ἀπορροφῶν καὶ ἀπατμίζων τὰς καρδίας ἀπὸ τῶν ψυχολογικῶν αὐτῶν μιασμάτων, θέλει ἀποδώσῃ τοῦτο εἰς τὸ ὅτι παρ'

V.

Ἐνόσῳ σήμερον οἱ ἄνθρωποι διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν, πλήρεις ὀργῆς καὶ φαντασιῶν, ἀρέσκονται εἰς τὰ θυελλώδη καὶ σαικσπήρεια δράματα ὅτι ἐν αὐτοῖς μόνον ἀναγνωρίζουσι τῆς καθόλου ζωῆς τὴν εἰκόνα. Ἅμα ὅμως παρέλθωσι τῆς φλογερᾶς νεότητος οἱ συνακόλουθοι καπνοί, τότε ὁ ἄνθρωπος μεταστρέφεται εἰς τῆς ὡραίας ἀρχαιότητος τὰ ἀθάνατα ἔργα, ὡς ὁ ἄσωτος υἱὸς εἰς τὰς πατρικὰς ἀγκάλας. Αὐτὸς ὁ Γκαῖτε, ὁ τοῦ Σαικσπήρου διάπυρος θαυμαστής, μόλις ἔγνω τοὺς φωταυγεῖς κόσμους τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, παρήνει ἀπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ προέτρεπε τὸν Σχίλλερ ἐπὶ τὴν μελέτην τῶν Ἑλλήνων, ὁπότε ἡ μελίρρυτος τούτου καρδία φωταγωγηθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀνέβλυσε τὸ ἀρρενωπότατον καὶ κάλλιστον τῶν δραμάτων του: τὸν Γουλιέλμον Τέλλον. Διότι εἰς τοὺς ἀρχαίους δραματικούς, τέκνα τοῦ ἰδανισμοῦ, χρυσαλλίδας ὀχουμένας ἐπὶ ἀκτίνων, ἀπαντᾶται χρωματισμός τις οὐχὶ ἴδιος ἐν ἔθνει τινὶ ἀλλ' ἴδιος τῷ ἀνθρώπῳ κυρίως, ποιητική τις ἀλήθεια κτῆμα οὐχὶ τινος ὡρισμένου αἰῶνος ἀλλὰ συγκινοῦσα τὸν ἅπαντα χρόνον, ὡς ὁ ἥλιος ὅστις ἀνατέλλει χρυσόνωτος ἀείποτε ὡς νὰ ἦναι ἡ πρώτη τῆς πλάσεώς του ἡμέρα. Οὕτωσὶ δὲ μόνοι ἐκεῖνοι κατώρθωσαν ὅ,τι μέγιστον καὶ κάλλιστον: νὰ ἦναι κοσμοπολῖται, χωρὶς νὰ παύσωσι μηδαμῶς ἀναδεικνύμενοι οἱ Ἕλληνες.

ἡμῖν μετεφράσθησαν καὶ διεδόθησαν τὰ μᾶλλον ἐλαφρὰ καὶ πάντη ἀφιλόσοφα καὶ ἀβαθῆ τοιαῦτα ἔργα, ἢ θέλει ἀποφανθῇ ἐμβλέπων καθόλου τὴν ἑλληνικὴν σήμερον κοινωνίαν ὅτι αὕτη ἐπηρεάσθη κατὰ τὸ ἧττον ἀποκλίνασα εἰς ἐγωϊστικώτατον καὶ βορβορώδη ὑλισμόν;

Ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ παραινῶν αὐτὴν ὑπὲρ τῶν πατρίων ὁ φιλελληνικώτατος Θωμασαῖος, λέγει που εἰς τοὺς Σπινθῆράς του, ὅτι ἕκαστον ἔθνος ὁμοιάζει πρὸς πλοῖον ἐν πελάγει· ἀδύνατον νὰ εὐπλοήσῃ τοῦτο καὶ εὐοδωθῇ ἂν μὴ εὕρῃ τὰ ἐμπρεπῆ αὐτῷ καὶ ἐναρμόνια ἐφόδια, ἀλλὰ δανείζεται ἄλλα ἄλλοθεν ἱστία καὶ πηδάλια, ξένα καὶ ἄγνωστα. Ἡ ὡραία πεποίθησις αὕτη εἶναι τὸ τέρμα καὶ ἡ ψυχὴ τῆς πτωχῆς καὶ ἀτέχνου ἡμῶν ὧδε ὅλης μελέτης. Ἐντεῦθεν συνομολογοῦμεν ὅτι οἱ ἀσφαλέστεροι ποδηγέται ἡμῶν καὶ φωστῆρες ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῷ ἐθνισμῷ εἶναι οἱ πρόγονοι, διότι ἄλλως οὗτοι εἶναι ἡ Ἑλλάς, ἡμεῖς αὐταὶ παλαιότεροι ἢ νεαροὶ καὶ εὐδαίμονες. Ἂν μὴ πολιτικῶς καὶ θρησκευτικῶς, ἀλλὰ βαθύτερον, αἰσθητικώτερον, οἱ νέοι Ἕλληνες ὑφίστανται τῶν παλαιῶν οἱ γνήσιοι παῖδες, θάλπτεται δ' εἰς τὰ στήθη των ὁ ἀρχαϊκὸς σπινθὴρ, ὡς ὑπὸ τὰ ρίμματα τοῦ χώματος τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου, ὡς ἂν ἀφαιρέσῃς τὸν σταυρὸν ἀναφαίνεται ὁ ἀρχαῖος βωμὸς ὑπὸ τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὁ Θησεύς. Ἐὰν ἀπὸ τῶν νέων Ἑλλήνων ᾤχοντο καὶ θεοὶ καλλιπρεπεῖς, καὶ θεσμοὶ ἀδελφῶν, καὶ κράτος περιφανές, ἁπλοῦται ὅμως ἄνωθεν πάντοτε ὁ αὐτὸς αἴθριος καὶ μειδιῶν οὐρανὸς, διφρηλατούμενος ἀπὸ ἡλίου μεγαλοπρεποῦς καὶ οἰκτίρμονος, ἡ αὐτὴ κύκλωθεν φύσις, Ἀμαρυλλὶς ἐστεμμένη μὲ ἄνθη, πραεῖα ἅμα καὶ ἄδολος, ὁπόθεν ἴσως ὁρμώμενος ἔλεγε θαυμασίως ὁ Ζήνων: «Ὁμολογουμένως τὸ κατὰ φύσιν ζῆν, τοῦτ' ἔστι κατ' ἀρετὴν ζῆν.» Ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς εἰς μόνον τὸ ἑλληνικὸν δέδοται ἡ καλλίστη τῶν εὐγενειῶν, ὁ ἔρως τοῦ καλοῦ, καταδηλούμενος παλαιῶς μὲν καὶ εἰς τὴν λατρείαν τῆς φύσεως θρησκευτικώτερον, ἀείποτε δὲ εἰς τὸ

φιλάνθρωπον, τὸ φιλόπατρι, τὸ πλατωνικὸν, τὸ ἥμερον καὶ ἀρρενωπὸν τῶν αἰσθημάτων, ὡς ἥμερος καὶ περιφανὴς εἶναι ὁ περὶ ἡμᾶς φυσικὸς κόσμος. Ἡ δ' εὐγένεια αὕτη ὅτι διήκει μέχρις ἡμῶν βαθεῖα καὶ ἀναλλοίωτος ἐκφραστικώτερον, καταφαίνεται κυριώτατα εἰς τὰ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐθνικὰ ἄσματα, τὰ δημώδη ἐκεῖνα καὶ κλέφτικα τραγούδια, ἅτι α ἐν τῇ παραμονῇ μάλιστα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους ὡς ἀηδόνες ἐν τῷ λυκαυγεῖ, προεχαιρέτισαν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Εἰς μόνα τὰ δημώδη ταῦτα ἄσματα, πιστὰ ἑλληνισμοῦ τεκμήρια, θέλεις εὕρῃ τὸν θειότερον συγγενείας δεσμὸν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος, ἅμα δὲ τὴν γνησιωτέραν ἔκφρασιν τοῦ ποιητικοῦ παρ' Ἕλλησι κάλλους. Ὁ ἐπὶ τῆς πανελληνίου δουλείας ἐθνικὸς ἡμῶν βίος ἀντιτεταγμένος φύσει κατὰ βδελυρῶν τυράννων, οὕτω δὲ ἀπομονούμενος, ὡς δειλὴ ἐν τῷ γυναικωνίτῃ παρθένος, διετήρει [illegible] καὶ ἀμόλυντον τὸν ἑλληνοπρεπῆ χαρακτῆρα, φιλάδελφον καὶ φιλοπάτριδα ὑπὸ τὸν τρόμον τῆς δουλείας τὴν ἑλληνικὴν καρδίαν, ἐνῷ σήμερον ὑπὸ τὴν ἐλευθερίαν [illegible] ἐπήδησεν εἰς τὰς ἀγυιὰς, καὶ ἂν μὴ σωφρόνως καὶ [illegible] χειραγωγηθῇ, ἡ παρθένος γίνεται ὡς τάχιστα ἡ κόρη τῶν δρόμων. . . .

Ἀπὸ τῶν ἐπῶν τοῦ Ὁμήρου μέχρι τῶν Δημοτικῶν ἡμῶν ἀσμάτων, ὁ ἑλληνισμὸς κυμαίνεται, ἀκραιφνὴς καὶ γνήσιος, ὡς τὸ τέκνον εἰς τοὺς δύο τῆς μητρὸς βραχίονας. Ἂν ὑπὸ [illegible] ἐθνικὰς συμφορὰς, ἂν ὑπὸ μεγάλας [illegible] ταράζουσα καὶ παραλλάσσουσα ἡ ἐπιφάνεια, ἀλλ' ὑπὸ τὸ κῦμα μένει ἀδιατάρακτος εἰς τὸν πυθμένα [illegible] τὸ κοράλλιον. Ὅλη ἡ γλυκύτης, ὅλη ἡ διαύγεια, ὅλη ἡ χάρις, ὅλος ὁ ἰδανισμὸς,

ὅλη ἡ ἀποπνεομένη ἐλεημοσύνη καὶ τὸ ἠθικὸν κάλλος ἐν τοῖς ἔργοις τῶν παλαιτάτων ἐκείνων προγόνων, ἀναφαίνεται εἰς αὐτὰ ἡμῶν τὰ δημώδη τραγούδια.—Ὁ Ἕλλην τρέφει διάπυρον καὶ ἀκατάβλητον τὸν ἔρωτα τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσεως, τὴν ἐλπίδα ἐντός του βαθύρριζον καὶ ἀειθαλῆ. Μετὰ πᾶσαν τῆς τύχης δυσμένειαν, μετὰ πᾶσαν τοῦ βίου σκληρὰν περιπέτειαν, ἀφελὲς καὶ βαθὺ συμπέρασμα ἐπιτέλλει εἰς τὰ χείλη του τοῦτο:

Καὶ μὲ τὰ χίλια βάσανα πάλ' ἡ ζωὴ γλυκειά 'ναι

Ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ εὐγενὴς παρ' Εὐριπίδῃ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι ἥτις ἀναγκαζομένη εἰς θάνατον ἐδέετο τοῦ πατρός της ἐπιλέγουσα:

Τὸ φῶς τόδ' ἀνθρώποισιν ἥδιστον βλέπειν,
Τὰ νέρθε δ' οὐδέν· μαίνεται δ' ὃς εὔχεται
Θανεῖν. *

Ὑπάρχει δὲ λεπτή τις καὶ βαθεῖα διάκρισις εἰς τὰς περὶ θανάτου ἰδέας καὶ συναισθήσεις μεταξὺ τῶν εἰς τὰ μεσημβρινὰ καὶ βόρεια κλίματα λαῶν· οἱ ἀρκτῷοι λαοὶ φοβοῦνται μᾶλλον τὸν θάνατον ἢ ἀγαπῶσι τὴν ζωήν, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς κόσμος ἰδίως ἐρᾶται τῆς ζωῆς ἀποστρέφων ἐπὶ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ θανάτου τὸ πρόσωπον. Εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ᾄσματα ἡ κόρη πειρωμένη νὰ ἀποδράσῃ τοῦ Ἅδου, οὐδαμῶς εἰς τὰ περὶ αὐτὴν προσέχει, οὐδαμῶς ἀποδύρεται τὰς κάτω συμφορὰς, ἀλλ' ἄρχεται ἐπιφωνοῦσα:

Καλότυχα ψηλὰ βουνὰ καὶ κάμποι εὐλογημένοι,
Ποῦ χάρο δὲν παντέχετε, χάρο δὲν καρτερεῖτε!
Τὸ καλοκαῖρι πρόβατα καὶ τὸν χειμῶνα χιόνια...**

*Στίχ. 1254.

** AP. Passow, CCCCXXIV.

Ὁ δὲ κλέφτης ὁπόταν βαρυπληγὴς καὶ ὑπερήφανος προσατενίζῃ καταφθάνοντα τὸν θάνατον καὶ οἱονεὶ κλίνῃ ἄδακρυς ὑπὸ τὸ ἀνίκητον ἐκείνου κράτος, τοιαύτας ἀναπέμπει πανυστάτας εὐχάς:

Τριάντα χρόνια ἁρματωλὸς κ' εἴκοσι πέντε κλέφτης,
Καὶ τώρα μοὖρθ' ὁ θάνατος καὶ θέλω νὰ πεθάνω.
Κάμετε τὸ κιβοῦρί μου πλατὺ, ψηλὸ νὰ γείνῃ,
Νὰ στέκ' ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γεμίζω·
Κ' ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξὶ ν' ἀφῆστε παραθύρι
Νὰ κρούζ' ὁ ἥλιος τὸ ταχὺ, τὴ νύχτα τὸ φεγγάρι...
Τὰ χελιδόνια ν' ἄρχωνται τὴν ἄνοιξι νὰ φέρουν
Καὶ τὰ ἀηδονάκια τὸν καλὸ μάϊ νὰ κελαϊδοῦνε! *

Μετὰ τὴν ἔμμαχον στάσιν τοῦ πολεμιστοῦ ἐπιποθεῖ καὶ ἐν τῷ τάφῳ τὸ ἔαρ, τὸν ἥλιον, τὰ κελαδήματα, τὴν ζωήν! Ὅταν βαρυπενθὴς ὁ Αἴας ἀφίεται αὐτοσφαγὴς εἰς θάνατον, οἱ ἀποχαιρετισμοί του εἶναι αὐτοὶ οὗτοι, ἀλλ' ἐπὶ τῆς σκηνῆς θεάτρου καὶ ἐν μονῳδίᾳ ἀναφαινόμενοι:

Σὲ δ', ὦ φαεννῆς ἡμέρας τὸ νῦν σέλας,
Καὶ τὸν διφρευτὴν Ἥλιον προσεννέπω,
Πανύστατον δὴ, κοὔ ποτ' αὖθις ὕστερον.
Ὦ φέγγος, ὦ γῆς ἱερὸν οἰκείας πέδον
Σαλαμῖνος, ὦ πατρῷον ἑστίας βάθρον,
Κλειναί τ' Ἀθῆναι, καὶ τὸ σύντροφον γένος,
Κρῆναί τε, ποταμοί θ' οἵδε,....
..... Χαίρετ', ὦ τροφῆς ἐμοί! **

Οὕτω ὁ ἅγιος ἥρως τῆς νέας Ἑλλάδος Διάκος, ἀγόμενος εἰς τὸν θάνατον, εἰς τὸν φρικωδέστερον τῶν θανάτων καὶ τῶν

* Passow, CV.
** Σοφοκλέους Αἴας Μ. στ. 855.

βασανισμῶν, ἀντὶ πάσης ὕβρεως, ἀντὶ πάσης παρακλήσεως, ἀντὶ παντὸς τρόμου, τὰ ἑλληνικώτατα αὐτὰ καὶ αἰσχύλεια ἀναδίδει ἔπη:

Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ ἐδιάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
Τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριὰ καὶ βγάν' ἡ γῆς χορτάρι!

Ἀλλ' ἔτι τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο θεσπέσιον, ἡ ἀπαράμιλλος αἴσθησις τοῦ καλοῦ, καθ' ἣν ἐπεκαλύπτετο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὅ,τι στυγερὸν καὶ ἀποτρόπαιον διὰ πέπλου χρυσοφαοῦς, ἐπανατέλλει εἰς τὰ κλέφτικα ἡμῶν ᾄσματα κατάδηλος. Εἴς τινα ἔτι τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν κλέφτου ἀποθνήσκοντος,* ρωβόλα, λέγει οὗτος εἰς τὸν ἐπιζῶντα σύντροφον, ρωβόλα κάτω εἰς τὸν αἰγιαλὸν, κάτω στὸ περιγιάλι, καὶ ἂν κωπηλατῶν μὲ τὰς χεῖρας δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ περάσῃς εἰς τὰ λημέρια μας, σ' ἐρωτήσωσι δὲ οἱ λοιποὶ σύντροφοι δι' ἐμέ —ὤ, τότε:

Νὰ μὴν εἰπῇς πῶς πέθανα, πῶς χάθηκ' ὁ καϋμένος!
Μόνον εἰπὲ πανδρεύθηκα στὰ ἔρημα τὰ ξένα·
Πῆρα τὴν πλάκα πεθερὰ, τὴ μαύρη γῆ γυναῖκα,
Κ' αὐτὰ τὰ λιθαρολίθαρα πῆρα γυναικαδέλφια.

Πόση γλυκύτης, πόση περιπάθεια, ποῖος σπαρακτικὸς ἔρως τῆς ζωῆς ἐν τῇ ἰδέᾳ τοῦ γάμου, ὑπὸ ποίους οἱονεὶ στεφάνους ἀνθέων καὶ δρόσων ἐν τῇ μεταφορᾷ περικαλύπτεται καὶ ἅμα ὑπολάμπει οἰκτροτάτη ἡ εἰκὼν τοῦ θανάτου! Ἡ Ἀντιγόνη τοῦ Σοφοκλέους καταβαίνουσα εἰς τὸν πανύστατον θάλαμον θρηνωδεῖ:

Οὔθ' ὑμεναίων
Ἔγκληρον, οὔτ' ἐπινυμφίδιός πώ μέ τις ὕμνος
Ὕμνησεν, ἀλλ' Ἀχέροντι νυμφεύσω.**

* Passow, CLII.

** Σ. Ἀντιγόνη, 816.

Στὰ ἔρημα τὰ ξένα! Ὁ προαιώνιος τοῦ Ἕλληνος πρὸς τὴν φίλην γῆν τῆς πατρίδος καὶ ἀσίγητος ἔρως, ζωπυρούμενος παλαίτατα μὲν ὑπὸ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ἐν αὐτῇ ἐλευθερίας καὶ συμμετοχῆς, ἀείποτε δὲ ἀπὸ τῆς λαμπρότητος τῆς ἑλληνίδος φύσεως, κυριώτατα ὅμως ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς ἰδίους συγγενεῖς καὶ οἰκείους στοργῆς, ἧς ἕνεκεν, μακρὰν μητρός, ἀδελφῶν καὶ φίλων, ἔρημα τῷ παρίστανται τὰ ξένα; βάρβαρος δ' ὁ ὑπόλοιπος κόσμος. Ὅταν ἐν Ταύροις συναπαντᾷ ὁ Ὀρέστης ξένος καὶ ἀγνοῶν τὴν Ἰφιγένειαν, πρόκειται δὲ νὰ θυσιασθῇ εἰς τὸν αἱμοχαρῆ τῆς Ἀρτέμιδος βωμὸν ἀγνοούμενος, ἐπιφωνεῖ παρ' Εὐριπίδῃ ἐν τέλει:

Φεῦ! *
Πῶς ἄν μ' ἀδελφῆς χεὶρ περιστείλειεν ἄν;

Ἡ δ' Ἰφιγένεια, καί τοι ἀγνοοῦσα ἀλλὰ παρήγορος καὶ ἑλληνική, ἀπαντᾷ:

Μάταιον εὐχήν, ὦ τάλας, ὅστις ποτ' εἶ,
Ηὔξω· μακρὸν γὰρ βαρβάρου ναίει χθονός.
Οὐ μήν, ἐπειδὴ τυγχάνεις Ἀργεῖος ὤν,
Ἀλλ' ὧν γε δυνατὸν οὐδ' ἐγὼ λείψω χάριν.
Πολύν τε γάρ σοι κόσμον ἐνθήσω τάφῳ
Ξανθῷ τ' ἐλαίῳ σῶμα σὸν κατασβέσω
Καὶ τῆς ὀρείας ἀνθεμόρρυτον γάνος
Ξουθῆς μελίσσης εἰς πυρὰν βαλῶ σέθεν

Ὁ Ὀρέστης θὰ ἀποθάνῃ ὡς ὑποθέτει, ἀλλὰ καίτοι μακρὰν ἀδελφῆς, παρηγορεῖται τοὐλάχιστον ὅτι θέλει ἐν ξένῃ τύχῃ οἰκτίρμονος καὶ εὐσεβοῦς ταφῆς. Ἀλλά:

Καὶ τίνες ἄλλαι στοναχαὶ μείζους
Ἢ τῆς πατρῴας ὅρον ἐκλείπειν; **

* Εὐρ. Ἰφιγένεια ἡ ἐν Ταύροις, 635.
** Εὐριπ. . . .

Παρακαλῶ σε, Κύριέ μου, καὶ προσκυνῶ σε, Θεέ μου,
Τοῦ ξένου δός του ξενιτειά, κ' ἀρρώστεια μὴ τοῦ δίνῃς·
Τί ἡ ἀρρώστεια . . . .
Θέλει μανοῦλα στὸ πλευρὸ, γυναῖκα στὸ κεφάλι...
Γὼ τὸ εἶδα μὲ τὰ μάτιά μου σ' ἕναν ἀποθαμμένον·
Τὸν πῆγαν καὶ τὸν ἔθαψαν σὰν τὸ σκυλὶ στὸν τάφο,
Χωρὶς θυμιάμα καὶ κερὶ, χωρὶς παπᾶ καὶ ψάλτη.

Εἰς τοὺς στίχους τούτους ἐκτὸς τῆς πρὸς τὰς παραμυθίας τῆς Ἰφιγενείας ὁμοιότητος, ἐκτὸς τῶν πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν πατρίδα γλυκυτάτων αἰσθημάτων, ἅτινα εἰς πάντα περίπου στίχον τῶν δημοτικῶν ἡμῶν ᾀσμάτων ἀναλάμπουσι, διακρίνεται ἡ πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τάφους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἕως σήμερον εὐσέβεια καὶ τιμὴ, ἡ εὐσέβεια πρὸς τοὺς νεκροὺς ἐκείνη ἥτις παρίσταται μεγαλήγορος εἰς τὰς Ἱκέτιδας τοῦ Εὐριπίδου, ὑπὲρ ἧς ἡ Ἀντιγόνη προτιμᾷ νὰ κατορυχθῇ ζῶσα ἐν τῷ κλεινῷ ἐκείνῳ δράματι, εὐσέβεια ἥτις διήκει ἔκτοτε καὶ μένει ἀμείωτος παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ μεθ' ὅλην τὴν πρὸς τὰ σώματα καταφρόνησιν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἁγίων.

Ὅλη ἡ περικαλλὴς ἐκείνη θρησκεία τῶν παλαιῶν προγόνων, ὁπότε διωκομένη κατέπιπτεν ἐνώπιον τοῦ χριστιανισμοῦ, διεσώθη ἐδῶ κ' ἐκεῖ, μεταμφιεσθεῖσα εἰς δεισιδαιμονίαν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἕως σήμερον χριστιανοῖς. Ὅλαι αἱ χαρίεσσαι καὶ εὐπρόσωποι ἐκείνων θεότητες μετηλλάγησαν ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦδε εἰς λευχείμονα καὶ ἔνυχα φάσματα, εἰς φιλέρωτας καὶ καλλιπροσώπους νηρηΐδας, εἰς ὀρχουμένας καὶ ᾠδικὰς νύμφας· ἵνα δὲ καταστῶσι φευκτέοι, ἐσυκοφαντήθησαν ὑπὸ τῶν ῥασοφόρων οἱ ταλαίπωροι ἐκεῖνοι θεοὶ ὡς κακοποιὰ καὶ ἀποτρόπαια πνεύματα. Ἀλλὰ τῆς θρησκείας ἐκείνης οὐ μόνον ἄτομά τινα,

ὡς εἰπεῖν, διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ τύπος καὶ τὸ πνεῦμα αὐτῆς, μὲ τὰς βουλὰς τῆς ἀμειλίκτου Εἱμαρμένης, μὲ τὰς μαντείας καὶ τοὺς χρησμοὺς, διέμειναν εἰς τὴν ἔνθεον ποίησιν τοῦ συγχρόνου ἡμῶν ἔτι λαοῦ. Εὔφωνόν τινα ἀπήχησιν καὶ ἄλλων μὲν τοιούτων τῇ παλαιᾷ θρησκείᾳ καὶ ἀνάγκᾳ ἀνηλεῶν θυσιῶν, ἀκριβῶς δὲ τῆς περικλεοῦς ἐκείνης σφαγιάσεως τῆς Ἰφιγενείας ἐν Αὐλίδι ὑπὲρ τῆς ἐκκινήσεως καὶ εὐοδώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος εἰς Τροίαν, τοιοῦτόν τι ἀπεικόνισμα τοῦ ὅλου μὲν ἐκείνου παρ' Εὐριπίδῃ φοβεροῦ δράματος τῆς πικροτάτης δὲ εἰς τὴν αἱμοχαρῆ τῆς Ἀρτέμιδος ἀπαίτησιν ὑπακοῆς, ἐπανευρίσκεις ὡς συντετριμμένην καὶ καταπένθιμον στήλην, εἰς τὸ τῆς Ἠπείρου πιθανῶς δημοτικὸν τραγούδιον Τ ῆ ς Ἄ ρ τ α ς τ ὸ Γ ι ο φ ῦ ρ ι, ὅπου ἅμα ἡ ἐν τέλει ἐπερχομένη περιπέτεια, διὰ τῆς ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ συναινέσεως τῆς ἐντειχιζομένης γυναικὸς, λύει περιπαθέστατα τὸ δρᾶμα. ὡς ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐπέρχεται ἡ περιπέτεια διὰ τῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἑκουσίας ἀποφάσεως τῆς παρθένου, ἧττον μάλιστα κατανυκτικῆς ἢ ὡς ὧδε:*

Σαράντα πέντε μάστοροι κ' ἑξῆντα μαθητάδες
Τρεῖς χρόνους ἐδουλεύανε τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι·
Ὁλημερῆς ἐχτίζανε κ' ἀπὸ βραδὺ γκρεμιέται·
Μοιρολογοῦν οἱ μάστορες καὶ κλαῖν' οἱ μαθητάδες
« Ἀλλοίμονο στοὺς κόπους μας, κρῖμα στὲς δούλεψές μας!
Ὁλημερῆς νὰ χτίζωμε, τὸ βράδυ νὰ γκρεμιέται. »
Καὶ τὸ στοιχειὸ ἀποκρίθηκεν ἀπ' τὴ δεξιὰ καμάρα :
« Ἂν δὲν στοιχειώσετ' ἄνθρωπο τεῖχος δὲν θεμελιόνει.
Καὶ μὴ στοιχειώσετ' ὀρφανὸ, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
Παρὰ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὤμορφη γυναῖκα **

* Passow, DXI.

** Ὄχι τινὰ τυχαίαν, ἀλλὰ τὴν Ἰφιγένειαν, τὴν κόρην τοῦ ἄνακτος ἁπάντων.

Πῶρχετ' ἀργὰ τ' ἀποταχὺ, πῶρχετ' ἀργὰ στὸ γιῶμα. »
Τ' ἄκουσ' ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
Κάνει γραφὴ καὶ στέλνει την μὲ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνι:
« Ἀργὰ ντυθῇ, ἀργ' ἀλλαχθῇ, ἀργὰ νὰ πάη στὸ γιῶμα,
Ἀργὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαβῇ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι. »
Καὶ τὸ πουλὶ παράκουσε κ' ἀλλοιῶς ἐπῆγε κ' εἶπε:
« Γοργὰ ντυθῇς, γοργ' ἀλλαχθῇς, γοργὰ νὰ πᾷς στὸ γιῶμα,
Γοργὰ νὰ πᾷς καὶ νὰ διαβῇς τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι. »
Νά τηνε κ' ἐξανάφανεν ἀπὸ τὴν ἄσπρη στράτα!
Τὴν εἶδ' ὁ πρωτομάστορας, ῥαγίζετ' ἡ καρδιά του.
Ἀπὸ μακρυὰ τοὺς χαιρετᾷ κ' ἀπὸ μακρυὰ τοὺς λέγει:
« Γειά σας χαρά σας μάστορες καὶ σεῖς οἱ μαθητάδες.
Μὰ τ' ἔχει ὁ πρωτομάστορας κ' εἶν' ἔτσι χολιασμένος; »
« Τὸ δαχτυλίδι του ἔπεσε στὴν πρώτη τὴν καμάρα;
Καὶ ποιὸς νὰ μπῇ καὶ ποιὸς νὰ βγῇ τὸ δαχτυλίδι ναὔρῃ; »
« Μάστορα, μὴν πικραίνεσαι κ' ἐγὼ νὰ πᾷ' σ' τὸ φέρω,
Ἐγὼ νὰ μπῶ κ' ἐγὼ νὰ βγῶ τὸ δαχτυλίδι ναὔρω. »
Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στὴ μέση ἐπῆγε:
« Τράβα, καλέ μ', τὴν ἄλυσο, τράβα τὴν ἀλυσίδα,
Τ' ὅλον τὸν κόσμον ἀνάγυρα καὶ τίποτες δὲν ηὗρα. »
Ἕνας τὴν κρούζει μὲ πηλὸ κ' ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη
Πέρνει κ' ὁ πρωτομάστορας καὶ ῥίχνει μέγα λίθο.
« Ἀλλοίμονο στὴ μοῖρά μας, κρῖμα στὸ ῥοιζικό μας!
Τρεῖς ἀδελφάδες ἤμασθε κ' ἡ τρεῖς κακογραμμέναις.
Ἡ μιὰ ἔχτισε τὸ Δούναβι κ' ἡ ἄλλη τὸν Αὐλῶνα,
Κ' ἐγὼ ἡ πλιὸ στερνότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.
Καθὼς τρέμ' ἡ καρδοῦλά μου νὰ τρέμῃ τὸ γιοφύρι,
Καὶ ὡς πέφτουν τὰ μαλάκια μου νὰ πέφτουν οἱ διαβάταις. »
« Κόρη τὸν λόγον ἄλλαξε κ' ἄλλη κατάρα δῶσε,
Πῶχεις μονάκριβ' ** ἀδελφὸ μὴ τύχῃ καὶ περάσῃ. »
Κ' αὐτὴ τὸ λόγον ἄλλαξε κ' ἄλλη κατάρα δίνει:

* Ἰφιγένεια, Ἠλέκτρα Χρυσόθεμις.
** Ὀρέστης. Μοιραία καὶ βαθύχρονος σύμπτωσις!

« Ἂν τρέμουν τ' ἄγρια βουνά, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφῦρι,
Κ' ἂν πέφτουν τ' ἄγρια πουλιά, νὰ πέφτουν οἱ ἀνθρῶποι,
Τ' ἔχω ἀδέλφὸ στὴν ξενιτειά, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ ! »

Ὢ τῆς θαυμασίας ποιήσεως, ὢ τῆς φιλαδέλφου στοργῆς, ὢ τῆς θεανθρώπου καρδίας τοῦ ποιητοῦ!

Τ' ἔχω ἀδελφὸ στὴν ξενιτειά, μὴ λάχῃ καὶ περάσῃ !

Ἔχδυσον ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς ἡμῶν λαοῦ τὸ ῥάσον, καὶ μετὰ τόσους ἤδη αἰῶνας θέλει ἔτι ἀναφανῇ εἰδωλολάτρης μᾶλλον ἢ χριστιανός. Αἱ παλαιαὶ παραδόσεις, τὰ παιδικά του ἤθη, ἐσβέσθησαν ἀπὸ τοῦ νοός, ἐδιώχθησαν ἀπὸ τῶν ἀγυιῶν καὶ τῶν ἀσκητικῶν σπουδαστηρίων, ἀλλὰ κατέφυγον παρὰ τῇ ἀσύλῳ ἑστίᾳ, παρὰ τῇ καρδίᾳ, εἰς τῆς ποιήσεως τὰς πτέρυγας, εἰς τὰ βαυκαλήματα τῶν τροφῶν, εἰς τῆς γραίας μάμμης τὰς διηγήσεις.

Ὁ αὐτὸς ἅμα διετηρήθη παρὰ τῷ λαῷ τύπος τῆς γυναικείας πίστεως καὶ αἰδοῦς. Πᾶσα περίπου σύζυγος, ἐν τῇ δημώδει ἡμῶν ποιήσει εἶναί τις Πηνελόπη. Ἐν τῇ Ὀ δ υ σ σ ε ί ᾳ ἡ τροφὸς Εὐρύκλεια ἔρχεται εἰς τὸ ὑπερῷον, καλεῖ καὶ προσπαθεῖ ποικίλως νὰ πείσῃ τὴν Πηνελόπην ὅτι ἦλθεν ὁ Ὀδυσσεύς, ἀλλὰ μάτην· ἡ πιστὴ σύζυγος δυσπιστεῖ. Καταβαίνει εἶτα περίδακρυς καὶ τρέμουσα ἐμβλέπει τὸν Ὀδυσσέα, καλεῖται ὑπὸ τοῦ Τηλεμάχου ἔτι νὰ καταφελήσῃ τὸν ἐπανελθόντα πατέρα καὶ σύζυγον, ἀλλὰ μηδαμῶς ἀναγνωρίζουσα αὐτὸν μετὰ εἴκοσιν ἤδη ἔτη, οὐδαμῶς εἰς τὰς ἀγκάλας του ῥίπτεται. Μάτην λαλεῖ ὁ Ὀδυσσεύς, μάτην ἐπὶ τούτῳ παραπονεῖται· ἡ σύζυγος ἀμφιβάλλει· θέλει ἄλλως νὰ πεισθῇ. Μόνον δ' ὅταν, ἐπανελθὼν ἀπὸ τοῦ λουτροῦ ὁ Ὀδυσσεύς, ζητῇ κλίνην ν' ἀναπαυθῇ, ἡ δὲ σώφρων Πηνε-

λόπη «πόσιος πειρωμένη» διατάσση νὰ κοσμήσωσι καὶ κομίσωσι τὸ πυκινὸν λέχος «ἐκτὸς ἐϋσταθέος θαλάμου», ὀχθήσας δ' Ὀδυσσεὺς, ἐπὶ τῇ σκληροτέρᾳ λίθου αὐτῆς καρδίᾳ ἀναφωνεῖ: *

Ὦ γύναι, ἦ μάλα τοῦτο ἔπος θυμαλγὲς ἔειπες·
Τίς δέ μοι ἄλλοσε θῆκε λέχος; . . . . . .
Ἀνδρῶν δ' οὔ κέν τις ζωὸς βροτὸς, οὐδὲ μάλ' ἡβῶν
Ῥεῖα μετοχλίσσειεν· ἐπεὶ μέγα σῆμα τέτυκται
Ἐν λέχει ἀσκητῷ· τὸ δ' ἐγὼ κάμον, οὐδέ τις ἄλλος.
. . Θάμνος ἔφυ τανύφυλλος . . . .

Τότε μόνον τῆς Πηνελόπης ἀναγνωρισάσης, ἐκ τῆς λεπτομερῶς περιγραφείσης κατασκευῆς τῆς κλίνης, τὸν Ὀδυσσέα, τότε μόνον αὐτῆς

λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ,
Σήματ' ἀναγνούσης, τά οἱ ἔμπεδα πέφραδ' Ὀδυσσεύς·
Δακρύσασα δ' ἔπειτ' ἰθὺς δράμεν, ἀμφὶ δὲ χεῖρας
Δειρῇ βάλλ' Ὀδυσῆϊ . . . .

Ὁμοίως ὅταν ὁ Ὀδυσσεὺς προσέρχεται εἰς τὸν τεθλιμμένον αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγροῖς πατέρα, δὲν ἀποκαλύπτεται πάραυτα, ἀλλὰ, φιλοπαίγμων καὶ πονηρὸς ὡς ἦτο, πρῶτον ἐρωτᾷ τὸν Λαέρτην ἂν ἐγνώρισέ ποτε ἄνδρα ὃν ἐξένισεν εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα, ὅστις ἐλέγετο ὅτι εἶχε πατέρα τὸν ἐν Ἰθάκῃ Λαέρτην, εἰς ὃν δ' αὐτὸς οὗτος ἔδωκε πολλὰ καὶ καλὰ δῶρα, ἑπτὰ χρυσοῦ τάλαντα, κρατῆρα, χλαίνας, τάπητας, φάρεα, χιτῶνας. Ὅταν δὲ μετὰ πολλὰς ἐρωτήσεις ὁμολογεῖ ὅτι πρὸ πέντε ἐτῶν εἶχε ξενίσῃ τὸν Ὀδυσσέα, ὁ δὲ γέρων Λαέρτης ἄπελπις περὶ τοῦ υἱοῦ πλέον γενόμενος

* Ὁμήρου. Ὀδυσ. Ψ. 183.

ἤρξατο ὀδυρόμενος καὶ κόνιν κατὰ κεφαλῆς ἐπιχέων, ὁ Ὀδυσσεὺς μὴ δυνάμενος νὰ κρατηθῇ πλέον περιπτύσσει τὸν πατέρα καὶ ἀναφωνεῖ:

«Κεῖνος μέν τοι ὅδ' αὐτὸς ἐγώ, πάτερ!» . . . .
Τὸν δ' αὖ Λαέρτης ἀπαμείβετο, φώνησέν τε:
«Εἰ μὲν δὴ Ὀδυσσεύς γε, ἐμὸς παῖς, ἐνθάδ' ἱκάνεις,
Σῆμά τί μοι νῦν εἰπὲ ἀριφραδές, ὄφρα πεποίθω.»
Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς:
«Οὐλὴν μὲν πρῶτον τήν δε φράσαι ὀφθαλμοῖσιν .
Εἰ δ', ἄγε τοι καὶ δένδρε' ἐϋκτιμένην κατ' ἀλωὴν
Εἴπω, ἅ μοί ποτ' ἔδωκας . . .
Ὄγχνας μοι δῶκας τρισκαίδεκα καὶ δέκα μηλέας . . »
Συκέας τεσσαράκοντ' . . .

Οὕτως οὗτοι ἀναγνωρίζονται. Εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ᾄσματα οὕτω πάλιν σεμνῶς καὶ σωφρόνως, χαριέστατα καὶ γλυκύτατα γίνονται αἱ τοσοῦτον προσφιλεῖς ἀναγνωρίσεις:*)

Ἐρρόδισε ἡ ἀνατολή, κ' ἐφώτισεν ἡ δύσι,
Πᾶν τὰ πουλάκια στὴ βοσκή κ' ἡ ὤμορφαις στὴ βρύσι.
Πέρνω κ' ἐγὼ τὸ μαῦρό μου νὰ πάω νὰ τὸν ποτίσω.
Στὸ δρόμο ὅπου πάγαινα, στὴ βρύσι ποῦ παγαίνω
Βρίσκω μιὰ κόρη κ' ἔπλενε σὲ μαρμαρένια γοῦρνα.
Ἄσπρά πλενε, ἄσπρά πλενε, μαῦρά ταν φορεμένη
Νεράκι τῆς ἐγύρεψα νὰ πιῶ κ' ἐγὼ ὁ μαῦρος.
Σαράντα σίκλους μ' ἔδωκε, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
Κ' ἀπάνου στοὺς σαράντα δυὸ τὴν εἶδα βουρκωμένη·
«Γιατί δακρύζεις, λιγερή, καὶ βαρυαναστενάζεις;
Μήνα πεινᾷς, μήνα διψᾷς, μὴν ἔχεις κακὴ μάνα;»
Μήτε πεινῶ, μήτε διψῶ, μήτ' ἔχω κακὴ μάνα.
Ξένε μου, κ' ἂν ἐδάκρυσα κ' ἂν βαρυαναστενάζω,

*) Passow, CCCCXLII.

Τὸν ἄντρα ἔχω στὴν ξενιτιὰ, ἐδῶ καὶ δέκα χρόνους·
Κ' ἀκόμα τρεῖς τὸν καρτερῶ καὶ τρεῖς τὸν ἀπαντέχω,
Κ' ἀπὲ θὰ κόψω τὰ μαλλιὰ, καλόγρηα θενὰ γένω,
Θὰ πάγω σ' ἔρημα βουνὰ νὰ στήσω μοναστῆρι,
Ἐκειὸν νὰ τρώγ' ἡ ξενιτειὰ, κ' ἐμὲ τὰ μαῦρα ῥάσα.»
« Κόρη μ' ἄντρας σου πέθανεν ἐδῶ καὶ τρία χρόνια·
Κ' ἐγὼ παπάδες πλέρωσα, κ' εἶπε νὰ μὲ πλερώσῃς,
Ψωμὶ, κερὶ τοῦ μοίρασα, κ' εἶπε νὰ μοῦ τὰ δώσῃς,
Τὸν δάνεισα κ' ἕνα φιλὶ, κ' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς. »
« Ἐσὺ ἂν παπάδες πλέρωσες, διπλᾶ νὰ σοῦ τὰ δώσω,
Ψωμὶ κερὶ ἂν ἐμοίρασες, διπλᾶ νὰ σοῦ τὰ δώσω,
Μὰ γιὰ τ' ἐκεῖνο τὸ φιλὶ, τρέχα καὶ γύρευέ το ! »
« Κόρη μ', ἐγῶμ' ὁ ἄντρας σου, ἐγῶμαι κ' ὁ καλός σου ! »
« Πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότε σοῦ πιστεύω. »
« Ἔχεις μηλειὰ στὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν αὐλή σου... »
« Κάποιος κακός μου γείτονας σου τὤπε καὶ τὰ ξέρεις.
Πές μου σημάδια τοῦ κορμιοῦ, καὶ τότε σοῦ πιστεύω· »
« Ἔχεις ἐλῃὰ στὰ στήθη σου, ἐλῃὰ στὴν ἀμασχάλη. . . »
« Ξένε μ' ἐσ' εἶσ, ὁ ἄντρας μου, ἐσ' εἶσαι κ' ὁ καλός μου !...

Ἀντὶ τῶν ἀγρίων καὶ ἀκατευνάστων καὶ ἐγωϊστικωτάτων παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς χαρακτήρων καὶ αἰσθημάτων, βλέπε ἔτι παρὰ Passow ᾄσματα CCCCIX, CCCXVIII, CCC XLIV, CCCXXXIX, CCCLXIV, καὶ λοιπὰ καὶ λοιπὰ, ὅπου θαυμασίως διαλάμπει ὁ ἑλληνικὸς χαρακτὴρ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ λεπτότητι καὶ ἁγνότητι.

Εἶναι ταῦτα ἐθνικὴ κομποῤῥημοσύνη ;

Ὁμιλῶν περὶ τῶν ᾀσμάτων ἡμῶν τούτων ἀλλοεθνὴς περίφρων μετὰ γενναίους ἐπὶ πινδαρισμῷ αὐτῶν ἔτι ἐπαίνους, ἐπιλέγει : «Διαπρεπὲς καὶ θαυμάσιον εἰς τὰ ἔργα των εἶναι ἡ γλυκύτης, ἡ περιπάθεια ἐκείνη ἥτις πανταχοῦ βασιλεύει εἰς θέματα ὡς ἐπὶ πλεῖστον φοβερὰ, ἅτινα φαίνονται δεό-

μενα τύπων στυγνῶν καὶ ἀμαυρῶν χρωμάτων.. Ἐνταῦθα τὸ πένθος εἶναι εὐτέχνως ἡδυσμένον, οὐδαμῶς δ' εὑρίσκει τις τὸ ἀμφίβολον, τὸ νεφελῶδες, τὸ ἀφῃρημένον. Τὸ πᾶν εἶναι διακεκριμένον καὶ διαυγές . . . . μετ' ἀφελείας καὶ ὁμηρικῆς γραφικότητος . . . . . »

« Βλέπει τις ὅτι ἡ φαντασία τῶν Ἑλλήνων ἀείποτε διακινεῖται ἀπὸ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς συμφορὰς αἵτινες περικυκλοῦσιν αὐτοὺς, ἀλλ' ἡ γνησία των αἴσθησις ἀποτροπιάζεται τὰς φρικώδεις περιγραφὰς αὐτῶν, παριστᾷ δὲ μόνον ὅ, τι ἐμπνέει εἰς τὴν ψυχὴν τρυφερόν τι ἔλεος, ἀρρενωπόν τι θάρρος, ἢ εὐγενῆ τινα καὶ μεγάλην ἀνάμνησιν, πολλῷ κατὰ τοῦτο διάφοροι ἀπὸ τὰς σκοτεινὰς ὀνειροπολήσεις τῶν στιχουργῶν ἐκείνων οἵτινες, ἄγευστοι πάντῃ τῶν ἀνθρωπίνων δυσπραγιῶν, καταβασανίζουσι τὸν σπασμωδοῦντα αὐτῶν οἶστρον ἵνα πλάττωσι παραβόλους τερατωδίας, καὶ ἐκγυμνάζονται μόνον νὰ ἀνελίσσωσιν εἰκόνας ἀπαισίους καὶ φανταστικάς . . . . .

« Τὸ κάλλιστον μάθημα ὅπερ δυνάμεθα νὰ διδαχθῶμεν ἀπὸ τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἐπυλλίων ἀπορρέει ἀπό τινος ὁ ρ μ ε μ φ ύ τ ο υ τῶν ποιητῶν των ὅπερ θὰ ὑπελάμβανέ τις εὐφυᾶ τινα φροντίδα ὅπως διατηρῶσι μόνον τὸ παθητικὸν καὶ ἰδανικὸν τῶν πενθίμων ὑποθέσεων ἃς ἀνύμνησαν, ἀποφευγόντων τὰς ὑλικὰς πραγματικότητας, ὡς τὰς ἀναπαραστάσεις τῶν ποινῶν, τῶν βασάνων, τῆς σφαγῆς, ἀντικείμενα πρὸς τὰ ὁποῖα φέρονται καὶ ἐπιρρίπτονται ἀθλίως αἱ χυδαῖαι φαντασίαι, διότι ἀγνοοῦσιν νὰ παραγάγωσιν ἀφελεῖς ἐντυπώσεις, εὐγενεῖς καὶ ἠθικάς. . . . » *

* Népomucène L. Lemercier, de l' academie française, Chants héroiques de montagnard et matelots Grecs.

Τί πλέον; Οὐδέν. Ὦμεν Ἕλληνες, ἰδοὺ τὸ πᾶν. *

* Ἐν Ἑλλάδι κυρίως ὑπερέχει ἔκπαλαι πάσης ἀτομικότητος εἷς μέγας ἄναξ, εἷς μέγας ποιητής: ὁ λαός. Χειροκροτῶ τὸν φθόνον τοῦ Οὐολφίου, διότι οὕτω ἀντὶ ἑνὸς ἀνατέλλουσιν ἑκατὸν Ὅμηροι. Ὅμηρος, θὰ εἴπῃ λαός. Ζητήσατε παρ' Ὁμήρῳ: ποῦ εἶναι ἡ μορφή, τὸ σῶμα, τὸ ἐγὼ τοῦ ποιητοῦ; Δρῶσι, λαλοῦσιν ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Ζεύς, Ἀχιλλεύς, ἡ Ἀφροδίτη, ὁ Αἴας, ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ἕκτωρ, ὁ Ἑρμῆς, ὁ Ὀδυσσεύς. Ἰλιάς, φαίνεταί μοί τις παραγραμματισμὸς τῆς λέξεως Ἑλλάς. — Ἡ Ὀδύσσεια, εἶναι ὁ Σχίλδ—Ἀρόλδ; Οὐδαμῶς. Εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς, ὄχι ὁ Ὅμηρος· Ἐδῶ ὁ Βύρων.—Ὁ Πίνδαρος αὐτὸς ἐκλείπει ὑπὸ τοὺς ὀλυμπιονίκας. Ὁ Πίνδαρος, εἶναι τὰ χειροκροτήματα, ἡ εὐφημία τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῶν νικώντων. Εἶναι θέατρον εἰς τὸ ὁποῖον διαπρέπει καὶ ἀναπαρίσταται ὁ ἐν τῇ πλατείᾳ ἐνθουσιῶν λαός, ὁ ἐν τῇ παλαίστρᾳ ἀγωνιζόμενος δημότης. — Ἀλλ' ἔρχεται τὸ δρᾶμα ἐπὶ τέλους. Ἀπὸ τὸ εὔσκιον καὶ εὐθαλὲς τοῦ Ἔπους δένδρον αναλάμει τὸ Μέλος, ὡς ἄνθος, ἀπὸ τοῦ εὐόσμου τούτου ἄνθους προκύπτει, ὡς ὁ ἀναμενόμενος καὶ ὡριμάσας καρπός, τὸ Δρᾶμα. Ὑπὲρ ὅλα τὰ εἴδη τῆς ποιήσεως τὸ δρᾶμα εἶναι ἡ ἀληθὴς δημοτικὴ ποίησις· ὡς ἐν τοῖς πολιτεύμασιν, ἐν τοῖς εἴδεσι τῆς ποιήσεως τοῦτο εἶναι ἡ δημοκρατία. Τὸ ἔπος ἤκμασεν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς, ὅταν οἱ λαοὶ κάθηνται περὶ τὴν ἑστίαν νωχελεῖς καὶ ὑπότρομοι, ὡς νὰ ἐπικρατῇ ἔξω νὺξ καὶ χειμών. Τὸ μέλος προῃσθάνθη, προεχαιρέτισε καὶ ἀνύμνησεν, ὡς τὰ πτηνά, τὴν προσανατέλλουσαν αὐγὴν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας. Τότε δέ, ὅταν τὸ φῶς καὶ ἡ ἐλευθερία ἔφθασαν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον, τότε ὁ λαὸς παυσάμενος νὰ περιγράφῃ τοὺς ἄνακτας καὶ τὸν ἥλιον, νὰ ἀνυμνῇ τοὺς ἥρωας καὶ τοὺς ἡγεμόνας, συνέλαβε δημοκράτης τοὺς βασιλεῖς καὶ κατήγαγεν ὡς ὑποδίκους αὐτοὺς ἐν τῇ σκηνῇ, ἀνέκρινε καὶ ἐδίκασεν Ἀγαμέμνονα καὶ Κλυταιμνήστραν, Κρέοντα καὶ Οἰδίποδα τυράννους καὶ αἱμομίκτας, ὡς προχθὲς ἔτι Καστελλάρ. Πρῶτον μάλιστα ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἔθνος τὸ ἑλληνικὸν ὥρμησε καὶ ἀφέθη εἰς ποίησιν δραμάτων· αὐτὴ ἡ δραματικὴ ποίησις τῶν Ἰνδῶν ἄρχεται ἀφ' ὅτου εἶχεν ἤδη διαδοθῇ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς. Ἀπορρεῦσαν ἀπὸ τὰς δημοφιλεῖς ἑορτὰς τοῦ λαοῦ κατὰ τὰ Διονύσια, τὸ δρᾶμα, αὐτόφυτον προϊὸν τῆς Σικυῶνος, τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Ἑλλάδος ὅλης καὶ μόνης, ἠγαπήθη καὶ ἐτιμήθη ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἶδος ποιήσεως. Διότι ἐν αὐτῷ ὁ λαός, οἱονεὶ

Τὸ νέον ἐθνικὸν δρᾶμα δέον νὰ ἦναι καθαρῶς ἑλληνικόν, δηλαδὴ φιλόπατρι, φιλάδελφον, δημοκρατικόν, περικαλλές. Ἔχομεν δύο ἐλλαμπεῖς λαμπάδας ὁδηγούσας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθοῦς τέχνης καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀληθείας: Τὰς παλαιὰς τραγῳδίας, τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Δι' ἡμᾶς τὰ δημοτικὰ αὐτὰ ᾄσματα εἶναι ἡ μόνη ἄλυσις, ἡ μόνη βαθ-

ἀντεκδικούμενος, ἐπιχαίρει, οἰκτείρων ἅμα, εἰς τὰς συμφορὰς καὶ θεομηνίας τῶν μεγάλων καὶ τυραννικῶν οἴκων, κατασκώπτει καὶ κατειρωνεύεται τῶν δημαγωγῶν, σοφιστῶν καὶ ἀρχόντων, ὅπως ἐν τοῖς δράμασιν τούτοις οἱ χοροὶ εἶναι ὁ λαός, σύμβουλος καὶ δικαστής, ὁ χορὸς ὃν τὰ νεώτερα ἤδη δράματα ἀπελάκτισαν ἀπὸ πνεῦμα ἐγωϊσμοῦ καὶ ἀτομικότητος. Δραματικοὶ ποιηταὶ ἐν Ἑλλάδι τότε, μετὰ τὸν Ἀρίονα καὶ Ἐπιγένην καὶ Σουσαρίωνα καὶ Θέσπιν, μετὰ τὸν Αἰσχύλον καὶ Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδην καὶ Ἀριστοφάνη, μετὰ τοὺς υἱοὺς καὶ συγγενεῖς τούτων, Εὐφορίωνα, Φιλοκλῆ, Μόρσιμον, Ἀστυδάμαντα, Ἰοφῶντα, Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδην νεωτέρους, Ἀραρῶν καὶ Φίλιππον, διέπρεπον ἔτι τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ δραματουργοί: Χοιρίλος, Πρατίνας, Ἀριστίας, Νεόφρων, Ἴων, Ἀρίσταρχος, Ἀχαιός, Καρκῖνος, Ξενοκλῆς, Ἀγάθων, Κλεομένης, ὁ Κριτίας ἔτι, ἔτι ὁ τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος, ὁ Πλάτων αὐτὸς νεώτατος, ὁ Μέλητος ἐκεῖνος καὶ Χαιρήμων, καὶ Θεοδέκτης καὶ Χιωνίδης καὶ Μάγνης καὶ Ἐκφαντίδης καὶ Κρατῖνος, διακωμῳδῶν ἐν τῷ θεάτρῳ τὸν Περικλέα, καὶ Κράτης καὶ Τηλεκλείδης καὶ Ἕρμιππος καὶ Εὔπολις καὶ Φρύνιχος καὶ Πλάτων καὶ Φερεκράτης καὶ Ἀμειψίας καὶ Λεύκων καὶ Διοκλῆς καὶ Φιλύλλιος καὶ Σαννυρίων καὶ Στράττις καὶ Θεόπομπος καὶ Ἀριστόξενος καὶ Ἐπίχαρμος καὶ Φόρμις καὶ Δεινόλοχος καὶ Εὔβουλος καὶ Ἀναξανδρίδης καὶ Ἄμφις καὶ Ἀναξίλαος καὶ Κρατῖνος, Τιμοκλῆς, Ἄλεξις, Ἀντιφάνης, Μένανδρος, Φιλήμων, Φιλιππίδης, Δίφιλος, δύο Ἀπολλόδωροι, καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν ποιητῶν τούτων πολλοὶ ἐνίκησαν τὴν τετρακτὺν τῶν περιφανεστάτων ἐκείνων, ἐστεφανώθησαν καὶ ἐνίκησαν ἀλλήλους πολλάκις, ὡς ὁ Ἀστυδάμας ἀναφέρεται ποιήσας δράματα διακόσια τεσσαράκοντα, λαβὼν δὲ νίκας πεντεκαίδεκα. Αἱ πλεῖσται ἐν Ἑλλάδι πόλεις, ἅπασαι δὲ περίπου αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι εἶχον θέατρα περικαλλῆ καὶ

μὶς δι' ἧς δυνάμεθα νὰ ἀναβῶμεν καὶ οἰκειωθῶμεν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Ὁμήρου καὶ Σοφοκλέους, τὰ προγονικὰ ἐκεῖνα κειμήλια, ὄχι μόνον τὰ πλειότερα προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης

θαυμάσια.

Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον τὰς τραγῳδίας· οἱ νεώτεροι τὰ τραγούδια. Ἡ φρικώδης δουλεία τοσούτων αἰώνων, ἀπέσβεσεν ἀπὸ τὰ χείλη ἡμῶν τὸ μειδίαμα, τὴν κωμῳδίαν. Ὡς διατείνεται εὐφρόνως ὁ Κ. Σ. Ζαμπέλιος, βεβαίως εἰς τὰ ἐπύλλια ταῦτα τῆς δημώδους ἡμῶν ἤδη Μούσης ἐνέμεινε τὸ ὄνομα τραγούδιον ὅτι ἐν αὐτοῖς ἐκτραγῳδεῖταί τι ἐμπαθὲς καὶ τραγικόν, ἀλλ' ἡ ὀνομασία αὕτη φαίνεταί μοι ἔχουσα καί τινα τυπικὴν καὶ πλατυτέραν ἔννοιαν ὅτι ἀντὶ τραγῳδιῶν εἰσὶ ταῦτα, μικρὰ αὐτὰ ταῦτα δράματα, ἐλεινὰ καὶ φοβερὰ περὶ τὸν μῦθον ἀλλὰ καὶ σκηνικώτατα περὶ τὴν διαγραφήν. Ἐν αὐτοῖς ἐπέρχεται ἡ δυσμένεια τῆς μοίρας οὐχὶ εἰς ἀφανεῖς, εἰς πτωχούς, εἰς ὀρφανούς, ἀλλ' εἰς κόρας πλουσίων καὶ καλλιτέχνων γονέων, εἰς ὑπερηφάνους καὶ πολυάθλους υἱούς, εἰς ἡγεμονικοὺς καὶ περιλαμπεῖς οἴκους, ὡς παρὰ ταῖς ἀρχαίαις τραγῳδίαις ἀκριβῶς. Τοιαύτην δὲ μόνην ποίησιν ἠδύνατο νὰ πλάσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῇ ὁ ἑλληνικὸς λαός, δοῦλος μὲν ὤν, αὐτὸς οὗτος τραγικὸς ἥρως, ἅμα δὲ ἐν δημοκρατικῇ τινι ἰσοπεδώσει καὶ ἰσομοιρίᾳ.— Ἡ τραγῳδία ἡ παλαιὰ καὶ τὰ δημοτικὰ ἡμῶν τραγούδια εἶναι προπαίδεια πολιτικῆς ἰσότητος, ἐκδιδάσκουσα καὶ ἐμπνέουσα ταύτην διὰ τῆς ἀναπαραστάσεως τῶν ἀνθρώπων ἁπάντων ἴσων ἐνώπιον τῆς μοίρας καὶ τῆς συμφορᾶς, ἴσων ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἐνώπιον τῆς πιθανῆς παραπτώσεως καὶ τῆς φυσικῆς ἀτελείας. Οὕτως ὁ Ἕλλην εἶναι δημοκρατικὸς ὑπὲρ τὸ μέτρον, ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐπιεικής· ἐντεῦθεν ἡ σωτηρία του καὶ αἱ συμφοραί του. Θέλει νὰ ἦναι ἴσος ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, ὡς εἶδε καὶ ἐπείσθη ὅτι εἶναι ἴσος ὑπὸ τὸ θάλπος καὶ φῶς τοῦ ἡλίου. Πέπεισμαι δὲ ὅτι ὁ ἑλληνισμὸς ἐνεκολπώθη τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ διέμεινεν αὐτῇ ἀκλόνητος λάτρις οὐχὶ διότι ἐπείθετο εἰς τὰς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελίου ἀληθείας τόσον, ὅσον διότι ἔβλεπε τὸν υἱὸν τοῦ Ἀνθρώπου τοσοῦτον ἤπιον, τοσοῦτον ἐλεήμονα, τοσοῦτον μάλιστα τεθλιμμένον, τοσοῦτον ἅμα ταπεινόν, μηδέποτε λησμονῶν ὅτι αὐτὸς θεὸς ἔπλυνε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν του.

διανοίας ὄχι μόνον ὡς τὰς αἰθριωτέρας πηγὰς ζωῆς καὶ φωτός, ἀλλὰ καὶ ὡς τὰ μάλιστα πνεύματι καὶ καρδίᾳ ἡμῖν συγγενῆ, δι' ὧν χειραγωγούμενοι δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν καὶ πλάσωμεν ἀληθῶς τι ἐθνικὸν καὶ μέγα, ἐνῷ γενόμενοι ἀ-

Ἀπὸ τοιούτων καὶ συγγενῶν ἄλλων λόγων ἀγόμενος πέπεισμαι ὅτι ἐθνικὴ καὶ σώτειρα ποίησις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἔσεται καὶ πάλιν τὸ δρᾶμα. Ἡ χθὲς καὶ πρώην ἐν Εὐρώπῃ ἀκμάσασα λυρικὴ ποίησις, ἰδίως ἀναφώνησις τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς ἰδιορρύθμου ἀτομικότητος, εἶναι ὑπὸ τὸν ἑλληνικὸν ὁρίζοντα ἄπτερος, ὕποπτος, πληκτικὴ, ξένη. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐπιποθεῖ ἀδελφοὺς συμπαθεῖς καὶ οἰκείους, ἐμπνεομένους ἀπὸ τὰ αὐτὰ φρονήματα, παλλομένους ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων· ἡ ὑπερηφανία ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ταράσσει καὶ πικραίνει αὐτόν. Ἡ ἀτομικὴ φίλαυτος, ἰδιότροπος, ὑπερβολικὴ, ἐπιτετηδευμένη λυρικὴ μονῳδία βαρύνει καὶ ἐνοχλεῖ αὐτὸν, ὡς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνιᾷ αὐτὸν καὶ παρώργιζεν ὁ ἐπὶ μακρὸν καθεστὼς ἄρχων ὁ καλούμενος δ ί κ α ι ο ς.

Τὸ δρᾶμα ὅμως, ἡ περικαλλὴς αὕτη ἀδελφὴ τῆς Πνυκὸς, ὅπως εἶχε παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, δηλονότι ἀναρριπίζον τὸν ἔρωτα τῆς πατρίδος, τὴν λατρείαν τοῦ δικαίου, τὴν ἐθνικὴν μελαθυμίαν καὶ μεγαλοπραγμοσύνην, τὸ δρᾶμα ἔνοπλον, οὕτως εἰπεῖν, ὅπου ν' ἀναλάμπῃ ἡ χρυσαυγὴς ἀνάμνησις τῶν πατρῴων ἀνδραγαθιῶν, ὁ διάπυρος δὲ ἐπὶ τὸ εὐρὺ καὶ εὔελπι μέλλον πόθος καὶ ἐνθουσιασμὸς, μεθ' ὅλης τῆς χριστιανικῆς γλυκύτητος καὶ ἡμερότητος τοῦ Σοφοκλέους, αὐτῆς ταύτης τῆς ἐμφύτου ἡμῶν καὶ πατροπαραδότου εὐγενείας. — Ἄλλως, μὰ τὴν ἀλήθειαν, ἐνῷ σήμερον ἡ δύστηνος αὕτη πατρὶς κλυδωνίζεται ἐν μέσῳ τόσου ὑλισμοῦ τῶν καρδιῶν καὶ σκοτισμοῦ τῶν πνευμάτων, θὰ ἦτο ἀηδὲς ὁμοῦ καὶ ἱερόσυλον νὰ διεπλάττετο σκηνὴ ἐθνικὴ ἐρώτων καὶ χορῶν, γελώτων καὶ φιλημάτων, μὲ ἥρωας ἐγκλείοντας χαύνωσιν εἰς τὸ στῆθος καὶ δισταγμὸν εἰς τὸν νοῦν, ἥρωας περιβαλλομένους τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς ὑποκλίσεις τοῦ ἱπποτικοῦ ἐκείνου καὶ μεσαιωνικοῦ κόσμου ὅστις μέχρι χθὲς καὶ σήμερον ἔτι πλημμυρεῖ τὴν ὑπόλοιπον Εὐρώπην, ὃν ὅμως ἡμεῖς οὐδέποτε ᾐσθάνθημεν οὐδ' ἐμιμήθημεν, διατηρήσαντες ἀτάραχον διαύγειάν τινα τῆς ψυχῆς, ἁγνότητα τῶν καλλίστων αἰσθημάτων, τὴν γλυκύτητα ἐκείνην καὶ δροσερότητα ἥτις σώζεται ἔτι καὶ καταστίλβει εἰς τὰ δημοτικὰ ἡμῶν τρα-

πομιμηταὶ τῆς ὠχρᾶς καὶ ἀγρίας τῶν δυτικῶν ῥωμαντικότητος, θέλομεν μείνῃ ἀείποτε πτωχοὶ καὶ ἐλεεινοὶ ἐκείνων ἀκόλουθοι, ξένοι δὲ καὶ διαφθορεῖς τῇ Ἑλλάδι.

Μὴ πρὸς Θεοῦ ὅμως ὑπολάβῃ τις ἡμᾶς ὅτι πρέπει ὧδε νὰ ἀνακινήσωμεν τὰς ἐπὶ Κορνηλίου καὶ Βολταίρου συζητήσεις τῶν ἀριστοτελείων κανόνων, οὐδαμῶς μάλιστα νὰ σκεφθῶμεν περὶ τριττῆς ἐν τῷ δράματι ἑνότητος, οὐδὲ νὰ μεταγάγωμεν καθόλου ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις τὸν διαπρέποντα ἐκείνων πλαστικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλοι οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι, ἄλλος ὁ βίος ἐκείνων, ἄλλα τὰ ἤθη, ἄλλη ἐν τῷ κράτει καὶ τῇ ἁρμονίᾳ αὐτῆς παλαιὰ ἐκείνη σύγχρονος τοῦ Σοφοκλέους Ἑλλάς. Σήμερον χειραγωγούμεθα παντοίως καὶ εἰς τὰς φωτεινὰς τῶν προγόνων ἡμῶν τρίβους ἀπὸ τοὺς σοφοὺς Εὐρωπαίους, τὰ ἀρχαῖα σινικὰ τείχη ἅτινα διΐστων τὰ παλαιὰ ἔθνη καὶ κράτη κατέπεσαν πρὸ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ τύπου, ἐνῷ σύναμα εἰς τὸ διαυγέστερον ποιητικὸν νᾶμα ἀντανακλᾶται σήμερον ἡ σύννους καὶ ἀμειδὴς τοῦ Μεσσίου

γούδια. Ἀλλοίμονον ἂν σήμερον, ὅτε ὑπόδουλος μένει ὁ πλείων ἑλληνισμός, ὅτε ἀπαιτοῦνται στήθη πλήρη αἵματος, βραχίονες πλήρεις μυώνων, καρδίαι πίστεως πλήρεις, ἀλλοίμονον ἂν δώσωμεν εἰς τὸ θέατρον ὑποδείγματα μυθιστορικῶν τινων ἡρώων γονυκλιτούντων πρὸ μιᾶς κυρίας καὶ δολοφονούντων τὸν ἀντίζηλον ἀδελφόν! Διότι ὁ γράφων τὰς γραμμὰς ταύτας ἔχει τὴν νηπιώδη ἴσως, ἀλλ' ἴσως καὶ ἁγίαν πεποίθησιν ὅτι ἐνόσῳ κἂν ὑφίστανται δοῦλοι Ἕλληνες ἀδελφοί, ἐνόσῳ εἴμεθα οἱ εὐέλπιδες καὶ ἐπίδοξοι κληρονόμοι τῆς Ἀνατολῆς, ἡ πολιτικὴ τοῦ μικροῦ τούτου κράτους ὤφειλεν νὰ ἦναι θρησκεία, ἡ εἰρήνη ἀναχωχή, ἡ ζωὴ τοῦ ἔθνους προπαρασκευή, ὁ βασιλεὺς μάρτυρ ἐργασίας καὶ στοργῆς, ἡ ἐκκλησία μύησις εἰς ὅ,τι ἔνθεον, τὸ θέατρον σχολεῖον ἀρρενωπῶν ἠθῶν, ἡ Ἑλλὰς ὅλη στρατόπεδον, στρατόπεδον περικλεῖον τὴν Σπάρτην ἔνοπλον, τὰς Ἀθήνας φιλοτέχνους.

μορφή. Ὅπως αἱ παταγώδεις τροχοὶ τοῦ ἀτμοπλοίου φαίνεται ν' ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τῆς Ἕλλης τὸ μνῆμα τὰς τέως διαστιλβούσας πλευρὰς τοῦ δελφῖνος, οὕτω σήμερον ἀπὸ τῆς ὅλης Εὐρώπης ἀπεδίωξεν ἡ ἀτμάμαξα τὸ εἰδύλλιον, καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ ἐκείνη ἀφέλεια καὶ ἁγνότης καὶ ἀλήθεια ἐκαλύφθη ἤδη δι' ἀκατηλῶν φύλλων πρὸ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, ὡς ἡ προμήτωρ μετὰ τὴν συνέντευξιν τοῦ ὄφεος. Προσεπιλέγομεν μάλιστα ὅτι εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ K. S. M. Girardin ἐν τέλει τοῦ πρώτου τόμου τῶν μελετῶν περὶ δραματικῆς φιλολογίας, ὅτι ἡ φιλολογία ἐκφράζει συχνάκις τὴν κατάστασιν τῆς φαντασίας ἑνὸς λαοῦ μᾶλλον, ἢ τὴν τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν ἴσως ἀπέφυγε νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἂν παρὰ τοῖς ῥωμαντικοῖς ἥρωσι τὰ αἰσθήματα τὰ ἁγιώτερα εἶναι μᾶλλον διηρεθισμένα, μᾶλλον ὁρμέμφυτα καί πως ἀπίθανα, τοῦτο εἶναι συγγενὲς ὅλων τῶν ἐνεργειῶν καὶ συναισθήσεων τῶν νεωτέρων ἤδη χρόνων, τῆς ἑσπερίας μάλιστα Εὐρώπης, διότι ἡ ἀληθὴς ποίησις ἔν τινι κοινωνίᾳ εἶναι ὡς ἡ κραυγὴ τοῦ πάλλοντος στήθους, ὅταν δὲ τὸ στῆθος σπαίρῃ καὶ καίεται, ἡ φωνὴ μὰ τὴν ἀλήθειαν, δὲν ἀφίνεται τόσον ἁρμονικὴ καὶ μείλιχος ὥστε νὰ θέλγῃ καὶ κατανοεῖται ἐν ὥρᾳ γαλήνης καὶ γήρατος. Ἡ δραματικὴ ποίησις μάλιστα καὶ πάλαι καὶ πάντοτε θύει εἰς τὸν βωμὸν τῶν πολιτικῶν καθόλου καὶ φιλοσοφικῶν πεποιθήσεων: αὐτὸ τὸ δρᾶμα Le roi s' amuse, εἶναι μᾶλλον δημοκρατικὴ καὶ ἰσοβενάλειος παραστατικώτερον δημηγορία κατὰ τῶν βασιλέων, ἢ δραματικῆς ποιήσεως κάλλος καὶ ἀλήθεια. Ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἴσως ὁ φιλελληνικώτατος Γιραρδῖνος ὤφειλε νὰ παραβάλῃ τὰς ἡρωΐδας τοῦ Ὁμήρου καὶ Οὐγῶ, καταδεικνύων ἐν ἐκείναις τὴν ἀλήθειαν, ἐν αὐ-

ταῖς δὲ τὸ τερατῶδες καὶ προσποίητον, χωρὶς νὰ συνομολογήσῃ ἀναγνωρίζων τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης διαστάσεως καὶ ἐκπτώσεως. Ἐὰν ἡ Τρωὰς ἐπολιορκεῖτο ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ ἑάλω τέλος δι' ἀπάτης, ἡ Αὐστρία κατέπιπτεν ἂν ἐντὸς μηνὸς καὶ ἐξ ἐφόδου πρό τινος. Τὸ ζήτημα ὅμως ὑφίσταται πάντοτε ὅτι τὸ μέλι δι' οὗ ἀλείφονται πολλὰ φάρμακα, τὸ γάητρον δι' οὗ περιβάλλονται πολλαὶ ἀλήθειαι σήμερον εἶναι τόσον πολὺ ὥστε ἀντὶ νὰ ἰαθῇ ὁ ἀσθενὴς καὶ σωθῇ συμβαίνει νὰ δηλητηριάζεται καὶ μᾶλλον νὰ καταθνήσκῃ. Οὐχ ἧττον καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, παρ' ἡμῖν τοῖς Ἕλλησιν ὑφίσταταί τις βαθεῖα καὶ προφανὴς διαφορά· ὁ μεσαιωνισμὸς τῆς δύσεως, μὲ ὅλην αὐτοῦ τὴν πραγματικότητα καὶ σκληρότητα, ἥκιστα ἐπηρέασε τὴν Ἑλλάδα. Ἡ γῆ αὕτη τῶν προγόνων, λάτρις ἀείποτε τοῦ ἰδανικοῦ καὶ καλοῦ, καὶ ἐν τῷ μεσαιῶνι ἔτι ἀπέναντι τῆς βορβοροταράξου δύσεως ἐνεκολπώθη κυρίως τὰς θεολογικὰς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Πνεύματος συζητήσεις, ἐνῷ τὴν ὑπόλοιπον Εὐρώπην ἐπλημμύρει τὸ αἷμα καὶ ἡ σκοτία. Ἐν τῇ ἀληθεστέρᾳ μάλιστα καὶ ἐλευθέρᾳ σήμερον ταύτῃ Ἑλλάδι διετηρήθη ἄθικτος ἡ μύχια τοῦ ἔθνους ζωή, ἀμίαντος ἀπὸ τὰς ἱπποτικὰς ἐκείνας καὶ ὠχρὰς λεγεῶνας αἵτινες κατέκτησαν καὶ παρῆλθον ἐντεῦθεν μηδὲν ἀποτυπώσασαι ἴχνος κἄν, ὡς τὰ φύλλα τοῦ φθινοπώρου ἐπὶ διαυγοῦς ποταμίου ὅπερ ἢ σήπει ἢ παρασύρει καὶ ἀφανίζει αὐτά. Εἰς τὰ ὄρη τῆς πατρίδος των καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας των διετήρησαν τὸν ἐθνισμὸν καὶ τὰ αἷμά των οἱ ταλαίπωροι ἐκεῖνοι πατέρες, δοῦλοι ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἅμα καὶ μάρτυρες. Σήμερον ἔτι αἱ τῆς δύσεως ἀπὸ ἔρωτος παράφρονες νέαι τῆς σκηνῆς; γονεῖς αἱμομῖκται καὶ μιαραὶ Λουκρητίαι, μοιχοὶ καὶ ἀδελφοκτόνα θηρία ἀπὸ ἔτι

ρωτος, ἀμλέτειοι καὶ ἐκλελυμέναι καρδίαι, ἐρωτομανεῖς καὶ γονυκλινεῖς ἱππόται, εἶναι παρ' ἡμῖν πάντῃ βδελυρὰ, ἂν μὴ ἀπίθανα καὶ ἄντικρυς γελοῖα. Ἴδετε τὰ δημοτικὰ ἡμῶν ᾄσματα: μεθ' ὅλας τῶν χρόνων ἐκείνων τὰς συμφορὰς, διεσώθη πίστις γενναία εἰς τὸν Θεὸν, διαύγειά τις ὡσεὶ δικαίου ψυχῆς, ἁγνότης ἀνεκλάλητος τῶν τρυφερωτέρων αἰσθημάτων, φιλοκαλία τις καὶ μεγαλοφροσύνη, δι' αἵματος ἱερὰ κληρονομία καὶ περιφανὴς ἀντανάκλασις τῶν προγονικῶν ἀριστουργημάτων.

Ὁ θειότερος τῶν ἐρώτων εἶναι ἡ στοργὴ πρὸς τὴν μητέρα· ἀγαπήσωμεν τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἄριστος τῶν ποιητῶν ἔσεται ὁ ἀληθέστερος τῶν Ἑλλήνων. * Ὄχι, μηδενὸς μίμησις. Ἡ μεγαλοφυΐα οὐδαμῶς ἀναγνωρίζει πεπατημένην τρίβον, ὡς τὸ πτηνὸν ἐν τῷ αἰθέρι. Ἡ ἀρίστη τῶν μιμήσεων εἶναι ἕκαστος τῶν δραματικῶν ποιητῶν νὰ ἀπομιμηθῇ τὸ ἔθνος του καὶ τὸν αἰῶνά του. Δι' ἡμᾶς οὔτε Σοφοκλῆς· οὔτε Σαικσπῆρος· ἀλλ' ἡ καρδία τοῦ Σοφοκλέους καὶ ἡ γραφὶς τοῦ Σαικσπήρου. Ὄχι ὡς οἱ γάλλοι κλασικοί· ἀλλὰ θέλομεν μόνον ἐθνικὸν καθόλου τὸ ἐν τῇ ποιήσει ἦθος καὶ αἴσθημα, ῥωμαντικὴν δὲ τὴν ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῶν χροιὰν καὶ ἔκφρασιν.—Ἡ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν ῥωμαντικὴ ποίησις, μὲ τὸ φίλαιμον αὐτῆς καὶ ἔνυλον καὶ δύσελπι καὶ παράφορον, οὖσα ἄμεσος καὶ ἀναπόφευκτος συνέπεια τῆς θρησκείας καὶ κοινωνίας τῶν νεωτέρων καθόλου χρόνων, κατὰ ἴσην ἀνάγκην καὶ λόγον θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σύγχρονον ἤδη Ἑλ-

* Ἴδε ἐν τοῖς Πόθεν ἡ λέξις Τραγουδῶ, τοῦ Κ. Σ. Ζαμπελίου. Ὅπου σύναμα δύναταί τις νὰ ἴδῃ πόσον ἡ ἐπὶ τὸν Γκαῖτε κλίσις τοῦ Σολωμοῦ, ἐμόλυνε καὶ διέφθειρε τὸν τέως ἐθνικὸν ποιητὴν τοῦ Βοσκοῦ καὶ τῆς Ξανθούλας.

λάδα. Ἀλλ' ὅπως οἱ τερατώδεις καὶ πεφρυγμένοι θεοὶ τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς μετακλιματιζόμενοι εἰς τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων ἐλάμβανον τὴν δροσερὰν ἐκείνην ζωὴν, τὸν ἰδανικὸν τοῦ καλοῦ πέπλον, μεταβαλλόμενοι εἰς φιλομειδεῖς καὶ ῥοδοστεφεῖς θεότητας, οὕτως ὁ ἄγριος καὶ πάραφορος ῥωμαντισμὸς τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν εἰσερχόμενος ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς δέον νὰ προσλάβῃ γλυκύτητά τινα εὐάερον καὶ μεταρσίωσιν πλατωνικὴν, θέλει πως ὑπὸ τὴν γραφίδα καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν ἀληθοῦς Ἕλληνος δραματικοῦ μεταλλαγῇ ἀπὸ σεσηποφοίτιδος κάμπης εἰς φιλανθῆ χρυσαλίδα, εἰς τὴν γῆν τῆς Ἑλλάδος αὐτὴν, ἐδῶ, ὅπου καὶ οἱ βάρβαροι ἐξελληνίζοντο καὶ οἱ Ῥωμαῖοι κατακτηταὶ ὑπ' αὐτῆς κατεκτῶντο.

Ἐν Ἀθήναις, μηνὶ Ἀπριλίῳ, 1869.

Υ.Γ. Μετὰ τὰς ἐθνικὰς ὅμως τυμπανοκρουσίας, καὶ ἐνιαχοῦ ὡς ἀπὸ τρίποδας ἢ ἄμβωνος εὐαγγελικὰς ἀναφωνήσεις, δίκαιον ἴσως ἦτο νὰ γίνωσιν ἰδιαίτεραί τινες καὶ σαφέστεραι ἐκδηλώσεις ὡς οὕτω: Γράφων ὡς ἔγραφον τ' ἀνωτέρω ηὐχόμην καὶ ἐπεπόθουν, εἰ δυνατὸν, νὰ καταστήσω προφιλεστέραν τὴν πατρῴαν ποίησιν εἴς τινας κἂν τῶν ὁμηλίκων μου ἢ νεωτέρων, διότι μόνη ἡ ποίησις αὕτη ἐμπνέει τὴν ἀληθῆ ἐλευθεροφροσύνην, τὴν εἰλικρινῆ κοινωνικότητα, ζωὴν καθόλου φιλόκαλον καὶ μεγαλόφρονα, ζωὴν τοσοῦτον σήμερον πολύτιμον διὰ τὴν ἐλευθέραν καρδίαν κἂν ἐδῶ ὑποδούλου ὅλου ἔθνους. Γράφων ὡς ἔγραφον ἤλπισα ὅτι ἐν

ῇ σήμερον ἐποχῇ ὁ σκεπτικισμὸς διαλύει τὴν ψυχὴν εἰς κενὸν καὶ τὴν κοινωνίαν εἰς συμμορίαν, ἤλπισα ὅτι μόνον ἡ φιλοσοφία καὶ ποίησις τῶν προγόνων, τὰ εὐοσμότερα ταῦτα ἄνθη τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, οἱ γνησιώτεροι ἅμα καὶ συμπαθέστεροι ἡμῶν συγγενεῖς, ἠδύνατο νὰ παιδαγωγήσωσι καὶ ἀδελφώσωσιν καὶ κλείσωσιν ἔτι ἀπογόνους βαρυδαίμονας. Γράφων ὡς ἔγραφον ηὐχόμην νὰ ζωπυρήσω εἰς τὰ στήθη τῆς ἁγνῆς ἑλληνίδος νεότητος τὸν ἔρωτα τῶν πατρίων ὄχι ὅπως οἱ θηριώδεις καὶ γνωστοὶ διδάσκαλοι, ἀλλ' ὡς, ἂν ἠδυνάμην νὰ εἴπω, ὁ Βιγγελμᾶνος ὅστις πειραθεὶς ν' ἀπεικονίσῃ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος ἐξερράγη εἰς ὕμνον θεσπέσιον.

Ἐντεῦθεν ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι φερόμενος ἀπό τινος ἀρχῆς καὶ συστήματος ὑπὲρ καὶ φιλίου ἐθνικοῦ σκοποῦ, ἐφάνην ἐπιπολαίως ἢ σκαιῶς μυωπῶν πρὸ τῆς καλλονῆς καὶ μεγαλειότητος ἀθανάτων ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων, ἢ ἀπέφυγον νὰ διακριβώσω ὑφισταμένας ἀληθείας, περιπεσὼν οὕτω εἰς αὐστηρότητά τινα καὶ σύγχυσιν καὶ ἀντίφασιν προφανῆ, ὅθεν διέφευγον ἀποφαινόμενος ἀποφθεγματικῶς ἢ κρίνων σχεδὸν κατ' ἔμπνευσιν. Ταῦτα εἰσὶν ἀληθῆ, ὡς ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ μὲν βουλὴ καὶ διάγνωσις ἦσαν ἐπιτυχεῖς, ἀλλὰ κακῶς ὑπερήσπισα ταύτας, ἢ χρόνου καὶ τόπου ἐλλείποντος ἢ νοὸς καὶ σπουδῆς κρείττονος. Διότι ἐπὶ τέλους φοβοῦμαι μὴ πειραθεὶς νὰ φανῶ ἑλληνοπρεπὴς καὶ ἠθικολόγος ἔπαθα τὸ τοῦ Πασχάλ : Qui veut se faire ange, se fait bête.

Τοὺς φόβους μου δὲ τούτους κρατύνουσιν ἀτυχῶς τὰ παρεπόμενα δραματικὰ δοκίμια, ἅτινα οὐδὲ κατ' ἴχνος ἴσως φέρουσι τὸν τύπον τῶν προλεγομένων διδασκαλιῶν μου. Ἀπὸ

δὲ τοῦ προλόγου μεταβαίνων εἰς τὰ δράματα, ὁμοιάζω τὸν Ἱσπανὸν ἐκεῖνον ἱεροκήρυκα· ὅστις τὴν πρωΐαν ὡμίλησε φλογερῶς κατὰ τῆς αὐτοχειρίας καὶ τὴν ἑσπέραν ἐγένετο αὐτόχειρ. . . Ἀπὸ τὰ ἀμαυρὰ καὶ κακόχυμα δράματα ταῦτα, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν διαύγειαν καὶ γλυκύτητα καὶ χάριν τῶν προγονικῶν, παρίσταμαι ὡς ὁ διαβιῶν ὑπὸ χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ ἐπικαλούμενος, ὡς ὁ ἀσθενὴς καὶ κατάκοιτος ἐπευχόμενος τὴν ὑγιείαν καὶ τὴν ζωήν. Εἶναι ὅμως ἀληθὲς ὅτι αἱ περὶ νέου ἐθνικοῦ θεάτρου κρίσεις μου ἀνεφύησαν μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν δοκιμίων μου δεύτεραι· ἤδη λέγουσιν ὅτι αἱ δεύτεραι σκέψεις καλλίονες ὅπερ συνομολογῶ μὲν ἔτι, ἐπεύχομαι νὰ ἴδω πραγματούμενον εἰς τὸ ὡραῖον προϊὸν ἄλλου τινὸς εὐτυχεστέρου μου φίλου.

Τὸ κατ' ἐμὲ ἐπιμένων εἰς τὴν ἀρχικὴν καὶ συνεσκοτισμένως προδιατυπωθεῖσαν πεποίθησίν μου περὶ νεοελληνικοῦ δράματος, οὐδεμίαν δίδω προσοχὴν καὶ τιμὴν εἰς τὰ κακόπλαστα δοκίμια. Μάλιστα τὸ ἓν αὐτῶν, οἱ Καλλέργαι, διδαχθὲν ἀπὸ σκηνῆς (Φεβρ. 1868) ἐν ὥρᾳ πατριωτικῆς συγκινήσεως καὶ τιμαλφῶν ἐλπίδων, ἤγειρε τοσοῦτον ἐνθουσιώδη χειροκροτήματα, ἐκμεταλλευθὲν βεβαίως ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ὑποκαίουσαν φιλοπάτριδα θέρμην, ἐγένετο δ' ἅμα περὶ αὐτοῦ τόσον εὔνους τις μνεῖα ἐφήμερος ἢ ἐν ἐφημερίσιν, ὥστε ἐκδίδων ἤδη αὐτὸ εἰς φῶς αἰσθάνομαι τὸ παρθενικὸν ἐκεῖνο αἴσθημα τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ῥουσοπούλου ὅστις ᾐσχύνετο νὰ καταβιβάσῃ εἰς ἐκφορὰν τὸ ἀποθανὸν τέκνον του βλέπων ὅτι συνηθροίσθη δι' ἓν παιδίον τοσοῦτον πλῆθος. Ἐν τούτοις δίκαιον θὰ ἦτο νὰ ὁμολογήσω ὅτι γράφων τοὺς Καλλέργας ἠθέλησα νὰ στηλιτεύσω τὴν

αὐλοκολακείαν, ἥτις ὑπὸ ποικίλας μορφὰς ἑκάστοτε ἐπρόδωκε καὶ ἐδούλωσε τὸ ἔθνος, νὰ στηλιτεύσω καὶ κατακαύσω μᾶλλον τὴν δουλοπρέπειαν καὶ φιλοδεσποτείαν τοῦ Ἀλεξίου παρὰ ν' ἀνυμνήσω τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Λέοντος καὶ Σμυριλίου, διότι ὁ ἡρωϊσμὸς καὶ ἡ φιλοπατρία εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῷ τὸ φαρμακερὸν αὐτοῦ ἐπεισόδιον εἶναι ἡ προδοσία καὶ τὸ φιλοδέσποτον· γράφων δὲ τὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν, ἐν ἐθνικῇ πρό τινος καταισχύνῃ, εὕρισκον καὶ ἐνεκολπούμην ἕνα Ἕλληνα, πτύων ἅμα τὸ πρόσωπον ἑνὸς ἀντιπάλου μονάρχου. — Εἴθε καὶ τὰ ἡμέτερα ταῦτα πτωχὰ δοκίμια ν' ἀποτελῶσι κἂν μετ' ἄλλων ἀμυδρὸν λυκαυγές, λυκαυγὲς ἐγγυώμενον τὴν πρωΐαν ἐθνικῆς καὶ λαμπρᾶς δραματογραφίας.

Σ. Ν. Β.

ΟΙ ΚΑΛΛΕΡΓΑΙ

ΠΡΟΣΩΠΑ.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ἤπιος γέρων } Δοῦκες τῆς Κρήτης.
ΑΙΜΥΛΙΑΝΟΣ.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ τρυφερὰ κόρη τοῦ Δουκὸς Κορνηλίου.

ΒΡΑΒΑΝΤΙΟΣ Δ' ΑΛΒΑΣ
ΜΑΡΙΝΟΣ ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ } Σύμβουλοι τοῦ Δουκὸς Κορνηλίου.
ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ

ΦΑΒΙΟΣ ΔΟΝΑΤΟΣ.
ΩΡΑΤΙΟΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗΣ } Εὐγενεῖς Ἐνετοὶ ἀπὸ τῶν πλοίων.

ΓΟΥΑΣΚΑΣ ἐκ τῶν θεραπόντων τοῦ Δουκὸς Κορνηλίου.

ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ Ἕλλην ἐνετόφρων, στρατηγὸς παρὰ τοῖς Ἐνετοῖς κτλ.

ΛΕΩΝ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ εἴκοσι καὶ τεσσάρων ἐτῶν, ἀνεψιὸς καὶ θετὸς υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου.

ΚΩΝΣΤΑΣ ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ
ΜΥΡΩΝ ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ.
ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ.
ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ.
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ.
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ.
ΛΟΥΚΑΣ ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ.
} Κρῆτες συνωμόται κατὰ τῶν Ἐνετῶν ἀρχηγοῦντος τοῦ Λέοντος.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἐρημίτης.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ μήτηρ τοῦ Λέοντος.
ΜΙΧΑΣ ἐκ τῶν θεραπόντων τοῦ Ἀλεξίου.

Οἰκέται, Γυναῖκες Κρῆσσαι, Σρατιῶται προσωπιδοφόροι.

Ἐν Χάνδακι καὶ Ἴδῃ Κρήτης. — 1341.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΤΑΙ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Ὑπόγειοι καὶ ζοφεραὶ στοαὶ παρεκκλίσεως τοῦ ἀρχαίου Λαβυρίνθου. Ἐρείπια. Εἰς τὸ βαθὺ σκότος σταλακτῖται τινὲ ἀτάκτως λαμπυρίζουσιν· ἀριστερᾷ ἀπὸ τοῦ βάθους ἀκούεται ὁ κρότος χειμάρρου καταπίπτοντος Δεξιᾷ κεῖται τὸ στόμιον στενοῦ καὶ κατασκίου διαδρόμου.
ΜΙΧΑΣ ἐνδεδυμένος κρητικὰ καὶ ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ μετ' ἐνετικῆς περιβολῆς, περιβεβλημένοι μέλανας μανδύας, ἵστανται περισκοποῦντες τὰ κύκλῳ μετά τινος δέους.

ΜΙΧΑΣ

Νὰ φύγωμεν, Ἀλέξιε. Εἴμεθα εἰς τὸν βυθὸν τοῦ λάκκου καὶ εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ᾄδου. Πείσου. Μὲ περιβρέχει κρύος ἱδρώς...

ΑΛΕΞΙΟΣ

Σιώπα, δειλέ.

ΜΙΧΑΣ

Δειλὸς ἐγώ; Μ' ἐγνώρισες. Σκληρὰ μὲ σύρει ὅρκου ἅλυσις μαζῆ σου καὶ παντοῦ· εἰπέ με τὰ σπαράγματα τοῦ λύκου νὰ ἁρπάσω ἀπὸ τὸ στόμα του· εἰπέ με τὴν νύκτα εἰς τὰς μαχαίρας δολοφόνων νὰ ὁρμήσω ὁλόγυμνος, εἰπέ με νὰ ὑπομείνω ἀστενα-

κτεὶ τῆς στρέβλης τὴν βάσανον, ἀλλὰ νὰ ἀντικρύσω φάσμα ἄτρομος—δὲν μὲ ἀκούει ἡ καρδί', Ἀλέξιε!

ΑΛΕΞΙΟΣ περιβλέπων πάντοτε

Ἄφες αὐτὰ σὲ εἶπα. Οἱ ἱερεῖς εὗρον τοὺς θεοὺς καὶ οἱ λησταὶ τὰ φάσματα.—Εἶσαι βέβαιος πῶς ἐδῶ, ὅπως ὁ κόσμος λέγει, κάτω ἐδῶ εἶναι ὁ Λάκκος τῶν Γογγυσμῶν;

ΜΙΧΑΣ

Ἐγεννήθην δέκα μόλις ὥρας μακρὰν ἀπ' ἐδῶ· τίς ναύτης δὲν γνωρίζ' εἰς προσφιλῆ πελάγη του φοβερὰν ὕφαλον;

(Ταπεινῶν τὴν φωνὴν)

Ὅταν ἀρχίζῃ νὰ πλάττεται ἡ σελήνη, οἱ γογγυσμοί του ἀκούονται μακράν, πολὺ μακράν. Πολλοὶ εἶδαν καὶ αὐτὸ τὸ φάντασμα. Θεέ μου, φύλαττε! Μακρὸν ὡς ποταμός, ἁπλοῦται ἐδῶ ἐπάνω εἰς τὸν χείμαρρον καὶ πίνει πίνει πίνει νὰ σβύσῃ τὰ πυρὰ τοῦ στήθους του...Σ' ἔλεγα πῶς ἐσήκωσε τότε ὁ πάππας του τὰς χεῖρας καὶ τοῦ εἶπε: Νὰ γίνῃ εἰς τὰ στήθη σου κάμινος φλογερὰ ἡ ἀδελφή σου· ἂν μὲ αὐτὴν εἰς τὸ πέλαγος ἐχόρτασες, τώρα νὰ μὴ σβύσῃς τὴν δίψαν καὶ ἂν ὅλην καταπίῃς τὴν θάλασσαν!» Ἀπὸ τότε—

ΑΛΕΞΙΟΣ προχωρῶν νὰ ἐρευνήσῃ ἀπὸ τοῦ στομίου

Γνωρίζεις, Μίχα, ἂν ἀπὸ πολλοῦ δύναται νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς ἐδῶ;

ΜΙΧΑΣ λαμβάνων αὐτὸν ὄπισθεν

Μὴ προχωρῇς, δι' ὄνομα Θεοῦ! — Αὐτὸ ἀπ' ὅπου θέλει ἐμβαίνει. Ἀπὸ ἑκατὸν χρόνους ἄνθρωπος μὲ ὄμματα ὡς ἡμεῖς κάτω ἐδῶ τοὺς πόδας του δὲν θὰ ἔβαλεν. Νὰ φύγωμεν. Τὸν νοῦν του ποῖος ἔχασε νὰ ἔλθῃ νὰ μετρήσῃ πόσας ἄλλας θύρας ἔχει ὁ κατοχωσμένος οὗτος πύργος του!

ΑΛΕΞΙΟΣ σύννους

Οὐδὲν σημεῖον ἐν τούτοις...

ΜΙΧΑΣ

Τίποτε. Ἀδίκως εἰς τὸ χάος τοῦτο ἐχρημνίσθημεν.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἄς φύγωμεν—

ΜΙΧΑΣ

Δόξα σοι ὁ Θεός!

ΑΛΕΞΙΟΣ ὡς ἀπερχόμενος

Ἀλλὰ θὰ ἐπανέλθωμεν περὶ τὸ μεσονύκτιον μ' ἐνόπλους Ἐνετούς· ἐκεῖνοι δὲν φοβοῦνται τὰς σκιὰς οὔτε τοὺς μύθους. Τότε θὰ ἴδωμεν ἂν φάσματα, λῃστάς, παράφρονας ἢ συνωμότας εὕρωμεν.

ΜΙΧΑΣ

Κύριε, ἐλέησον! Ἐδῶ λησταί; ἐδῶ ἐχθροί σου; Παράφρονες, ἴσως· φαντάσματα, ναί. Μίαν αὐγὴν, τὸ λυκαυγὲς, εἶναι ἴσα ἴσα δύο ἑβδομάδες, κυνηγὸς Φράγκος δὲν ἐγνώριζεν ὁ ἄμοιρος κ' ἐδῶ ἀπ' ἐπάνω ἔφθασεν. . . Ἐκεῖ ἀκούει νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῆς γῆς φωναί, κατάραι, γογγυσμοί—

ΑΛΕΞΙΟΣ ἐπιστραφεὶς

Πῶς, φωνὰς εἶπες;

ΜΙΧΑΣ

Ναί.

(Αἴφνης ἰδὼν πρὸς τὸ στόμιον, ἐντρόμως)

Θεέ μου!

ΑΛΕΞΙΟΣ πτοηθεὶς

Τί;

ΜΙΧΑΣ ἀποστρέφων τὸ πρόσωπον μετὰ φρίκης

Ἔρχεται!. . . Φλογίζει τὸ στόμα του!

ΑΛΕΞΙΟΣ ἐμβλέπων εἰς τὰ βάθη τοῦ διαδρόμου

Κρατεῖ λαμπάδα. Εἶναι ὁ Σμυρίλιος!. . Αὐτός.— Μίχα, σιωπή. Ὅ,τι ἂν ἴδῃς, ὅ,τι ἂν ἀκούσῃς, ὅ,τι ἂν γίνῃ σιωπή· ἄλλως ἐχάθημεν. Ὢ, καὶ νὰ ἔλθω δίχως δέκα κἂν στρατιωτῶν!

[Λαμβάνων τὸν Μίχαν ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ χωρῶν ἀριστερᾷ]

Κρυβῶμεν. Κράτει, κρύπτε γυμνὴν τὴν σπάθην σου καὶ κλειστὴν τὴν πνοήν σου.

ΜΙΧΑΣ ἀναλαμβάνων θάρρος

Ἄνθρωπος εἶναι; Τοῦτο μόνον εἰπέ μου καί—

ΑΛΕΞΙΟΣ

Σιωπή. Ὁ Θεὸς βοηθός.

ΜΙΧΑΣ ἀκολουθῶν

Ὁ Θεὸς βοηθός.

[Βυθίζονται καὶ ἀφανίζονται πρὸς τὸ βάθος ἀριστερᾷ.]

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τοῦ στομίου ἐκείνου εἰσέρχεται ὁ ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ. Περιβεβλημένος ποδήρη μανδύαν φαιόν, μὲ κάλυμμα πλατύγυρον τῆς κεφαλῆς ἀλλὰ βαρὺ καὶ μέλαν, διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ δᾷδα διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς φαίνεται φέρων τι ὑπὸ μάλης. Προσέρχεται περιβλέπων καὶ προσάγων τὸ φῶς εἰς τὰ σκότη.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ μόνος

Ὁ χείμαρρος κρημνίζεται ἄγριος· ἄγρυπνος φρουρός—Ἀπόψε θὰ μάθωμεν λοιπὸν τοῦ αὐτοκράτορος τὴν τελευταίαν ἀπόφασιν...Ἀκτὶς ἢ σκιά; Ἔστω οἱαδήποτε! Ὁ κύβος εἶναι ἕτοιμος, αὔριον ἴσως σημαίνει ἡ στιγμή.

[Ἀναρρίπτων τὸν μανδύαν καὶ φέρων πρὸ τῶν ὀμμάτων του τρεῖς ἱερὰς εἰκόνας ἃς ὑπὸ μάλης ἐκράτει].

Ἔμεινα εἰς τὸν κόσμον μόνος, εἰς τὴν Κρήτην δούλας· τοὺς ἀδελφούς μου εἰς τὴν ξένην διεσκόρ-

πισεν ἡ τυραννία ὡς φύλλα εἰς τὴν ἔρημον ὁ φθινοπωρινὸς βορρᾶς· τοῦ θείου μου εἶδα τὴν ἀσπαίρουσαν μορφὴν εἰς τὴν ἀγχόνην τοῦ Ζένου καὶ σύ, εἰκὼν τῆς Παναγίας, κρατεῖς κηλῖδας αἵματος ἐκ τῆς σφαγῆς τοῦ γέροντος πατρός μου... Ἀ, ἑκάστη αἵματος κηλὶς εἶναι χεῖλος, στόμα ἱερὸν ἱκετεῦον ὑπὲρ ὅλων ἐκδίκησιν. Θὰ ληφθῇ.

[Καταθέτων καὶ τὰς τρεῖς εἰκόνας ὑπτίας εἴς τι πρὸς τὰς ἄκρας κοίλωμα]

Ὢ ἅγια φίλα εἰκονίσματα, ὦ τῶν πατέρων μου ἐφέστιοι θεοί, ἂν ἐν τῇ μάχῃ ἀῦριον διὰ τῆς σπάθης μου καὶ τῆς χειρὸς αὐτῆς τριάκοντα δὲν πέσωσιν Ἐνετοὶ τῶν συγγενῶν μου νὰ ἐξιλεώσωσι τὰς σκιάς,

[Γονυκλιτῶν]

ὁρκίζομαι ν' ἀφήσω οὕτως εἰς τὸ σκότος ἐστραμμένην τὴν μορφήν σας ὄχι εἰς τὸ φῶς, ὁρκίζομαι νὰ μὴ σᾶς ἀνορθώσω κάτωθεν ποτέ, ποτέ, ποτέ!— Ἁμαρτάνω; Ἂν αὔριον φανῶ δειλὸς καὶ μείνω ἀνεκδίκητος, μείνατε καὶ σεῖς εἰς τὸ σκότος καὶ ἂς πλανῶμαι ἐπὶ τῆς γῆς ἐγὼ κατάρατος!

[Ἀνεγείρεται καὶ ὠθεῖ πρὸ τοῦ κοιλώματος τμῆμα ἐρειπίου. Βηματίζει μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας.—Μετὰ μικρὰν σιγήν·]

Συνωμοσία, τὴν νύκτα ὡς μανδύαν περιβάλλεσαι, εἰς νίκης καὶ μεγαλείου χύνεται ὄνειρα ἀλλὰ τὸν ὕπνον δὲν ἐναγκαλίζεσαι, ἐνῷ χρυσαῖ ἐλπίδες

ω;αίζουσι τὰς ἀγρυπνίας καὶ τοὺς πόθους τοῦ συνωμότου, ὅπως ἡ σελήνη τὴν νύκτα ἀργυρόνει τοῦ πελάγους τ' ἀφροστεφῆ κύματα...Καὶ ἂν αὔριον τὸ στάδιον ἀνοιγῇ; Ὡραῖον αὔριον· ὁπόσον σὲ ἐπόθησα τὴν νύκτα δὲν ἐπόθησαν τοῦ γάμου των καρδίαι δύο ἐραστῶν, ὁπόσον σὲ ἠγάπησα δὲν θὰ ἠγάπησε τὴν ὄασιν εἰς τὰς ἐρήμους ὁ κατατρυχόμενος!

Μένει σύννους.—Ἀπὸ τοῦ βάθους

ΦΩΝΗ

Κρήτη!

ΣΜΥΡΙΔΙΟΣ ἀνεγείρων τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπαντῶν

Καλλέργης!

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΣΜΥΡΙΔΙΟΣ. Εἰσέρχεται ὁ ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ, ὁ ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ, ὁ ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ, ὁ ΚΟΡΝΑΡΟΣ καὶ ὁ ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ. Τινὲς κρατοῦσι δᾷδας. Φοροῦσι μακρὰ κρητικὰ ὑποδήματα, βαρεῖς πίλους ἐπίτηδες ἐπὶ τὸ ἐνετικώτερον, μέλανας μανδύας· ὑποφαίνονται ξίφη.

ΣΜΥΡΙΔΙΟΣ

Τοὺς ἄνδρας χαιρετίζω ἀδελφούς.—Χαῖρε, Μελισσηνέ. Χαῖρε, Ψαρομήλιγγε.

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Εἶδες τὸν Λέοντα;

μὴ ἐγγίζει, δάκτυλος Θεοῦ, εἰς χόνιν καταβάλλουσα ὅ,τι λαμπρὸν καὶ μέγα προδίδων ᾠκοδόμησεν!— Ἀπόψε θ' ἀποφασισθῇ.

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Ἐν τούτοις ἀντὶ βυζαντινῶν τριήρεων, εἰς τὴν Δίαν ἠγκυροβόλησαν γαλέραι ἐνετικαί· φέρουσι δισχιλίους σιδηροφράκτους τοξότας.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Μελισσηνέ μου, διὰ ταύτας μὴ φοβοῦ· τοῦ Ἀδρία ὁ ἀφρὸς αὐτὸς δι' ἄλλην νῆσον ἤδη ἀπέπλευσεν. Ἄλλως τε καὶ ἂν ὡραίας πανοπλίας φέρουσι, φέρουσι καὶ στήθη; Εἴμεθα Κρῆτες. Αἱ πανοπλίαι πίπτουσιν ὡς τῶν Ἑνετῶν τὰ χειροποίητα φρούρια, ἀλλὰ τῆς Κρήτης τὰ ὄρη μένουσιν ἀκατάβλητα ὡς τῶν υἱῶν της τὰ στέρνα.

ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ *παρεμβαίνων*

Ἐρρέτω ἀφ' ἡμῶν ὁ δισταγμός! Εἴμεθα Κρῆτες; Ἡμῶν ἡ νίκη.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ *περιχαρῶς*

Εὖγε, πολεμιστὰ ἀγένειε!

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Ἡ ἡλικία τρέχει τρέχει πάντοτε ἡ νεαρά.....

Ἀλλ' ὄχι, σιωπῶ· εἰς δύο λέξεις μου διίδατε τὸν δισταγμόν, ἂν δύο ἔτι εἴπω—

ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ

Μελισσηνέ, τοὺς πόθους, ἀδελφοὶ, καὶ τὰς ψυχὰς εἴμεθα ἴσοι· ἀνδρίας μέτρον δὲν ὑπάρχει μεταξὺ ἡμῶν. Συγγνώμην ἂν ὁ λόγος μου σ' ἠδίκησεν.

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Συγγνώμην; Ἐλθὲ νὰ λάβῃς αὐτὴν ἐκεῖ, ὅπου ὑπάρχει καὶ μέτρον γενναιότητος.

ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ

Ποῦ;

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ θωπεύων αὐτὸν πατρικώτατα

Εἰς τὴν μάχην, ἐρωτόληπτε πολεμιστά.

Ὅλοι μειδιῶσι καὶ ἱλαρύνονται.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Ἀλλὰ ποῦ εἶναι ὁ Κορνάρος, διατί σιωπᾷ;

ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ ὑποστρέφων πρὸς τὸν ἐπὶ σωροῦ τινος καθήμενον Κορνάρον

Ἐδῶ· εἶναι πένθιμος. Ἐὰν σιγᾷ τὸ χεῖλός του, λαλεῖ εἰς τὴν μορφήν του ἄλγος ἄφωνον.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ χωρῶν πρὸς τὸν Κορνάρον

Κορνάρε, εἶδες τὸν Λέοντα σήμερον;

ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ὄχι.

ΣΜΥΡΝΙΑΙΟΣ

Πῶς !— Διατί εἶσαι περίλυπος ;

ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Εἶμαι δοῦλος.

ΣΜΥΡΝΙΑΙΟΣ

Δίκαιον ἔχεις· εἶναι χειμών, χειμὼν ὁ τύραννος μαραίνων τὴν χαράν, τοὺς πόθους, τὰς ἐλπίδας, τὰ ἄνθη ὅλα ταῦτα τῆς νεότητος. Ἀλλὰ παρηγοροῦ, Κορνάρε· εἰς τοῦ χειμῶνος τὴν καλύβην λάμπ' ἡ ἑστία φλογερὰ καὶ εἰς τὴν τυραννίαν πάλιν οὕτω τὸ πῦρ τοῦ στήθους ἀγρυπνεῖ καὶ ἀνδρικὸν καὶ εὐγενές.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ ἀνεγειρόμενος

Ὦ, ἡ δουλεία!—Τὴν Ἀνδρεάννην ἐγνωρίσατε, τὴν χήραν τοῦ Δούρου ; Ἦτο ἀδελφή μου.

[Ὅλοι περικυκλοῦσιν αὐτόν].

Ἦτο ἑστία τῆς στοργῆς καὶ τῆς γλυκύτητος ἀλλ' ἅμα πάγος εἰς τοὺς ἐρωτικούς, ἡ δύσμοιρος. Οἱ Ἐνετοὶ γονυκλινεῖς μνηστῆρες προσεφέροντο, ὁ φοβερὸς Ἀλέξιος τῆς ἦτο λάτρις ἐμμανής. Τοὺς ἔρωτας, τὰ τεχνάσματα, τὰ πλούτη των παρεῖδε καὶ παρῆλθεν ἀδιάφορος, ἀλλὰ ἐκεῖνοι ἀδιάφοροι δὲν ἔμειναν· ἐξεδικήθησαν ὡς Ἐνετοί. Ὅ,τι ὁ ἔρως

δὲν κατώρθωσε, κατώρθωσε τὸ δηλητήριον· οἱ πόθοι των οἱ βδελυροὶ ἐσίγησαν, ἀφοῦ κ' ἐκείνη ἔμεινε νεκρά.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Τί λέγεις!

ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ναί. Τὰ πελιδνά της χείλη πρὸ μικροῦ ἐφίλησα καὶ ἦλθα εἰς τὸν ὅρκον τοῦ καθήκοντος.

ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ

Μετὰ μικρὸν τὰ ἀμοιβαῖα ἐξοφλοῦμεν χρέη μὲ τοὺς Ἐνετούς!—Ἰδέ με, Κορνάρε· εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Βάρδα Καλλέργη, τρεῖς ἀδελφοὶ Ξιφόπουλοι, ἐδῶ, εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Δουκός, ἀπηγχονίσθησαν. Ὁ τέταρτος ἀδελφός των τότε, παιδίον ἔτι, παρέδωκεν εἰς τὸ πῦρ τὴν τελευταίαν του καλύβην ἄπελπις καὶ ἀνέβη τὴν ράχιν τοῦ βουνοῦ· τότε Καψοκαλύβης ἔγινα. Ἰδέ με καὶ παρηγοροῦ.

ΚΟΡΝΑΡΟΣ

Ἡ δυστυχὴς ἀφῆκεν ὀρφανά· πτωχὰ καὶ θήλεα.

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Κορνάρε, ἡμεῖς εἴμεθα ὀρφανοί, οἱ δοῦλοι. Εἶμαι πατήρ· ἂν αὔριον ἀποθάνω, πατρίδα ἐλευθέραν κληροδοτῶν εἰς τὰ τέκνα μου, ἐκεῖνα δὲν θὰ ἦναι

ὀρφανά ὀρφανῶν τοιούτων μήτηρ εἶναι ἡ πατρίς.

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ βαρύθυμος

Εἶναι τῶν δούλων ἡ ζωὴ αὐτή!...

ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ

Ὁ ἀρχηγός!

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Ἐπιφαίνεται εἰς τὸ στόμιον ὁ ΛΕΩΝ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ μετ' ἐνετικῆς στολῆς ἱππότου καὶ μανδυοφόρος.

ΛΕΩΝ

Γενναῖοι φίλοι, ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν.

ΟΛΟΙ

Ἀμήν.

ΛΕΩΝ περιβλέπων ὅλους

Ὁ Μαυρογένης λείπει· ἐκεῖνος τελευταῖος ἔρχεται.

(Ἀποβάλλων τὸν μανδύαν)

Μὲ ἀναμένετε τὴν ὑστάτην τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου νὰ μάθετε ἀπόφασιν. Ἦλθον.—Ἀπὸ πολλοῦ ὅτι τὰς χεῖρας ἀνετείναμεν ἱκέτιδας εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅτι πληθύες ἀντηλλάγησαν ἐγγράφων ἑκατέρωθεν πολλαὶ γνωρίζετε, ἀλλὰ γνωρίζετε καὶ ὅτι ἡ ἀτυχὴς Κωνσταντινούπολις ἐκ τοῦ

ἀφανισμοῦ τῶν Φράγκων μόλις ἤδη ἀνεγείρεται κ' ἡ δύναμίς της εἶναι ἀσθενοῦς ἀναρρωννύοντος· ἐπόθουν οἱ Βυζαντινοὶ διάπυροι τῆς Κρήτης τὴν ἀπελευθέρωσιν, εὐέλπιδες ὑπὲρ τῆς νίκης ἦσαν πάντοτε ἡμῶν, ἀλλὰ πτωχοὶ καὶ ἀσθενεῖς οὐδὲ χρυσίον οὐδὲ στόλον ἔπεμπον. Εἰς νέας ἱκεσίας μας καὶ δάκρυα τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, τὴν τελευταίαν των ἀνέμεινα ῥητὴν ἀπόφασιν. Ἦλθεν.

('Εξάγων τοῦ κόλπου του δέλτον ἔγγραφον, διὰ γενναίας δὲ φωνῆς)

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως, Ἀνδρόνικος τρίτος, ὁ Παλαιολόγος, ἀπέθανεν.

Ὅλοι μένουσι κατάπληκτοι.

ΨΟΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Ἀπέθανεν;

ΛΕΩΝ

Ἀπέθανεν. Μὲ γράφει ὁ Κανταχουζηνός· μᾶς παρορμᾷ εἰς ὅ,τι κάλλιστον καὶ ἀνδρικόν, ἀλλὰ μηδὲν ἐκεῖθεν ἀναμείνωμεν. Οἱ Τοῦρκοι ἀπειλοῦσι τὸ Βυζάντιον.

ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΑΣ

Οἱ Τοῦρκοι!...

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Μόνοι λοιπὸν ἡμεῖς—

ΛΕΩΝ

Βεβαίως μὲ μαντεύετε. Θὰ ἐγκαρτερήσωμεν!

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Ὦ Καλλέργη, οἱ ἄνδρες τῶν ἐπαρχιῶν εἰς σὲ τὴν τύχην τοῦ ἀγῶνος ἀνεθέσαμεν· μέχρι θανάτου πρόθυμοι εἰς τὰς βουλὰς καὶ ὁδηγίας σου πειθόμεθα. Ἐγκαρτερήσωμεν!

ΟΛΟΙ

Ναί.

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Ἂν οἱ Γραικοὶ τοῦ Βυζαντίου ὑπὲρ ἡμῶν στοργὴν καὶ μόνον ἔχουσιν, ἀρκοῦσιν ὑπὲρ τῆς Κρήτης, ἀρχηγέ, τὰ στήθη τῶν Κρητῶν.

ΟΛΟΙ

Ναί!

ΛΕΩΝ

Λοιπὸν τελεῖται σήμερον ὁ δεῖπνος ὁ μυστικός.. Ὦ Κρῆτες ἀδελφοί μου· ἐνδυθῶμεν ἤδη ἑορτῆς στολήν, ἀποβάλωμεν τὸ ῥάκος τῆς δουλείας πρῶτον, τὸ ὄνομα Γραικός. Ὄχι Γραικός, ἀλλ' Ἕλλην. Ἕλλην· τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκάλυπτεν ὡσεὶ βασίλειος χλαμὺς τὰ στήθη τῶν Περικλέων ἄλλοτε, τὸ ὄνομα τοῦτο μετέχει ὀλίγου ἀττικοῦ οὐρανοῦ, ἐγκλείει ἓν χῶμα τῆς Σαλαμῖνος, τοῦ Παρθενῶνος μίαν στήλην, δύο τοῦ Ὁμήρου στίχους. Ἕλλην εἶσαι, Μελισσηνέ, Ἕλλην καὶ σὺ Σμυρίλιε, Ἕλληνες εἶσθε Ψαρομήλιγγε, Κορνάρε, Καψοχαλύβη, Βαλσαμάκη, ὄχι Γραικοί. Εἴχομεν ἡμεῖς γονεῖς βασιλεῖς τοῦ κόσμου ἄλ-

λοτε· τώρα κύπτομεν... Κύπτομεν δοῦλοι οἱ παῖδες τῶν Ἀχιλλέων, τοῦ Λεωνίδα οἱ ἀδελφοί!—Ὦ, καὶ ἂν ἐγνωρίζατε ποίους δουλεύομεν δεσπότας, ἂν ἀπὸ πλησίον εἰς τὴν πατρίδα των ἐβλέπατε εἰς ποῖον ἄθεον καὶ ἐκτεθηλυμμένον λαὸν κλίνομεν οἱ ὀρεσίβιοι Κρῆτες τὸ γόνυ, θὰ ἐπροτιμᾶτε ὡς νύκτα γάμου τὸν θάνατον...Οἱ Ἑνετοί, οἱ ὠχροὶ ἐκ τῶν ὀργίων πειραταὶ τῆς Ἀνατολῆς, δεσπόζουσιν ἐδῶ, εἶναι ὑπέρτεροι τῆς Ἴδης καὶ τῶν Λευκῶν Ὀρέων!—Κρῆτες;

(Ὅλοι περίλυποι ταπεινοῦσι τὰ βλέμματα.)

Ἐγνώρισα τὸν Πετράρχην εἰς Βενετίαν, τὸν θεσπέσιον τῆς Ἰταλίας νοῦν. Μὲ ἐνηγκαλίσθη ἡ εὐώδης ψυχή του περιπαθῶς ὅτε Ἕλλην ἤκουσεν ὅτι ἤμην καὶ ἔνδακρυς μὲ εἶπέ ποτε: «Ἀπέθανεν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ὁ μέγας κόσμος τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν ἀπέθανε καὶ σήμερον, Καλλέργη, σύρεσθε σεῖς εἰς τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα, σκιαὶ τῶν τάφων μάταιαι!...» Καὶ στραφεὶς ὁ Πετράρχης ἐχειροκρότησε τὸν διερχόμενον Ῥιένζην καλοῦντα τὸν ρωμαϊκὸν λαὸν εἰς τὸ ἀρχαῖον κράτος καὶ εὔκλειαν, τὸν Νικόλαον Ῥιένζην ὅστις ὡς γίγας φυσᾷ εἰς τὴν ἐσβεσμένην τοῦ Καπιτωλίου ἑστίαν ὅπως πάλιν ἀνατείλῃ λαμπρὰ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἡ μαρανθεῖσα λαμπηδών. Ἡ Ῥώμη εἰς τὴν

φωνήν του άφυπνίσθη, ήρπασε τὸ δόρυ καὶ ἐκκινεῖ.
— Καὶ οἱ Κρῆτες οἱ Ἕλληνες ἡμεῖς;

ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ ἔνδακρυς

Εἰπὲ λοιπόν, ἀρχηγέ, εἰπὲ οἱ Κρῆτες πότε, πῶς ἐλεύθεροι!

ΛΕΩΝ

Ὦ ἀδελφοί μου, τῆς ἀδικίας σκότος καὶ αἵματος βρασμὸς κατέχει τὴν πολλὴν Εὐρώπην σήμερον, ὁ Τοῦρκος Ὀρχάνης εἰσῆλθε νικητὴς εἰς Νικομήδειαν κ' αἱ βδέλλαι τοῦ Μωάμεθ συρρέουσιν εἰς τοῦ Βοσπόρου τὰ χρυσᾶ παράλια. Ἐκεῖ λοιπόν. Αἱ δοῦλαι χῶραι αἱ ἑλληνικαὶ, ἀφ' ἑαυτῶν ἀντλοῦσαι δύναμιν καὶ τὰ δεσμά των θραύουσαι, ἡμεῖς τὴν βασιλεύουσαν μητέρα ἂς κυκλώσωμεν, συνενωθῶμεν ὅπου ἕλληνες τῆς γῆς καὶ εἰς Γαλάτας καὶ Ἰταλοὺς, εἰς Βουλγάρους καὶ Τούρκους, ὑπὲρ τῆς αὐτοκρατορίας θώρακες ταχθῶμεν σιδηροῖ!

ΟΛΟΙ

Ναί! Ναί!

ΛΕΩΝ

Ὡς χελιδὼν χειμώνων πάγη φεύγουσα τὴν πρώτην φωλεὰν ἀναζητεῖ καὶ ἡ ὡραία Κρήτη μας τὰς δουλικὰς ἁλύσεις της συνθραύουσα προσκλίνει εἰς τὴν χρυσῆν Ἑπτάλοφον μὲ τῆς στοργῆς τὸ σύνθημα: Ἡ ἕνωσις ἢ θάνατος!

ΟΛΟΙ ἐνθουσιωδῶς

Ἢ ἕνωσις ἢ θάνατος!

ΛΕΩΝ

Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία!... Αὐτὸ τὸ σύνθημα ἡμῶν, ἡ Κρήτη ἀδάμας νέος εἰς τοῦ νέου αὐτοκράτορος τὸ διάδημα,

[Ἀναπτύσσων ἣν ἐκράτει καὶ δίδων περιφανῶς εἰς τὸν Σμυρίλιον ἐρυθρὰν σημαίαν ἔνθα διαλάμπει χρυσοῖς γράμμασιν: Ἡ ΕΝΩΣΙΣ Ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ]

ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν αὐτὴ, πρὸς τὴν μητέρα δούλης θυγατρὸς ἀγκάλη ἀνοικτή.

ΟΛΟΙ

Ἢ ἕνωσις ἢ θάνατος!

ΛΕΩΝ

Ἡ Κρήτη ἂς ἠχήσῃ πρώτη ἐθνεγερτήριον σάλπισμα, πρόμαχοι ἂς ταχθῶμεν ἡμεῖς εἰς τὴν μεγάλην παλιγγενεσίαν τῶν ἑλληνικῶν λαῶν, ἀπάτριδες κ' ἐρημωμένοι τόσοι Ἕλληνες εἰς ἕνα ἂς συνέλθωμεν γρανίτην συμπαγῆ καὶ μὴ ἐλπίσωμεν εἰς Σκύθας καὶ εἰς Γενουήτας ὅπως ἄλλοτε.....

ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ

Ἐγκαρτερήσωμεν μόνοι!

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Ἂς ὁρκισθῶμεν εἰς τοῦτο!

ΛΕΩΝ

Ὄχι, Σμυρίλιε· δὲν εἶναι ἑλληνοπρεπές. Θέλομεν ἐπιμείνῃ καὶ βαδίσῃ ἀκλόνητοι ἐνώπιον τοῦ θανάτου, ὄχι διότι τὴν Κρήτην καὶ τὴν ἐλευθερίαν λατρεύομεν ἀλλὰ διότι ὡρκίσθημεν;

[Χωρήσας μὲ ἀνατεταμένας χεῖρας πρὸς τὸ βάθος καὶ πρὸς τὴν σκιὰν ἀποτεινόμενος]

Ὦ Θεέ μου, ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ Κρὴς μὴ ποθῶν τὴν ἐλευθερίαν τῆς μητρίδος του;

ΦΩΝΗ ἀπὸ τοῦ βάθους

Οὐδείς!

ΛΕΩΝ

Ὁ Μαυρογένης εἶναι....

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Ἐμφανιζόμενος ἐπὶ τοῦ στομίου κάτωχρος ὁ

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

Οὐδείς, ἐκτὸς τῶν προδοτῶν!

ΛΕΩΝ

Πῶς εἶπες;

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

Τετέλεσται, ἀρχηγέ. Ἐχάθημεν!

ΛΕΩΝ ἀγερώχως

Εἶσαι ὠχρὸς, τρέμεις, παραλαλεῖς... Λάλει ὡς

ἀνήρ. Ἀφοῦ εἴμεθα δοῦλοι, ποῖον ὑπάρχει τούτου κακὸν μεγαλείτερον νὰ φοβηθῶμεν;

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

Ἐπροδόθημεν!

Ὅλοι ἐμβρόντητοι.

ΛΕΩΝ

Μαυρογένη!...

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

Ἡ προδοσία εἶναι μέλαινα ὡς ἔρεβος καὶ ἡ πηγὴ αὐτῆς μ' εἶναι μυστηριώδης, ἄγνωστος. Σαφὲς ἓν μόνον ἔμαθα: εἰς τὸν Ἀλέξιον ἀπεκαλύφθημεν.

ΣΜΥΡΙΑΙΟΣ

Ὦ, κατάρα!

ΜΑΥΡΟΓΕΝΗΣ

Οὐδέποτε ἠπατήθην. Ἐνθυμήθητε πῶς ὁ θεῖός μου καλεῖται Μωροζίνης· εἶναι Ἑνετός.—Ὁ κίνδυνος μᾶς ζώνει. Τὰ ἴχνη μας φωτίζει ἡ προδοσία. Πείσθητε.

ΛΕΩΝ σύννους, πρὸ ἑαυτοῦ

Αἱ συμφοραὶ ὁδοιποροῦσιν ἀγεληδόν....Ὁ Ἀλέξιος!

ΣΜΥΡΙΑΙΟΣ

Ἀρχηγέ;

ΜΑΡΡΟΓΕΝΗΣ

Ὅτι ἐπροδόθημεν μηδαμῶς ἀμφιβάλλετε. Τὴν κεφαλήν μου ἔχετε ἐὰν ἀπατηθῶ.

ΛΕΩΝ εὐσταθής.

Ἀδελφοί μου, ἡ προδοσία γοργοτέρα ἡμῶν περὶ ἡμῶν ἀπεφάσισεν· ἐπρόλαβεν. Ἐμπρὸς λοιπόν. Ἂν ἔτι πρόσωπά τινα καὶ τύχαι ἄλλαι τοῦ πολέμου ἀπολείπωνται, εἶναι εὐρὺ τὸ στῆθος τὸ ἑλληνικὸν καὶ εἶναι μέγας ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ναί, εἰς τὴν μορφήν σας βλέπω πένθος καὶ κατάπληξιν, φοβερὰ κλυδωνίζεται ἡ ψυχὴ κ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἤδη εἰς τὸ σημεῖον ἤλθομεν ὁπότ' ἓν βῆμα ὄπισθεν ὁ βρόχος τῆς ἀγχόνης εἶναι βέβαιος, ἐνῷ ἐμπρὸς τὸ μέλλον εἶναι ἄγνωστον. — Ἢ πῶς φρονεῖτε σεῖς;

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Ἡ προδοσία ἦλθεν ἀργά, ἕρπουσα ὡς ἡ σαῦρα. Μὴ ἂν ἡμᾶς συλλάβωσιν ἡ Κρήτη θὰ σταθῇ; Προχθὲς τῶν Σφακιῶν ἄφησα τὰ χώματα καὶ μ' εἶν' οἱ λόγοι ἔτι ἔναυλοι τῶν συναδέλφων μου πολεμιστῶν· εἰς μίαν μόνην μου φωνὴν ὡς εἰς πνοὴν ἀγρίαν τοῦ βορρᾶ ἀπὸ τὴν φαινομένην τέφραν τῆς δουλείας καὶ ὑπακοῆς μυρίοι θ' ἀνατιναχθῶσι σπινθῆρες θανάτου κατὰ τῶν Ἑνετῶν. — Ἐγὼ εἶμ', ἀρχηγέ μου, ἕτοιμος.

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Ἀντ' ἐμοῦ ὡμίλησεν ὁ Μελισσηνός.

ΚΑΨΟΚΑΛΥΒΗΣ

Καὶ ἀντ' ἐμοῦ.

ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ

Καὶ ἀντ' ἐμοῦ.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ

Καὶ ἀντ' ἐμοῦ. Ἀλλ' ἔτι πλέον· ὡς ἂν ὁ γίγας ἤμην ὁ Βριάρεως, οἱ ἄνδρες ὅσοι εἶν' εἰς Ῥέθυμνον ἐκεῖνοι εἶν' αἱ χεῖρές μου. Εἶπες; Ἀνηγέρθην κάθοπλος.

ΛΕΩΝ

Ἐὰν τὰ χείλη μου δὲν προφθάνωσιν, ἐννοήσατε τὴν ψυχήν μου· εἶσθε Κρῆτες. — Σμυρίλιε, καρδία τῶν ἐπαρχιῶν, δράμε εἰς τὸ Ῥέθυμνον, τὴν σημαίαν τῆς αὐτοκρατορίας ἀναπέτασον, ἀλλὰ μὴ μείνῃς· ὡς κῦμα τρικυμίας ἔρχου πρὸς τὸν Χάνδακα. — Ψαρομήλιγγε, εὐθὺς εἰς τὸ Σέλινον· μετὰ τοῦ γενναίου ἀδελφοῦ εἰς πόλεμον ἀναφλέχθητε καὶ συνενώθητε μὲ τὸν Σμυρίλιον. — Μελισσηνέ, Βαλσαμάκη, Καψοκαλύβη, μείνατε σεῖς εἰς τὰ πατρῷα χώματα καὶ κρατεῖτε τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ἀνάστασιν καὶ ἐλευθερίας φῶς. — Μαυρογένη —

[Λαμβάνων ἰδία λέγει τι πρὸς τὸν Μαυρογένην. Πρὸς αὐτον φεύγοντα]

Αὐθωρεί.

Ὁ Μαυρογένης φεύγει.

ΣΜΥΡΙΛΙΟΣ ἔνθους

Ἡ Κρήτη εἶναι θέρος ἕτοιμον. Φεύγωμεν!

Ἐκτὸς τοῦ Λέοντος καὶ Κορνάρου οἱ λοιποὶ ἑτοιμάζονται ν' ἀπέλθωσιν.

ΛΕΩΝ

Στῆτε. Εἰς ἡμᾶς ἐδῶ ἡ τύχη τοῦ Χάνδακος ἀ-

νατίθεται. Ὁ Μαυρογένης τὸ φρούριον καὶ ἐγὼ τὸ ἁρμοστεῖον.

ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΣ

Ἀρκεῖ. Υἱέ μου, ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ. Ἐνθυμοῦ μόνον τὸ ὄνομά σου: Λέων Καλλέργης.

ΟΛΟΙ

Ἀμήν!

ΛΕΩΝ

Ὦ, στῆτε ἔτι μικρόν! Ἡ τελευταία ἐπέστη στιγμή, εἰς τὸ χεῖλος τῶν κινδύνων ἤδη βαδίζομεν καὶ νὰ σιγάσω δὲν δύναμαι βαθὺν τοῦ στήθους μου παλμὸν, παλμὸν ἀγάπης καὶ ἀποχωρισμοῦ. Τὸ τελευταῖον δέχθητε ἀπόψε δούλιον φίλημά μου καὶ εἴθε οὐχὶ τὸ τελευταῖον τῆς ζωῆς!

{Φιλεῖ ὅλους καὶ ἀντιφιλεῖται ἔνδακρυς.—Ὁ Σμυρίλιος, ὁ Μελισσηνὸς, ὁ Ψαρομήλιγγος καὶ ὁ Βαλσαμάκης ἀπέρχονται. Πρὸς τοὺς φεύγοντας}

Ὦ ἀδελφοί μου, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη θῆκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών!

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

ΛΕΩΝ, ΚΟΡΝΑΡΟΣ

ΛΕΩΝ

Τίς οἶδε, τίς οἶδεν ἂν θὰ τοὺς ἐπανίδωμεν! Ἐλθὲ, ἐγκαρδιοῦ, Κορνάρε. Τὴν συμφορὰν τοῦ οἴκου σου ἐγνώρισα, ἀλλ' ἦλθε καὶ ἡμῶν ἡ στιγμή· τὸ τραῦμα ὅπερ σ' ἔδωκαν εἰς φοβερὰν φερέτραν ἂς μεταβληθῇ κατὰ τῶν δολοφόνων της. — Ἤδη πτέρωσον τοὺς πόδας σου, εὑρὲ τοὺς ἀδελφοὺς Μαρμαρινοὺς, τὸν λοχαγὸν Φαβρίκιον ὁμοῦ καὶ ἔλθετε ἐδῶ, ταχύτατα. Τὴν νύκτα ταύτην ἅπαντα θὰ ἑτοιμάσωμεν. Σὲ ἀναμένω μὲ τοὺς τρεῖς. Ταχύτατα.

Ὁ Κορνάρος φεύγει.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΛΕΩΝ μόνος

Δείλαιοι θνητοί!.... Τρέχομεν, τρέχομεν εἰς χλόην παραδείσου καὶ αἴφνης ἀπαντῶμεν βάραθρον κολάσεως. Ὁ χρόνος εἶναι θάλασσα, ἑκάστη ὥρα δίκτυον· τίς οἶδε τί θὰ τύχῃ ἵν' ἀνασύρωμεν; Τὸ μέλλον θυελλῶδες καὶ εἰς νήπια καὶ γέροντας

ὁμοίως ἄγνωστοι ἀκταί... Ὑπὸ τὴν ἐλπίδα, ὕφαλος· ἐπροδόθημεν! Φεῦ, εἰς φωλεὰς θηρίων, εἰς στυγερὰ ὑπόγεια, γονυκλινής, ἀσπαίρων τὴν ἐλευθερίαν ἐπομνύεις τῆς πατρίδος σου καὶ σὲ καθορᾷ ἀπόκρυφος καὶ μοιραῖος ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ βλέμμα τοῦ κατασκόπου!...

(Μετὰ μικρὰν σιγὴν)

Αἰώνια, παντοῦ, ὅπου τὸ βῆμα φέρω ἀνδρικὸν, ὅπου τὴν χεῖρα ἀνεγείρω ἔκδικον, ἐκεῖνον ἀπαντῶ, ἐκεῖνον τὸν Ἀλέξιον, ψαλλίδα εἱμαρμένης κόπτουσαν τοὺς πόθους μου, ἠχὼ ἀντίπεραν ἐμπαίζουσαν τοὺς στεναγμοὺς τοῦ στήθους μου!

Ἠτό ποτε τὸ ὄνομα Καλλέργης ἡ λατρεία τοῦ λαοῦ καὶ ἦσαν τῶν καλῶν ἐργάται οἱ πατέρες μου· καὶ σήμερον; Ὢ ὄνομα περιφανὲς, πῶς σήμερον κατέπεσες καὶ ὡς ἀδαμαντίνη σπάθη καὶ ἡρωϊκὴ ἐτρίβης κ' ἐσκωρίασες! Ἆ, μίαν ἡμέραν, ἐντὸς μικροῦ, εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς, τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐγὼ κ' ἐκεῖνος θὰ ἀμφισβητήσωμεν... Ναὶ, ἦλθε τέλος ἡ στιγμή· ἀπέναντί μου ἀνατέλλει ἡ αὐγὴ τῶν ἐλπίδων μου. Τίς θὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ ἀνοίξω τὰ ὄμματα αὔριον, νὰ ἀνασπάσω ὑπὲρ τῆς Κρήτης τὴν σπάθην μου;

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

Ἐμφανιζόμενος ἀπὸ τῆς κρύπτης του βαρὺς, αὐστηρὸς, τμῆμα βράχου, ὁ

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἐγώ.

ΛΕΩΝ στραφεὶς ἐν φρίκῃ

Θεέ!... Ὁ θεῖός μου!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὁ θεῖός σου, Ἀλέξιος Καλλέργης καὶ ὁ πατήρ.

ΛΕΩΝ ἀγωνιῶν

Ὁ θεῖός μου!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Καὶ σὺ ὁ Λέων, ὁ υἱός μου σύ; Τυφλὸς νὰ ἤμην ἤθελον ἐδῶ νὰ μή σε ἔβλεπον, κωφὸς νὰ ἤμην ἤθελον νὰ μὴ ἀκούσω ὅ,τι ἤκουσα! Εἶν' ἀληθῆ λοιπὸν αὐτὰ, τοῦ Ἀλεξίου ὁ υἱὸς κατὰ τῶν Ἑνετῶν; Ὁ Λέων εἶσαι σύ; Τοιαύτ' ἡ πρὸς ἐμὲ στοργή σου καὶ εὐπείθεια κ' ἡμῶν ἡ πίστις πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς αὐτή; Ἰδέ με, ἔγειρε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἴδε τὸν Ἀλέξιον, τὸν θεῖον καὶ πατέρα σου. Τὴν μάχαιραν ἐγείρεις τέκνον κατὰ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς πατρίδος ἐλευθερωτὴς κηρύττεσαι; Ὡραῖα, μὰ τὴν πίστιν μου, αἰσθήματα, σεμναὶ ἀρχαὶ τῆς ἠθικῆς και τῆς παιδείας σου! — Ταλαίπωρε, καὶ δὲν ἐρυθριᾷς!

ΛΕΩΝ ἀγωνιῶν

Μὴ βλέπω ὀπτασίαν, ὄνειρα φρικτά;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὀνείρους μέχρι τοῦδε ἔβλεπες τὴν Κρήτην ἐλευθέραν ὀνειροπολῶν καὶ αὐτοκρατορίας φανταζόμενος. — Ἐξύπνα, μὴ ὑπνοβατῇς, ταλαίπωρε! Τῶν ἀνεστίων ἔγινες μοχλὸς, κακούργων κέντρον ἔγινες, κ' εἰς σπεῖραν φαυλοβίων τὸ ὄνομά σου ἔδωκες ὡς προσωπίδα θελκτικὴν εἰς πρόσωπον αἰθίοπος. Αὐτοὶ τῆς Κρήτης ἐλευθερωταὶ, αὐτοὶ οἱ πρόμαχοι πανελληνίου ἀναστάσεως; Παιδίον· νὰ σώσῃ θέλει ὁ Καψοκαλύβης τὴν πατρίδα του ὅστις αἰσχρῶς τοὺς οἴκους του ἐν τῇ σπατάλῃ ἔκαυσεν; Τῶν ἄλλων νὰ στεγάσωσι ζητοῦσι τὴν ζωὴν, αὐτοὶ, συντρίμματα αἰσχρότητος καὶ λαοπλάνοι ἄστεγοι; Τοῦ οἴκου μας φθονοῦσι τὴν ὑπεροχὴν, ζητοῦσι τὴν διαρπαγὴν τῶν πλούτων μας, ποθοῦσι τὴν κατασκαφὴν τῶν πόλεων, λύκοι εἰς τὴν ἀνεμοζάλην ἐπιχαίροντες, καὶ σὺ μὲ τούτους ἔδεσες φιλίας ἀδελφῶν!

Τὴν πίστιν των ἐπίστευσες; Γνωρίζεις τίς μ' ὡδήγησεν ἐδῶ;

ΛΕΩΝ

Αὐτὸ νὰ εὕρω συσπαράσσομαι.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Γνωρίζεις τίς μ' ὡδήγησεν ἐδῶ;

ΛΕΩΝ

Προδόται· εἰς ἡμᾶς ἐχθροὶ, φίλοι εἰς σὲ, 'Αλέξιε.

ΑΛΕΞΙΟΣ γελῶν σατανικῶς

'Ω, ὤ! Αὐτός σου ὁ Σμυρίλιος, ὁ ἥρως σου, ὁ ἀδελφὸς, αὐτὸς ὅστις τὸν ὅρκον προεκάλεσεν... 'Επίστευσες τὰ χείλη του, τὸ δέρμα τὸ ἁπαλὸν τοῦ ὄφεως καρδίαν ἔνδον σὲ ὑπέδειξεν ἁγνὴν καὶ ἑλληνόφρονα; 'Ο εἷς τῶν ὀφθαλμῶν του ἐδάκρυεν ἐμπρός σου ὑπὲρ ἐλευθερίας συγκινούμενος καὶ εἰς ἐμὲ συνάμα ἔνευεν ὁ ἕτερος προδοτικῶς οἰκτείρων σε...

ΛΕΩΝ

'Αρκεῖ. 'Αλέξιε, ἓν ἄστρον δύνασ' εὐκολώτερον νὰ σβύσῃς τ' οὐρανοῦ, παρὰ ἐμπρός μου ν' ἀμαυρώσῃς τὸν Σμυρίλιον· τῆς Ἴδης τὸ βουνὸν θὰ σείσῃς εὐκολώτερον, ὄχι ποτὲ τὴν πίστιν του. 'Εγνώρισα τὸν ἄνδρα· τοῦ Σμυριλίου ἡ καρδία εἶμ' ἐγώ.

ΑΛΕΞΙΟΣ παρουσιάζων εἰς τὸν Λέοντα μικρὰν δέλτον

Βεβαίως τότε θὰ ἐγνώρισες καὶ τὸν Γοβδελεᾶν, τὸν ἱερωμένον γυναικάδελφον αὐτοῦ. 'Ιδὲ λοιπὸν, ἀνάγνως.

ΛΕΩΝ ἀναγνοὺς σιωπηλῶς πλησίον κατακειμένης λαμπάδος

Αὐτός!...

ΑΛΕΞΙΟΣ

Βεβαίως τότε θὰ ἐγνώρισες καὶ τὰ χρυσᾶ τοῦ Σμυριλίου εἰκονίσματα, ἐφ' ὧν συνωμοτοῦντες θὰ ὡρκίσθητε. . . Ἔλθε ἐδῶ.

[Ἔρχεται καὶ ἀπωθεῖ τὸν λιθώδη ὄγκον ὅστις κατέκρυπτε τὰ εἰκονίσματα τοῦ Σμυριλίου]

Αὐτά. Ἐδῶ εἰς τὴν ἑστίαν τῆς συνωμοσίας σας, ὁ ἴδιος τὰ ἱερά του ἔφερεν εἰκονίσματα, ἐμπρὸς αὐτῶν ἐγονυπέτησεν ὁ ἥρως σου κ' ἐμπρός μου ὁ φιλόπατρις ὡρκίσθη πίστιν αἰωνίαν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ πρὸς ἐμὲ ἀγάπην ἀδελφοῦ καὶ ἀφοσίωσιν. Βλέπεις; Ἀνέτρεψεν ἐν τέλει ὁ ἀνόσιος τὰ εἰκονίσματα, δηλῶν εἰκονικῶς πῶς ἀναστρέφει ἀπὸ τῆς μιᾶς πρὸς τὴν ἑτέραν πίστιν του. Τί λέγεις τώρα, νήπιε;

ΛΕΩΝ σταυρῶν ἐπὶ τοῦ στήθους τὰς χεῖρας καὶ ἐρχόμενος πρὸ τοῦ Ἀλεξίου

Ἀφοῦ ἡ μοῖρα πάντοτε σὲ φέρει πρὸς τὸν δρόμον μου κ' ὁ εἷς ἐδῶ κρημνίζει ὁ ἄλλος ὅ,τι ᾠκοδόμησεν, Ἀλέξιε, ἐδῶ ὁ εἷς ἡμῶν τὸν ἄλλον θ' ἄφινεν ἐλεύθερον. . . Ἀλλ' ὄχι· εἶσαι θεῖός μου, ἀγκάλην μ' ἔτεινες τοσάκις πατρικὴν καὶ ὕπνωσα, τοσάκις μ' εὗρες ἔνοχον ἐμπρός σου καὶ μὲ ἐσυγχώρησες. Νὰ γίνω δολοφόνος, πώποτε. Ἀλλ' ἂν εἰς

μάχην νὰ ἀπαντηθῶμεν δὲν ἀφίνει ὁ Θεός, εἶν' ἡ ζωή μου πλέον στρέβλωσις ψυχῆς κ' εἰς σὲ καθῆκον εἶναι ἐπ' ἐμὲ ὁ θάνατος. Φόνευσόν με· μόνη μου εὐχή.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Τὰς χεῖρας δὲν μιαίνω εἰς τὰ αἵματ' ἄφρονος υἱοῦ· ἀφίνω εἰς γενναίους πατριώτας τὴν τιμὴν αὐτήν... Δὲν πταίεις σύ, δὲν τιμωρῶ τὰ νήπια· ἄλλων οἱ δάκτυλοι κινοῦσί σε νευρόσπαστον ὑπὲρ τῶν συμφερόντων των.—'Αλλ' ἄγε, εἰς τὸν οἶκον θέλομεν λαλήσῃ κάλλιον κ' ἐκεῖ σκεπτόμεθα ἐὰν τὸ κάτεργον εἶναι γλυκὺ τῆς δόξης στάδιον.

ΛΕΩΝ προχωρῶν ἔτι ἓν βῆμα

Σὲ ἱκετεύω, θεῖέ μου, ἂς τελειώσωμεν. Ἡ ζωὴ ἣν μὲ δωρεῖσαι εἶναι θάνατός τις ζῶν. — Ἂν δὲν ἐκδικηθῇς σήμερον, θὰ μετανοήσῃς ἴσως πολὺ ἀργά.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Μακράν!—Εἶν' ἡ ζωή σου εἰς τὰς χεῖράς μου; Φέρε λοιπὸν αὐτὴν μέχρι τοῦ πύργου μου· ἐδῶ δὲν θέλω νὰ σβύσω ταύτην τόσον ταπεινῶς. Εἰς ἕνα Καλλέργην καὶ ὁ θάνατος περιφανὴς νὰ ἦναι πρέπει... Ὕπαγε!

ΛΕΩΝ

'Αλέξιε!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὕπαγε μόνος. Λέγεσαι Καλλέργης· ἂς σὲ φρουρήσῃ τοῦ ἱππότου ἡ τιμή.

Ὁ Λέων φεύγει. Ἐξέρχεται ἱλαρῶς ὁ Μίχας.

ΣΚΗΝΗ ΕΝΝΑΤΗ

ΑΛΕΞΙΟΣ, ΜΙΧΑΣ

ΜΙΧΑΣ ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ

Κ' ἐγὼ φαντάσματα, αὐθέντα μου, ἐπίστευα!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὡς φάντασμα ταχύς, πανάπτης, ἄφωνος, τὸ φάντασμά σου, τοῦτο ἀκολούθησον ἀπὸ μακράν. Φρούρει αὐτόν. Μίχα, εἰς τὸν πύργον θέλω ἀπὸ σὲ τὸν Λέοντα.

Ὁ Μίχας ἀκολουθεῖ, ὅθεν ὁ Λέων ἔφυγεν.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΚΑΤΗ

ΑΛΕΞΙΟΣ μόνος

Νεότης κούφη· ποῦ φέρεσαι, ποῦ σὲ πλανᾷ ἡ φαντασία ἡ χρυσόνειρος; Τέρμα δὲν εἶναι, δὲν εἶναι νίκη ὁ ἐνθουσιασμός... Μὴ τὴν καρδίαν σου

πιστεύῃς ἐὰν ἔνθους πάλλῃ καὶ σφοδρά· σφοδρότερον εἰς τὴν δειλίαν πάλλει καὶ εἰς τὴν φυγήν.— Νεότης κούφη· εἶν' ἡ καρδία σπάθη, ἀλλὰ ποῦ εἶν' ἡ χείρ; Ὁ νοῦς ποῦ εἶναι; Τῶν Ἐνετῶν ποθεῖς τὴν ἐξολόθρευσιν ἀλλὰ μὲ ὕβρεις μόνον καὶ μὲ ᾄσματα δὲν πίπτουσιν αἱ τυραννίαι ὡς τὰ τείχη πάλαι τῆς Ἰεριχοῦς!

Ὁ Λέων, ἡ μόνη μου ἐλπὶς καὶ μέριμνα! Κῦνες λυσσώδεις!... Εἰς τὰς διαταγάς σας εἶναι, Μαυρογένη, τὸ Φρούριον καὶ δοῦλός σας τὸ Ἁρμοστεῖον. — Ἔλθετε.

Ἀναχωρεῖ ἀριστερᾷ.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ



ΕΡΩΣ ΥΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΔΑ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Νὺξ ἀσέληνος καὶ διάστερος. Ἡ ὄπισθεν πλευρὰ τοῦ δουκικοῦ παλατίου, ὅπου φαίνεται ἡ θύρα φυλακῆς. Εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς ἀριστερᾷ ἐπί τινος ἑδωλίου φαίνεται κοιμώμενος βαθύτατα ὁ ΓΟΥΑΣΚΑΣ, δεσμοφύλαξ. Ἐμπρός του κατάκειται φιάλη οἴνου. — Η ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ φέρουσα μέλαιναν προσωπίδα, σιγηλὴ καὶ περίτρομος, φαίνεται ἐρχομένη πρὸς τὸν κοιμώμενον.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Γουάσκα!

(Ἔρχεται ἐγγύτερον)

Γουάσκα! — Ἀπεναρκώθη.

(Προσελθοῦσα ἀφαιρεῖ ἀπὸ τῶν χειρῶν του δέσμην κλειδίων καὶ τρέχει πρὸς τὴν εἱρκτὴν ἐλαφρὰ καὶ ἀκτινοβόλος ὑπὸ χαρᾶς)

Ἰδοὺ ἡ φυλακή. Τὸ σιδηροῦν ἰδοὺ κλωβίον ὅπου εἰς τὰ δεσμὰ στενάζει ὁ τρυφερὸς χρυσάετος. Κοιμᾶται ἴσως καὶ εἰς τοὺς κόσμους τοὺς ὡραίους τῶν ὀνείρων του τὰ τείχη λησμονεῖ, τὰ σκότη, τὰς ἁλύσεις του! Ἀλλ' ὄχι· ἀνεγείρου· ἐπείγει ὁ καιρός. —Ὦ τῶν ἐρώτων πῦρ, βοήθει με!

(Ὀπισθοχωροῦσα ἓν βῆμα περιαλγής)

Ποῦ τρέχω; Ὦ, ἂν μὲ ἀναγνωρίσῃ, θὰ μὲ ἀποστραφῇ! Ἡ κόρη εἶμαι Ἐνετῶν, ἡ κόρη εἶμαι τοῦ Δουκός... Ἡ κόρη εἶμαι τοῦ Δουκός· ἓν βλέμμα μόνον συμπαθὲς, γλυκὺ ἓν μόνον ἓν μειδίαμα ἂς εἵλκυον τοῦ Λέοντος καὶ κόρη ἂς ἤμην πένητος, ἄσημος κόρη καὶ πτωχή! Ἀγνοεῖ τὸν ἔρωτά μου, εἶμαι τὸ τέκνον τῶν ἀσπόνδων του ἐχθρῶν καὶ ἂν ἐννοήσῃ τίς του δίδει τὴν ἀπελευθέρωσιν — ἴσως τὸ δῶρον μου ἀρνηθῇ... Μή με ἀκούσῃ, οὐρανέ!

(Τείνουσα πρὸς τὴν εἱρκτὴν τὰς χεῖρας).

Ἀλλ' ἄκουε, αἰσθάνου σὺ καὶ ἴδε εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας μου. Δὲν ἀγαπῶ τὸν Ἕλληνα, τὸν Κρῆτα, τοῦ πατρός μου τὸν ἐχθρόν· ἐγώ σε μόνον, ἄστρον μαγικὸν, ἐγὼ τὸν Λέοντα, τὸν Λέοντα καὶ μόνον ἀγαπῶ. Μή με μισῇς· ἐὰν τὴν κόρην φεύγῃς τοῦ Δουκὸς, ἂν τῆς πατρίδος σου τὴν ἄπταιστον ἐχθρὰν, συμπάθει κἂν τὴν ἀτυχῆ νεάνιδα καὶ τὴν πτωχὴν ἀγάπησον Φλωρεντίαν. Ναὶ, πίστευσόν με, ναί· εἰς τῆς ψυχῆς μου τὴν πυρὰν ἡ Ἐνετὴ καεῖσα ἔμεινα ἁγνὸς χρυσὸς, εἰς τ' ἅγια τοῦ ἔρωτός μου νάματα ἀνεβαπτίσθην Ἑλληνίς. Τῆς Ἐνετῆς ἐγκλείω τὰ αἰσθήματα ἐγὼ, ἀφοῦ σοι εἶμαι ἀδελφὴ καὶ λάτρις σου;

(Ὡς ἀκροωμένη)

Ἆ, ἡ φωνή του; Ἐκείνου εἶναι, Θεέ μου, ἐκείνου

ἦτο ἡ φωνή! Βοήθειαν ἐπικαλεῖται... Τίς θέλει δώσῃ τοῦ δεσμώτου τὰ πτερά; Ἑτοίμη εἶμαι τὴν εἱρκτὴν, τὰς ἁλύσεις ἔτι ν' ἀναλάβω ἀντ' αὐτοῦ ἐγώ.

(Ἔρχεται εὐθαρσῶς πρὸς τὴν θύραν τῆς εἱρκτῆς καὶ ἀνοίγουσα ταύτην)

Λέων...

(Σιγή)

Λέων!

ΛΕΩΝ ἔνδοθεν

Τίς με ζητεῖ; Ἀλλὰ ἐσθῆτα βλέπω γυναικός... Ὦ μητέρα μου, ἂν ἦσο σύ!

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, ΛΕΩΝ ἐπὶ τῆς θύρας περιχαρὴς καὶ ἀλυσίδετος

ΛΕΩΝ

Ἀ, δὲν εἶναι...

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἐκείνης εἶναι ἴσως ἡ στοργή. Θάρρει. Εἶν' αἱ στιγμαὶ πολύτιμοι.

ΛΕΩΝ

Καὶ ὁ φρουρός;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἡσύχει· νάρκη ὁ φρουρὸς ἐκείνου ἔγινεν. Ἡ θύρα σοὶ ἀνοίγεται ἐλεύθερος νὰ δράμῃς ὅπου δύνασαι.

ΛΕΩΝ μετ' ἀπορίας εἴρωνος

Ἀλλ' ἀπὸ πότε, κόρη, τάσσουσιν ἀντὶ φρουρῶν νεάνιδας οἱ Ἑνετοί;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ὦ Λέων, πείσου. Εἶσ' ἐλεύθερος.

ΛΕΩΝ

Λοιπὸν εἰπέ με· Εἶσαι φρενοβλαβὴς ἢ ἄγγελος; Τίς με καλεῖ;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ἰδοῦσα τὰ δεσμὰ

Ἁλύσεις φέρεις· πάλιν δέσμιος! Ἄ, ἴσως εἶναι τὸ μικρὸν ἐκεῖ κλειδίον...

Λαμβάνει τὰ κλειδία ἀπὸ τῆς θύρας καὶ γονυπετοῦσα λύει τῆς χειρὸς καὶ τοῦ ποδὸς τὴν ἅλυσιν τοῦ Λέοντος.

ΛΕΩΝ ἐν τῷ μεταξὺ

Θεέ μου, εἶναι ταῦτα ἀληθῆ; Λοιπὸν μὲ σώζεις σὺ καὶ τὰ πτερά σου μὲ δωρεῖσαι, ἄγγελε; Συγχώρει με, συγχώρει με ἂν ἐλησμόνησα ὅτι καὶ τ' ἄστρα καταβαίνουσι παρήγορα τῆς νυκτός!

(Πρὸ ἑαυτοῦ)

Ἴσως ἀπώτερον μὲ ἀναμένει ὁ δήμιος.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ἀνεγειρομένη

Ἐλεύθερος. — Καὶ τώρα ἄκουσον, Λέων.... Σβύνν' ἡ φωνή μου... Εἶμ' ἐμμανὴς ἀπὸ χαρὰν καὶ ἄρρητον συγκίνησιν. Ἄκουσον... Ὄχι· δειλιῶ... Ὤ, πόσον εἶμαι, πόσον ἀτυχής!

ΛΕΩΝ

Μία προσωπὶς, μυστηριώδης κόρη, ἔρχεται εἰς νύκτα, ἀνοίγει τὴν εἱρκτὴν, μὲ λέγει: «Εἶσ' ἐλεύθερος.» Μὲ λέγει: «Εἶμαι ἀτυχής!» Οὐδὲν ἐννοῶ· ὡς εἶναι μεσονύκτιον, φοβοῦμαι μὴ σὲ ὑπολάβω καὶ ὡς ὄνειρον. — Εἶσαι ἀτυχής; Ἀλλὰ τὸ ἄνθος τὸ εὐωδιάζον ἔλεος δὲν εὐδαιμονεῖ;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Διαφλέγομαι ἕνα νά σε εἴπω λόγον, μίαν συλλαβὴν, δηλαδὴ πολλὰ, πάρα πολλὰ καὶ ἀτελεύτητα... Ἀλλ' ὄχι· ποτὲ, ποτέ. Ὦ, δὲν θὰ τὸ μάθῃς πώποτε!

ΛΕΩΝ

Ὦ κόρη, ἂν ἤθελες πλούτη, ἐὰν μετέπειτα ποθῇς τιμὰς, δέξε τὴν εἰκόνα μου αὐτὴν, πτωχὸν ἀῤῥαβῶνα τῆς πρὸς σὲ εὐγνωμοσύνης μου, κειμήλιον ὅμως βαρύτιμον πρὸ τῶν γονέων καὶ ἀδελφῶν μου.

(Ἐξαρτᾷ τοῦ λαιμοῦ του καὶ τῇ περιβάλλει μικρὰν χρυσῆν εἰκόνα)

Ἀλλ' ἂν, ὦ τρυφερά μου σώτειρα, ἂν κλαίῃς συγγενεῖς εἰς τὴν ἀγχόνην τῶν ξένων, ἂν γονέως ἢ ἀδελφοῦ τὸν θάνατον ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν θρηνῇς — ὦ, εὐτυχὴς ἐγὼ ὅτι ἡ ἀνάμνησίς σου θὰ ἐγείρῃ κατ' αὐτῶν σκληροτέραν τὴν σπάθην μου!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ἔκπληκτος

Παῦε, παῦε... Πόσον εἶμαι ἀτυχής! Εἰς ἕνα μόνον λόγον μου ἴσως ἀφήσῃς κατ' ἐμοῦ ἀράν.

ΛΕΩΝ

Ἐγώ; Μισεῖ τὸ παράλιον ὅπου ἐσώθη ὁ ναυαγός; Ἀλλὰ εἰπὲ, ὁμίλει με—

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Γνωρίζεις πόθεν εἶμαι, τίς;

ΛΕΩΝ μειδιῶν

Τί πρὸς ἐμέ; Τὸ ὄνομά σου ἄγγελος καὶ ἡ Ἐδὲμ πατρίς σου. Διατὶ ἡ μορφή σου ὅμως μὲ ἀποφεύγει, διατὶ μ' ἐλευθεροῖς καὶ κρύπτεσαι; Ἄφες μόνον τὸ εὐσεβὲς πολλάκις γῆρας ἀνώνυμον νὰ δίδ' εἰς τοὺς πτωχοὺς ζωὴν, χρυσόν. — Πόσον γλυκὺ θὰ ἔχῃς, φίλη μου, τὸ πρόσωπον! Οἱ ὀφθαλμοί σου ὑπο τὴν προσωπίδα λάμπουσιν ὑγροὶ, ὡς δύο ἄστρα ὑπὸ τὴν νύκτα ἐκεῖ ἐπάνω βαθύτατα. Ἀπόβαλε τὸ νέφος τῆς μορφῆς τὸν σώζοντα ἀστέρα νὰ ἰδῶ!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ὄχι, Λέων· ἡ προσωπὶς μ' ἐγκαρδιοῖ. Εἶμαι δειλὴ καὶ τὴν μορφήν μου ὥπλισα νὰ σ' εἴπω τολμηρὰ, ἄνευ αἰδοῦς.... Ἡ φήμη τοῦ ὀνόματός σου ἡ λαμπρὰ μὲ ἔσυρε πλησίον σου, εἰς τὸ παλάτιον

σ' εἶδά ποτε νὰ ἀναβῇς κ' ἐγονυπέτησα, ποσάκις εἶτα παρεμόνευσα νὰ σ' ἴδω διαβαίνοντα, ποσάκις εἰς τὴν μνήμην σου — ὤ, ἱστορίαν ἄλην φέρω εἰς τὰ στήθη μου μυστηριώδους ἔρωτος!

ΛΕΩΝ

Εἰς τοῦ Δουκὸς τὸν οἶκον εἶπες;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ναί· ἡ κόρη εἶμ' ἐγώ... τοῦ δεσμοφύλακος.

ΛΕΩΝ

Πῶς, ἀπὸ τοιοῦτον ἔρεβος ἀκτὶς ἀνέτειλεν ὡς σύ;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Εἶναι καθῆκον τοῦ πατρός μου ἡ αὐστηρότης. Ὤ κατὰ βάθος εἶναι ἀγαθός... Ἐὰν ἐγνώριζες αὐτόν!.. Πταίει τὸν χειμῶνα ἂν φαίνεται ὁ ἥλιος ψυχρός; Ἐγὼ σὲ ἀγαπῶ.

ΛΕΩΝ

Θωπεία τῆς ὀδύνης μου! — Μή με ἀγαπᾷς· θὰ γένης δυστυχής. Εἰς τὸν Θεὸν ὁ ἐρημίτης κ' ἐγὼ ὑπὲρ τῆς Κρήτης τὴν ζωήν μου ἀφιέρωσα.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἐγνώριζα αὐτὸ, πολεμιστὰ γλυκύτατε· πλὴν τίς διεῖδεν εἰς τὸ αὔριον; Τὴν νύκτα διαδέχεται φυγή· πολέμους θὰ κροτῇ ἡ Κρήτη πάντοτε; Ὤ, νὰ ἐλπίζω ἄφες με! — Μὲ ἀγαπᾷς;

ΛΕΩΝ

Πῶς μὲ συγκινεῖς! — Ὡραία ἀδελφή μου, σιωπή.

Θέτει τὸν δάκτυλόν του ἐπὶ τὰ χείλη της.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ λαμβάνουσα περιπαθῶς τὰς χεῖράς του

Μὲ ἀγαπᾷς λοιπόν; Πολλάκις εἰς τῆς μνήμης σου τὸ κάτοπτρον, πολλάκις θὰ διέρχωμαι ὡς εἰς τὴν λίμνην ἡ σκιὰ παροδικοῦ πτηνοῦ; Μὲ ἀγαπᾷς λοιπόν; Τὸ μῖσος δὲν θ' ἁπλόνῃ εἰς τὸ στῆθός σου νὰ μ' ἀπωθῇ καθὼς εἰκόνα βέβηλον ἀπὸ ναίσκου ἱεροῦ; Μὲ ἀγαπᾷς λοιπόν; Θὰ τρέχῃ τ' ὄνομά μου εἰς τὰ χείλη σου πατὲ καὶ ἕνα, δι' ἐμὲ θ' ἀφήσῃς εἰς τὴν αὔραν τῆς ἑσπέρας στεναγμόν; Γνωρίζεις τ' ὄνομά μου;

(Ἐν ταραχῇ κατ' ἰδίαν)

Τί εἶπα!

ΛΕΩΝ

Εἰπέ, εἰπέ με τ' ὄνομά σου;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἐγώ;.. Κοραλλία λέγομαι. Ἀπὸ μητρὸς εἶμ' ὀρφανή, ἀλλ' ὁ πατήρ μου πόσον μ' ἀγαπᾷ! Σὺ δὲν μὲ ἀγαπᾷς...

(Βλέπει αὐτὸν περιπαθέστατα. Ὁ Λέων μένει [illegible] καὶ [illegible]. Μετὰ μικρὰν σιγὴν)

Εἰς τοὺς πολέμους πάντοτε ὁ νοῦς σου φέρεται... Ἂν ἄφινες τὰς μάχας, ἂν ἄφινες τὰ αἵματα! Παλαίουσιν οἱ ἄγγελοι;

ΛΕΩΝ μειδιῶν

Πρὶν τὸν δεσμότην λύσης, τὸ ὄνομά του ἔμαθες;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ὦ, τὸ γνωρίζω τόσον καλά, ὅσον... τὸ ἰδικόν μου ἴσως ἐλησμόνησα. Ἡ προσευχή μου, ὁ στεναγμός μου εἶναι αὐτό· καὶ στενάζω πολύ, πολύ... Ἐγνώρισα ὅτι τὰ κρίνα τῆς μορφῆς καλύπτουσι τὸν Λέοντα ὡς μ' εἶπον ὅτι καὶ ἡφαίστεια διανθεῖς ἔχουσι τὰς κορυφάς. Τρομάζω ὅμως, εἶναι πολλὰ τὰ ξίφη κατὰ σοῦ, εἶναι μακρότεραι ἴσως αἱ λόγχαι τῶν ἐχθρῶν ἢ αἱ πρὸς τὸν Θεὸν δεήσεις μου, δεήσεις κόρης ἀσθενοῦς. Εἶμαι δειλή, ἀλλ' εἶναι καὶ σκληρὸς ὁ θεῖός σου. — Ἀ!

Μένει κατάτρομος καὶ ὡς ἀπολιθωθεῖσα, διότι ὁ Γουάσκας ἀπὸ τοῦ ἑδωλίου ὅπου ἔκειτο ἐγείρεται καὶ ἔρχεται μὲ βήματα ἤρεμα

ΛΕΩΝ σαρκαστικῶς

Ὡραία παιδιά!...

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ δίδουσα ἐσπευσμένως εἰς τὸν Λέοντα ἐγχειρίδιον

Ὑπερασπίσου!

ΛΕΩΝ ἀρνούμενος καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἀπωθῶν αὐτὸ

Κατὰ τοῦ πατρός σου;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Θεέ μου, Θεέ μου!.. Ὑπερασπίσου, φύγε!

(Ἡ Φλωρεντία χωρεῖ μικρὸν πρὸ τοῦ Λέοντος καὶ ὡς ὑπαντῶσα τὸν Γουάσκαν)

Ἆ, ὑπνοβατεῖ!

(Ὁ Γουάσκας ἐλθὼν πρὸ τῆς εἱρκτῆς ὑποντοθορίζει τι ὡς ἀπειλῶν καὶ ἐπαναστρέφει πρὸς τὸ ἐδώλιον ὑπογογγύζων κωμικῶς.)

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Προστατεύει τοὺς ἀθώους ὁ Θεός, ἀλλ' ἡ γλυκεῖα μέθη μὲ πλανᾷ πολύ. Κινδυνεύομεν. — Ἰδὲ τίς μοῖρα· ὅσῳ πλειότερον σὲ ἀγαπῶ, τοσούτῳ καὶ ταχύτερον νὰ σὲ ἀπομακρύνω θέλω! Θὰ χωρισθῶμεν... Λέων, δὲν μοῦ ὁμιλεῖς; Πῶς θὰ σ' ἀφήσω; θὰ σ' ἐπανίδω πλέον ποτέ; Τίς τὸ γνωρίζει, οἴμοι!

Κλαίει

ΛΕΩΝ

Μὴ κλαίῃς. Ὦ, εἶν' ἁπαλότερος ὁ πόλεμος παρὰ τὰ δάκρυά σου!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ὁ πόλεμος... Κατηραμένα μίση! — Ἔμαθες; Εἰς Ῥέθυμνον ἐπανεστάτησαν.

ΛΕΩΝ ἐν ταραχῇ

Ὁ ἀρχηγός των;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ὁ ἀρχηγός των λέγεται... νομίζω. — Ἀκούεις βήματα; Πόσον δειλιῶ, πόσον φοβοῦμαι διὰ σὲ ὄχι δι' ἐμέ. Ἂν ἔρχωνται! — Λέγεται... Ἰλλύριος —

ΛΕΩΝ

Σμυρίλιος!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ναί, Σμυρίλιος. Ναί.—Ἀλλὰ τί ἔχεις; Μὴ ταράττεσαι... Ὦ, νὰ φύγῃς θέλεις, ἐννοῶ! Καὶ ὅμως ἐγὼ ἤθελον πλησίον μου νὰ ἦσο πάντοτε, νὰ σ' ᾐσθανόμην, νὰ σ' ἔβλεπον, νὰ σ' ἤκουον πάντοτε, νὰ ἦμαι πλησίον σου, νὰ σὲ ἀκούω καὶ αἰωνίως τὰ αὐτά...—Θεέ μου, ἐὰν ἔρχωνται!

(Ὀπισθοχωρεῖ δύο βήματα ὡσεὶ ἀκροωμένη. Ἐπανελθοῦσα)

Νὰ σὲ κρατήσω κινδυνεύομεν· νὰ φύγῃς σ' ἀναμένει πόλεμος! Ἐδῶ εἱρκτή, ἐκεῖ ξίφος. Δυστυχία μου!.. Ὦ Λέων μου νὰ μ' ἐνθυμῆσαι — ἄν ποτε μ' ἐνθυμηθῇς πάντοτε γονυκλινής ἔμπροσθεν τῆς Παναγίας νὰ μὲ φαντάζεσαι· γνωρίζεις σὺ ὑπὲρ τίνος θὰ εὔχωμαι. — Δὲν μοῦ ὁμιλεῖς... Εἰπέ μου ἓν ὑγίαινε!

ΛΕΩΝ ἀλλοφρονῶν καὶ περιπτύσσων θερμῶς αὐτὴν

Ὑγίαινε, Κοραλλία μου!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ κατ' ἰδίαν σπαρακτικῶς

Κοραλλία!

(Πρὸς τὸν Λέοντα)

Ὄχι. Μὴ με ἀφίνῃς, μὴ φύγῃς, μή! Δὲν εἶναι τίποτε! μ' ἐμὲ θρηνεῖ ὁ ἄνεμος. Κοιμῶνται ὅλοι... Πῶς θὰ σ' ἀφήσω! — Ἤκουσες;

(Τρέχει πρὸς τὰ δεξιά. Αἴφνης στραφεῖσα ἐκεῖθεν)

Φύγε, Λέων! Φύγε!

Βυθίζεται εἰς τὸ σκότος ὄπισθεν.

ΛΕΩΝ μετὰ καρδίας συντετριμμένης καὶ ἀτενίζων πρὸς αὐτὴν

Κόρη δεσμοφύλακος αὐτή; Πτωχὴ καρδία. . . Μὲ ἀγαπᾷ! Ὑγίαινε, ὑγίαινε, ὦ τρυφερά μου εὐεργέτις, σώτειρα! Ἡ Κρήτη μὲ καλεῖ.

Φεύγει ἀριστερᾷ

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ἐπανερχομένη

Μὴ φύγῃς, μή με ἀπωθῇς! Λέων, Λέων!—Ἔφυγεν; Θεέ μου, ἔφυγεν!—Ἐσώθη.

(Ἐρεισθεῖσα ἐπὶ τοῦ τοίχου ὡσεὶ λιπόθυμος)

Ἐκεῖνος πρὸ ὀλίγου ἦτο ἢ μή τις ὀπτασία μαγική; Οὐδὲν τοῦ εἶπα, οὐδὲν ἡ ἀτυχής, καὶ νὰ τοῦ εἴπω εἶχα ἄπειρα καὶ ἄλλα νὰ τοῦ εἴπω εἶχα κατὰ νοῦν! Ἐσώθη.—Πῶς τρέμω!

(Μένει ἄφωνος. Μετὰ μικρὰν σιγὴν ἀναλαβοῦσα τὴν ἅλυσιν)

Ἆ, ἰδοὺ ἡ ἅλυσις! Ἐκεῖνον ἀπ' αὐτῆς ἐλύτρωσα κ' ἐγὼ αὐτὴν περιεβλήθην, δεσμία εἰς τὸν ἔρωτα... Ἀλλ' ὄχι· ἅλυσις, ἦσο σὺ μικρά, κηρίνη, ἀσθενής· ἡ χεὶρ δειλῆς σὲ ἔλυσε νεάνιδος.

(Ῥίπτουσα τὴν ἅλυσιν ἔνδον τῆς σκηνῆς)

Ἀλύσεις εἶναι αἱ τοῦ ἔρωτος!

(Κλείει τὴν θύραν τῆς εἱρκτῆς. Ἔρχεται ὅθεν ὁ Λέων ἔφυγε καὶ ἀποσπῶσα τὴν προσωπίδα, δεικνῦσα ἅμα πρόσωπον ῥοδινὸν ὡς ἡ ἠώς,)

Ὦ Λέων, ἴδε με· δὲν εἶμ' ἡ κόρη δεσμοφύλακος,

ὄχι· ὄχι, δὲν εἶμαι Κοραλλία τις. Ἡ Φλωρεντία εἶμ' ἐγὼ, ἡ κόρη τοῦ Δουκὸς, βασίλισσα καὶ δούλη σου. . . Φεῦ !

('Ερχομένη καὶ ἀνατείνουσα τὰς χεῖρας πρὸς τὴν πλατεῖαν)

Ἐγείρου, Κρήτη ὑπερήφανος! Εἰς τὸ εὐρύ του καὶ λευκόν του μέτωπον τὸ ὑποφῶσχον μεγαλεῖόν σου ἀντανακλᾷ.—Ὢ Κρήτη, Κρήτη, πόσον σὲ ἠγάπησα! Ὅστις ἓν ἄστρον ἀγαπᾷ, ὅλον θὰ ἀγαπᾷ τὸν οὐρανόν. . . Ἂς ἤμην Ἑλληνὶς, ἂς ἤμην ἀδελφὴ τῆς Σαπφοῦς. Τότε θὰ ἤμην προσφελής· τώρα τὰ στήθη σου βαρύνω ἡ κόρη τῶν τυράννων σου! Συγγνώμην, ὢ πατρὶς ἐκείνου, συγγνώμην ἐπαιτῶ!

Φεύγει διερχομένη καὶ ῥίπτουσα τὰς κλεῖδας εἰς τὸ βάθρον τοῦ δεσμοφύλακος.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΓΟΥΑΣΚΑΣ μόνος καὶ ἀνατιναssόμενος ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν κλειδῶν

Τί, τί, τί, τί; Ὢ!—Ἀπέθανα ἢ μῆνας ἐκοιμώμην; Ἡ κεφαλή μου φλέγει· αἰσθάνομαι τὰς μήνιγγας ἐπάνω της, σφύρας εἰς ἀναμμένον σίδηρον. Ὢ! Ὢ!

Εἰς τὸν μάταιον τοῦτον κόσμον ὅλα ἀσυμβί-

βαστα ! Τρώγεις πολύ; Βαρύνεται ὁ στόμαχος. Τρώγεις ὀλίγον; Πεινᾷς. Τρέχεις; Ἀπαυδᾷς. Κάθησαι; Σήπεσαι. Εἶσαι σκληρός; Λέγεσαι τύραννος. Εἶσαι καλός; Λέγεσαι ἠλίθιος. Εἰς τὸν διάβολον, ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ ἀλήθεια; Εἰς τὴν μέσην. . . . ἔλεγεν ἀββᾶς ποτε φιλόσοφος. Ἀλλ' ἂν ναυαγήσῃς εἰς τὴν μέσην τοῦ πελάγους; Πνίγεσαι ἀσφαλέστερον.

(Βηματίζει. Ἀπωθῶν διὰ τοῦ ποδὸς τὴν προσωπίδα τῆς Φλωρεντίας)

Τί εἶν' αὐτό; Ἆ, προσωπίς.

Ἀναλαμβάνων αὐτὴν καὶ θέτων ἐπὶ τοῦ προσώπου του

Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος· δηλαδὴ σκότος καὶ ἀπάτη καὶ προσποίησις. Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος. Τ' ὄνομά σου; Γουλλιέλμος ἢ Φλωρίνιος ἢ Δάνδολος. Οἱ τίτλοι σας, Κύριε; Σύμβουλος τοῦ Δουκός, ὑποκόμης τοῦ—καὶ τὰ λοιπά.

(Ἀφαιρῶν τὴν προσωπίδα)

Ὕστερον πετᾷς τὴν προσωπίδα, καὶ φαίνεσαι Γουάσκας κακομοίρης, δοῦλος τοῦ Δουκός· δηλαδὴ ἀπὸ στέμμα γίνεσαι ὑπόδημα.—Ὄχι, ἡ προσωπὶς εἶναι περιττή· ἔχε τόλμην καὶ τὸ πρόσωπον γυμνὸν δύναται ν' ἀλλάξῃ καὶ νὰ παίξῃ χίλια πρόσωπα. Μόνον δειλή, ἐρυθριῶσα κόρη, ἂς φορῇ

τὴν προσωπίδα· ποία τοιαύτη νυκτερὶς διῆλθεν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἄφησε τὴν πτέρυγα;

(Πετᾷ τὴν προσωπίδα. Κρούων τὴν θύραν τῆς εἱρκτῆς ἐμπαικτικῶς)

Οἱ Ἐνετοὶ δὲν σ' ἤρεσαν, δὲν σ' ἤρεσαν οἱ Ἐνετοί· πῶς; Καθ' ἡμέραν καὶ πανήγυρις. Μόλις εἴπαμεν: Δόξα σοι ὁ Θεός! «Πάλιν: Κύριε, ἐλέησον!» Ἐπανάστασιν μοῦ θέλεις, αἴ; Ἐπανάστασιν! Ἀρχοντόπουλον, ὁ κόσμος αὐτὸς θέλει γνῶσιν καὶ ἀκόμη γνῶσιν καὶ ὀλίγην ἀκόμη ἀπὸ ἄλλην γνῶσιν· ἄλλως κάθου λοιπὸν καὶ σὺ αὐτοῦ, κάθου καὶ κλαῖε καὶ γόγγυζε καὶ τάραττε καὶ φρύαττε! Ὑπομονή, ὑπομονή.

Ἔτσ' εἶναι, μάτιαμ', ἔτσ' εἶναι: ὅπ' ἀγαπᾷ καὶ χάση
Τοῦ ἔρχεται νὰ τρελλαθῇ καὶ τὰ βουνὰ νὰ πιάση...

Καὶ τὰ βουνὰ νὰ πιάση, καὶ τὰ βουνὰ νὰ πιάση.
— Ὤ, δεν εἶμαι καλά. Τὰ βλέφαρά μου ἔγιναν μολύβδινα. . . Ὤ!

(Φέρεται κλονούμενος πρὸς τὸ ἑδώλιον)

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Πολυτελὴς αἴθουσα τοῦ δουκικοῦ παλατίου. Ὁ γέρων ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ἀναπαύεται ἐπὶ ἀνακλίντρου καταχρύσου. Πλησίον αὐτοῦ τράπεζα μετὰ πολυφώτων κηροπηγίων καὶ πέριξ καθήμενοι δύο τῶν Συμβούλων, ὁ Δ' ΑΛΒΑΣ καὶ ὁ ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ. Φαίνονται εὔθυμοι· Τείνουσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰ βλέμματα πρὸς τὴν θύραν ὥς τινα ἀναμένοντες.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Παρῆλθε καὶ τὸ φόβητρον αὐτό.

ΔΟΥΞ

Εἰς τ' ὄνομα τοῦ Σμυριλίου ἡ ψυχή μου ἔτρεμεν ὡς τρέμει εἰς τὸν ἄνεμον τοῦ λύχνου φῶς.

Δ' ΑΛΒΑΣ

Ἡ νίκη καὶ τὸ κλέος εἶναι πλέον ἀσφαλῆ, ἀλλ' ἂν με συγχωρῆτε, Ὑψηλότατε, θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἀποχωρήσετε καὶ τὸ ἀπηυδημένον σῶμα ν' ἀναπαύσετε. Ἤδη παρῆλθε καὶ τὸ μεσονύκτιον.

ΔΟΥΞ

Ἡ νίκη ἐθέρμανε τὸ αἷμά μου· εἰς τὴν χαρὰν ἀνανεοῦμαι, φίλοι μου, κ' ἐδῶ θὰ παραμείνω ἄγρυπνος ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ Ἀλέξιος. — Ἐφ' ὅσον εἰς τὴν Κρήτην ἡγεμόνευσα οὐδέποτ' αἰσχυνόμενοι ἀλλήλους ἐνητενίσαμεν. Αὐτό με ἀρκεῖ.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἂς σώζῃ ὁ Θεὸς τὸν Δοῦκα καὶ ἡ δάφνη ἀμάραντος θὰ στέφῃ τὰ ὅπλα μας.

ΔΟΓΞ

Θὰ στέφῃ ἡ νίκη πάντοτε τὰ ὅπλα μας ἐδῶ, ἐφ' ὅσον τοὺς Καλλέργας ἔχομεν συμμάχους καὶ προασπιστάς. Εἶν' ὁ καπνὸς πλειότερος ἢ αἱ ὁρμητικαὶ τῆς Κρήτης φλόγες, φίλοι μου. Ἐγείρονται ὀλίγοι πενιχροὶ ἀντάρται; Εὑρίσκεις ἕνα Ἀλέξιον, ὁμόπατριν, ἐκείνων ἀδελφόν· τότε ὁ καπνὸς πολὺς τὴν λαμπηδόνα ἔσβυσεν. Καὶ ταῦτα λέγω μεταξὺ ἡμῶν.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἀληθῶς. Μάτην τὰ ὅπλα, οἱ στρατοὶ, τὰ πλούτη τῆς Δημοκρατίας μάτην, ἐὰν ἐδῶ δὲν εὕρισκε τοὺς τυφλωμένους ἄρχοντας.

ΔΟΓΞ

Ὅπου δὲν ἰσχύει τὸ ξίφος καὶ ἡ ἀγχόνη, ἐκεῖ ἡ πλεκτάνη καὶ ὁ χρυσός. Τὰς καλλιτέρας λόγχας, μ' ἔλεγεν ὁ Δόγης ὅτε ἀνεχώρουν δι' ἐδῶ, εὗρε Φίλιππος ὁ Μακεδών: εἶναι αἱ λόγχαι αἱ χρυσαῖ. Καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ προπάτορες ἡμῶν, τὸν ἄριστον διοικήσεως γνώμονα: διαίρει καὶ βασίλευε.

Δ' ΑΛΒΑΣ

Αὐλόδουλοι· χωρὶς αὐτῶν εἰς ξένην γῆν καὶ Ἑνετὸς ἂν ἦσαι εἶσαι νήπιον, εἰς ἄμμον ᾠκοδόμησες τὸν θρόνον σου. Οὐδαμοῦ οἱ ξένοι βασι-

λεῖς μίαν στιγμὴν θὰ διέμενον ἐὰν δὲν ἔτρεχον πλησίον των ἀρνησιπάτριδες, φῶς εἰς τὰς νέας καὶ ἀγνώστους αὐτῶν ἀτραπούς. Αὐλόδουλοι· περὶ τὸ μέλι μυῖαι ἵπτανται καὶ δοῦλοι εἰς τοὺς ἡγεμόνας των προδίδουσι τὰ ἱερὰ καὶ μύχια τῆς πατρίδος των, αὐτοὶ νὰ ἦναι κάτω τοῦ λαοῦ οἱ τυραννίσκοι ὕστερον. Ἂς ἔρχωνται.

ΔΟΥΞ

Ἂς ἔρχωνται. Νεαροὺς καὶ κούφους μόνον βασιλεῖς ἡ κολακεία ἀποπλανᾷ καὶ κρημνίζει εἰς βάραθρα· ἀλλ' ἄνδρας πνεύματος καὶ στήθη ἀνδρικά, ἀλλὰ γενναῖα καὶ μέτωπα ἀγέρωχα, ἡ νάνος κολακεία οὐδὲ νὰ κηλιδώσῃ φθάνει. Ἡ Ἐνετία μόνον τὸν Θεὸν φοβεῖται καὶ ὑμνεῖ· ἡ λεύκη ἡ ἀγέρωχος ἀφίνει κάτω τοὺς πηλούς, τὰ τέλματα ἀπὸ αὐτῶν νὰ τρέφεται, καὶ μόνον εἰς τὰ νέφη τὸν κεραυνὸν καλεῖ ἀντίπαλον.—Εἰς ψυχὰς δουλόφρονας εἶναι τὰ γόητρα τοῦ θρόνου, ὅ,τι εἰς χρυσαλλίδας σκότους τῆς λυχνίας τὸ φῶς. Κατετροπώθη ὁ σκληρὸς Σμυρίλιος καὶ μετ' ὀλίγον μ' ἕρπουσαν ψυχὴν θὰ ἴδετε νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀλέξιος καὶ ὅλος ἀγαλλίασις θὰ μοὶ δωρήσῃ τὰς θερμὰς τῶν ἀδελφῶν του κεφαλάς. Καλὸν τὸ δῶρον· ἓν μου φίλημα θὰ ἦναι τοῦ φονέως τὸ ἀργύριον.

Δ'ΑΛΒΑΣ

'Αλλ' ἡ πατρὶς ἡμῶν, ἡ κραταιὰ μητρόπολις, εὐγνώμονα ὅσον ζῇ θὰ στρέφῃ βλέμματα πρὸς τὴν δυάδα τῶν 'Αλεξίων Καλλεργῶν, ὡς εἰς ὡραῖα ἄστρα καταιγίδος καὶ νυκτός.

ΔΟΥΞ

Σεῖς τὸ γνωρίζετε· ἡ Κρήτη κῆπος δὲν εἶναι ἀπολαύσεων, ἡ Κρήτη σάλος εἶναι ἀκατάπαυστος. Στάσεις καὶ μάχαι, δηώσεις καὶ σφαγαί· ἰδοὺ ἡ ἱστορία της. 'Αφ' ὅτου Δοὺξ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτῆς ἐδῶ ἐπάτησα, ἐὰν τοῦ 'Αλεξίου μ' ἔλειπεν ἡ ἀφοσίωσις, ἀκοίμητος τὴν Κρήτην νὰ κρατῇ δεσμίαν καὶ σφαδάζουσαν, πρὸ χρόνων θὰ κατέλειπον τὴν νῆσον πρόθυμος, καὶ εἰς τῆς 'Ενετίας πάλιν τὰ χρυσᾶ παράλια θὰ ἠκροώμην τῆς κιθάρας τοὺς μινυρισμούς, θὰ ἐμελέτων τὸν ἀστρώδη οὐρανὸν εἰς τὰ γλαυκὰ πελάγη της.

('Ακούονται πέραν σάλπιγγες καὶ θόρυβοι·—Θυρωρὸς εἰσέρχεται ἀναγγέλλων ἀπὸ τῆς θύρας)

'Ο στρατηγὸς 'Αλέξιος Καλλέργης.

ΔΟΥΞ ἐγειρόμενος μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς ὑποδοχὴν

"Ηλθεν !

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Εἰσέρχεται ὁ ΑΛΕΞΙΟΣ περιχαρὴς καὶ αὐχμηρὸς ἐκ τῆς μάχης. Φέρει μεσαιωνιακὴν στρατηγοῦ πανοπλίαν, κράνος βαρὺ, θώρακα ἁλυσιδωτόν.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Νίκη!

ΔΟΥΞ περιπτύσσων καὶ ἀσπαζόμενος αὐτὸν

Εὐχαριστῶ, στρατάρχα μου! Ἦλθες καὶ ἦλθες νικητής.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἡ Ἑνετία ζήτω! Τῆς Κραταιᾶς Δημοκρατίας μένει πάλιν ἡ Κρήτη ὑποπόδιον.—Συγγνώμην ὅμως, Δοὺξ, ἂν ἡ χαρά μου οὕτω μὲ φέρει ἐνώπιον ὑμῶν μὲ αἵματος κηλῖδας, μὲ κονιορτούς.

ΔΟΥΞ

Μετὰ τοιαύτην νίκην καὶ τοιοῦτον ἔνδυμα ἡρωϊσμοῦ, ἔπρεπεν εἰς Καπιτώλιον νὰ σὲ δεχθῶ περιλαμπὲς καὶ νὰ πατήσῃς δάφνας καὶ στεφάνους καὶ χρυσούς.—Γενναῖε Ἀλέξιε!

(Σφίγγει τὴν χεῖρά του)

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἡ τελευταία ἡμῶν τῶν Καλλεργῶν ῥανὶς, μία θὰ ἦναι νίκη ὑπερ τῶν προστατῶν. Ἐὰν οἱ πλάνοι καὶ οἱ προδόται σύρουσι τὸν θηριώδη τοῦτον λαὸν

εἰς τὴν ἀπώλειαν, ἡμῶν ἀπαραβίαστος ὁ ὅρκος, ἀκλόνητος δὲ ἡ ἐλπὶς ὅτι μόνον ὑπὸ τὸν ἥλιον τοῦ ἐνετικοῦ μεγαλείου θὰ φωτισθῇ καὶ μορφωθῇ ὁ ἄγριος τῆς Κρήτης συρφετός.

ΔΟΥΞ

Τὸ ὄνομά σου ἔχε πεποίθησιν ὅτι χαράσσεται εἰς τὴν Χρυσῆν Βίβλον τῶν ἡρώων καὶ τῶν σωτήρων μας.—Ἤδη δὲ, φίλτατε Καλλέργη, ἀφηγοῦ ἡμῖν τὴν εἰκόνα τῆς μάχης σου. Ἡ ψυχή μου διακαίεται νὰ ἀκούσῃ.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Μικρὰ ἡμῶν τὰ ἔργα· μακρὰ ἡ πίστις μόνον. Ἀλλὰ ὑπείκω εἰς τὸν πόθον τὸν βασιλικόν.—Αἱ μωρίαι τοῦ Λέοντος μὲ ἐνέβαλον εἰς πυρετὸν, καὶ ἐπέρων εἰς τὸν πύργον μου τὰς ὥρας ὑπὸ θέρμης βαρείας κατατηκόμενος καὶ ἀνυπομονῶν νὰ ἴδω φερόμενον τὸν Σμυρίλιον καθ' οὗ ἀπέστειλα τὸν γηραιὸν Ναρβίλλην. Αἴφνης ἱππεὺς δρομαῖος φθάνει ἀναγγέλλων μοι ὅτι σφοδρὸς μετὰ ποικίλου ὄχλου ὁ Σμυρίλιος εἰς Ῥέθυμνον ἐχώρει ἀρχηγὸς τῆς στάσεως. Ἡ ὀργὴ διεδέχθη τῆς ἀσθενείας μου τὸν πυρετόν· πηδῶ ἐπὶ τοῦ ἵππου μου. Τὸ τάχος εἶν' ὁ νοῦς τοῦ ἀρχηγοῦ. Μὲ ἠκολούθουν τρισχίλιοι πολεμισταί μου ἐκλεκτοὶ καὶ εἰς τὴν μεγάλην

πεδιάδα ἀντικρύσθημεν. Τ' ἀσύντακτα τοῦ Σμυρι-
λίου πλήθη εἰς τὴν θέαν μας συνεταράχθησαν καὶ
πρὶν καλῶς ὀχυρωθοῦν εἰς ἄμυναν, ἡ συμπλοκὴ
ἐξήστραψεν. Εἶν' ἀληθές· ἀντέστησαν σατανικῶς,
τὰ στήθη των λυσσώδεις καθ' ἡμῶν προέταξαν καὶ
ὁ ἀγὼν ἰσοπαλὴς ἐπὶ πολὺ ἐμαίνετο, ἀλλ' ἄλλο
δὲν κατώρθωσαν ἢ πλειοτέρους οὕτω νὰ ἀφήσωσι
νεκρούς. Οἱ Ἑνετοὶ ἱππεῖς, οἱ λογχοφόροι ἀετοί,
μᾶς ἔσωσαν. Εἰς δύσιν ἐν τέλει ἡ ἡμέρα ἔκλινε,
κ' αἱ τελευταῖαι ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ὡς στέφανος
τῆς νίκης ἐχρύσου ἡμῶν τὰς κεφαλάς. — Ἦτο
θέαμα λαμπρόν! «Ὦ Ἑνετία νηρηίς,...» ἡ μου-
σικὴ ἡμῶν ἐπαιάνιζε, κ' ἐκείνων οἱ ἀλαλαγμοὶ
καὶ οἱ γογγυσμοὶ τὸ τελευταῖον ἦτον ᾆσμά των.
Ἡ πεδιάς, ἡ πρὶν διαγελῶσα ὡς κάνιστρον μὲ
λείρια, θανάτου κλίνη ἔγινεν αἱμοσταγής, καὶ εἰς
τῆς Ἴδης τὰ πλευρὰ ἐσπάρησαν τὰ ῥάκη τῆς στα-
σιώδους στρατιᾶς. Αἱ κεφαλαὶ τεσσάρων ἀρχηγῶν,
τὰς τέσσαρας γωνίας τῆς πλατείας θὰ κοσμήσουν
αὔριον, παρηγορία εὔγλωττος καὶ θάρρος εἰς ἐ-
λεεινοὺς ὁμόφρονας.

ΔΟΥΞ

Καὶ ὁ Σμυρίλιος;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὁ Σμυρίλιος! Μάτην τῆς ὁρμῆς μου ἦτον ἐπὶ

πολὺ σκοπός· ἀλλ᾽ ὅτε τὰ πλήθη του ἐτράπησαν εἰς τὴν φυγὴν κ᾽ εἰς τ᾽ ἀνοικτὰ τὸν εἶδα ἐνθαρρύνοντα, ὁρμῶ κ᾽ ᾐσθάνθην ὅτι θύελλαν ἐπάνω μου ἐκάλεσα...

(Ξιφουλκῶν)

Ἐν τέλει τὸ αἷμά του ἐδῶ, στολὴ σεμνὴ τοῦ ξίφους μου!

Ἐναποθέτει τὸ ξίφος του αἱματηρὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης.

ΔΟΥΞ λαμβάνων μετὰ προσποιήτου θαυμασμοῦ αὐτὸ

Ὦ σπάθη, φίλη τῆς Δημοκρατίας ἀστραπή! Ὡραία νίκη ἀληθῶς. Ἐσώθημεν. Ἡ Ἑνετία δι᾽ ἐμοῦ ὠκεανὸν εὐγνωμοσύνης σοὶ ἐκφράζει, ὦ στρατάρχα μου!

Δ᾽ ΑΛΒΑΣ

Οἱ Γενουῆται μάτην οἱ θρασύδειλοι καὶ μάτην τῆς Δημοκρατίας ὑλακτοῦσιν οἱ ἐχθροί, ἐνόσῳ ἓν τῆς γενεᾶς σου στῆθος τοιοῦτος διαφλέγει ἔρως πρὸς τὴν προστάτιδα!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἀλλ᾽ οἴμοι· ἐνῷ τοιοῦτον τ᾽ ὄνομά μου περιβάλλει φῶς, ἐνῷ πληροῖ βάθεια τὴν ψυχήν μου ἀγαλλίασις, ἓν νέφος τὴν χαράν μου πάντοτε ἐθόλωσε, μία ῥανὶς μελάνης τὸ κύπελλον τὸ διαυγὲς τοῦ βίου μου ἀμαυροῖ...

ΔΟΥΞ

Ἡ πατρὶς ἡμῶν οὐδέποτε λησμονεῖ τοὺς εὐεργέτας της, Ἀλέξιε. Ἐγὼ ἐδῶ ἐκείνης εἶμαι ἀντιπρόσωπος ἀπόλυτος. Εἰπὲ, διάταττε ὁποῖα, ὁπόσα ἀπαιτεῖς;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἀ, παρ' ὑμῶν οὐδέν. — Ὁ Λέων, ἡ κηλὶς τοῦ οἴκου μου!

ΔΟΥΞ

Ἂς ἔλθῃ ἤδη τὸ παιδίον τὸ τυφλὸν τοῦ Σμυρελίου νὰ χαρῇ τὰ τρόπαια!

ΑΛΕΞΙΟΣ κτυπῶν τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης κωδωνίσκον

Ναί.

(Εἰσέρχεται ὁ Μίχας)

Εἰπὲ νὰ φέρωσιν ἐδῶ τὸν Λέοντα ὡς εἶναι ἀλυσίδετος.

[Ὁ Μίχας ἀπέρχεται]

Θέλω ἓν ῥάπισμα κ' ἓν μάθημα νὰ λάβῃ ἀποτρόπαιον.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Τὸν Λέοντα λησμόνει. Ἐνικήσαμεν; Ἀρκεῖ.

ΔΟΥΞ

Καλλέργη, ἡ νεότης εἶναι μέθη ἀδιάλειπτος. Ὁ Λέων ἄφες ὀλίγον ν' ἀνδροθῇ, τὸ φροῦδον νὰ ἴδῃ τῶν ὀνείρων του, τοῦ βίου νὰ γευθῇ τὰ γόητρα,

καὶ τότ' ὁ λέων ὁ ἀτίθασσος υἱὸς θὰ γίνῃ φιλήνιος, τὸν πλοῦτον καὶ τὰς ἀπολαύσεις προτιμῶν ἢ τὰ βουνὰ τῆς Ἴδης καὶ τὰς φυλακάς.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὁρμαὶ δὲν εἶναι νεανίου αἱ πράξεις του, ἀλλ' εἶναι ἀνδρὸς βαθεῖαι πεποιθήσεις καὶ ἀρχαί. Εἶναι θετός υἱός μου καὶ ἐγνώρισα τὴν φύσιν τὴν ἀλύγιστον, τὸ φρόνημα τὸ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ...

Δ' ΑΛΒΑΣ

Μὴ σε πτοῇ ὁ Λέων σου. Ἔστω· τὸν ὀφθαλμὸν ἀκοίμητον κρατεῖ τὸ φῶς, κ' ἐγρηγορότας τοὺς δυνάστας οἱ ἀντίπαλοι.

ΔΟΥΞ

Αἰώνια εἰς σχέδια μωρόπιστα.... Σύρει τὰ πλήθη, λέγουσιν, ὡς ἱερεὺς ἀγύρτης τοὺς ἁπλοῦς.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Πῶς μεταξὺ τῶν Καλλεργῶν ἡ ἄκανθα αὐτὴ μᾶς ἀνεβλάστησεν !

ΑΛΕΞΙΟΣ

Καὶ ὅμως εἰς αὐτὸν ἐγὼ τὴν πᾶσάν μου ἐλπίδα ἀφιέρωσα, θετὸν υἱόν μου ἀνεκήρυξα τὸν Λέοντα, καὶ ὄφιν εἰς τὰ στήθη μου ἐθέρμανα !...
Ἆ, τώρα ἂς θαυμάσῃ τοὺς ἑταίρους του !

ΜΙΧΑΣ ἐπὶ τῆς θύρας ἔντρομος

Αὐθέντα μου...

ΑΛΕΞΙΟΣ ἐν ταραχῇ

Τί εἶναι;

ΜΙΧΑΣ

Ὁ Λέων...

ΑΛΕΞΙΟΣ

Λέγε! — Ἐσφάγη;

ΜΙΧΑΣ

Εὑρέθη ἡ εἱρκτὴ κλειστὴ καὶ ἔρημος.

ΑΛΕΞΙΟΣ πλήττων τὸ μέτωπον

Ἐδραπέτευσεν;!

ΔΟΥΞ

Καὶ ὁ Γουάσκας;

ΜΙΧΑΣ

Διατελεῖ κοιμώμενος

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὦ Σμυρίλιε, καλλίτερον νὰ μ' ἐνίκα; σὺ ἢ ὁ Λέων ποτὲ νὰ μᾶς ἔφευγεν!

ΔΟΥΞ

Ἡ συνωμοσία, Καλλέργη, ζῇ καὶ ἀναπνέι ἔτι πανταχοῦ. Πῶς πότ' ἔφυγεν!

ΑΛΕΞΙΟΣ τρέμων ἀπὸ ὀργὴν

Μία ῥανὶς μελάνης πάντοτε τὸ κύπελλον τοῦ

βίου μου ἠμαύρωσεν, ἓν νέφος τὴν χαράν μου πάντοτε θολοῖ....

(Κινούμενος νὰ ἐξέλθῃ)

Ἂς δράμωμεν. Ἐργάζονται ἀκόμη εἰς τὰ σκότη, καὶ τὰ λείψανα τοῦ Σμυριλίου θὰ συσσωματώσῃ ἔξω προσδραμών.

(Ἐπαναστρέφων)

Ἀλλὰ πρὶν φύγω δίδω ὅρκον τῆς τιμῆς ὑπέρτατον, ὑπὲρ τῆς Ἑνετίας, εἰς τῆς ἀφοσιώσεως τὸν βωμὸν, παρὰ ἀποστάτην, τὸν Λέοντα, τὰ σπλάγχνα μου, μὲ τὰς ἰδίας χεῖράς μου νὰ δώσω ὁλοκαύτωμα!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ



ΛΕΩΝ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Λυκαυγὲς ἐαρινόν.— Σειρὰ βουνῶν χλοαζόντων τῆς Ἴδης. Ὑψίκομα καὶ θαλερὰ δένδρα. Ἀριστερᾷ καὶ πρὸς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς διαφαίνεται ἐρημοκκλήσιον. Ἐπί τινος ἐκεῖ ἐγγὺς βράχου κεῖται ἐρριμμένη ἡ ἐρυθρᾶ ἐκείνη σημαία φέρουσα ἐν γράμμασι χρυσοῖς: Ἡ ΕΝΩΣΙΣ Ἠ ΘΑΝΑΤΟΣ. Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκρατορικὸς ἀετὸς ἐπ' αὐτῆς. Προσερχόμενος ἀπὸ τοῦ ἐρημοκκλησίου βραδὺς ὁ ἐρημίτης.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Πάλιν ἡ φύσις ἐξυπνᾷ καὶ χαιρετίζουσι τὴν μητέρα οἱ ἀοιδοὶ τῶν δασῶν, καὶ ἡ αἰθρία μορφὴ τῆς ἠοῦς εἰς τ' ᾄσματά των μειδιᾷ καὶ ῥοδίζεται. Ὦ ἥλιε, ἐὰν φέρῃς τὸ φῶς εἰς τὰ ὄμματα, εἰς τὴν καρδίαν δὲν φέρεις τὴν χαράν! Ἄφες τὴν νύκτα τὴν παρήγορον μητέρα τῶν πτωχῶν, τῶν ὀρφανῶν τὸ πένθιμον ἔνδυμα, ἄφες αὐτὴν νὰ καλύπτῃ τὰ ῥάκη τῆς δουλείας, τῶν μαρτύρων τὰ αἵματα.— Τὰ σκότη τῆς νυκτὸς παρῆλθον, διελύθησαν· ἡ τυραννία μόνη δὲν παρέρχεται.

(Μετὰ μικρὰν σιγήν).

«Κατελύθη ἡ χαρὰ τῆς καρδίας ἡμῶν, ἐξε-
»στράφη εἰς πένθος ὁ χορὸς ἡμῶν, ἔπεσεν ὁ στέ-
»φανος τῆς κεφαλῆς ἡμῶν· οὐαὶ ἡμῖν ὅτι ἡμάρ-
»τομεν!»

(Γονυκλιτῶν καὶ ἀνατείνων χεῖρας καὶ ὄμματα)

«Ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζει τὸ πνεῦμά μου πρὸς Σέ, »πρὸς Σὲ ἦρα τοὺς ὀφθαλμούς μου τὸν κατοι»κοῦντα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἐπάκουσον τῆς προσευ»χῆς ἡμῶν, Κύριε, ὅτι οὐ Θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ »εἶ, ὅτι πολλοὶ καθ' ἡμῶν ἐπανίστανται, οὐδὲ δια»μενοῦσι παράνομοι κατέναντι τῶν ὀφθαλμῶν σου. »Ἐταπείνωσας ἡμᾶς ἐν τόπῳ κακώσεως, ἕνεκά »σου ἐλογίσθημεν πρόβατα σφαγῆς, ὡσεὶ νεκροὶ »ἐπελήσθημεν ἢ ψόγον πολλῶν παροικούντων κυ»κλόθεν ἠκούσαμεν...

Ἔρχονται ἀπὸ τοῦ ἐρημοκκλησίου σιωπηλοὶ ὁ Λέων καὶ ὁ Ψαρομήλιγγος

«Ὦ Κύριε, ἀνάστηθι· κριθήτωσαν τὰ ἔθνη ἐνώ»πιόν σου καὶ μὴ τύραννος κραταιούσθω!...»

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΚΥΡΙΛΛΟΣ γονυπετής. ΛΕΩΝ, ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

ΛΕΩΝ ἐλαφρῶς θίγων τὸν ὦμον τοῦ Κυρίλλου

Δὲν ἀκούει, πάτερ μου... Ὦ, ἐὰν ἤκουεν!

ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἀνεγειρόμενος

Υἱέ μου, σήμερον φέρεις τὴν μορφὴν αἰθρίαν· νὰ χαίρω;

ΛΕΩΝ

Χαῖρε ἢ θρήνει· ἡ μοῖρά μας δὲν συγκινεῖται.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Μία στιγμὴ ἡμᾶς ἀπὸ τὸ μέλλον χωρίζει καὶ εἶναι ἡ στιγμὴ αὕτη τεῖχος μέγα καὶ ἀδιόρατον... Τὸ αὔριον αἰωνίως μυροβολεῖ ἐλπίδα. Τίς προεῖδεν —

ΛΕΩΝ

Τὸ μέλλον, ὡσανεὶ ὁ ἄνθρωπος ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς μελλούσης ἡμέρας, ὥρας, στιγμῆς! Ὦ γέρων μου, βλέπεις ἐκεῖ κάτω τὴν κεραυνωθεῖσαν ἐκείνην λεύκην; Ἄφυλλος ἔμεινεν· ἄπελπις οὕτω πλανῶμαι.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ἀλλ' ὁ Θεός...

ΛΕΩΝ

Εἰς τὴν ἀπελπισίαν ὁ Θεός; Εἰς τὴν νύκτα, Κύριλλε, λάμπει ὁ ἥλιος;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὦ Λέων, ἡ καρδία σου εἶναι πλήρης αἵματος, οἱ ὀφθαλμοί σου πλήρεις φωτός· εἶσαι νέος. Θέλεις τούτου πλειότερον; Εὐλόγει τὸν Θεόν! — Ὁμίλει

ὅμως, ὁμίλει, υἱέ μου· ἐλαφρύνουσιν οἱ λόγοι τὴν ψυχὴν, ὅπως τὸ στῆθος τὰ δάκρυα.

ΛΕΩΝ σιγηλῶς

Εἰπέ με ὅτι ὁ Θεὸς ἀπέθανεν, εἰπέ με ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι τὸ λαμπρὸν μαυσωλεῖόν του. Τότε παρηγοροῦμαι.—Πάτερ μου, ὁ κόσμος εἶναι ὀρφανός.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὀρφανός; Ἰδὲ τὸν ἥλιον, ἰδὲ αὐτὸν μίαν στιγμήν· ἀνατέλλει, ἀνοίγει τὰ βλέφαρα, βαδίζει. Τὸ περιφανὲς τοῦτο καὶ καθ' ἡμέραν θαῦμα οὐδέν σοι ὁμιλεῖ;

Ὀρφανός; Ἐὰν εἰς καλύβην ἐρήμου ἴδῃς διὰ τῶν σχισμῶν ὑπολάμπον ἐκεῖ φῶς, θὰ εἴπῃς ὅτι ὑπάρχει τις ψυχὴ ἡ ἐκεῖνο ἀνάπτουσα. Καὶ ἐν τῷ περικαλλεῖ τούτῳ κόσμῳ ὁ ἀνατέλλων οὗτος ὅλος ἥλιος, δέν σε πείθει ὅτι ὑπάρχει τις φωτοδότης αὐτοῦ;

ΛΕΩΝ ἀπομακρυνόμενος

Μῦθοι, μῦθοι, μῦθοι καὶ παραμυθίαι.... Ὦ, διατί δὲν ἔχω λέοντος στῆθος νὰ χύσω εἰς κεραυνώδεις βρυχηθμοὺς τῆς ψυχῆς μου τὸν πόνον!

(Κάθηται ἐπὶ τοῦ βράχου πλησίον τῆς σημαίας. Ἀνατέλλει γλυκὺς καὶ καταυγάζων ὁ ἥλιος)

Ὑπὸ τοιοῦτον οὐρανὸν, Θεέ μου, τόση δουλεία, τόσα δάκρυα!

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ πρὸς τὸν Κύριλλον

Δίκαιον ἔχει νὰ φαίνεται παραφρονῶν. Ἡ συμφορὰ ἦτο βαρεῖα, πάτερ μου.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὁ Λέων ἀκόμη δὲν μὲ εἶπέ τι. Εἰπέ με, Ψαρομήλιγγε, πῶς ἐρρίφθητε, πῶς συνετρίϐητε εἰς τὸ πέραμα;

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Δυστυχεῖς στρατιῶται!...—Τοῦ Σμυριλίου, πάτερ μου, τὰ λείψανα εἰς τὴν Ἐξάτην κατεφύγομεν συσσωματούμενα. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἀλέξιος εἰσήρχετο εἰς Χάνδακα ἐαφνηστεφὴς, μυστηριώδης χεὶρ ἀφήρει τὰ δεσμὰ τοῦ Λέοντος καὶ φθάνει οὗτος αἴφνης πρὸς ἡμᾶς συνεπιφέρων διακοσίους τῶν Σφακιῶν ἀετούς. Οἱ Ἰταλοὶ ἐστρατοπέδευον εἰς Μυλοπόταμον· ἐπιδρομόντες ἐξωθήσαμεν αὐτοὺς ἐκεῖθεν καὶ ὠχυρώθημεν παρὰ τὴν κώμην Μούτυραν, ἐπικουρίας ἀναμένοντες. Ἀλλ' ἀντὶ φίλων, τρεῖς ἡμέραι δὲν εἶχον διαϐῆ κ' ἐφάνησαν μακρόθεν τοῦ Ἀλεξίου οἱ ἱππεῖς. Ἓν τῶν ὀχυρωμάτων μας εἰς τὰς πανουργίας τοῦ Ἀλεξίου ἐπροδόθη, καὶ ἡ μάχη ἐπλημμύρησεν. Εἴμεθα ὀλίγιστοι καὶ γυμνοί. Ὀπισθοχωροῦντες εἰς τὰς ἐφόδους τοῦ ἐνετικοῦ ἱππικοῦ ἠναγκάσθημεν νὰ

διαβῶμεν ἀπὸ τὸ Πέραμα· ἐκεῖ, πάτερ μου, ἔχαιν εν ἡ ἄβυσσος. Ἐνῷ ἀθρόοι καὶ ἐν ταραχῇ εἰσήλθομεν, ἓν τάγμα ἐνεδρεῦον Ἰταλῶν κυκλόθεν ἀνεπήδησεν... Νὰ φαντασθῇς δύνασαι τὴν λύσσαν καὶ τὴν συγκαταστροφήν; Ἔλαμπε κ' ἐνεθάῤῥυνε τοὺς Κρῆτας ἡ μορφὴ τοῦ Λέοντος ὡς εἰς τρικυμίαν ἐνθαῤῥύνει ναυαγοὺς τοῦ λιμένος ὁ φανός. Ἀλλ' οἴμοι· ἐκτὸς ὀλίγων, πάτερ μου, τῶν ἄλλων συγχώρει τὰς ψυχάς. — Ὁ Λέων πεζὸς ὑπὸ ἱππέως διωκόμενος, κάτω ἐκεῖ περιεσώθη εἰς βράχον ἀναῤῥιχηθείς.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Δυστυχία!

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Ἀλλ' ἤδη, πάτερ μου, ἂς σώσωμεν τὸν Λέοντα. Ἐμὲ δὲν ἀκούει. Ἴσως σεβασθῇ τὸ γῆρας κἄν, τὸ σχῆμά σου. Εἰπέ του, δὸς τὸ γράμμα τοῦτο τῶν γονέων του. Ὁ θεῖός του ἀμνηστεύει αὐτόν.

Δίδει ἐπιστολὴν τῷ Κυρίλλῳ. Ἔρχονται πρὸς τὸν Λέοντα
ΛΕΩΝ προσατενίζων τὴν σημαίαν

Δύστηνος σημαία· ἀλλοῦ ἵπταται περιφανὴς ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀετός σου καὶ αἱ πλατεῖαί σου πτυχαὶ κυματίζουσαι χειροκροτοῦσι τὴν νίκην. Ἐδῶ, ἀτυχὴς σημαία, καταπίπτουσα αἱμοβαφὴς, γίνου

καὶ σὺ μαρτύρων ἐλευθερίας τὸ ἡρωϊκὸν καὶ ἅγιον σάβανον...

(Πρὸς τὸν Ψαρομήλιγγον)

Πρὸς τί νὰ ζῇ, Ψαρομήλιγγε, πρὸς τί νὰ ζῇ ὁ ἄπατρις καὶ ὁ νικώμενος;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Διὰ νὰ νικήσῃ αὔριον. — Λοιπὸν ἀληθῶς ἡ ἀνδρικὴ νεότης σου θὰ μείνῃ εἰς τὰ ὄρη ἀποδυρομένη τὴν συμφορὰν ὡς χεῖρα νεᾶνις εἰς ὑψηλὸν γυναικωνίτην; Λησμονεῖς ὅτι πολλαὶ καὶ ἄλλαι ἐπαναστάσεις ἐπνίγησαν εἰς τὸ αἷμά των, ἀλλ' ἡ Κρήτη δεν ἀπέθανεν; Ἐγκαρτερήσωμεν! Οὐδ' ἡ ἡμέρα καταβαλλομένη ὑπὸ τῆς νυκτὸς καθ' ἑκάστην, λησμονεῖ, ἀδυνατεῖ τὴν ἐπαύριον νὰ ἀνατείλῃ. Βλέπεις τὴν πλάτανον ἐκείνην; Τοὺς κεραυνοὺς εἰς τὸν αἰθέρα προεκάλει μονομάχος καὶ μικρὸν φλεχθεῖσα, ὑπερνέφελος ἔμενε πάλιν· ὁ βορρᾶς ὅμως ἐν τῇ μικρᾷ ἀλλὰ μακρᾷ ὁρμῇ του, κατέρριψε τὴν ὑπερήφανον δρῦν καὶ τοὺς κλάδους αὐτῆς συνέτριψε καὶ τὰ φύλλα αὐτῆς ἔρημα καὶ ἀμήτορα διεσκόρπισεν!

ΛΕΩΝ

Οὕτω ὁμιλεῖ πάντοτε τὸ παγετῶδες γῆρας, ὁπόταν τοῦ χρόνου ἡ πάροδος τὸ πῦρ τῆς καρδίας

κατέσβεσεν! Ὦ πάτερ μου, ἡ ζωὴ καὶ ἡ δουλεία, ἡ Κρήτη καὶ οἱ τύραννοι, ἡ ἧττα καὶ ἡ ἐλπὶς, εἰς ποίαν ποτὲ ἤκουσες ἂν ἦλθον ἁρμονίαν καὶ εἰς ποῖον παρεκάθησαν συμπόσιον;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Λοιπὸν νὰ ἀποθάνῃς θέλεις;

ΛΕΩΝ

Πάτερ μου!...

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Οὕτω λοιπὸν λειποτακτεῖς τοῦ βίου καὶ ἐγκαταλείπεις ὁ φιλόπατρις τὴν Κρήτην ἀφρούρητον; Οὕτω λοιπὸν λησμονεῖς ἀνεκδικήτους τοὺς συναδέλφους σου, καὶ ἀφίνεις τοὺς γονεῖς σου εἰς τὸ στόμα τῶν τυράννων ἀνίλεως; Εἶσαι Κρὴς, εἶσαι υἱός; Ὦ Λέων, συγχώρει μου τοὺς αὐστηροὺς λόγους· εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ πατρός σου. Ἀνάγνως.

Ἐγχειρεῖ τῷ Λέοντι τὴν μικρὰν ἐπιστολήν.
ΛΕΩΝ *ἀναγινώσκει βραδέως*

«Υἱέ μου,—Γνωρίζεις τὸν θεῖόν σου· ἡ ἀπόφασίς του εἶναι νόμος. Αὐτὸς εἶπεν: ἢ σὺ θὰ καταβῇς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Δουκὸς, ἢ ἡμεῖς θὰ ἀναβῶμεν εἰς τὸ ἰκρίωμα. Δι' ἐμὲ μηδὲν ἡ ζωή· ἀλλ' οἱ ἔφηβοι ἀδελφοί σου;

Ὦ υἱέ μου, εἴθε νὰ μὴ διακρίνω εἰς τὸν δή-

μιόν μας αὔριον τοῦ Λέοντός μου τὴν μορφήν.
Μάρκος Καλλέργης.»

(Σύννους καὶ σκυθρωπὸς)

Μάρκος Καλλέργης... Ὦ υἱέ μου, εἴθε νὰ μὴ διακρίνω... αὔριον... τὴν μορφήν μου λέγει...

ΨΑΡΟΜΗΓΓΟΣ

Ναί, Λέων. Ἀντὶ σοῦ, κρατεῖ αὐτούς. Ὡμολόγησεν ὅμως ὁ θεῖός σου ἔναρχος ὅτι τὸ ἔλεος τοῦ Δουκὸς σὲ σώζει καὶ ἡ πρὸς σὲ ἀγάπη του ἀναφαίνεται. Μὴ μειδιᾷς εἰρωνικῶς. Τοσάκις σ' ἐσυγχώρησεν. Ἐγείρου ἐλαφρός, γενναῖος, εὔστροφος ὡς ἄλλοτε· τὸν Λέοντα ὁ Λέων ἐλησμόνησεν;

ΛΕΩΝ

Ποῦ εἶναι, Ψαρομήλιγγε, ποῦ εἶναι ὁ Σμυρίλιος; Ὁ Καψοκαλύβης, ὁ Κορνάρος, ὁ Μελισσηνός, ποῦ εἶναι; Μόνοι ὡς ἐν ἐρημίᾳ ἐμείναμεν ἡμεῖς καὶ μῦθοι μᾶλλον ἢ ἀλήθειαι. Χωρὶς αὐτῶν τίνα νὰ κρούσω θύραν: τῆς ἀτίμου ζωῆς ἢ τοῦ δειλοῦ θανάτου; — Διατί ἐσίγησες, Κύριλλε; Ἤκουσες, ἐγνώρισες, πάτερ μου, τὸν Ἀλέξιον Καλλέργην;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὁ ὄφις φέρει ὑπὸ τὰ χείλη τὸ δηλητήριον, ὁ

μητραλοίας τὴν προδοσίαν· ἀλλ' ὁ πατὴρ εἰς τὰ στήθη του κλείει πέλαγος στοργῆς.

ΛΕΩΝ

Ὦ, παλμοὺς πατρὸς αὐτὸς οὐδέποτε ᾐσθάνθη!

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Ὡρκίσθη.

ΛΕΩΝ

Τοὺς ὅρκους των οἱ τύραννοι ἐπὶ τῆς ἄμμου γράφουσιν.—Ἅγιε πάτερ μου, ἐδῶ, εἰς τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἱερὰν μελέτην, ἐδῶ, ἐν μέσῳ τῆς δροσερᾶς αὔρας καὶ τῆς εἰρηνικῆς ἐλαίας, ἐδῶ, Κύριλλε, εἰς τὴν ἁγνὴν τῆς φύσεως ἀγκάλην, δὲν ἐννοεῖς τὸν δόλον, τὸν Ἀλέξιον δὲν ἐννοεῖς!

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. ΔΕΣΠΟΙΝΑ προβάλλουσα ἀπὸ σχισμῆς τινος τοῦ ὄρους δεξιᾷ.

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Ἡ Δέσποινα! Ἡ μήτηρ σου, Λέων!

ΛΕΩΝ στραφεὶς ἔκπληκτος

Ἡ μητέρα μου, τίς; Ὦ, ἡ χρυσῆ μητέρα μου!

(Τρέχων πρὸς αὐτὴν)

Μητέρα, μητέρα μου!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ *ἐναγκαλιζομένη αὐτὸν*

Υἱέ μου, Λέων μου! Τέλος σ' εὑρίσκω ἡ δύσμοιρος...

ΛΕΩΝ

Πῶς ἔφθασες ἐδῶ εἰς τοὺς ἀβάτους δρυμούς;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Εἶμαι μητέρα.—Ὦ, σβύννομαι!

Κάθηται ἐπὶ πέτρας.

ΛΕΩΝ

Μὲ ἀγαπᾶτε πάντοτε;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ἀλλὰ σύ; Σὺ ῥίπτεσαι ἀντάρτης, καὶ λησμονεῖς ὅτι ἀφίνεις ἡμᾶς εἰς τοὺς ὀδόντας τοῦ θείου σου; Χθὲς κατέβη τῆς φυλακῆς τὰς βαθμίδας καὶ ἐνῷ ἐνηγκαλισμένοι ἐκλαίομεν, αὐτὸς εἶπε: δεσμῶται, αὔριον ὁ Δοὺξ ὑπὲρ τοῦ Λέοντος τελεῖ συμπόσιον. Ἂς ἔλθῃ· θέλει ἐπανεύρῃ ἐκεῖ τὴν συγγνώμην, εἰς τὸν πύργον μου τὴν στοργήν. Ἀλλ' ἂν ἐπιμείνῃ ἀποστάτης, σεῖς ἀντ' ἐκείνου θ' ἀποθάνετε. Θὰ ἀποθάνετε.» Εἶπε καὶ ἔφυγεν.—Ὦ Λέων μου, πείσου, σὲ ἀγαπᾷ, σὲ συγχωρεῖ. Ἐλθέ.

ΛΕΩΝ

Πόσας ἀλλάσσει μορφὰς εἰς τὸ δίκτυ νὰ πέσω, πόθεν μὲ ἥρπασεν!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ὦ, πότε, πότε μὲ ἤκουσες, σκληρὲ υἱέ!—Ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν συμπατριωτῶν σου τρέχεις, ἀγωνίζεσαι· ἤδη ἐλθὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν γονέων σου. Θεέ μου, τολμᾷ ὁ πατροκτόνος νὰ εἴπῃ ὅτι ποθεῖ νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα του;

ΛΕΩΝ λαμβάνων συγκεκινημένος τὰς χεῖράς της

Πῶς ἔγινα παιδίον, μητέρα μου!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Λέων μου, μὲ γνωρίζεις; Ἀναγνώρισον τὴν μητέρα σου καὶ τῆς φωνῆς μου ἐπάκουσον. Ἐλθὲ ὑπὲρ ἡμῶν, ἐλθὲ εἰς τὸ συμπόσιον!

(Γονυκλινὴς ἱκέτης εἰς τοὺς πόδας του)

Ἐὰν ἦναι ἡ καρδία σου εἰς τοὺς πόδας, ἄφες με νὰ ἐναγκαλισθῶ αὐτούς. Συγκινήσου, ἴδε με!

ΛΕΩΝ ἀνεγείρων αὐτὴν

Ὦ, ἀνεγείρου, ἀνεγείρου, μητέρα μου. Ἐνόμιζον ὅτι ἠπείλει σᾶς διὰ νὰ συλλάβῃ μόνον ἐμέ· ἀλλ' ἀφοῦ κινδυνεύετε ἀληθῶς, ἐδίστασες ὅτι ὁ Λέων ποτὲ ὑπὲρ ὑμῶν θὰ ἐδίσταζεν;

(Στρεφόμενος πρὸς τὸν Κύριλλον)

Κύριλλε, οἱ ἐπιθάνατοι μεταλαμβάνουσιν.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Υἱέ μου, διατί;

ΛΕΩΝ

Κύριλλε, οἱ ἐπιθάνατοι μεταλαμβάνουσιν.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Διατί τόσαι μαῦραι προαισθήσεις, Λέων μου; Ὡρκίσθη.

ΛΕΩΝ μειδιῶν

Ὁ Ἀλέξιος, ὑπὲρ ἐμοῦ; Ἔχει καλῶς. Σιωπή, σιωπή.

Κύριλλε, ἀρνεῖσαι τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κατάδικον;

ΚΥΡΙΛΛΟΣ

Μὲ μυρίας σὲ τὸ δίδω εὐχάς. Οὕτω κἂν ἡ ψυχή σου θ' ἀναθαρρυνθῇ. Πρόσελθε.

Ὁ Κύριλλος φέρεται πρὸς τὸ ἐρημοκκλήσιον. Ἀκολουθεῖ αὐτὸν βραδὺς ὁ Λέων

Μή, υἱέ μου... Δυστυχία μου!

(Μένει βαρεῖα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν γονάτων. Ὁ Ψαρομήλιγγος σιωπηλός.)

Τί λέγεις καὶ σύ, Ψαρομήλιγγε;

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Ἤδη ὅτε ἐνέδωκεν ἤρχισα νὰ δειλιῶ. Μή μ' ἐρωτᾷς, ὦ Δέσποινα.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ διαβλέπουσα μέρος τῶν ἐνδυμάτων τοῦ Λέοντος ἔσω τοῦ ἐρημοκκλησίου

Θεέ μου... Μεταλαμβάνει ὡς νὰ ὁδηγῆται εἰς τὴν σφαγήν. Ταλαίπωρέ μου ἄγγελε!.... Ἰδέ τον· μεταλαμβάνει. Εἶναι λοιπὸν φόβοι ἀληθεῖς; Εἰπέ μου, Ψαρομήλιγγε, τί, τί νὰ κάμω; Ἐγὼ γνωρίζω πῶς ἐκρατήθην καὶ τοῦ ὡμίλησα τόσον πικρά! Οἱ ἐπιθάνατοι, εἶπε, μεταλαμβάνουσιν... Ἰδέ.—Ὦ, δὲν ἀντέχω!

(Τρέχει πρὸς αὐτὸν μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας.—Ὁ Λέων ἐξέρχεται γαλήνιος

Υἱέ μου, υἱέ μου! Λέων μου, γλυκύ μου φῶς!

(Ἐναγκαλίζεται αὐτὸν)

ΛΕΩΝ

Εἶμ' ἕτοιμος.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Μένω μαζῆ σου. Πείθομαι. Ὅπου μὲ φέρεις σὲ ἀκολουθῶ. Ὄχι, χρυσέ μου ἄγγελε· μακρὰν ἀπὸ τὸν θεῖόν σου! Θὰ παρέλθῃ ἡ ὀργή· θ' ἀφήσῃ τοὺς γονεῖς, τοὺς ἀδελφούς. Μένω μαζῆ σου. Πῶς μ' ἐτρόμαξες! Μή, μή· ἂς μείνωμεν. Λέων μου, πτωχέ μου ἄγγελε!

Φιλεῖ αὐτὸν

ΛΕΩΝ

Τίποτε, μητέρα μου. Ἄγωμεν.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ὄχι. Ἐκοινώνησες! Τί ἦτον αὐτό; Ὄχι· δὲν ἔρχομαι μαζῆ σου. Φοβερὰ μὲ ἐγεννήθη προαίσθησις. Νομίζω πῶς θ' ἀκολουθῶ νεκρόν..

ΛΕΩΝ

Μάταιοι φόβοι. Ὁ δυσταγμὸς εἶναι ὁ χαρακτὴρ τῶν δειλῶν.

ΨΑΡΟΜΗΛΙΓΓΟΣ

Λέων, ἀπεφάσισες ἀληθῶς; Εἶσαι ἥσυχος;

ΛΕΩΝ

Ἡ συμφορὰ, Ψαρομήλιγγε, μ' ἔκαμε δειλόν· ὡς μυθολόγος γραῖα πολλὰ περὶ ζωῆς ἐλάλησα. . . Εἰς τῆς σφαγῆς τὴν ζάλην ἔχασα τὸν Λέοντα, ἀλλ' ἤδη ἐπανεῦρον ἐμαυτόν. — Θὰ ἀποθάνω; Ἡ οἰκογένεια εἶναι ἡ πρώτη πατρίς.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Υἱέ μου. . .

ΛΕΩΝ

Εἶναι τοῦ πατρός μου ἀδελφὸς καὶ ὁ θετὸς πατὴρ, μητέρα μου. Ἐγκαρδιοῦ..

(Θλίβων τὰς χεῖρας τοῦ Ψαρομηλίγγου)

Ἡ Κρήτη! Ἔκλειον ἐντός μου παράδεισον, ὁπότε ὠνειροπόλουν τὸ μέλλον της, ἀδελφέ μου. Φροῦδά μοι ὅλα. — Ἀλλ' ἂν ἀποθάνω αὔριον, μὴ ἀποθάνῃ ἐντός σου ἡ ἐλπὶς, Ψαρομήλιγγε. Ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦτον ὅπου λαμπρὸς, ἀνέφελος, ἀκράτητος, σύμβολον ἐλευθερίας, τρέχει ὁ ἥλιος, θὰ ὑπομείνῃς ὁ νέος Κρὴς, σκότος, δάκρυα, δεσμά;

ΦΑΒΙΟΣ

Οὔτε τὰ δουκάτα της, οὔτε τὰ ἔτη της, ἀδελφέ· Ἡ ὡραία νεότης καὶ γυμνὴ—ὑπόθες μία κόρη τοῦ Θερίσσου—ἔχει ἐν ἑαυτῇ τοὺς πλούτους· ἀρίθμει: ἀντὶ κόμης, χρυσίου ῥύακας· ἀστέρας εἰς τὰ ὄμματα· μαργαρίτας εἰς τὸ στόμα· κοράλλια εἰς τὰ χείλη· ἀλάβαστρον εἰς τὸν λαιμόν· τὸ ἔαρ εἰς τὴν καρδίαν, ἀειθαλές.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἀλλ' ἐλησμόνησες νὰ προσθέσῃς καὶ μῆλα εἰς τὸ στῆθος.

ΦΑΒΙΟΣ

Σιωπή. Λησμονεῖς σὺ ὅτι ταῦτα εἶναι ὁ ἀπηγορευμένος ὑπὸ τοῦ Ἰεχωβᾶ καρπός;

ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ

Ἐν τούτοις ἐκτὸς τῶν μήλων, φίλε μου, αὐτῶν, τὰ ἄλλα εἶναι τὰ ἀρτύματα τῆς γυναικός. Δὲν θέλω ἐγὼ τὴν κόρην ξόανον, μὲ χείλη ἀπὸ κοράλλιον, μὲ λαιμὸν ἀπὸ ἀλάβαστρον, μὲ ὀδόντας ἀπὸ μάρμαρον, ὡς οἱ Ῥωμαῖοι ἔπλαττον τ' ἀγάλματα· ἐγὼ θέλω αὐτὴν μὲ χείλη, σάρκας, ὀδόντας, ὄμματα, ὅλα θερμὰ καὶ σπαίροντα...

ΦΑΒΙΟΣ

Ἄνθρωπος τῶν ἀριθμῶν, τῶν διαταγμάτων, τῶν ἀπαγχονίσεων, ποῦ, πότε, Μωροζίνη σύ, ἐννόη-

σες τί θὰ εἰπῇ ποιητικὴ μεταφορὰ καὶ παρομοίωσις!

Δ' ΑΛΒΑΣ

Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, Μωροζίνη μου, ὅτι ἐφάνης ἐδῶ καὶ χελώνης πεζότερος. Ἡ ποίησις εἶνε ἡ λαμπρὰ ἀπὸ τῆς καρδίας ἀκτὶς ἥτις τὸν ἄσημον ὕελον ὅταν κτυπᾷ δεικνύει ὡς ἀδάμαντα.

ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ

Συγχαίρω ἂν ἡ ποίησις γεννᾶται παραβλὼψ καὶ βλέπουσα τὰ ὄμματα τῆς κόρης φωτεινὰ κ' ὑγρὰ ἀπὸ τὴν ἠδυπάθειαν, νομίζει ὅτι εἶναι ἄστρα τ' οὐρανοῦ, κόσμοι δηλαδὴ ἴσως καὶ τῆς γῆς μεγαλείτεροι.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Μεθύεις καὶ εἶσαι ἀκαταλόγιστος.—Χαῖρε, Φάβιε· πίωμεν ἡμεῖς ὑπὲρ Μουσῶν.

ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ

Ὑπὲρ τοῦ Βάκχου, δηλαδή.—Πίωμεν!

ΟΛΟΙ *συγκροτοῦντες τὰ ποτήρια*

Εὐοῖ! Εὐοῖ! Εὐοῖ!

ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ

Ἀλλ' ὀλιγώτερον ἀνέμενον οἱ Ἑβραῖοι τὸν Μωϋσῆν ἀπὸ τοῦ Σινᾶ ἢ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν Ἴδην τὸν Λέοντα.—Αἴ, Καλλέργη· σιγά, σιγὰ μὲ τὸν Δοῦκα ἀπεκοιμήθητε! Δὲν ὁμιλεῖς;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὁ γέλως προδότης· ἀνοίγει τὸ στόμα κ' ἐντεῦθεν ἡ ψυχὴ προδίδεται, ὡς ἀνοιγείσης πύλης τοῦ φρουρίου εἰς κατασκόπου βλέμματα.—Φοβοῦ τὸν ἥσυχον ποταμόν.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ναί· ὅταν δὲν ἦναι κεραυνὸς, εἶναι τὸ σκοτεινόν του σύννεφον. Ἀλλ' ἔχει πᾶς κανὼν κ' ἐξαίρεσιν·—σήμερον.

ΩΡΑΤΙΟΣ παύων τέλος τοῦ νὰ τρώγη

Ὦ φιλοσοφίαι, παροιμίαι, ἀποφθέγματα, παραβολαὶ καὶ θέματ' ἄρρητα! Ἰδοὺ λόγοι διὰ τράπεζαν ἱπποτῶν: φοβοῦ τὸν ἥσυχον ποταμόν,—πᾶς κανὼν ἔχει καὶ ἐξαίρεσιν,—τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ, οἱ Ἑβραῖοι καὶ ὁ Μωϋσῆς!—Προσθέσατε καὶ τὸ—ματαιότης ματαιοτήτων, — καὶ τότε, φίλοι μου, εἰς παρελθὸν ἐτῶν χιλιάδων κρημνιζόμεθα καὶ εἴμεθα Αἰγύπτιοι φαιδροὶ συμποσιάζοντες μὲ τὰς μουμμίας δίπλα των! Εἰς πολλὰ ἔτη, φίλοι μου! Ὡραία, μὰ τὴν κάππαριν, διασκέδασις! Πᾶς κανὼν ἔχει καὶ ἐξαίρεσιν· χολοκύνθη! Τότε ἰδοὺ κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως: Ὅλοι μετά τινα καιρὸν θὰ ἦσθε σκελετοί, ταλαίπωροι!

ΦΑΒΙΟΣ

Θὰ ἤμεθα, λέγε· μὴ σεαυτὸν ἐξαίρει.

ΩΡΑΤΙΟΣ

Ὦ, μετὰ πόσης ἂν ἠδυνάμην χαρᾶς θὰ ἐξήρουν τοῦ θανάτου ἐμαυτόν! Φίλοι μου, ὁ Προμηθεύς, ὁ παλαιὸς θεάνθρωπος, φαίνεται νὰ ἦτο βλάξ· διατί; Διότι ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ κλέψῃ τὸν Θεόν, ἀντὶ ν' ἁρπάσῃ καὶ δώσῃ τὴν ἀθανασίαν εἰς τοὺς θνητούς, ἔκλεψεν ἀπὸ τὸν Θεὸν τὸ πῦρ... Μήπως δεν ἔφθαναν ἐπὶ τῆς γῆς οἱ κεραυνοί;

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Δηλαδή;

ΩΡΑΤΙΟΣ ἐγειρόμενος μὲ ποτήριον οἴνου εἰς τὴν χεῖρα

Δηλαδή, ὦ φίλοι μου, ἀφοῦ ὁ νοῦς σας χειμῶνος εἶναι μεσονύκτιον, παρθένος καὶ γρανῖτις γῆ, κυκλώσατέ με καὶ ἀκούσατε, ἀκούσατε ἐμὲ ὅστις πολλὰ εἰς τὴν ζωήν μου ἔπαθα, πολλὰ παθὼν ἐγνώρισα, καὶ γνοὺς πολλὰ νὰ εἴπω δύναμαι τὰ βέλτιστα. Ὦ φίλοι μου, ὁ οἶνος εἶναι ἡ μήτηρ τῆς εὐφυίας· ἄνευ αὐτοῦ οὐδὲ τὸν Δαυὶδ θὰ εἴχομεν, ὅστις ὅμως ἐν τῇ μέθῃ του ὑπέλαβεν ἀντὶ ἐρωμένης του τὸν Θεόν. Πίετε διὰ νὰ ὁμιλῆτε καὶ νὰ σκέπτεσθε ὡς δεῖ! Ὁ Σενέκας, οἱ φιλόσοφοι εἶναι τοῦ μύθου αἱ ἀλώπεκες· ἐγήρασαν, δηλαδὴ ἡ οὐρὰ τοὺς ἔπεσε, καὶ ἤδη παραινοῦσιν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ἐγκράτειαν, τὴν εὐσέβειαν, τήν, τήν, τήν... Οἱ

ποιηταὶ εἶπον τὰ ὡραιότερα πράγματα· διατί; Διότι οἱ ποιηταὶ εἶναι οἱ μεθύοντες τῶν ἀνθρώπων. —Συγγνώμην, Φάβιέ μου· ἤκουσες;

ΦΑΒΙΟΣ

Τί;

ΩΡΑΤΙΟΣ

Ἆ, λοιπὸν ὠνειροπόλεις.... Πίωμεν νὰ ἐξυπνήσωμεν!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὁ Λέων!

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω μὲ ποτήρια εἰς τὰς χεῖρας· Παρουσιάζεται ἀπὸ τῆς μεγάλης θύρας ἐν λαμπρᾷ ἱπποτικῇ στολῇ ὁ ΛΕΩΝ.

Δ' ΑΛΒΑΣ ἐγειρόμενος εἰς ὑποδοχὴν

Ἐλθὲ, φίλτατε ἱππότα. Ὁ δεῖπνος ἡμῶν σὲ ἀναμένει ὡς ἐρωμένης ἀγκάλη ἀνοικτή.

ΛΕΩΝ εἰσερχόμενος

Ἱππόται, χαίρετε.

ΩΡΑΤΙΟΣ προσκλίνων ἰδίᾳ

Μωροζίνη, ἐνθυμοῦ ποῦ ἄφησα τὸν λόγον μου, διότι ἔχει καὶ συνέχειαν.

ΛΕΩΝ πρὸς τὸν Ἀλέξιον λαμβάνων ἅμα θέσιν πλησίον αὐτοῦ

Θὰ ἐλευθερωθῶσιν ἤδη οἱ γονεῖς μου, οἱ ἀδελφοί. Ἔχεις ἐμέ.

ΑΛΕΞΙΟΣ φιλῶν αὐτὸν εἰς τὸ μέτωπον

Υἱέ μου, δὲν μὲ ἐλησμόνησες! Εὐγνώμων αἰωνίως σοι... Εἶν' ἡ μορφή σου εἰς ἐμὲ ἀγαπητή, ὡς τὸ νέον τοῦ φθινοπώρου ῥεῦμα εἰς κοίτην ποταμοῦ ξηράν.

Δ' ΑΛΒΑΣ

Εἰς τῆς Κύπρου τοὺς οἴνους τοῦ παρελθόντος ἀντλοῦμεν τὴν λήθην. Προπίνω εἰς ὑγείαν τοῦ Λέοντος.

ΟΛΟΙ

Εἰς ὑγείαν τοῦ Λέοντος!

Συγκρούουσι τὰ ποτήρια καὶ πίνουσιν. Ὁ Δ'Ἄλβας ἔδωκε ποτήριον οἴνου εἰς τὸν Λέοντα ὅπερ οὗτος μόλις ἔφερεν εἰς τὰ χείλη του.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Οἶνος ἀληθῶς θαυμάσιος! Διὰ τοὺς οἴνους τῆς Κύπρου θὰ ὠνομάσθη καὶ ἡ Ἀφροδίτη τὸ πάλαι Κύπρις· ἢ ἀπατῶμαι, φιλόσοφε Ὡράτιε;

ΩΡΑΤΙΟΣ

Μωροζίνη, συνέχεια καὶ τέλος.—Ὦ φίλοι μου, σᾶς λυποῦμαι καὶ θέλω νὰ σᾶς γίνω εἰς τὴν ζωὴν ὁδηγός. Ὁ οὐρανὸς ἔγινε διὰ τοὺς θεούς, ἡ γῆ δι' ἡμᾶς τοὺς θνητούς· ἂν οἱ ἀστέρες ἦσαν δι' ἡμᾶς,

ὁ Θεὸς θὰ μᾶς ἐκράτει ἐκεῖ· ἵνα τί λοιπὸν στρέφωμεν ἐκεῖ τὴν διάνοιαν ἐνθεομανεῖς καὶ ταράττωμεν τοὺς ἀθανάτους, ματαίως καὶ ἡμεῖς φθειρόμενοι; Ἐρρέτωσαν αἱ φιλοσοφίαι, ἐρρέτωσαν τῶν γερόντων καὶ ὑποκριτῶν τὰ σοφίσματα! Ζῆν, θὰ εἴπῃ ἀπολαύειν· ὁ νεκρὸς μόνον δὲν ἀπολαύει ἀλλ' ἀπολαμβάνεται, ἀπὸ τοὺς σκώληκας. Κάμε ὅ,τι κάμῃς ἐδῶ, θνητέ, διότι τὸ μέλλον ἄδηλον· κ' ἐγὼ λέγω καλλίτερον σήμερον τὰ ὠὰ παρ' αὔριον τὴν ὄρνιθα... Πῶς;

Χαῖρε, Λέων· συναδελφωθῶμεν κατὰ τῆς εἱμαρμένης οἱ θνητοὶ, ὡς ποντικοὶ κατὰ γαλῆς. Τί οἱ θνητοὶ παλαίομεν ἐπὶ τῆς γῆς ὡς εἰς ξένον ἀχυρῶνα οἱ ἡμίονοι; Δρέπωμεν τὸν γέλωτα, τὸ μόνον ἄνθος ὅπερ εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ κόσμου τούτου, ὡς εἰς κυκλοτερῆ γάστραν, φύεται. Εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἴσως χαρὰ δὲν ὑπάρχει· οἱ νεκροὶ βλέπω νὰ σοβαρεύωνται ὅλοι, ἀντὶ νὰ μειδιῶσιν εἰς οὐρανοὺς ἀφιπτάμενοι. Δυσπιστῶ!

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἀλλ' ὅτι πλέον ἐμέθυσες μὴ ἀπιστῇς.

ΦΑΒΙΟΣ

Εὖγε, Ὡράτιε· ἂν καὶ οἱ λόγοι σου μ' ἐζάλησαν. Εἶναι πνευματώδεις ὅσον οἱ οἶνοι τοῦ Δουκός.

ΩΡΑΤΙΟΣ

Μὲ ἀρέσει καλλίτερον ὁ οἶνος τῆς Κισσάμου. Δόσατέ με κισσαμίτην! Τῆς Κύπρου εἶναι βαρύς, γλυκύς, σκοτεινὸς ὡς ἐνέδρα δουκική...

Λαμβάνει ἄλλην φιάλην

ΔΟΥΞ

Βρίθεις, Ὠράτιε, ἀπὸ εὐφυΐαν, ὡς ὁ γέρων πάππος σου ἀπὸ σκοῦδα· ἀλλ' εἴθε εἰς τοὺς λόγους φειδωλὸς νὰ ἦσο ὡς αὐτὸς φιλάργυρος.

ΩΡΑΤΙΟΣ

Φιλάργυρος! Ὅταν κρατῶ ποτήριον, εἶμαι αὐτοκράτωρ τῶν λόγων μεγαλόδωρος. — Καταγγέλλω τὸν Λέοντα ὅτι οὐδὲ σταγόνα οἴνου ἔπιεν. —Πρὸ ὀλίγου μ' ἔλεγες, Γραδίνικε, ἂν Κύπρις ἐκ τῶν οἴνων ὠνομάσθ' ἡ Ἀφροδίτη· μὰ τὸν Διόνυσον! Καὶ οὕτω πως Κνιδία ἡ ἰδία ὠνομάσθη ὅτι φέρει κνίδωσιν, κνισμόν.... Μὴ γελᾶτε σεῖς, μὴ μὲ διακόπτετε! — Μωροζίνη, βάλε περόνην ὑπὸ τὴν σιαγόνα σου μὴ πέσ' ἡ κεφαλή· ἄλλως καληνύκτα σου.—Τί ἤθελα νὰ εἴπω; Ὅτι, δηλαδή... Ὅτι — ἆ· ἤθελα νὰ εἴπω ὅτι ἡ γυνὴ φιάλη μοὶ ἐφάνη οἴνου ἥτις ἔχει τὸ προνόμιον καὶ πρὶν τις πίῃ ἐξ αὐτῆς νὰ μεθύσκεται καὶ τρελλαίνεται. Ὁ ἔρως καὶ ἡ μέθη εἶναι πράγματα ταυτόσημα· ὅθεν εἶναι ἐξάδελφαι ἂν ὄχι ἀδελφαὶ ἡ κόρη καὶ ἡ στα-

φυλή· καὶ δι' αὐτὸ οἱ ἄνθρωποι γηράσκοντες γίνονται συνήθως μέθυσοι, τὸν ἔρωτα ἀναπληροῦντες οἶνον τῆς νεότητος. Ἡ νεότης· ἆ, ἡ νεότης! Ἡ νεότης εἶναι, φίλοι μου, δημιουργὸς, δημοκρατία, πρόοδος· ὁ Ἰησοῦς ἦτο τριάκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν· ἂν ὀλίγον ἤργει ἴσως δεν ἐγίνετο θεός.

ΔΟΥΞ

Μεθύεις, Ὡράτιε· πείσου καὶ σιώπησον.

ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ

Ἡ φιλοσοφία σου μ' ἐναννούρισε γλυκύτερον ἢ παιδίον ὅτε ἤμην ἡ μάμμη μου!

Κλίνει ὑπνώττων τὴν κεφαλήν.

ΔΟΥΞ

Κ' ἐμὲ θὰ συγχωρήσετε ἐὰν ἤδη ἀποχωρῶ. Εἰς τὸ εὔθυμον αὐτὸ ἐδῶ συμπόσιον ὡς εἰς λύραν λιγύφωνον, γέρων ἐγὼ ἐν μέσῳ τῆς νεότητος, παραφωνία εἶμαι, χαλαρὰ χορδή.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἀλλὰ πρὶν ἀπέλθετε, Ὑψηλότατε, σύγγνωτε νὰ πίωμεν ὑπὲρ ὑμῶν.—Ὑπὲρ τοῦ Δουκός!

ΟΛΟΙ

Ὑπὲρ τοῦ Δουκός.

Συγκρούουσι τὰ ποτήριά των καὶ πίνουσιν. Ἐγείρεται ὁ Δοὺξ μετὰ τοῦ Δ'Ἄλβα καὶ Ἀλεξίου.

ΔΟΥΞ

Ἱππόται, σᾶς συνιστῶ τὸν Λέοντα.

ΦΑΒΙΟΣ

Ὑψηλότατε, ἡσυχάσατε.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἐγὼ ἐπανέρχομαι.

Ὁ Δοὺξ, ὁ Δ'Αλβας καὶ ὁ Ἀλέξιος ἀποχωροῦσιν.

ΦΑΒΙΟΣ

Ὁ Λέων ὅμως οὔτε σταγόνα ἔπιεν. Φίλε, διατί;

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἴσως διαρκεῖ ἔτι ἡ μάχη τῶν μαγῶν....

ΩΡΑΤΙΟΣ

Νὰ ἔλθῃ ἤργησε τὸ πνεῦμά σου καὶ ἦλθε κρύον καὶ ἀνάλατον.

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ψεύδεσαι ὡς ἐὰν ἦσο Κρής.

(Πρὸς τὸν Λέοντα)

Συγγνώμην, Λέων· ἐννοῶ τοὺς Κρῆτας εἰς τοῦ ἀποστόλου Παύλου τὸν καιρόν. — Ἐλθὲ, πίωμεν!

ΟΛΟΙ

Πίωμεν!

ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ κατακλινής

Ζήτωσαν αἱ Ἀποκρέω τῆς Ἐνετίας καὶ αἱ γυναῖκες τῆς Κρήτης!

ΛΕΩΝ

Μωροζίνη!

[illegible]

Παρών.

ΛΕΩΝ

Ἡ μήτηρ μου εἶναι Κρῆσσα.

[illegible]

Καὶ ἡ θήκη σου ἔχεις στήθην.

ΛΕΩΝ [illegible]

Εἶναι ἀληθές...

[illegible]

ΩΡΑΤΙΟΣ

Λέων μου, μεθύει· ἄφες αὐτόν.—Φάβιε, τὸ συμπόσιον συννεφοῦται· εἰπὲ ἓν ᾆσμά σου.

ΓΡΑΑΙΝΙΚΟΣ

Ναί, ἓν ᾆσμά σου, ἓν ᾆσμά σου!

ΦΑΒΙΟΣ

Ἀφῆτέ με· ἔχω ζάλην, ναυτίαν, ὕπνωσιν—

ΩΡΑΤΙΟΣ

Ἐμπρὸς, χωρὶς ὑπεκφυγὰς, χωρὶς ἀλλά. Τὰς θλίψεις ὅλας σβύννει ἡ ᾠδὴ, ὡς τὰς ἀτμίδας ἡ ἡλιακὴ ἀκτίς. Ἐμπρός!

ΦΑΒΙΟΣ

Τέλος... Μετὰ τὴν παρασκευὴν ἡ μάχη, πρὸ τῆς μάχης τὸ θούριον· μετὰ τὸν δεῖπνον ὁ ὕπνος, πρὸ τοῦ ὕπνου τὸ ναννούρισμα. Τείναται τὸ οὖς. Οὔμ!—Λέων, συναινεῖς;

ΛΕΩΝ

Ναί.

ΦΑΒΙΟΣ ᾄδων

Δὲν μὲ ἀρέσει τῆς μάχης πλέον
Οὔτε ἡ λόγχη, οὔτε τὸ αἷμα·
Λόγχην ἐκείνης θέλω τὸ βλέμμα
Κ' αἷμα τὸ χεῖλος τὸ ῥοδαλὸν,
Καὶ ν' ἀποθάνω θέλω ἐκπνέων
Εἰς στῆθος πάλλον καὶ ἁπαλόν.

ΩΡΑΤΙΟΣ

Εἰς στῆθος πάλλον καὶ ἁπαλόν.... Ἀθάνατε πολεμιστὰ, ἐμπρός!

ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ

Ἡσύχασον λοιπὸν, Ὡράτιε!

Τὰ φῶτα τῆς τραπέζης σβύννονται σιγὰ σιγά. Ὁ Γραδίνικος κατακλίνει τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς τραπέζης οἰνοβαρὴς καὶ ὑπνώττων.

ΦΑΒΙΟΣ ᾄδων

Ὡραῖαν εἶναι ἂν περιβάλλῃ
Τὸ μέτωπόν σου δάφνης στεφάνη;
Ἀλλ' εἶναι θεῖον, ὄνειρος, πλάνη
Νὰ σὲ θωπεύῃ κόμη λυτή—

(Διακόπτεται ἀδυνατῶν ἐκ τῆς μέθης.)

ΩΡΑΤΙΟΣ

Καὶ νὰ σὲ θάλπῃ κόρης ἀγκάλη—

ΦΑΒΙΟΣ

Κ' ἐρωτευμένον νὰ σὲ κρατῇ...

Οἱ οἶνοι τοῦ Δουκὸς μὲ φαίνονται ὡς τὸ ροδινὸν χεῖλος ὑποκρύπτον ὀδόντα—

ΩΡΑΤΙΟΣ

Τὴν νάρκην δηλαδή.—Ἐμπρός!

ΦΑΒΙΟΣ ἀποκοιμώμενος

Μίαν—ἡμέραν—τῆς λέγω—Δόρα...

(Πίπτει ἐνηγκαλισμένος μετὰ τοῦ Ὡρατίου ἐπὶ τῆς τραπέζης.)

ΛΕΩΝ ἀπομακρυνόμενος τῆς τραπέζης

Ὦ, χθὲς ὑπὲρ ἐλευθερίας ὤθουν τόσους Κρῆτας εἰς τὸν θάνατον, καὶ σήμερον συνευθυμῶ ἐν μέσῳ Ἑνετῶν! Ἐγώ;

(Μένει ἐπὶ στιγμὴν καλύπτων ὑπὸ καταισχύνης τὸ πρόσωπον διὰ τῆς χειρός. — Ἐν τούτοις ὄπισθεν τοῦ Λέοντος ἀνασύρεται τὸ παραπέτασμα καὶ ἀναφαίνονται δέκα μετὰ μελαινῶν προσωπίδων μελανείμονες στρατιῶται, κρατοῦντες ἐπὶ τοῦ στήθους γυμνὰ ξιφίδια. Ὁ πρῶτος αὐτῶν ἔρχεται μὲ σπάθην γυμνὴν σιγηλῶς πρὸς τὸν Λέοντα· οἱ λοιποὶ μένουσι κατὰ γραμμὴν ἀκίνητοι. Οἱ ἐν τῇ τραπέζῃ κοιμῶνται ἢ προσποιοῦνται ἁπλῶς. Ὁ Λέων πρὸς τὸν κοιμώμενον Μωροζίνην, οὐδὲν τῶν ὄπισθεν ἐννοῶν)

Μωροζίνη, ἔχεις δίκαιον· ἀλλ' ἂν ἡ θήκη μου δὲν ἔχει ξίφος δι' ὑμᾶς εἰς οὓς κατέφυγα τὸ ἔλεος ζητῶν, ἐξύπνα νὰ ἴδῃς εἰς ποίαν καταφεύγει θήκην αἰσχυνομένη ἡ σπάθη μου!

Ἀνασύρας, ἐγείρει τὸ ξίφος του νὰ κτυπηθῇ.

Ὁ ΠΡΟΣΩΠΙΔΟΦΟΡΟΣ καταστέλλων τὸν βραχίονά του

Ἐλήφθη ἄλλη πρόνοια.

ΛΕΩΝ ἀποσπώμενος

Γυναῖκες!

Ὁ ΠΡΟΣΩΠΙΔΟΦΟΡΟΣ

Παράδος τὸ ξίφος σου!

ΛΕΩΝ

Ἔχεις τὸ στῆθός μου.

Μονομαχοῦσιν. Ἡ προσωπὶς τοῦ προσωπιδοφόρου κτυπηθεῖσα καταπίπτει καὶ ἀναφαίνεται ἡ μορφὴ τοῦ Ἀλεξίου ὠχρὰ, βαρεῖα ὡς ὁ θάνατος.

ΛΕΩΝ

Ὁ Ἀλέξιος!—Σύ;

(Ῥίπτων κατὰ γῆς τὸ ξίφος του)

Ὢ, τότε πέσε, ξίφος μου!

Χωρεῖ μὲ ἐσταυρωμένας χεῖρας πρὸς τοὺς προσωπιδοφόρους σωματοφύλακας, οἵτινες περικυκλοῦσιν αὐτὸν καὶ ἀπάγουσιν.

ΑΛΕΞΙΟΣ στραφεὶς ὅθεν ἀπῆλθον·

Μίχα!

(Ἔρχεται εἷς τῶν προσωπιδοφόρων)

Εἰς τὴν στρέβλην.

ΜΙΧΑΣ ὡς διστάζων

Τὸν Λέοντα;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ναί.

Ὁ Μίχας φεύγει. Ὁ Ἀλέξιος ἵσταται ἀτενῶς βλέπων ὅθεν ὁ Λέων ἀπάγεται.—Αἴφνης ἀναπηδῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης κωμικῶς ὁ

ΩΡΑΤΙΟΣ

Φόνος! Ἐπροδόθημεν. Φόνος!... Ἆ, εἴμεθα εἰς τὸ συμπόσιον!—Φάβιε!

Ἐγείρει τὸν Φάβιον καὶ ἔρχονται κλονούμενοι πρὸς τὸ προσκήνιον ὅπου ᾄδουσιν, ἐνῷ σιγὰ σιγὰ πρὸ τοῦ Φαβίου γονυκλιτεῖ ὁ Ὡράτιος

ΦΑΒΙΟΣ ΚΑΙ ΩΡΑΤΙΟΣ

Μίαν ἡμέραν τῆς λέγω: Δόρα,
Εἰς μάχας φεύγω, μή με λησμόνει!»
Εἶπα· κ' ἐκείνη κλίνει τὸ γόνυ
Μὲ βλέπει ἔνδακρυς, σιγηλή...
Μάτην πολέμων κτυπᾷ ἡ ὥρα!
Φιλῶ τὴν Δόραν καὶ μὲ φιλεῖ...

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ



ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ ΜΗΤΗΡ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Αἴθουσα τοῦ δουκικοῦ παλατίου· εἶναι τὸ γραφεῖον τοῦ Δουκός. Δεξιᾷ καὶ πρὸς τὸ βάθος ἐξώστης βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν. Πρὸς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης τράπεζα καὶ ἔγγραφα ἐπ' αὐτῆς· πλησίον βαθὺ ἀνάκλιντρον. Ἀριστερᾷ μικρὰ τράπεζα. — Ὁ ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ὄρθιος πρὸ τῆς μικρᾶς τραπέζης θαυμάζει καὶ διακαλλύνει πλουσίαν ἀνθοδέσμην.

ΔΟΥΞ

Θὰ τῆς ἀρέσῃ βεβαίως· ἔχει τόσα ἴα ὡραῖα τὰ ὁποῖα ἀγαπᾷ. Ὢ, ἂν ἠδυνάμην ὄχι μίαν ἀνθοδέσμην, ἀλλὰ τὴν Ἐδὲμ ὁλόκληρον θὰ τῆς ἔδιδα νὰ τὴν ἴδω φαιδρὰν καὶ χαρίεσσαν! Πτωχόν μου τέκνον· εἶναι τόσον τρυφερά, εἶναι ὑέλινον τόσον λεπτὸν καλλιτέχνημα, κ' ἐκεῖ, ἐκεῖ ἐντὸς ἐνεπιστεύθην ἐγὼ πᾶσάν μου ἐλπίδα, πᾶσάν μου χαράν! — Τὸ γῆρας εἶναι ἡ πρώτη τοῦ νεκροῦ ἡλικία· τὰ γόνατά μου ἐκάμφθησαν, ἐκόπασαν τοῦ στήθους

οἱ ἄνεμοι, οἱ πόθοι, τὰ πάθη ἐκόπασαν, καὶ ἤδη ἀγαπῶ τὸ ἔαρ μόνον καὶ τὴν Φλωρεντίαν μου.

(Ἔρχεται πρὸς τὴν μεγάλην τράπεζαν καὶ βλέπων τὰ ἔγγραφα)

Ἑνετία· ἀποτρόπαιος εἶσαι μητρυιὰ τῶν λαῶν... «Ἀγχόνην καὶ ἄρτον» διατάσσει ἡ ὑπερήφανος Δημοκρατία διὰ τοὺς ὑπηκόους λαούς! Ἀγχόνην, ναί· εἶναι ἀγκάλη μητρὸς θερμότερον περιπτύσσουσα...

(Λαμβάνει ἓν τῶν ἐγγράφων καὶ ἀθύμως ἀναγινώσκει)

«Μεταχειρίζου αὐτοὺς ὡς ἄγρια θηρία· μίκρυνέ »των τοὺς ὀδόντας καὶ τοὺς ὄνυχας. Συχνὰ νὰ »ταπεινόνῃς αὐτοὺς καὶ πρὸ πάντων νὰ μὴ τοὺς »δίδῃς εὐκαιρίαν νὰ γίνωνται ἀξιόμαχοι. Ἄρτος »καὶ ῥάβδος μόνον τοὺς χρειάζονται· ἂς φυλάσ»σεται κατὰ μέρος ἡ φιλανθρωπία διὰ καλλιτέρους »καιρούς...» Ἰδοὺ τῶν Δέκα ἡ ἀπόφασις, ἡ Ἑνετία συμβουλεύουσα· ἡ Ἑνετία, ὅπου οἱ φόνοι ἁμιλλῶνται πρὸς τὰ ῥόδα της! Σὲ θέλει δήμιον, μὲ δουκικὸν ἀστέρα εἰς τὸ στῆθος· σὲ θέλει νὰ φορῇς τήβεννον πορφυρᾶν, βεβαμμένην ὅμως εἰς τὸ αἷμα· σὲ θέλει δοῦλον καὶ κατάσκοπον αὐτῆς, πλὴν πώποτε πατέρα... Καὶ ὅταν σὲ δώσῃ μίαν Φλωρεντίαν ὁ Θεός, ὅταν κόρην ἔχῃς λατρευτὴν

—ὤ, τότε, τότε ποθεῖς πολίτης, πένης, ἄσημος, ἢ Δοὺξ νὰ ἦσο, ὢ Κορνήλιε!

(Μένει ἐπὶ μικρὸν σύννους καὶ ἐν σιγῇ.—Αἴφνης κτυπᾷ τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης κωδωνίσκον. Εἰσέρχεταί τις θυρωρός.)

Εἰπὲ ὁ Καλλέργης νὰ ἔλθῃ ἐδῶ!

(Ὑποκλίνεται ὁ θυρωρὸς καὶ ἀναχωρεῖ.)

Ἦλθεν ὑπὸ τὰ χείλη, θέλω ὁ θυμός μου νὰ ἐκραγῇ· ἓν πτύσμα νὰ πετάσω εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὠμοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνιλεοῦς!.. Αὐτὸς, ὁ Ἀλέξιος, ἀδελφὸς τοῦ πατρός του, θετὸς αὐτοῦ πατὴρ, — Καλλέργης καὶ Καλλέργης!.. Ἀλλοίμονον! Τί ἠδυνάμην ὁ Δοὺξ ἐγὼ ἀπέναντι τῶν συναδέλφων μου Συμβούλων, ἀπὸ τοὺς Δέκα ἀπεσταλμένων κατασκόπων μου; Προδότης, μητραλοίας θὰ ἐκήρυττον· καὶ ἴσως ἐγὼ τοῦ Δόγου συγγενὴς, Ἀνδρέας ὁ Κορνήλιος ὡς ἄπατρις τυχοδιώκτης τὴν Γέφυραν θὰ διηρχόμην τῶν στεναγμῶν... Μὴ τάχα ἀπαιτεῖται καὶ πολύ;

οἱ ἄνεμοι, οἱ πόθοι, τὰ πάθη ἐκόπασαν, καὶ ἤδη ἀγαπῶ τὸ ἔαρ μόνον καὶ τὴν Φλωρεντίαν μου.

("Ερχεται πρὸς τὴν μεγάλην τράπεζαν καὶ βλέπων τὰ ἔγγραφα)

Ἑνετία· ἀποτρόπαιος εἶσαι μητρυιὰ τῶν λαῶν... «Ἀγχόνην καὶ ἄρτον» διατάσσει ἡ ὑπερήφανος Δημοκρατία διὰ τοὺς ὑπηκόους λαούς! Ἀγχόνην, ναί· εἶναι ἀγκάλη μητρὸς θερμότερον περιπτύσσουσα...

(Λαμβάνει ἓν τῶν ἐγγράφων καὶ ἀθύμως ἀναγινώσκει)

«Μεταχειρίζου αὐτοὺς ὡς ἄγρια θηρία· μίκρυνέ »των τοὺς ὀδόντας καὶ τοὺς ὄνυχας. Συχνὰ νὰ »ταπεινόνῃς αὐτοὺς καὶ πρὸ πάντων νὰ μὴ τοὺς »δίδῃς εὐκαιρίαν νὰ γίνωνται ἀξιόμαχοι. Ἄρτος »καὶ ῥάβδος μόνον τοὺς χρειάζονται· ἂς φυλάσ»σεται κατὰ μέρος ἡ φιλανθρωπία διὰ καλλιτέρους »καιρούς...» Ἰδοὺ τῶν Δέκα ἡ ἀπόφασις, ἡ Ἑνετία συμβουλεύουσα· ἡ Ἑνετία, ὅπου οἱ φόνοι ἁμιλλῶνται πρὸς τὰ ῥόδα της! Σὲ θέλει δήμιον, μὲ δουκικὸν ἀστέρα εἰς τὸ στῆθος· σὲ θέλει νὰ φορῇς τήβεννον πορφυρᾶν, βεβαμμένην ὅμως εἰς τὸ αἷμα· σὲ θέλει δοῦλον καὶ κατάσκοπον αὐτῆς, πλὴν πώποτε πατέρα... Καὶ ὅταν σὲ δώσῃ μίαν Φλωρεντίαν ὁ Θεός, ὅταν κόρην ἔχῃς λατρευτὴν

—ὢ, τότε, τότε ποθεὶς πολίτης, πένης, ἄσημος, ἢ Δοὺξ νὰ ἦσο, ὢ Κορνήλιε!

(Μένει ἐπὶ μικρὸν σύννους καὶ ἐν σιγῇ.—Αἴφνης κτυπᾷ τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης κωδωνίσκον. Εἰσέρχεταί τις θυρωρός.)

Εἰπὲ ὁ Καλλέργης νὰ ἔλθῃ ἐδῶ!

(Ὑποκλίνεται ὁ θυρωρὸς καὶ ἀναχωρεῖ.)

Ἦλθεν ὑπὸ τὰ χείλη, θέλω ὁ θυμός μου νὰ ἐκραγῇ· ἓν πτύσμα νὰ πετάσω εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ὠμοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνιλεοῦς! .. Αὐτὸς, ὁ Ἀλέξιος, ἀδελφὸς τοῦ πατρός του, θετὸς αὐτοῦ πατὴρ, — Καλλέργης καὶ Καλλέργης! .. Ἀλλοίμονον! Τί ἠδυνάμην ὁ Δοὺξ ἐγὼ ἀπέναντι τῶν συναδέλφων μου Συμβούλων, ἀπὸ τοὺς Δέκα ἀπεσταλμένων κατασκόπων μου; Προδότης, μητραλοίας θὰ ἐκήρυττον· καὶ ἴσως ἐγὼ τοῦ Δόγου συγγενὴς, Ἀνδρέας ὁ Κορνήλιος ὡς ἄπατρις τυχοδιώκτης τὴν Γέφυραν θὰ διηρχόμην τῶν στεναγμῶν... Μὴ τάχα ἀπαιτεῖται καὶ πολύ;

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΔΟΥΞ. ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΛΛΕΡΓΗΣ

ΑΛΕΞΙΟΣ

Χαῖρε, Ὑψηλότατε.

ΔΟΥΞ

Αἱ ἀνταρσίαι, οἱ φόνοι, οἱ ὀδυρμοί, δὲν μὲ ἀφίνουσι τὴν καρδίαν νὰ χαίρῃ, Ἀλέξιε!—Ὁ κόσμος τί λέγει; Ἔγειναν τὰ τῆς νυκτὸς γνωστά;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Τὸ σκότος τὴν σκηνὴν ἐκάλυπτεν. Ἀλλὰ καὶ ἂν γνωσθῇ, καλλίτερον· ἡ ῥάβδος τοῦ διδασκάλου σωφρονίζει τὰ μικρὰ παιδία, καὶ τοὺς ἄνδρας τῆς Κρήτης ὁ δήμιος μὲ τὴν ἀγχόνην. Θηρίον λυσσῶδες· ἀντὶ χαλινοῦ εἰς τὸ στόμα, θέλει σχοινίον εἰς τὸν λαιμόν.

ΔΟΥΞ *πικρῶς*

Τί κατωρθώθη ἐν τούτοις μὲ τόσας σφαγὰς καὶ ἐρημώσεις, Ἀλέξιε; Πίπτει ὁ εἷς ἀρχηγός, ἀλλὰ μὴ δὲν γεννᾶται ὁ ἄλλος, οἱ ἄλλοι; Ἐὰν ἐκόπη ἡ χείρ, ἡ καρδία νεκροῦται; Μάτην οὕτως παλαίομεν, Ἀλέξιε, μάτην τὸν ἀτυχῆ τοῦτον λαὸν κατασπαράττομεν καὶ ἐρημοῦμεν. Ἰδέ· οἱ πρώην εὔφοροι καὶ ἐκτενεῖς ἀγροί, τὰ πρώην διανθῆ καὶ πλουσιώτατα

κτήματα, τὰ βοσκήματα ἔτι καὶ τὰ σπαρτὰ κατηφανίσθησαν· ὅθεν πρὶν ἀνεφύετο σῖτος ζείδωρος, ἤδη ἀνέρπει βοτάνη φαρμακερὰ, ὅπου ἔθαλλεν ἡ εἰρηνικὴ ἐλαία, ἤδη αἱ βάτοι ἀναβαίνουσι καὶ αἱ τρίβολοι! Ποῦ πορευόμεθα οὕτω; Τοῦ δημίου ἡ σπάθη γίνεται συνάμα καὶ δίκελλα;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὅταν ἀπὸ τῶν προβάτων διαμερισθῶσι τὰ αἰγίδια, ὅταν ἀπὸ τοῦ σίτου ἀφανισθῇ ἡ ἦρα, ὅταν ἀπὸ τοὺς ἀφροὺς λυτρώσωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν παρέλθῃ ὁ στασιώδης ὄχλος καὶ μείνῃ ὁ ἐργατικὸς λαὸς, τότε θὰ ἴδῃς ἐὰν ἡ Κρήτη ἦναι εὐτυχὴς καὶ εὐπειθὴς ὑπήκοος.

ΔΟΥΞ

Ὅταν παρέλθῃ ὁ προπετὴς ἀφρὸς, ὅταν παρέλθῃ ὁ στασιώδης ὄχλος, γνωρίζεις τί θέλει μείνῃ, Ἀλέξιε; Θὰ μείνῃ ὁ κρύφιος καταδότης τῆς Ἑνετίας, ὁ ὕπουλος τῶν Τσακώνων ληστὴς, ὁ ὀκνηρὸς τῆς Ἰταλίας τυχοδιώκτης· θὰ μείνῃς σύ!

(Ὁ Ἀλέξιος ταπεινοῖ τὴν κεφαλήν.)

Ἄκουσον, Ἀλέξιε: Τὸ πένθος καὶ οἱ τρόμοι μὲ ἠνάγκασαν νὰ φύγω ἀπὸ τὴν Ἑνετίαν καὶ νὰ ζητήσω εἰς τὰς ἀποικίας γαλήνην, νὰ ἀναπνεύσω ὄχι στεναγμοὺς ἀλλ' αὔραν ἀμόλυντον. Ἡ τύχη μου

μὲ ἔφερεν ἐδῶ· δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς ἐν σκότει λυγμοὺς, ἦλθα εἰς τῆς ἡμέρας τὰ αἵματα. Διατί νὰ ἤμεθα τόσον αἱμοχαρεῖς, Ἀλέξιε; Οἱ μονάρχαι μίαν ἰδιότητα ἔχουσιν: ἢ πατέρες ἢ δήμιοι· μέσος ὅρος δὲν ὑφίσταται.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Εἶναι θηρία ἅτινα οὐδέποτε τιθασσεύονται· τοιοῦτος ὁ λύκος καὶ οἱ Κρῆτες. Τίνα ποτὲ συνθήκην ἢ πίστιν ἐτήρησαν; Φιλάρπαγες, τὸ κράτος τῶν εὐγενῶν προστατῶν των συσσωματοῦνται νὰ διασπάσωσι, καὶ εἶτα μόνοι ὅταν μείνωσι διΐστανται καὶ συσπαράττονται. Δὲν θέλει ὁ δοῦλος θωπείας, θάρρος, ἀλλὰ τρόμον, σφαγήν.

ΔΟΥΞ

Ναὶ, ν' ἀπαλύνωμεν τὸ τραχὺ πεδίον μὲ τῆς ἀγάπης τὰ νάματα, μὲ τῆς στοργῆς τὴν φροντίδα, ὄχι μὲ αἵματα.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἀλλὰ νὰ λειάνωμεν πρῶτον ὅπου τὸ ἔδαφος φέρει ἀκάνθας ἢ βράχους. Βράχος καὶ ἄκανθα ἦτο συνάμα ὁ Λέων· ὅμως ὁ βράχος ἐτρίβη, ἐκόπη ἡ ἄκανθα!

ΔΟΥΞ

Ὁ Λέων, εἶπες.... Φοβερὰν μοὶ ἀφῆκεν ἐντύπωσιν. Ἀλέξιε! Ὁ νοῦς μου φέρεται πρὸς τὴν ἀ-

νάμνησίν του ἀκράτητος ὡς νὰ κρημνίζωμαι πρὸς τὸ χάος. Ἄλλοτε προσχαρὴς ἐκαθήμην εἰς τὸν ἐξώστην νὰ ἀναπνέω τῆς θαλάσσης τὴν αὖραν, νὰ ἀκροῶμαι τὸν φλοῖσβον τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἤδη πιστεύεις, Καλλέργη, ὅτι ῥιγῶ καὶ φρίττω ἅμα βαθὺ ἀτενίσω εἰς τὸ πέλαγος; Ἐλθὲ ἰδῶ.

(Λαμβάνων αὐτὸν τῆς χειρὸς καὶ φέρων ἐνώπιον τοῦ ἐξώστου)

Βλέπεις; Ἀκούεις; Σοὶ φαίνεται ἡ θάλασσα ὅλη ἀνεῳγμένος τάφος; Σοὶ φαίνεται ὁ ἀφρὸς ἐκεῖνος πέραν ὡς ῥάκος τοῦ φορέματός του; Σοὶ φαίνεται ἡ θαλασσία πνοὴ ὡς ἀποφορὰ νεκροῦ; Σοὶ φαίνεται ὁ μορμυρισμὸς τῶν ὑδάτων τὰ πνιγμένα τῶν χειλέων του παράπονα;—Ἀλλὰ σὲ, Ἀλέξιε, δὲν σὲ πτοοῦσιν αὐτά!

ΑΛΕΞΙΟΣ ἀλλοφρονῶν

Ἦτον ἄφρων. Ἐμόλυνε τὸ ὄνομά μου καὶ ἤγειρε χεῖρα ἀνίερον... Τότε ἔπνιξα τοὺς παλμούς μου, ἀπηνθράκωσα τὴν ἀγάπην μου, ἔκλεισα πρὸ τοῦ υἱοῦ μου τὰ ὄμματα, καὶ ἀπέσβεσα ἀπὸ τὴν γῆν αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸν νοῦν μου τὴν γλυκυτέραν καὶ μόνην ἐλπίδα μου.

ΔΟΥΞ

Ἀλέξιε...

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἡ ἀφοσίωσις ἀπαιτεῖ θυσίας.

ΔΟΥΞ

Καὶ ἡ ἀρχομανία, λέγε, ἐγκλήματα.— Ἡ θυσία σου ἦτο φοβερὰ καὶ ἐκ μέρους πατρὸς ἀκατάληπτος. Ἀλέξιε, εἶμαι πατήρ. Ἐμὲ ἡ ἀφοσίωσίς σου ἐκείνη βαρύνει τὴν συνείδησιν ὡς τὸ ἀπέραντον σκότος τὸν ὀφθαλμόν. Ὡς Δοὺξ τῆς Κρήτης περιλαμπεῖς εὐχαριστίας σοὶ ἀπονέμω· ἀλλ' ὡς πατὴρ, Ἀλέξιε, σὲ ἐρωτῶ: ἀληθῶς δι' ὀλίγας ἐκφράσεις εὐγνωμοσύνης ἐπὶ μιᾶς περγαμηνῆς, ἀληθῶς δι' ἓν ἀρχοντικὸν προνόμιον, τοῦ υἱοῦ σου ὁ δήμιος ἔγινες; Εἶμαι πατὴρ καὶ σ' ἐρωτῶ: Ἀλέξιε, γνωρίζεις τί ἔκαμες;

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω· Αἴφνης εἰσέρχεται λυσίκομος καὶ ἀγρία ἡ ΔΕΣΠΟΙΝΑ Γονυκλιτοῦσα καὶ λαμβανομένη τῶν γονάτων τοῦ Ἀλεξίου.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ἀλέξιε, ποῦ εἶναι ὁ υἱός μου; Ποῦ τῆς καρδίας μου εἶναι τὸ τέκνον, Ἀλέξιε; Ἐγὼ ἱκέτευσα αὐτὸν σκληρότατα, ἤλθομεν ὁμοῦ καὶ σοὶ παρέδωκα αὐτὸν, ἐγώ. Ποῦ εἶναι, ποῦ εἶναι ὁ Λέων μου;

Λυπήσου με, Ἀλέξιε· λυπήσου μητέρα γραῖαν, καὶ δός μου τὸν Λέοντά μου, δός μου αὐτόν! — Ἀλλὰ διατί σιωπᾷς; Εἶναι λοιπὸν, Θεέ μου, ἀληθῆ; — Ὦ τοῦ υἱοῦ μου δήμιε!

ΑΛΕΞΙΟΣ ἀγωνιῶν

Πόθεν ἐδῶ ὁ δαίμων αὐτὸς εἰσεχώρησεν!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ἔπρεπε νὰ ἦσο πατὴρ ἀληθὴς, νὰ εἶχες υἱὸν ὡς ἐγὼ προσφιλῆ, νὰ ἔβλεπα τότε εἰς ἐκεῖνον τοῦ Λέοντός μου τὸν θάνατον! Ἤδη τί νὰ σὲ εἴπω, τί; Ἂς κρημνισθῇ λοιπὸν ὁ θόλος τοῦ οἴκου τούτου, ν' ἀκούσῃ καλλίτερον τὴν κατάραν μου ὁ οὐρανός! Ὦ, νὰ μὴ κλείσῃς ποτὲ εἰς ἤρεμον ὕπνον τὰ ὄμματα, νὰ μείνῃς εἰς τὸν κόσμον μόνος καὶ ἔρημος, τοῦ υἱοῦ μου τὸ φάσμα τοῦ σώματός σου νὰ γίν' ἡ σκιά, χωρὶς φωνὴν καὶ χωρὶς ἔλεος!

ΑΛΕΞΙΟΣ ἀποσπώμενος τῶν χειρῶν καὶ φεύγων

Μέδουσα, Μέδουσα, ἄφες με!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ῥιπτομένη ὄπισθέν του

Ποῦ εἶναι ὁ υἱός μου, Ἀλέξιε; Ἀλέξιε!...

Φεύγουσιν

ΔΟΓΞ

Θεέ μου, σοὶ εὐχαριστῶ! Ὅ,τι ἐδειλίων ἐγώ,

ἡ μήτηρ ἡ τάλαινα ἐκείνου συνεπλήρωσεν. Ἦτο φοβερόν! — Ὦ, ἃς ἔλθω εἰς σέ, γαλήνη, Φλωρεντία μου!

Φεύγει λαμβάνων τὴν ἀνθοδέσμην.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Θάλαμος τῆς Φλωρεντίας. Εἰς τὸ βάθος κλίνη λευκόπεπλος. Ἡ Φλωρεντία, ὠχρὰ καὶ μελανείμων ἀνακλίνεται νωχελῶς εἰς εὐπρεπὲς ἀνάκλιντρον. Κρατεῖ καὶ μετὰ περιπαθείας βλέπει τὴν χρυσῆν τοῦ Λέοντος εἰκόνα. Ἤρεμα καὶ μεγάλα δάκρυα λείβονται ἐπὶ τῶν παρειῶν της.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Εἰς Βενετίαν, εἰς τοῦ ἁγίου Μάρκου τὸν ναόν, ἐνθυμοῦμαι μίαν εἰκόνα, ἕνα ἄγγελον μὲ πτέρυγας ἀερώδεις, μὲ τὴν μορφὴν βαμμένην εἰς τὸ μειδίαμα. Ἤμην παιδίον τότε· ἔβλεπον πάντοτε τὸν ἄγγελον, εἰς πᾶσαν ἑορτήν. Εἶναι ἀπαράλλακτος· νομίζεις ἀδελφός. Οὗτος ἐδῶ καλεῖται Λέων· ὁ ἄλλος, ἐκεῖνος; Ἐλησμόνησα. Τὰ ἄλλα ὅλα ἐλησμόνησα· ὁ κόσμος ὅλος φέρει τ' ὄνομά του δι' ἐμέ...

Ἀνοικτὰ τὰ μελανά του εἶναι ὄμματα· ἀλλὰ μὲ βλέπουσιν; Ὄχι. Βλέπει τὰ δάκρυά μου, αἰσθά-

νεται τοὺς στεναγμούς; Ὄχι.—Εἰκών· τί εἶναι ἡ εἰκών; Σκιὰ τῆς μνήμης, νίκη θνήσκουσα, φωνὴ τῆς ἀπουσίας πένθιμος.... Τίς θὰ ἀκούσῃ τὰς προσευχάς μου, τίς θὰ μοῦ εἴπῃ ποῦ τὸ βῆμά του πλανᾷ, ποῖος βράχος τοὺς κλαυθμούς του ἀντηχεῖ; Μόνον εἰς τῆς σελήνης τὸ πένθος βλέπω αὐτόν, εἰς τοῦ ἄνθους τὸ μύρον ὀσφραίνομαι τοὺς λόγους του, εἰς τὰ ὄρη ἀναγινώσκω, ὦ Λέων, τὸ ὄνομά σου... Οὐδείς, σιωπή! Τὸ φοβερὸν τοῦτο παλάτιον μυρίοι καθ' ἡμέραν ἀναβαίνουσιν, ἀλλ' οὐδεὶς ἀκούεται· νομίζεις ὅτι οἱ πόδες των εἶναι ἁπαλοὶ ὡς τῆς τίγρεως. Φοροῦσι προσωπίδας· τὴν κατήφειαν καὶ τὴν σιγήν. Φοβοῦμαι ἂν νὰ ἀνεγείρω προσωπεῖον ἀπ' αὐτά, μὴ ἀπαντήσω καταδότην ἢ δήμιον...

ΦΩΝΗ τοῦ Δουκὸς ἀπὸ βάθους μακροῦ

Φλωρεντία!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἆ!... Ὁ ἀγαθὸς πατήρ μου.—Πῶς μὲ ζητεῖ!

Κρύπτει τὴν εἰκόνα εἰς τὸ στῆθός της.

Ὁ ΔΟΥΞ ἔξωθεν

Φλωρεντία!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ἐγειρομένη καὶ διανοίγουσα τὴν θύραν

Ἐδῶ, πάτερ μου, ἐδῶ.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ. Εἰσερχόμενος καὶ κρατῶν τὴν ἀνθοδέσμην ὁ

ΔΟΥΞ

Ἐγώ, Φλωρεντία μου, ἐνόμιζον—Πῶς δὲν κατέβης εἰς τὸν κῆπον, κόρη μου; Εἶσαι καλά;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Καλὰ εἶμαι, πάτερ μου· πολὺ καλά. . .

ΔΟΥΞ

Πόσον ὠχρά, Θεέ μου! — Φλωρεντία μου, σήμερον εἶναι ἡ ἐπέτειος τῶν γεννεθλίων σου· εἰς ἀνάμνησιν αὐτῶν σοὶ φέρω τὴν δροσερὰν αὐτὴν ἀνθοδέσμην.

(Δίδων αὐτὴν)

Ὁ ἴδιος τὰ ἄνθη ταῦτα ἔδρεψα. Ἰδέ· τὸ μέσον περιστέφουσι δεκαεπτὰ ἴα, τὰ ἔτη τῆς ζωῆς σου.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Πάτερ μου, εὐχαριστῶ. Ἀλλ' αὔριον τὰ δροσερὰ αὐτὰ ἄνθη θὰ μαρανθῶσιν.

ΔΟΥΞ

Καὶ τότε ἄλλα κόπτομεν, Φλωρεντία μου.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Δὲν θὰ ἦναι τὰ ἴδια. . .

Ἀποθέτει τὴν ἀνθοδέσμην ἐπὶ τῆς τραπέζης.

ΔΟΥΞ

Ἀλλὰ διατί, Φλωρεντία μου, δὲν κρατεῖς τὴν ἀνθοδέσμην σου;

(Μειδιῶν)

Ζηλοτυπεῖς τὴν ἀδελφήν;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Τὰ ῥόδα πλέον δὲν τὰ ἀγαπῶ... Μὲ εἶπον, πάτερ μου, ὅτι εἰς χώραν δουλικὴν τὰ ῥόδα φύονται ἀπὸ τῶν μαρτύρων τὰ αἷματα καὶ ἡ εὐωδία των εἶναι ὁ στεναγμὸς αὐτῶν.

ΔΟΥΞ περιπαθῶς

Ὤ, ἄφες τὰς πενθίμους φαντασίας, κόρη μου. Λέγει μοι· τίνες εἶναι οἱ πόθοι σου; Αἱ στάσεις τῆς Κρήτης σὲ τρομάζουσιν; Διατί μὲ βλέμμα ἀκοίμητον παρακολουθεῖς τὰς τύχας τοῦ πολέμου καὶ τὰς νίκας μου; Τρομάζεις μὴ περὶ ἐμοῦ; Τοὺς Κρῆτας ἤρχισα νὰ ἀγαπῶ, διότι σὺ τοὺς ἀγαπᾷς· πόσας ἂν ἐγνώριζες ἐν ὀνόματί σου χάριτας ἀπένειμα, πόσοι τὸ ὄνομά σου θὰ ηὐλόγησαν, πόσους ἡ πρὸς σὲ στοργή μου ἔσωσεν!—Ἀλλ' ἂν ἀνεμνήσθης φίλης σου ἐρασμίας καὶ παιδικῆς, τῶν συγγενῶν σου ἂν ἐπόθησες τὰ φιλήματα, τὰς ἑσπέρας τῆς Βενετίας καὶ τ' ἀρώματα, εἰπέ με καὶ ἑτοίμας εἶμαι νὰ φύγωμεν!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Πάτερ μου, ὄχι· τίποτε, τίποτε... Οὔτε φίλης μου ἀνάμνησις, οὔτε τῆς πατρίδος αἱ γόνδολαι, οὔτε συγγενῶν φιλήματα, τοῦ πένθους μου αἴτιοι εἶναι. Θέλετε νὰ μειδιάσω;

Μειδιᾷ μελαγχολικώτατα.

ΔΟΥΞ

Οἴμοι· δακρύγελως!..—Ὦ κόρη μου, ἐδῶ μέσῳ τοῦ ἀγρίου καὶ ἀτυχοῦς τούτου λαοῦ, ἐδῶ εἰς τοῦ ὡραίου τὴν πικρὰν ἐρημίαν, μόνη σὺ, σελήνη ὠχρὰ εἰς μεσονύκτιον, μόνη σὺ ἡ χαρά μου, ἡ ζωή μου, τὸ φῶς!—Ὦ λατρευτὴ Φλωρεντία μου!

Φιλεῖ αὐτήν.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἆ, ἐνθυμήθην, πάτερ μου. Ἄλλοτε εἴχομεν ἄνδρα πιστὸν καὶ γενναῖον· εἶν' ὁ Γουάσκας. Λέγουσιν ὅτι ἤδη δεσμώτης εἰς τὰς βασάνους ἐκπνέει ὅτι δεσμώτην ἄλλον ἀφῆκεν ἐλεύθερον... Εἶναι σκληρόν. Ἔχετε τῆς ἐνοχῆς του τεκμήρια; Λυπηθῆτε αὐτόν. Ἰδοὺ μία χάρις ὑπὲρ ἐμοῦ.

ΔΟΥΞ

Εἶν' ἀληθές. Πταίω ἐγώ· πῶς ἐλησμόνησα! Εἶναι ἐλεύθερος μετ' ὀλίγας στιγμὰς, Φλωρεντία μου.—Εἰς τὰς φυλακὰς τόσοι ἐγκληματίαι, τόσοι συνωμόται ἀπήχθησαν· θέλεις νὰ ἐλευθερώσω καὶ

αὐτούς; Εἰπέ με. Τίς θέλεις ἔτι νὰ σωθῇ; Θὰ σωθῇ. Ἀλλ' ὦ χόρη μου, μὴ τείνῃς τὰ βλέμματά σου εἰς δυστυχεῖς· λυπεῖται τότε, αἱμάσσει ἡ καρδία σου. — Εἰς Βενετίαν ἐνθυμεῖσαι τοῦ Δανδόλου τὸν ἐρατεινὸν υἱόν; Πῶς σὲ ἠγάπα! Σήμερον μὲ ἔγραφεν ὅτι εἶναι σκοτειναὶ αἱ αἴθουσαι τῶν ἑορτῶν ἐκεῖθεν ἀφοῦ λείπομεν ἡμεῖς, ὅτι ἂν ἀληθῶς μᾶς στερῆται, εἰς τὰ ὄνειρά του ὅμως πάντοτε μᾶς ἐπισχέπτεται, καὶ τόσας ἄλλας περιπαθείας παιδικάς... Τὸν ἐνθυμεῖσαι, Φλωρεντία μου;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Τίς ἀντίκρυσε καὶ ἐλησμόνησεν αὐτόν; Εἶχε γενναῖον ὄνομα καὶ οὐρανίαν ψυχήν... Ἀλλ' εἶχε μοίραν ἀνιλεῆ... Εἶναι μακράν. Τίς οἶδε ποῦ! Ἔχετε νέας εἰδήσεις;

(Ὡς συνελθοῦσα)

Ἀ!

ΔΟΥΞ ἐν ἀπορίᾳ

Σήμερον τὰ γράμματά του ἔλαβον. Ὁ τίτλος τοῦ Διοιχητοῦ καὶ τῆς Βερώνης τὰ ἀνάκτορα ἐντὸς ὀλίγου τῷ δίδονται· ἀλλὰ πρὶν εἰς Βενετίαν θέλομεν ἀπαντηθῇ. Ὦ χόρη μου, οἱ λόγοι μου κἂν οὗτοι ἂς σὲ φαιδρύνωσιν· ὅπως ἡ αὐγὴ προβάλλει κρατοῦσα τὸν ἥλιον καὶ ἡ νεότης ἀνατέλλει πνέουσα

τὸν ἔρωτα. . . Ἐκεῖνος σ' ἀγαπᾷ, ἀγαπᾷς αὐτὸν, Φλωρεντία μου;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ μετὰ λυγμῶν

Ἂν μὲ ἠγάπα, Θεέ μου!..
Ἐὰν ἀγαπῶ αὐτόν... Ποῖον; Ἐκεῖνον... Ὦ πάτερ μου, ὦ πάτερ μου!..

Πίπτει εἰς τοῦ πατρός της τὰς χεῖρας.

ΔΟΥΞ

Ἀλλὰ μὴ λοιπὸν, Φλωρεντία μου. Ἐντὸς μικροῦ εὐδαίμονες τὴν Βενετίαν θὰ ἐπανίδωμεν. Πῶς τόσον παράπονον; Μὲ ἀπελπίζεις.... Φλωρεντία μου!

(Πνιγόμενος ἀπὸ συγκίνησιν ἀνεγείρεται· Ἡ Φλωρεντία μένει μὲ τὸ πρόσωπον ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου.)

Ὑπάγω νὰ ἐλευθερώσω τὸν Γουάσκαν. Θέλεις ἄλλο τίποτε; Ἐγείρου, ἐγείρου, παιδίον. Εἰς τὸν κῆπον καταβαίνω· ἐλθὲ κάτω, ἐλθὲ εἰς τὰ ἄνθη ἡ χρυσαλλίς.

(Ὁ Δοὺξ φιλεῖ αὐτὴν καὶ ἀπέρχεται. Πλησίον τῆς θύρας στρέφει καὶ ἐπιβλέπει αὐτὴν, εἶτα ἀνεγείρων ἐν δεήσει τὰς χεῖρας)

Ὦ Παναγία μου, μητέρα δὲν ἔχει· εἰς σὲ, μητέρα τῶν ὀρφανῶν, ἐμπιστεύομαι καὶ παραδίδω αὐτήν!

Φεύγει.—Μετὰ μικρὰν σιγὴν

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ μόνη

Ματαία ἀγάπη, φιλήματα ἐπὶ νεκροῦ... Θέλεις τῆς Φλωρεντίας σου νὰ μάθῃς ποῖον ἐνδόμυχον ἄλγος θολοῖ τὴν νεαρὰν μορφήν; Νὰ μὲ ἀκούσῃ εἶναι τοσοῦτον γενναία ἡ ψυχή σου, ἐλεήμων ἡ στοργή; Ὦ, πῶς νὰ ἐκστομήσω τὸν βέβηλον ἔρωτα! Τοῦ πατρός μου τὸν ἐχθρὸν ἀγαπῶ...

Ἆ, δὲν πρέπει νὰ τὸ μάθῃ, ὄχι. Ἂν ἐμάνθανεν; Ὄχι, εἶναι τολμηρὸν, εἶναι ἀνόσιον... Ἐν τούτοις μ' ἀγαπᾷ.

(Συνερχομένη εἰς ἑαυτὴν)

Νὰ ὑπομείνω εἶν' ἀδύνατον. Ἐὰν δὲν εὕρω ὂν ν' ἀνακοινώσω τὰς ὀδύνας μου, τετέλεσται! Εἶμαι ἀσθενὴς ἐγὼ διὰ τοσοῦτον βάρος, τοσοῦτον ἔρωτος σεισμόν. Εἶναι πατήρ μου· μὲ ἀγαπᾷ θερμῶς, θερμότατα. Μὲ εἶπε τίνα θέλω νὰ σώσῃ· μὲ εἶπεν αὐτό; Ναί. Τότε διατί εἶμαι δειλή; Ἴσως ἡ καρδία του συντριβῇ· θὰ συντριβῇ. Εἰς τὸ ὄμμα του θ' ἀστράψῃ ὄχι ἡ ὀργή, ἀλλὰ τοῦ οἴκτου καὶ τοῦ ἐλέους θ' ἀνατείλωσι τὰ δάκρυα...

(Θαρραλέως ἀνεγειρομένη)

Ναί. Εἰς σὲ θὰ ἔλθω, εἰς σοῦ θὰ προσπέσω τὰ γόνατα, πάτερ μου. Θὰ ζητήσω ὀδυρομένη τὴν

χάριν σου ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ ἔστω ἡ κατάρα σου κατ' ἐμοῦ! — Λέων, ἐσώθης καὶ πάλιν!

Ἔρχεται πρὸς τὴν θύραν ν' ἀπέλθῃ.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ. Εἰσέρχεται αἴφνης ἀσθμαίνουσα, παράφορος, ἔνδακρυς ἡ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ποῦ εἶναι;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Τίς;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ἆ, συγγνώμην. Ἀλλ' εἰπέ με, ποῦ εἶναι; Γνωρίζεις ποῦ, εἰς ποίαν βάτον ἐκρύβη ἡ ἔχιδνα; Ὦ, νὰ σὲ φονεύσωσιν εἶναι μηδέν· ἀλλὰ νὰ σὲ φονεύσωσι καὶ νὰ ζῇς εἶναι φοβερόν, Θεέ μου, εἶναι φοβερόν!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Τίς ἡ δύστηνος; Παράφρων φαίνεται. — Τίνα ζητεῖς;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ἐκεῖνον!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἀλλὰ τ' ὄνομά του δὲν μ' εἶπες...

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Τὸ ὄνομά του δύνανται νὰ προφέρωσι τὰ χείλη μητρός;—Ἆ, δὲν εἶν' ἐδῶ, δὲν εἶν' ἐδῶ! Συγγνώμην, κόρη μου· τὰς ἁπαλὰς στιγμάς σου ἐθορύβησα.

Κινεῖται ν' ἀπέλθῃ.—Λαμβάνουσα αὐτὴν ἐλαφρῶς.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Λέγε με, τάλαινα. Εἰς τῆς ψυχῆς σου τὸ ἄλγος πρόθυμος εἶμαι νὰ δανείσω δάκρυ παρήγορον. Μὴ σ' ἀπατᾷ τοῦ οἴκου ἡ λαμπρότης· πόσας ἂν ἐγνώριζες κρύπτω κ' ἐγὼ πληγάς!...

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Παρθένε μου, εἴθε ἑκάστη στιγμὴ τῆς ζωῆς σου νὰ ῥεύσῃ χρυσῆ ἑορτή, οἱ πόνοι καὶ τὰ δάκρυα νὰ μείνωσι μῦθοι διὰ σὲ, μῦθοι ἀπίθανοι.—Ὅμως ἄφες με· ἡ ἡλικία σου εἶναι ν' ἀκούῃ ἔρωτας καὶ ὄχι μυρολόγια...

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ὁδηγοῦσα αὐτὴν εἰς ἀνάκλιντρον

Ἐδῶ, ἀναπαύθητι. Λέγε μοι, δύστηνε, τὰς τύχας σου καὶ θ' ἀνακουφισθῇς.

(Πρὸ ἑαυτῆς)

Φρικώδης πλάνη... Παναγία μου!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Θέλεις εἰς μίαν στιγμὴν, εἰς μίαν ἀστραπὴν νὰ ἴδῃς ἓν δρᾶμα κολάσεως; Πλάσον λοιπὸν ἂν δύ-

νασαι πρῶτον τὸ στῆθός σου μαρμάρινον. Ἄκουε ἤδη, ἄκουε.

Ἡ Κρήτη ὅλη εἶχεν ἕν· ὁ Μάϊος ἀκόμη τοιοῦτον κρίνον δὲν ἀνεβλάστησεν. Ἀνέβης ποτὲ εἰς τὸ βουνὸν κ' ἐκεῖθεν εἶδες ν' ἀνατέλλῃ ὁ ἥλιος; Τοιοῦτος ἀνέτελλεν· ὡραῖος καὶ λαμπρός. — Ὦ, ἠνδρώθη καὶ εἰς ἀγγέλου μορφὴν καρδίαν ἔκλειε γίγαντος, ἠνδρώθη καὶ ὅτε ᾐσθάνθη τὴν πατρίδα του δούλην ἀνεφλέχθη ἡ ψυχή του, πολεμικὴ, ἀκράτητος... Δύναται ποτὲ τὸ χεῖλός μου νὰ σὲ εἴπῃ ἡσύχως ὁπόσα ὑπέστη συνωμοτῶν, ἀγρυπνῶν, διωκόμενος; Ἀτάκτως, κακῶς διηγοῦμαι τὴν ἱστορίαν του· ὅλα ἔγιναν ἐν ἐμοὶ σύγχυσις, στρόβιλος, παραφορά. Ἓν ἐνθυμοῦμαι μόνον: ἀπέθανεν. Ἓν αἰσθάνομαι μόνον: ἦτον υἱός μου.

Διακόπτεται ὑπὸ τῶν λυγμῶν.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πρὸ ἑαυτῆς

Ἥρωος τίνος νὰ ἦναι ἡ δύστηνος; Πῶς ἡ ψυχή μου συμπαθεῖ! Ὑπόνοια φοβερά... Καὶ ὅμως τοῦ υἱοῦ της αὕτη ἡ εἰκών;.. Θεέ μου!

(Πρὸς τὴν Δέσποιναν)

Μὴ παῦε, γῦναι δυστυχής. Ἡ λύπη ἀπατμίζεται εἰς λόγους καὶ εἰς δάκρυα, ὡς ἡ ζωὴ τοῦ ἄνθους εἰς ἄρωμα. — Λέγε με.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Θέλεις ἀκόμη λοιπόν; Ὑπόθες ὅτι εἶναι παραμύθιον καὶ μὴ φοβοῦ.—Τὰς τελευταίας ἀνταρσίας παρεσκεύασε κ' ἐρρίφθη εἰς τὰς μάχας ἀκατάσχετος. Ἀλλ' εἶχεν ἕνα θεῖον, φάντασμα ἀπαίσιον· εἶχεν ἕνα θετὸν πατέρα μὲ καρδίαν σκληροτέραν τοῦ χαλυβδίνου του θώρακος. Στῆθος πρὸς στῆθος εὑρέθη ὁ θεῖος κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ, τὰ ξίφη διεσταύρωσαν οἱ δύο ὅπως ἄλλοτε τὰ χείλη εἰς τοὺς ἀσπασμοὺς, ἀλλ' ἦτον ἄδικος, ἦτον ἡ μοίρα τοῦ νέου ἀντάρτου ἀνιλεής. Μόλις ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς του ἐσώθη, καὶ ἔφυγ' εἰς δάση πυκνὰ καὶ εἰς ῥάχεις ἀνέβη ἀπρόσιτος. Τότε ὁ θεῖός του ἠγέρθη, ἔστησε παγῖδας, συγχωρήσεις ὡρκίσθη, ἀπειλὰς φοβερὰς ἐτεχνάσθη, καὶ κατεπείσθην ἐγὼ, καὶ κατεπείσθην ἡ ἀθλία ἐγώ.... Ἐπίστευσα εἰς τὸν θετὸν πατέρα, καὶ ἠγνόουν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἦτο βασιλέως χλαμὺς ὑποκρύπτουσα τὸν δήμιον! Ἀλλοίμονον! Ἦτον εἰς τὴν ἔρημον ἀγέρωχος καὶ ἄπελπις· ἔρχομαι ἐγὼ, πίπτω εἰς τοὺς πόδας του: υἱέ μου, τῷ λέγω, υἱέ μου, ὑπὲρ τοῦ πατρὸς, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν πείσου καὶ πρόσελθε· χαρίσου εἰς ἐμὲ, τὴν μητέρα σου!» Ἐκεῖνος ἀντέστη, αὐτὸς τὰ προεῖπεν... Ἐνέδωκεν, ἀλλ' ἐκοινώνησεν ὡς νὰ ἤγετο εἰς σφαγήν. Ἠλ-

θομεν. — Κόρη μου, διατί δὲν μὲ κτυπᾷς; διατί δὲν μὲ ρίπτεις τὴν παιδοκτόνον μακρὰν ἀπ' ἐδῶ; Ὢ, ἐμέ! — Ἤλθομεν, καὶ εἰς συμπόσιον ὑπεδέχθη αὐτὸν ὁ θεῖός του, καὶ κλίνας ἐφίλησεν αὐτὸν γλυκύτατα. . . . Τότε ὁρμᾷ, μὲ τὸ ποτήριον εἰς τὰ χείλη ἥρπασεν αὐτὸν, εἰς τὰς βασάνους ἔφερεν αὐτὸν ὁ θεῖός του, ἐστρέβλωσε πρῶτα ὁ θετός του πατὴρ αὐτόν, — ἀκούεις σύ; — κ' ἐκεῖθεν μ' ἕνα σάκκον, μὲ δύο σφαίρας — ὢ δυστυχία μου! — εἰς τὸ μέσον τοῦ πελάγους τὸν ἐβύθισαν!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ἥτις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο ἐδήλου συγκινήσεις ζωηροτάτας.

Θεέ, τί λέγεις; !

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ἐγειρομένη καὶ μειδιῶσα ἀγρίως

Δὲν μὲ πιστεύεις; Καὶ τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ, οὐρανέ!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ ὡς ἀπολιθωθεῖσα

Τὸ ὄνομά του;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ὁ θεῖός του Ἀλέξιος —

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ κτυπῶσα τὸ μέτωπον ἄπελπις

Ὢ, μή! . .

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Καὶ ὁ υἱός μου, Λέων.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ συνάπτουσα τὰς χεῖρας καὶ καταπίπτουσα ὡς κεραυνόπληκτος

Ὢ Θεέ μου, Θεέ μου!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΕΣΤΙ ΔΙΚΗΣ ΟΦΘΑΛΜΟΣ...

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Ὁ πύργος τοῦ Ἀλεξίου Καλλέργου. Θάλαμος εὐρύς. Εἰς τὸ βάθος ἀριστερᾷ, ἔσωθεν τοῦ τοίχου πλούσιον εἰκονοστάσιον μετ' ἀνημμένης κανδήλας. Πλαγίως θύρα τις· ἄλλη μεγαλειτέρα ἐν τῷ μέσῳ, κλειστή· Εἴς τινα τῶν γωνιῶν λαμπρὰ καὶ ποικίλη πανοπλία. Ἐπὶ τοῦ τοίχου πέντε εἰκόνες κεκαλυμμέναι διὰ μελαγχῶν σκεπῶν. Πλουσία βιβλιοθήκη. Δεξιᾷ ἐπίχρυσος ἕδρα. Ἓν μέγα παράθυρον. Ἄλλοι κόσμοι πολυτελεῖς ἀλλ' ἄτακτοι καὶ σκοτεινοί. — Εἰσέρχεται σύνοφρυς, βαθυγένειος, πελιδνὸς, σύννους ὁ

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ῥίπτομαι εἰς τοὺς κινδύνους, εἰς τὰς θυέλλας, νὰ λησμονῶ· οὕτω ἀφίνεται εἰς τὴν γαλήνην ἡ νέα κόρη νὰ ἀναπολῇ... Εἶδα τότε μίαν μορφὴν φανεῖσαν εἰς τὰ ῥεύματα, πλὴν τίνος ἦτο δὲν ἐγνώρισα. Αἴφνης ἐνόμισα πῶς ἦτον ἄλλη τις σκιὰ, καὶ φεύγω, φεύγω, φεύγω, ὅπως τὴν νύκτα φεύγει τὸ παιδίον ἀπὸ ἔρημον...

(Ἐρχόμενος καὶ ἀποκαλύπτων κάτοπτρον)

Ἡ μορφὴ ἐκείνη, εἶναι ἐδῶ αὐτή; Πῶς ἔγινα, πῶς ἔγινες, ταλαίπωρε Ἀλέξιε! Ἡ ψυχή μου εἰς

τὴν μορφήν μου κατοπτρίζεται. — Ὦ, πνίγομαι, καίομαι. Ἂς ἀναπνεύσω τῆς ἑσπέρας ἀέρα χρυερόν. Ἔλθετε πάγη· ἡ καρδία μου ἔγεινεν ἐντός μου κολάσεως δαυλός.

(Ἔρχεται καὶ ἀνοίγει τὸ παράθυρον. Φαίνονται ἐκεῖθεν πέραν ἐκτενεῖς πεδιάδες, κάτωθεν πλαγίως ἐπαφρίζων αἰγιαλός.—Ἀναπνέων)

Ὦ!

(Μετά τινα σιγὴν)

Δύει ὁ ἥλιος· ἕως οὗ δύει καὶ τὸ βλέμμα μου εἶναι τιμάριά μου, πλούτη μου. Τί ὠφελεῖ!

Ἄκουε! Τοῦ πύργου τρίζουσιν αἱ στέγαι ὡς νὰ ἦναι νεκροκράββατος, τῶν παραθύρων δέρονται τὰ φύλλα ὡς ἡ ψυχὴ ἁμαρτωλοῦ... Κάτω ἐκεῖ σπεύδουσι δύο διαβᾶται σιγηλοί· διατί σφραγίζονται μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ; Ὁ κώδων τῆς ἐκκλησίας δὲν ἠχεῖ. Ὦ, φρίκη κινεῖ τὰς χεῖράς των καὶ ὄχι σεβασμός· τὸν οἶκον τοῦ δημίου, ἐμοῦ τὸν πύργον βλέπουσιν. — Τὸν οἶκον τοῦτον τώρα φεύγει φρίσσων ἕκαστος, ἐνῷ ποτὲ προσήρχοντο καὶ προσεκίνουν ἅπαντες αὐτὸν γονυκλινεῖς, ἐνῷ ἀντεβόων εἰς τὰς χρυσᾶς αἰθούσας του τὰ ᾄσματα τοῦ πότου καὶ τῆς χαρᾶς... Ἤδη τῶν ἱπποτῶν παρῆλθον καὶ χοροὶ καὶ γέλωτες, καὶ μόνον μένουν ἔτι τῶν ἀδελφῶν μου καὶ θυμάτων μου οἱ στεναγμοὶ εἰς τῆς θαλάσσης τοὺς βρυγμούς, εἰς τὴν βοὴν τοῦ

καλαμῶνος... Ἄκουε! Ἔδυσεν ὁ ἥλιος· πένθιμος στιγμή! Τὸ σκότος καταβαίνει εἰς τὴν γῆν, κ' εἰς τὴν ψυχήν μου τρόμος καὶ ἀπελπισία καὶ μετάνοια... Ὅλα δύουσιν· ὁ πλοῦτος, τὸ μεγαλεῖον, ἡ ἐλπίς· μόνον τοῦ ἐγκληματίου τὸ συνειδὸς δὲν δύει, δὲν μαραίνεται, δὲν ἀπαυδᾷ! — Ὤ, διατί νὰ μὴ δύναμαι νὰ ἐκσπάσω ἀπὸ τὰ βάθη μου τὴν συνείδησιν ὡς βέλος ἀπὸ τὸ στῆθος φαρμακερὸν, τὴν δειλὴν αὐτὴν γραῖαν, σκορπίον ἀκοίμητον;

(Φεύγει ἀπὸ τοῦ παραθύρου. Βροντᾷ, ἀστράπτει.—Ἀνατείνων πρὸς τὰς βροντὰς τὰς χεῖρας)

Ἡ ψυχή μου.

(Μένει σύννους καὶ σιωπηλός. Τὸ φάντασμα τοῦ Λέοντος ἔρχεται ἀπὸ τοῦ βάθους καὶ κάθηται ἐπὶ τῆς χρυσίνου ἕδρας. Ὁ Ἀλέξιος ὡς ἀπολιθωθείς)

Θεέ μου, αὐτός! — Μίχα, βοήθειαν! Μίχα!

Παραλύεται καὶ καταπίπτει.—Τὸ φάσμα ἀφανίζεται.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Εἰσέρχεται ὁ ΜΙΧΑΣ. ΑΛΕΞΙΟΣ κατὰ γῆς.

ΜΙΧΑΣ ὑπεγείρων αὐτὸν

Κατὰ γῆς! Πῶς, εἶναι κίνδυνος;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Βοήθειαν... Σιωπή.—Εἶσαι τυφλός; Οὐδὲν εἶδες; Ὁμίλει· μὴ ὁμιλῇς. Ὁμίλει... Εἶσαι ἠλίθιος;

Εἶσαι τυφλός; Ἐλθὲ, ἐλθέ· σιωπή! Ἀφήσωμεν τὸ παρελθόν. Τὰ γεγονότα εἰς αὐτὸ σήμερον εἶναι κόκκαλα νεκροῦ.—Τί νεώτερον;

ΜΙΧΑΣ

Νεώτερον; Ἦλθεν ὁ νέος Δούξ. Ἡ πόλις ἐφωτοχύθη ἅπασα. Αὔριον ἴσως φεύγει ὁ Κορνήλιος.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Γνωρίζεις τίς τὴν Κρήτην δεσμίαν τοῖς παρέδωκεν; — Ὤ, ὄχι! . . Μίχα σκληρὲ, διατί περὶ τῶν Ἑνετῶν μὲ ὁμιλεῖς; Καὶ σὺ λοιπὸν ἐναντίον μου;

ΜΙΧΑΣ

Ἀλέξιε—

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἀκόμη ὁμιλεῖς; Ὄχι, μὴ φύγῃς! Εἶναι κακὸς ὁ κόσμος; Ὄχι, μὴ μὲ εἴπῃς· τί πρὸς ἐμέ; Τοὺς ζῶντας δὲν φοβοῦμαι, τοὺς ζῶντας ἐθανάτωσα· πλὴν τοὺς νεκρούς; Ἆ οἱ νεκροί! Ἆ, πῶς ἐκδικοῦνται τοὺς ἐχθρούς των οἱ νεκροί! — Δὲν εἶδες τίποτε;

ΜΙΧΑΣ

Φόβοι παιδικοί. . . Σὺ ὁ γενναῖος Ἀλέξιος

ΑΛΕΞΙΟΣ

Γελᾷς ἴσως, ἀπάνθρωπε· ἀλλ' ἐγὼ πῶς θὰ ζήσω;

ΜΙΧΑΣ

Λησμονῶν

ΑΛΕΞΙΟΣ

Καὶ ἂν ἐγὼ, ἐκεῖνος δὲν μὲ λησμονεῖ! Ὦ, τώρα μὲ ἀγαπᾷ θερμότατα· νεκρός. Εἰς τὴν ζωὴν ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπόν του ἀπ' ἐμοῦ, ἀπώθει τότε τὴν ἀγκάλην μου· τώρα ἔρχεται πλησίον μου καὶ κάθηται, νεκρός· μὲ βλέπει καὶ μὲ τείνει τοὺς βραχίονας, νεκρός!

ΜΙΧΑΣ

Φαβαοῦ πλάσμα. Εἶναι βαρὺ τὸ χῶμα τῶν νεκρῶν —

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἀλλὰ τὸ κῦμα, ἄθλιε, τὸ κῦμα, ἔξω τοὺς πετᾷ! Ὁ ὕπνος σὲ ἐμώρανεν. Ἐλθὲ λοιπὸν, βοήθει με· ποῦ εἶναι τῆς λήθης ἡ πηγή; Ὕγρανε ἐκεῖ τὰς χεῖράς σου, καὶ σπόγγισον, σπόγγισον τὸν νοῦν μου ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις του! Δύνασαι; Σὲ δίδω θησαυρούς· δός με μίαν στιγμὴν γαλήνιον νὰ κοιμηθῶ! Κοιμᾶσαι σύ... Ὁ ὕπνος σὲ ἐμώρανεν!

ΜΙΧΑΣ

Θὰ θερίσῃς τὴν φρίκην, ἀφοῦ ἔσπειρες τὰ αἵματα.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἂς θερίσουν τὴν φαρμακεράν σου γλῶσσαν αἱ ὀδόντες σου, ἀπαίσιε! Ἀφανίσου, ἔσο κατηραμένος!

ΜΙΧΑΣ σταυρῶν ἐνώπιόν του τὰς χεῖρας

Μὲ καταρᾶσαι!! Εἴκοσι καὶ πέντε χρόνους σὲ ὑ-

πηρετῶ· ὡρκίσθην διὰ τόσα, νὰ σώσω ἀπὸ τοὺς ὄνυχάς σου τὸν γέροντα πατέρα μου. Ἔγινα εἰς τὰς χεῖράς σου ἡ σπάθη, ὁ βρόχος, τὸ δηλητήριον, κατὰ τῶν ἐχθρῶν σου· ἔγινα εἰς τὰς χεῖράς σου γέφυρα, λεύκη, ἵππος φλογερὸς, δι' ὧν μυριάκις ἀπέφυγες τοὺς κινδύνους καὶ ἐσώθης. Σήμερον μὲ καταρᾶσαι. Εὐχαριστῶ τὸν Θεόν· δίκαιος μισθὸς δούλου τοσοῦτον τυφλοῦ. Ἀλλ' αὔριον μὲ τὴν πρώτην τοῦ ἡλίου ἀκτῖνα λύεται ὁ ὅρκος μου· συμπληροῦνται εἴκοσι καὶ πέντε χρόνοι. Ἀλέξιε, σὺ ὑπὸ τὴν νύκτα ἐκρύβης σπαίρων καὶ μετανοῶν· ἐγὼ θὰ ἐπικαλεσθῶ ὑπὸ τὰ ῥάσα αὔριον τῶν ἁμαρτιῶν μου ἄφεσιν. — Μὲ καταρᾶσαι ; Σὲ συγχωρῶ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς θέλει μᾶς συγχωρήσῃ ποτέ ;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ποτέ! — Ἀλλὰ τότε πρὶν μὲ ἀφήσῃς, ἄκουσον :

[Λαμβάνων καὶ δίδων τῷ Μίχᾳ σπάθην γυμνὴν]

Βύθισον τὴν σπάθην αὐτὴν εἰς τὰ στήθη μου ! Ἡ γλυκυτέρα, ἡ μεγαλειτέρα πρός με ὑπηρεσία σου εἶναι αὐτή, Ὦ Μίχα, ἡ ψυχή μου εἶναι βαθεῖα πληγή· θέλεις θεραπεύσῃ, θέλεις ἐπουλώσῃ αὐτὴν δι' αὐτοῦ !

ΜΙΧΑΣ

Ὄχι· μὲ ἐμποδίζει ὁ ὅρκος μου.

ΑΛΕΞΙΟΣ γονυκλιτῶν ἐμπρός του

Ἐγὼ δειλιῶ, δειλιῶ, δειλιῶ. . . . Ἔλεος, φόνευ-

σόν με! Ἡ ζωή μου πλέον εἶναι ἡ σκληροτέρα τιμωρία μου. Ὦ Μίχα, ἰδέ με· δοῦλός σου ἐγὼ, δοῦλος ὁ Ἀλέξιος!

ΜΙΧΑΣ

Ὄχι· μὲ ἐμποδίζει ὁ ὅρκος μου. — Ὡρκίσθην νὰ σ' ὑπερασπίσω κατὰ τοῦ θανάτου πάντοτε, παντοῦ.

ΑΛΕΞΙΟΣ ἀνεγειρόμενος καὶ πετῶν τὴν σπάθην

Μίχα, ἀπάνθρωπε! Μίχα, κατάρατε!

(Ἀνατείνων τὴν κεφαλήν.)

Ποῦ εἶναι λοιπὸν οἱ κεραυνοί σου; — Τοσάκις μάτην σὲ ἱκέτευσα, Θεέ! Νοῦν εἶχες, ἔχεις νοῦν, ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἡ καρδία σου; Τὸν ἥλιον κρατεῖς μετέωρον, ἀλλὰ τὸ ὀρφανὸν δὲν συμπονεῖς! Ποῦ εἶναι, Πλάστα, ἡ καρδία σου; Σὲ ἐμιμήθην, λάτρις σου τυφλός· σὺ τὸν Ἰησοῦν, τέκνον σου θετὸν, εἰς τὸν σταυρὸν καθήλωσες· ἐγὼ τὸν Λέοντά μου, τέκνον μου θετὸν, ἐβύθισα εἰς κύματα. Διατί λοιπὸν μὲ τιμωρεῖς; Ἔστω· ἀλλὰ διατί ἡ ποινή μου τόσον βραδεῖα καὶ ἄτολμος; Εἶναι λοιπὸν τὸ δηλητήριον ἑνὸς ἑρπετοῦ δριμύτερον τῆς μελαίνης ψυχῆς μου ἥτις δὲν δύναται νὰ μὲ δώσῃ ἀκόμη τὸν θάνατον; Κτύπα με μὲ τοὺς κεραυνούς. . . Ἠχὼ αὐτῶν οἱ καγχασμοί μου ἐκ τῆς γῆς!

(Γελᾷ.—Πρὸς τὸν Μίχαν μετὰ φωνῆς πνιγομένης)

Μὴ φύγῃς ἔτι, Μίχα. Λαβὲ τὴν ἕδραν ταύτην ὅπου ἔρχεται καὶ κάθηται. . . Δὲν ἔχει μνῆμα· περιπλανᾶται μόνος εἰς τὴν γῆν καὶ ἀπαυδῶν ἔρχεται καὶ κάθηται ἐδῶ, ὅπως ἄλλοτε, ν' ἀναπαυθῇ. Φέρε αὐτὴν μακρὰν, μακράν. . .

(Ὁ Μίχας ἀναλαμβάνει τὴν ἕδραν καὶ ἀπέρχεται.)

Δὲν ἔχω πλέον θέσιν, μὴ ἔλθῃς πλέον, ὦ σκιὰ ἀνιλεής!

(Βηματίζει σύννους. Μετὰ μικρὸν στρέφων περιδεὴς τὰ ὄμματα)

Ἔφυγε καὶ αὐτὸς, ἔφυγεν ἡ κλεπτὴ θωπεία τῆς μοίρας μου, ὁ ὕστατος λίθος τοῦ σκοτεινοῦ μεγαλείου μου! Ἔφυγεν.—Μίχα! Μίχα! Μίχα!

Οὐδείς. Ἔμεινα μόνος. Τίς βοηθός μου ἐν τῇ γῇ; Οὐδείς. Οὔτε ὁ θάνατος ἔρχεται, ἀλλὰ σπεύδει νὰ ἐρημώσῃ παστάδας νυμφικὰς, νὰ ἀποσπάσῃ τὸ βρέφος ἀπὸ τοῦ μαστοῦ τῆς μητρός. . .—Μόνος!

(Ἐρχόμενος καὶ γονυκλιτῶν πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου)

Ὦ Μεσσία μου, ὦ τρυφερὲ υἱὲ πατρὸς ἀνιλεοῦς, βοήθει με σύ! Ἀνάστα καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ. Τὰ φάσματα, τὰ φάσματα. . . Ὦ, ἔλεος!

Κλίνει τὴν κεφαλὴν ἐπί τινος βάθρου ἐκεῖ.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Πρὸ τοῦ πύργου. Ἔρχονται διὰ τῆ ἐρήμου ὁδοῦ ὁ ΓΟΥΑΣΚΑΣ, ἤδη μὲ τὴν κόμην φαιὰν, καὶ ἡ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, βραδεῖα, ὀλιγοδρανὴ λείψανον γλυκὺ τῆ πάλαι ῥοδινότητο καὶ ὑγεία.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Δός με καὶ πάλιν τὴν χεῖρά σου, Γουάσκα. Λιποθυμῶ.

ΓΟΥΑΣΚΑΣ ἐπερείδων αὐτὴν ἐπὶ τοῦ βραχίονός του

Ὦ, κυρία μου. . .

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἤλθομεν.

ΓΟΥΑΣΚΑΣ

Ναί. Ὅμως ὀφείλω ἀκόμη, ἔπρεπε πάντοτε νὰ σ' ἐμποδίσω. Ὁ πύργος αὐτὸς εἶναι θηρίου φωλεά. Ἡ τρυφερὰ ὡς τὸ κλωνίον τοῦ κρίνου ζωή σου, ἀντέχει ν' ἀτενίσῃ τὰ βλέμματα, ν' ἀκούσῃ τὰς κραυγὰς αὐτοῦ;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Προχώρει, ἀκολούθει με.

ΓΟΥΑΣΚΑΣ

Σὲ ἀκολουθῶ ὡς ἡ μικρά σου Λόδδα, τὸ πτωχόν σου κυνάριον· σὺ μὲ ἀνέσυρες ἀπὸ τὰς φυλακάς, σὺ μὲ ἔδωκες τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τὰ ὁποῖον δίδει μόνος ὁ Θεός. Ὅμως ὁ Ἀλέξιος εἶναι ἀποτρόπαιος. Ἂς ἐπανέλθωμεν εἰς τ' ἀνάκτορα. Φο-

βοῦμαι μὴ σὲ ὁδηγῶ εἰς τὸν ᾅδην, ὄχι εἰς ἄνθρωπον! — Εἰς τόσον τρυφερὸν, τόσον λεπτὸν σῶμα τόση γενναιότης κλείεται;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Πτωχὲ Γουάσκα, ἐρρίφθης εἰς τὰς φυλακὰς, ὑπέστης βασάνους, ἐγήρασες, διότι ἀπὸ τὰς χεῖράς σου, ἀπὸ τοῦ κλείθρου τὰς ὀπὰς, ὡς μύρον ἀπὸ φιαλίδιον, ἀνελήφθη ποτὲ ὁ Καλλέργης· ἐλθὲ νὰ φιλήσω τὰς πληγάς σου ὅσας ἐδέχθης χάριν αὐτοῦ. Μὴ καταρασθῇς ποτὲ τὴν μνήμην του!

ΓΟΥΑΣΚΑΣ *γονυπετῶν*

Ὦ συμπαθὴς κυρία μου, ὦ τοῦ ἐλέους ἄγγελε, ἄφες με νὰ ἀσπασθῶ τοὺς πόδας σου, ὡς ὅτε ἤμην παιδίον καὶ ἔφθανα μόλις νὰ ἀσπασθῶ τὰ ἄκρα τῶν εἰκόνων εἰς τοὺς ναούς! — Ἀλλὰ μὴ ἀναβῇς εἰς τὸν Ἀλέξιον...

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ *ἐπὶ τὴν θύραν τοῦ πύργου*

Βοήθει με νὰ ἀναβῶ τὴν κλίμακα καὶ ὕστερον ἄπελθε. Θὰ ἐπανέλθω μόνη. Δὲν θὰ εἴπῃς ποτὲ εἰς οὐδένα τίποτε.

ΓΟΥΑΣΚΑΣ *γονυπετῶν*

Μόνη ἡ βεβαρημένη κεφαλή μου θὰ κλίνῃ καὶ αἰωνίως θὰ διηγῆται εἰς τὸ στῆθός μου τὴν θλιβερὰν ἱστορίαν τῆς κυρίας μου· θὰ φεύγῃ ὁ χρό-

νος, ἀλλ' ἡ μνήμη σου, ἀλλ' οἱ λόγοι σου δὲν θὰ φεύγουσι μαζῆ ὡς δὲν φεύγουσι μὲ τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ αἱ σκιαὶ τῶν φύλλων τῆς ἰτέας ἄνωθεν.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Πτωχὲ Γουάσκα...

Εἰσέρχονται εἰς τὸν πύργον.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ὁ ΑΛΕΞΙΟΣ κοιμώμενος πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου. Εἰσέρχεται μόλις σειομένη ἡ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ.

ΦΛΩΡΕΤΙΑ

Λοιπὸν ἔχουσιν ὕπνον καὶ οἱ τύραννοι. — Πῶς ἔγινεν! Ἐχύθη ἡ ψυχή του εἰς τὸ πρόσωπον.

ΑΛΕΞΙΟΣ καθ' ὕπνους

Σμυρίλιε, εἶσαι φρικτός· ὕπαγε νὰ λάβῃς ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τὴν κεφαλήν σου καὶ τότε ἐλθέ. Μαυρογένη, χωρὶς χεῖρας πῶς ζητεῖς νὰ παλαίσωμεν; Αὔριον...

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Θεέ μου!

ΑΛΕΞΙΟΣ καθ' ὕπνους

Ὤ! Ὤ! Ὤ!

Ἀναπηδᾷ κατάτρομος.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πρὸ ἑαυτῆς

Τοιούτου ὕπνου προτιμότερος ὁ θάνατος!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὢ, ὄνειρα!—Τίς εἶσαι σύ, τίς;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Ἴσως δάκτυλος Θεοῦ.—Θέλεις δεχθῇ μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Δουκὸς χρυσοῦν δίπλωμα εὐγενείας καὶ τιμῆς· ἀπὸ τῶν χειλέων μου δέξαι κατάραν καὶ ἀνάθεμα ἐπάνω σου βαρύ! Θέλω νὰ ἀποθάνω καὶ ἦλθα εἰς τὸν δήμιον.

ΑΛΕΞΙΟΣ πλησιάζων συμπαθῶς

Ὅσα μὲ λέγεις εἶναι παιδὸς φοβερισμοὶ εἰς γίγαντα, ἀφοῦ νὰ ἴδω ἠδυνήθην φοβερά, ἀνέκφραστα· ὅσα μὲ λέγεις εἶναι ἀγγέλων μουσική, πρὸς ὅσας κραυγὰς καὶ γόους ἀκούω ἐνδομύχως μου... Μ' ἐμπνέει θάρρος ἡ χλωμὴ μορφή σου, καὶ ἴσως, ἴσως —Ὢ, εἰς τὴν μνήμην μου τὰ ῥόδα ἐμαράνθησαν, καὶ ζῶσι μόνον τρίβολοι καὶ αἵματα! Ὅμως βοήθει με! Διολισθαίνεις καὶ σὺ ἐδῶ εἰς αἵματα νωπά; Βλέπεις ὡς ἐγὼ σειομένας καὶ ὀργίλας σκιάς;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πρὸ ἑαυτῆς

Ποῦ εὑρέθην! Πλανᾶται εἰς ὀπτασίαν.—Δίκαιε Θεέ!

ΑΛΕΞΙΟΣ

Εἰς τὸν πύργον τοῦτον εἶμαι δεσμώτης· μὲ περιβάλλει καὶ συγκρατεῖ ἅλυσις κολάσεως: ἡ ἅλυσις τῶν θυμάτων μου.—Ἔρχονται!

Ἀποφράσσει τὰ ὄμματα.

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Εἰπέ με, βλέπεις καὶ τὸν υἱόν σου, Ἀλέξιε; Θεωρεῖς τὴν γλυκεῖάν του μορφὴν, τὰ μαγικά του ὄμματα, ἢ βλέπεις χείλη πελιδνὰ καὶ καταρρέοντα, ἢ ὄμματα ἐσβεσμένα καὶ διάκενα; — Εἶναι ἐκεῖνος ὡς εἶναι ἐδῶ αὐτός;

Ὑποδεικνύει εἰς τὸν Ἀλέξιον τὴν ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ της ἠρτημένην χρυσῆν τοῦ Λέοντος εἰκόνα.

ΑΛΕΞΙΟΣ λαμβάνων καὶ ἐμβλέπων

Τοῦ Λέοντός μου ἡ εἰκὼν, τοῦ Λέοντός μου ἡ παιδικὴ μορφή! — Ὄχι, λάβε την ὀπίσω· εἶναι μικρὰ, εἶναι διὰ σέ. Ἔχω ἐγὼ τὴν ἰδικήν μου: Τὸ φάσμα του!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πρὸ ἑαυτῆς

Ἡ ψυχή μου ἀρχίζει νὰ λυπῆται, νὰ πονῇ αὐτόν...

(Πρὸς τὸν Ἀλέξιον)

Ἡ ἀκοή σὲ ἔμεινε ν' ἀκούῃς μόνον ἀναθέματα, οἱ ὀφθαλμοὶ σὲ ἔμειναν νὰ βλέπῃς μόνον φάσματα. Βλέπε, ἐνθυμοῦ τὸν Λέοντα καὶ τρέμε καὶ σπάραττε!

ΑΛΕΞΙΟΣ λαμβάνων αὐτὴν ἀπὸ τὰς χεῖρας

Σιωπή. — Ἐλθὲ ν' ἀκούσῃς, ἐλθὲ νὰ ἴδῃς ποῖαι

τελοῦνται καθ' ἑσπέραν κάτωθέν μου ἑορταί. Εἶναι ἡ ὥρα.

Ἔρχονται, καὶ ὁ Ἀλέξιος ἀνοίγει τὸ παράθυρον πλατύτατα.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΑΛΕΞΙΟΣ καὶ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πλησίον τοῦ παραθύρου. Δι' αὐτοῦ φαίνονται ἐπὶ τῆς παραλίας καθήμεναι Κρῆσσαι γυναῖκες μελανιμονοῦσαι ἀπὸ κεφαλῆς. Ἐν μέσῳ αὐτῶν ἡ ΔΕΣΠΟΙΝΑ. Ῥίπτουσιν ἐνίοτε μικροὺς πρὸς τὴν θάλασσαν χάλικας.

ΜΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Ὦ βορρᾶ, πνέε νὰ λύσῃς, ν' ἀπαλύνῃς τὰ ἄγρια κύματα. Ὦ θάλασσα, πίε τὰ δάκρυά μου, τὰ δάκρυα μητρὸς, νὰ γίνῃς ὀλίγον γλυκεῖα· εἰς τοὺς μαύρους κόλπους σου κατέβη τὸ τέκνον μου.

ΑΛΛΗ

Ὦ θάλασσα, μὴ μου δέρῃς αὐτὸν μὲ τ' ἀφρισμένα σου κύματα, ἀλλὰ κάμε ἓν λίκνον τὰ ἀκοίμητα στήθη σου νὰ κοιμηθῇ· εἶναι πολὺ μικρός. Ὅπως εἰς τοὺς ἀφροὺς σου, οὕτω ἐκοιμᾶτο ἄλλοτε πλησίον μου ὑπὸ πέπλους λευκούς.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ

Ὦ Λέων μου, ὦ Λέων μου, ὦ Λέων μου!

ΑΛΛΗ

Λέγει ἡ σκιά του: Ὦ μητέρα μου, ὥρμησεν ἡ θάλασσα καὶ μ' ἐφίλησεν εἰς τὸ στόμα ὡς μητρυιά· ἦτον ἁλμυρὰ καὶ πικρὰ, πικροτέρα τῶν ὀδόντων τοῦ ὄφεος. Ἔπειτα τὸ ἔρημόν μου σῶμα ἐκύλισαν κύματα, κ' ἐκεῖ κάτω, πέραν ἐκεῖ, σύρεται, ἀναρρίπτεται, κτυπᾶται εἰς τὴν ἀκτήν.»

ΑΛΛΗ

Λέγει ἡ σκιά του: Ὦ Ἀλέξιε, δὲν ἠρκέσθης ὅτι ζῶντα εἰς βασάνους μ' ἐθρυμμάτισες, ἀλλ' εἶπες εἰς τὰ κύματα, ὡς εἰς δούλους σου, νὰ μὲ κτυπῶσιν ἀκοίμητα; Τόσον λοιπὸν πολὺ σὲ ἔπταισα; Ὦ Ἀλέξιε, διατί δὲν μὲ ἔδιδες νεκρὸν εἰς τὴν πτωχὴν μητέρα μου νὰ μὲ μυρώσῃ θάπτουσα μ' ἓν δάκρυ καὶ μ' ἓν φίλημα; Ἐκείνη μ' ἀγαπᾷ.»

ΑΛΕΞΙΟΣ *καταλείπων βιαίως τὰ φύλλα τοῦ παραθύρου*

Εἰς τὸν διάβολον, γραῖαι μέγαιραι! Ἂς πλημμυρήσῃ ἡ θάλασσα νὰ συναρπάσῃ καὶ σᾶς!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ *δακρύουσα*

Ὦ Λέων μου, ὦ Λέων μου!

ΑΛΕΞΙΟΣ *βλέπων τὴν Φλωρεντίαν δακρύουσαν*

Πῶς, κλαίεις; Ἀγαπᾷς καὶ σὺ αὐτὸν, Φλωρεντία μου;

(Πλήττων τὴν κεφαλὴν καὶ στρεφόμενος πρὸς τὸ βάθος)

Βαβαὶ, σὲ ἀγαπῶσι ξένοι, σὲ ἀγαπῶσιν Ἑνετοὶ, κ' Ἕλλην ἐγὼ, πατὴρ ἐγὼ, σὲ ἐθανάτωσα!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πρὸς τὸν Ἀλέξιον

Σιγή· εἰς τῶν σκληρῶν τὰ στήθη δὲν ἀνατέλλει ὁ οἶκτος, οὐδὲ τὸ ἴον ὑπὸ τοὺς πάγους· εἰς τῶν φονέων τὰ ὄμματα δὲν ἀναλάμπει δάκρυ, οὐδ' εἰς μεσάνυκτα ἥλιος. Δὲν θέλει δάκρυα· ἔχει πολλὰ τὸ μνῆμά του.

(Ἐμβλέπουσα τὴν μικρὰν εἰκόνα)

Ἀπέθανεν. Ἀπέπτη τὸ πτηνὸν, καὶ τὸ κελάδημά του, ἡ Φλωρεντία, ἔτι ἀντηχεῖ; Τὸ ἄνθος ἐμαράνθη, καὶ ἐγὼ, τὸ μύρον του, εἰσέτι περιίπταμαι, Ὦ Λέων μου, εἰς τὸ πλησιέστερον ἄστρον πρὸς τὴν γῆν, εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα τ' οὐρανοῦ, ἐλθὲ νὰ μὲ δεχθῇς.

ΑΛΕΞΙΟΣ κλίνων πρὸς τὸ βάθος

Τοῦ Λέοντός μου, ὦ σκιὰ θεοειδὴς, συγχώρει με, συγχώρει με! Ὦ υἱέ μου, συγγνώμην εἰς ἐμὲ, συγγνώμην εἰς τὸν δήμιον. Λησμόνησον τὰ ἴχνη μου! Ἰδέ με πῶς ἐγήρασα, ἰδὲ τὴν κόμην μου λευκὴν, ἰδέ μου τοὺς ἀφροὺς αὐτοὺς καὶ πίστευσον τὰς φοβερὰς τρικυμίας τοῦ στήθους μου!

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ πρὸς τὴν εἰκόνα

Τὸ ὡραιότερον ἄνθος τῶν χειλέων εἶναι τὸ μειδίαμα· ἀφοῦ δι' αὐτοῦ δὲν δύναμαι νὰ σὲ κοσμήσω, πτωχὴ τοῦ ἔρωτός μου εἰκὼν, δέχου τὰ τέκνα τῶν ὀμμάτων μου, πίπτε εἰς τὰ δάκρυα ὡς τὸ σῶμά σου εἰς τὰ κύματα...

Ἀναπίπτει ἐκλείπουσα ἐπὶ τοῦ ἀνακλίντρου.

ΑΛΕΞΙΟΣ πρὸς τὸ βάθος

Ὦ τρυφερέ μου ἄγγελε, συγχώρει με !

(Ἐρχόμενος πρὸς τὴν Φλωρεντίαν μυστηριωδῶς.)

Ἡρπάγη, καὶ κάτω ἐδῶ εἰς τὰ ὑπόγεια ἤλθομεν ὅλοι μὲ προσωπίδας σκοτεινάς· μόνος αὐτὸς εἶχε γυμνὸν τὸ πρόσωπον ὡς τὴν ψυχὴν ἀνέφελον. Μὲ φωνὴν γαλήνιον ὡμολόγησεν ἑαυτὸν ἀποστάτην... Εἶτα προσέθηκεν: Πρὶν πέσω ἑκουσίως εἰς τὸ βάραθρον τοῦ θείου μου, τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μου ἐκοινώνησα· νὰ ἀποθάνω εἶμαι ἕτοιμος.» Καὶ ὁ σκοπός σου ἦτον; «Ἢ ἕνωσις ἢ θάνατος.» Εἶπεν. Δὲν ἐκρατήθην, — τὸ πιστεύεις σύ; — Δὲν ἐκρατήθην, ἀλλ' ἐμμανὴς ὁρμῶ, ἀπὸ τὴν κόμην τὴν χρυσῆν τὸν ἥρπασα, καὶ πτύων εἰς τὸ πρόσωπον: Δέξαι λοιπὸν καὶ θάνατον καὶ στρέβλωσιν!» Ἐφώνησα. Τὴν κεφαλήν του ἤγειρεν, ἡσύχως μὲ ἠτένισεν, ἓν δάκρυ εἰς τὸ

ὄμμα του ἀνέτειλε, καὶ λέξιν δὲν μὲ εἶπεν. —Τί ἐσκέπτετο ;

ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ

Θεέ μου ! .. Ἐνθυμοῦ.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Εἰς τὰς βασάνους ἐρρίφθη πάραυτα, ἐστρεβλώθη τὸ σῶμα ἀλλ' ὄχι κ' ἡ ψυχή του· εἰς πέλαγος ὀδύνης ἔτι αὐτοκρατορίας ηὔχετο. Εἰς τὴν Ῥώμην τὸ πάλαι τοὺς πατροκτόνους ἐβύθιζον πρῶτον εἰς σάκκον, ὕστερον εἰς τὴν θάλασσαν. Τοιοῦτον θάνατον τοῦ υἱοῦ μου ἔδωκα ! — Ἀκούεις ; Ἐκοιμήθης ; Ἆ !

(Ταράσσει αὐτῆς τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ Φλωρεντία μένει μὲ βλέφαρα κεκλιμένα καὶ ἀκίνητος, τὴν παρειὰν ἐπὶ τῆς πτέρυγος τοῦ ἀνακλίντρου. Ἀκούονται ἐπὶ τῆς μεγάλης κατὰ μέσον θύρας τρία κτυπήματα.)

Τίς εἶναι ;

ΦΩΝΗ ὄπισθεν

Ἡ Ἑνετία προσφωνεῖ : Ἀνοίξατε !

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὁ Κορνήλιος !

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Ἡγουμένων καὶ παρεπομένων λαμπαδηφόρων ὑπηρετῶν εἰσέρχεται ὁ Δοὺξ ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ, ὁ νέος Δοὺξ τῆς Κρήτης ΑΙΜΥΛΙΑΝΟΣ, ὁ ΜΩΡΟΖΙΝΗΣ φέρων ἐπὶ πολυτίμου μικροῦ δίσκου ἔγγραφον χρυσοῖς γράμμασι περγαμηνήν, ὁ ΓΡΑΔΙΝΙΚΟΣ, καὶ ὁ Δ'ΑΛΒΑΣ.—Ὁ Ἀλέξιος ὑποχωρεῖ βαρὺς καὶ σιωπηλός.

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ

Εἴη ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ, φίλτατε Ἀλέξιε. Ἡμᾶς προσδέχου εὐμενὴς ὅτι τιμὰς λαμπρὰς σοὶ φέρομεν.

(Ὁ Ἀλέξιος σιωπᾷ.)

Σοὶ παρουσιάζω τὸν Αἰμυλιανὸν, φίλον πιστὸν καὶ ἄνδρα τῶν πολέμων καὶ τῶν διοικήσεων· αὐτὸς τῆς Κρήτης μας ὁ νέος Δούξ.—Τῆς προσφιλοῦς μου κόρης ἡ ζωὴ ἐμὲ μετάγει εἰς Βενετίαν αὔριον.

ΑΛΕΞΙΟΣ εἰρωνικῶς μειδιῶν

Μετὰ τῆς προσφιλοῦς σου κόρης, εἰς Βενετίαν, αὔριον. Θαυμάσια! Βεβαίως δύνασαι ταχύτερον νὰ ἀναβῇς εἰς οὐρανοὺς ἢ νὰ καταβῇς ἀπὸ τοῦ οἴκου σου.

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ἰδίᾳ τῷ Ἀλεξίῳ

Δὲν σ'ἐννοῶ. Ἀλλ' ἄφες τὰς ἰδιοτροπίας σου. Συλλογίσου πῶς θὰ σὲ κρίνῃ καὶ ὁ νέος Δοὺξ καὶ Κύριος.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Εἴθε νὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μή με ἐννοήσῃ πώποτε!

ΑΙΜΥΛΙΑΝΟΣ λαμβάνων εἰς χεῖρας τὴν περγαμηνὴν

Ἀλέξιε Καλλέργη: Ἡ Ἑνετία τοῦ κόσμου τοῦ ἡμίσεως μητρόπολις καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἡ δέσποινα, καυχᾶται ὅτι πολλοὶ τῆς γενεᾶς σου περιφανεῖς βλαστοὶ ἐλάμπρουναν τὰ ὅπλα τὰ ἑνετικὰ ἐδῶ. Εὐγνώμων ἡ πατρίς μου ἐς ἀεί. — Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προσώπου σου ἡ πρὸς ἡμᾶς φιλία ἔρως ἔγινεν οὐράνιος, κ' ἰδοὺ ἡ Ἑνετία ἀπὸ χαρᾶς δακρύουσα εὐγνώμων σὲ ἐναγκαλίζεται, εἰς τὴν Χρυσῆν της Βίβλον τ' ὄνομά σου ἐγγράφουσα. — Δέξαι τὸ χρυσοῦν τῆς εὐγενείας δίπλωμα.

(Προτείνει, ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος ἀλλοφρονῶν ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ)

Σὲ ἐννοῶ· εἶναι ἡ τιμὴ μικρὰ πρὸς τὰς θυσίας σου, ἀλλ' ὑπερτέραν ταύτης ἀμοιβὴν δὲν ἔχει ἡ μεγαλόδωρος πατρὶς τῶν Ἑνετῶν. Σὲ ἀναρτᾷ εἰς τὸν ναὸν τῶν σωτήρων της.

(Ὁ Ἀλέξιος τείνει καὶ λαμβάνει μηχανικῶς τὴν περγαμηνήν, ὅτε ἀναφαίνεται πρὸς τὸ βάθος τὸ φάσμα τοῦ Λέοντος. Βλέπει αὐτὸ ὁ Ἀλέξιος, μόνος, καὶ τὸ δίπλωμα πίπτει τῶν χειρῶν του.)

ΑΙΜΥΛΙΑΝΟΣ ἀναλαμβάνων ἀπὸ γῆς αὐτὸ

Ἀλέξιε —

ΑΛΕΞΙΟΣ πρὸς τὸ φάσμα

Εὑρὲ τέλος ἕνα λάκκον καὶ ἀναπαύσου. Θὰ ἐξιλεωθῇς.

(Τὸ φάσμα ἀφανίζεται. — Ὁ Ἀλέξιος λαβὼν τῆς χειρὸς καὶ φέρων τὸν Αἰμυλιανὸν πρὸ τῶν μελανοσκεπῶν εἰκόνων. Ἀποσπῶν τὸ κάλυμμα τῆς πρώτης)

Εἶναι ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, προπάτωρ καὶ κεφαλὴ τῆς γενεᾶς τῶν Καλλεργῶν. Νέος ἦλθεν ἐδῶ στρατηγὸς, ἠφάνισε τοὺς κατακτητὰς Ἄραβας, καὶ παρέδωκε τὴν Κρήτην ἐλευθέραν πάλιν εἰς τὸ Βυζάντιον.

(Ἀποσπῶν τὸ κάλυμμα τῆς δευτέρας)

Εἶναι ὁ Ἰωάννης Φωκᾶς. Ἦλθεν εἰς τὴν Κρήτην πρὸς ἡμέρωσιν αὐτῆς καὶ εἰρήνευσιν, μὲ δώδεκα ἄλλας οἰκογενείας εὐγενῶν, ὑπὸ τὸν Ἰσαάκιον, υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ.

(Ἀποσπῶν τὸ κάλυμμα τῆς τρίτης)

Εἶναι ὁ Ἀλέξιος Φωκᾶς, πάππος μου. Δέκα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἀποστάτης ἐδῶ τῆς ἀγερώχου δημοκρατίας τῶν Ἑνετῶν, ἐκράτει τὴν νῆσον ἐλευθέραν βασιλεὺς καὶ πατὴρ αὐτῆς. Εἶτα τὰ προταθέντα πλούτη καὶ προνόμια κατέκλιναν τὸ ὑπερήφανον

αὐτοῦ φρόνημα, καὶ παρέδωκε τὴν Κρήτην δούλην πάλιν εἰς τοὺς Ἐνετούς. Οἱ Ἐνετοὶ ὠνόμασαν αὐτὸν τότε Καλλέργην, οἱ Κρῆτες Κατηραμένον.

(Ἀποσπῶν τὸ κάλυμμα τῆς τετάρτης)

Εἶναι ὁ Βάρδας Καλλέργης, θεῖός μου. Ἀποστάτης τῶν Ἐνετῶν, ἄγων πεντακισχιλίους ἄνδρας ἐκυρίευσε πρῶτον τὸ Σέλινον, εἶτα κηρύσσων τῆς ὅλης νήσου τὴν ἀπελευθέρωσιν, κατέκλεισε τοὺς Ἐνετοὺς εἰς τὸν Χάνδακα, ἀπέλπιδας. Τότε ἀπὸ τῆς πρωτευούσης ἐδῶ προέβη κατὰ τοῦ Βάρδα — τίς;

(Ἀποσπῶν τὸ κάλυμμα τῆς πέμπτης)

Ὁ Γεώργιος Καλλέργης, πατήρ μου. Κατετρόπωσε τοὺς γενναίους ἀποστάτας, ἰδίᾳ χειρὶ συνέλαβε καὶ κατέσφαξε τὸν συγγενῆ του Βάρδαν, ὑπήγαγε δούλην τὴν Κρήτην πάλιν ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Δουκὸς Βλασίου Ζένου. Εἰς ἀμοιβὴν ὁ Γεώργιος ἐδέχθη παράσημα, τιμάρια, προνόμια ἡγεμόνος. — Ἤδη ἐρωτᾷς ἴσως ποῦ εἶνα ἡ ἕκτη εἰκών, τοῦ Μάρκου Καλλέργη ὁ ὡραῖος υἱός, ἡ οὐρανία μορφὴ τοῦ θετοῦ μου υἱοῦ, τοῦ Λέοντος;

(Δεικνύων πρὸς τὸ βάθος)

Ἀντὶ τῆς εἰκόνος του ἔχω τὸ φάσμα του. Κολακεύων τοὺς Ἐνετοὺς, ἐθανάτωσα αὐτὸν ἐγώ. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλεξίου ἐκείνου, μὲ το αἷμα εἰς τῆς φλέβας ἐδεχόμεθα τὴν δουλοπρέπειαν εἰς τὸ στῆθος. Οἱ ἡμίσεις τῶν Καλλεργῶν καρδίαι αὐτοκρατορικαὶ καὶ ἄγγελοι, οἱ λοιποὶ τῶν Καλλεργῶν προδόται καὶ δαίμονες. — Ἀρκεῖ πλέον!

(Λαμβάνων ὑπερηφάνως τὴν περγαμηνὴν)

Εἰς τὸν ἀπόγονον τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τὸ δίπλωμα τοῦτο τῆς Ἐνετίας, εἶναι οὔτε ἡ πόρπη τῶν ὑποδημάτων του. Εἰς τὸν Ἀλέξιον Καλλέργην, δήμιον τοῦ Λέοντος, τὸ δίπλωμα τοῦτο ἐγκλείει τριάκοντα ἀργύρια. . . Ὦ, δὲν εἶναι Ἕλλην τις νὰ μὲ ἀκούση ἐδῶ; Αἰμυλιανὲ, εἰπὲ εἰς τὴν ἀγέρωχον Σύγκλητον τῶν Ἐνετῶν ὅτι πτύω εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς τὸ δίπλωμά της τὸ χρυσοῦν.

Σχίζει καὶ πετᾷ κατὰ γῆς τὴν περγαμηνήν.

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ

Ἀλέξιε, τῶν Ἐνετῶν ἐχθρός; Παραφρονεῖς;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Παραφρονῶ! Χρόνον πολὺν ὡς Ἕλλην παρεφρόνησα. —

(Δεικνύων αὐτῷ τὴν κεκαλυμμένην Φλωρεντίαν)

Κορνήλιε, μὲ δίδεις ἓν δίπλωμα, σὲ δίδω ἕνα πέπλον. Ἔγειρε αὐτόν. Σοὶ ἀνήκει.

Ὁ Κορνήλιος διαπορῶν ἔρχεται πρὸς αὐτήν.

ΑΙΜΥΛΙΑΝΟΣ προχωρῶν

Ἀλέξιε Καλλέργη...

ΑΛΕΞΙΟΣ ἁρπάζων τὴν κατακειμένην σπάθην

Μὴ προχωρήσῃ κατ' ἐμοῦ κανείς! — Ὦ ξίφος, βαπτίσου εἰς τὸ στῆθός μου καὶ πλῦνε τὰς κηλίδας σου!

(Κτυπᾶται καὶ καταπίπτει.)

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ ἀνεγείρας ἐν τῷ μεταξὺ τὸ κάλυμμα·

Ἡ Φλωρεντία μου! Φλωρεντία; Κόρη μου, σὺ ἐδῶ; Ζῇς; Εἶναι νεκρά! Ὦ, εἶναι θερμὴ ἀκόμη ὡς φωτεινὴ ἡ δύσις ὅθεν μόλις πρὸ στιγμῆς κατέδυσεν ὁ ἥλιος. Φλωρεντία μου! — Βοήθει με, Αἰμυλιανέ! —

(Λαμβάνει αὐτὴν νεκρὰν εἰς τὰς ἀγκάλας του)

Ὦ μόνον ἄστρον εἰς τὴν νύκτα τοῦ γήρατός μου, Φλωρεντία μου! Μὲ ἀκούεις; Ἀκούεις τὸν πατέρα σου κλαίοντα;

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ἔφυγεν εἰς οὐρανόν: ἀγαπήσασα ἓν ἄστρον — τὸν Λέοντα... Ὁ θάνατός του τιμωρεῖ καὶ σέ.

ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ

Θεέ μου, τί με επεφύλαττες! — Ά, Φλωρεντία, Φλωρεντία, Φλωρεντία μου!

Κατακλίνει τὴν κεφαλὴν ἐπ' αὐτῆς.

ΑΛΕΞΙΟΣ

Ὦ υἱέ μου... Ὦ Κρήτη...

Ἀποθνήσκει

ΤΕΛΟΣ

ΛΟΥΚΑΣ ΝΟΤΑΡΑΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΛΟΥΚΑΣ ΝΟΤΑΡΑΣ, μέγας δούξ.
ΜΥΡΡΑ, σύζυγός του.
ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ, }
ΜΑΝΟΥΗΛ, } τέκνα των.
ΙΣΑΑΚΙΟΣ, δεκατετραετής. }
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ, σύζυγος τῆς Πουλχερίας·

ΜΩΑΜΕΘ Β΄.
ΧΑΜΖΑ-ΠΑΣΣΑΣ, γαμβρός του.
ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ, Γάλλος ἐξωμότης.
ΒΩΑΒΗΛ-ΒΕΗΣ, ἀρχιευνοῦχος τοῦ Σουλτάνου, αἰθίοψ.

Ο ΝΕΚΡΟΣ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου.
Ἕλληνες ΓΕΡΟΝΤΕΣ, ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΠΑΙΔΙΑ.
Τοῦρκοι ΜΕΓΙΣΤΑΝΕΣ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 30 *Μαΐου* 1453.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΡΩΤΗ

Η ΑΛΩΣΙΣ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Σκοτεινὸς θάλαμος. Εἰς τὸ βάθος φαίνεται προσευχητήριον πρὸ τοῦ ὁποίου γονυκλινὴς κ' ἐνδεδυμένος ράσα μοναχοῦ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Νοταρᾶ ΜΑΝΟΥΗΛ ἀναγινώσκει ἱερὰν βίβλον ἐν σιγῇ. — Εἰς ἓν τῶν παραθύρων, ὧντινος τὰ ὑέλινα φύλλα ἔσωθεν εἶναι ἀνοικτὰ, ἵσταται προσκλινὴς ἐπὶ τοῦ δικτυωτοῦ ἡ ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ καὶ βλέπει ἔξω ὡς ἀναμένουσά τινα μετὰ δακρύων καὶ ἀγωνίας.—ΛΟΥΚΑΣ ΝΟΤΑΡΑΣ εἰσερχόμενος.

ΝΟΤΑΡΑΣ ἐρχόμενος πλησίον της.

Ὦ Πουλχερία, Πουλχερία, κόρη μου,
Σιώπα, παῦσε, μὴ θρηνῇς· οἱ στεναγμοὶ
Εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς μητρός σου φθάνουσι,
Καὶ ἂν σ' ἀκούσῃ ὅλ' ἀπεκαλύφθησαν
Εἰς τοὺς ἀγρύπνους φόβους κ' ὑπονοίας της.
Τὴν ἀσθενῆ ἐλέησον καὶ ὕπαγε·
Σὲ θέλει. Πρόσεχε οἱ στεναγμοί σου μὴ,
Θανατηφόρα βέλη μήπως γίνωσι
Κατὰ τῆς ἀσθενοῦς μητρός σου.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ ἀπὸ τοῦ παραθύρου

Πάτερ μου

Ἀργεῖ...

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὁ σύζυγος θὰ ἔλθῃ, ἔρχεται.
Ὡς λέγεται, τὰς κεφαλὰς ολων ἡμῶν
Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του ἠγόρασεν
—Προωρισμένην ἄλλως λίαν εἰς αὐτούς,—
Ὁ Τοῦρκος βασιλεύς. Ὁ Κανταχουζηνος
Εἶν' ἀσφαλὴς θὰ ἔλθῃ καὶ ἡσύχασον.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Εἰς τόσην, πάτερ, μέθην, λύσσαν, θύελλαν
Φόνων, πυρὸς καὶ ἁρπαγῆς, εἰς τά, ὁδοὺς
Νὰ ἦναι; Τίς θὰ ἴδῃ—

Φωνὴ ἀπὸ τοῦ βάθους ἀσθενής

Πουλχερία!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἆ,

Ἡ μήτηρ ἡ ταλαίπωρος καὶ μόνη της
Ἰδοὺ φωνεῖ. Πλησίον της, πλησίον της!
Γενναία μένε, ἤρεμος, παρήγορος,
Ὦ κόρη μου, καὶ μὴ φοβοῦ· ἂν σύζυγος
Ὁ Κανταχουζηνός σοὶ εἶναι, εἰς ἐμὲ
Εἶναι υἱὸς ὁμοῦ καὶ ἀδελφὸς πολύς.

Θὰ ἔλθῃ. Ὕπαγε. Ἀπὸ τὰ ὄμματα
Τὰ δάκρυά σου σπόγγισον.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ ἀπομάσσουσα τὰ δάκρυά της

Ὁ οὐρανὸς
Γνωρίζει πόσα ἄλλα θ' ἀναβλύσωσιν! —
Θ' ἀργήσῃ, πάτερ μου, πολύ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὄχι ποτὲ
Ὅσον ἀργεῖς ἀπὸ μητέρα ἀσθενῆ.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ναί, ναί.

Φεύγει.

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΝΟΤΑΡΑΣ. Εἰς τὸ βάθος πάντοτε ὁ ΜΑΝΟΥΗΛ

ΝΟΤΑΡΑΣ πρὸ ἑαυτοῦ

Θὰ ἔλθῃς ἴσως, Καντακουζηνέ,
Καὶ ἡ ἠὼς ἐπανατέλλει αὔριον
Καὶ θὰ ἐπαναθάλῃ γλυκὺς Μάϊος,
Ἀλλὰ ἡ ἑλληνὶς Κωνσταντινούπολις,
Ἡμῶν ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ κύριος,
Δὲν θέλουσ' ἐπανέλθῃ. Ἀπεσβέσθησαν!

Ὢ πόλις, πόλις, τῆς γῆς τὸ διάδημα,
Ὢ πόλις, πόλις, ἡ ἐπίγειος Ἐδέμ,
Ὢ πόλις, πόλις, ὢ Κωνσταντινούπολις,
Ποῦ τ' ἅγιά σου λείψανα, οἱ ἄνδρες σου,
Τὰ μυθικά σου πλούτη καὶ αἱ καλλοναί,
Αἱ εὐγενεῖς παρθένοι κ' ἡγεμόνες σου,
Οἱ ἀπαστράπτοντες ναοί σου; Οὐρανὲ
Καὶ γῆ! Τοῦ Θεοῦ Λόγου καὶ τὴν κιβωτὸν,
Τὸ θεῖον ὄρος, ἄστρον χειροποίητον,
Ὤ, τῆς ἁγίας μας Σοφίας τὸν ναὸν
Θὰ ἀναβῇ ἐν τέλει Τοῦρκος μιαρὸς,
Τοῦρκος ὑμνῶν ἐκεῖ λεν τὸν Προφήτην του!

[Μένει ἄφωνος καὶ ἄπελπις. Μετὰ μικρὸν]

Καὶ ὄνειρον ἂν ἦτο τοῦτο, Πλάστα μου,
Ἦτο πολὺ, πολὺ, πολύ! Συγχώρει με,
Ἀλλὰ ἡ σὴ μακροθυμία, Πάτερ μου,
Τὸ λογικόν μου φέρει εἰς ἀπόγνωσιν
Καὶ εἰς μανίαν ῥέπει, εἶναί μου ὁ νοῦς...

[Ἔρχεται εἰς τὸ ἀνοικτὸν παράθυρον]

Σιγή. Σκότος βαθὺ, καὶ κάτω ἤρεμον
Τὸ κῦμα πλήττει τὴν ἀκτὴν, ὡς νήπιον
Νὰ ἐξυπνήσῃ τὴν μητέρα προσπαθοῦν·
Δὲν ἐξυπνᾷ, ὢ κῦμά μου, ἀπέθανεν! —

Κ' ἡ λύκη, ὡς νὰ ἦναι θάνατος, σιγὴν
Παντοῦ διέχυσεν· οὐδ' ὑλακαὶ κυνὸς,
Οὐδε κρωγμοὶ κοράκων κἂν ἀκούονται,
Οὐδε τῆς νίκης ἡ χαρά... Μακρὰν ἐκεῖ
Πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ὁ λαὸς
Κ' οἱ κύκλῳ ἔτι ὧδε ὅλοι γείτονες
Εἰς μυριάδας τρέχουσι, καὶ ὁ καθεὶς
Ἐλπίζει ἴσως ἄγγελος νὰ καταβῇ
Σωτήρ. Ὡς τρικυμίας φοβερᾶς βοὴν
Ἀκούω ἐρχομένην ἀπ' ἐκεῖ... Θεὲ,
Θεέ μου, ἵλεως γενοῦ ὑπὲρ αὐτῶν!
Ἐπάκουσον!..
Ὁ νοῦς μου σβύννει φαντασθεὶς
Τοσοῦτον πλάτος συμφορᾶς, ὡς ὀφθαλμὸς
Ἀνθρώπου εἰσορῶν γυμνὸς τὸν ἥλιον.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ἔνδακρυς ὁ νεώτερος υἱὸς ΙΣΑΑΚΙΟΣ πίπτων εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Νοταρᾶ

Ἀ, πάτερ μου!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἰσάκις! Τί ἔχεις, τί;

Αἴ, τῶν νηπίων ἄφες τὰ παράπονα
Καὶ ἔχε στῆθος ἀνδρικόν.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Συγχώρει με. —
Ἀδύνατον μὲ ἦτο πλέον τοὺς λυγμοὺς
Νὰ συγκρατήσω, πάτερ μου, καὶ ἤρχισα
Ἐνώπιον νὰ κλαίω τῆς μητρός· εὐθὺς
Ἠγέρθη, ἀνεκάθησε καὶ ἁπαλῶς
Μυρίας ἐρωτήσεις μὲ ὑπέβαλεν . . .
Ἰδὼν τὴν Πουλχερίαν τότε ὥρμησα
Κ' ἐχύθην ἔξω τοῦ κοιτῶνος. Πάτερ μου,
Συγγνώμην. Ἔπταισα, ἡμάρτησα πολὺ
Ἀλλ' ἄκων· ἕνα στεναγμὸν δεν ἄφησα,
Ἀλλὰ τὰ δάκρυα μὲ ἦλθαν μόνα των,
Ἀκράτητα.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Καὶ ἤδη βεβαιότατα
Θὰ ἐρωτᾷ τὴν Πουλχερίαν θλίβουσα
Τὴν φοβερὰν νὰ εἴπῃ αὔτη εἴδησιν.
Ἰσάκιε, υἱέ μου, ἔπταισες πολύ,
Καὶ ἤδη την μητέρα σου ἐνέβαλες
Εἰς ἀγωνίας καὶ θανάτου ταραχήν.
Ἐπίστευσα πῶς ἄνδρα ἔθετον φρουρὸν

Εἰς θάρρος καὶ εἰς σύνεσιν ἀκλόνητον
Πλησίον ἀσθενοῦς μητρός· ἀλλ' ἰδοὺ
Ἐψεύσθη ἡ ἐλπὶς καὶ ἤδη νήπιον,
Ἰσάκιέ μου, ὑπεφάνης.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Πάτερ μου,
Γνωρίζω τοῦτο, πρῶτος τὸ ὁμολογῶ.
Ἀλλ' ἡ θερμή της πρός με περιπάθεια
Κ' ἡ ἀπ' ἐμοῦ ἀγάπη και εὐσέβεια
Ἀνίσχυρον μὲ ἔπλαττον καὶ εὔκαμπτον
Ἐμπρός της. Ἥμαρτον εἰς δάκρ ἐκραγεὶς,
Πλὴν πόσον ἡ ψυχή μου ἐσπαράσσετο
Νὰ προσποιοῦμαι, πάτερ, πλήρη ἄγνοιαν
Ἡ πόλις ἂν ἡλώθη, και νὰ σιωπῶ
Ἐγὼ πρὸ τῶν ἐρωτημάτων τῆς μητρὸς
Καὶ ἀσθενούσης μάλιστα! Πρὸ τῶν βελῶν
Τῶν Τούρκων εὐσταθέστερος θὰ ἔμενα
Ἢ πρὸ τῶν λόγων, πάτερ, καὶ βλεμμάτων της.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ἠρέμα ἐπερειδομένη ἐπὶ τοῦ βραχίονος τῆς ΠΟΥΛΧΕΡΙΑΣ, ὠχρὰ καὶ ἀσθενής, ἀλλὰ βασιλείως ἡ σύζυγος τοῦ Νοταρᾶ ΜΥΡΡΑ.

ΝΟΤΑΡΑΣ στραφείς

Μύρρα!

ΜΥΡΡΑ

Λοιπὸν ἡ σύζυγος τοῦ Νοταρᾶ,
Ἡ ἀδελφή, ἡ μήτηρ καὶ ἡ κόρη του,
Ὁμοῦ, τοσούτων χρόνων σύντροφος,
Ἐγκλείουσα καθὼς βιβλίον ἄφωνον
Τοσούτους λόγους πίστεως, καὶ ἄτρομος
Τοσαῦτα ὑποστᾶσα καὶ ἰδοῦσα, νῦν
Ἡ τοῦ Μεγάλου τοῦ Δουκὸς συνάρχουσα
Ἀδυνατεῖ νὰ μάθῃ τάχα τὴν πικρὰν
Τὴν φοβερὰν ἀλήθειαν, καὶ μυστικὸν
Τῇ μένει καὶ ἀπόκρυφον ἡ ἅλωσις;
Ἐὰν τὸ γῆρας καὶ ἡ νόσος σύναμα
Τὸ σῶμα μοῦ κατέβαλον, ὦ Νοταρᾶ,
Ἀλλ' ἡ ψυχή μου μένει ἔνδον πάντοτε
Τοῦ χρόνου καὶ τῶν νόσων ὑπερτέρα. Πῶς,
Ἡλώθη πᾶσα ἡ Κωνσταντινούπολις
Καὶ τοῦτο ἀγνοοῦσι μόνον τ' ἄφρονα

Εἰς τὴν κοιτίδα νήπιν, κ' ἡ σύζυγος
Τοῦ Νοταρᾶ ἐπὶ τῆς κλίνης ἀσθενής;
Ἠνέχθης τοῦτο;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Μύρρα, Μύρρα, σύγγνωθι
Πεισθεῖσα ὅτι τὸ φρικῶδες μήνυμα
Ἀπέφυγα ταχὺς νὰ σε ἀνήγγελλον
Εἰδὼς τοσοῦτον ἄρρωστον· και ἡ βροντὴ
Τοῦ κεραυνοῦ πολλάκις μόνη εὔθρυπτον
Λεπτούργημα συνθραύει. Ἄλλως τε στιγμὰς
Ὀλίγας μόλις ἀριθμεῖ ἡ ἅλωσις
Καὶ ἔτι με συνέχε', Μυρρα, ἄναυδον
Τῆς συμφορᾶς τῆς τόσης ἡ κατάπληξις!

ΜΥΡΡΑ

Τοῦ Πλάστου, Νοταρᾶ, τελεῖται ἡ βουλή,
Κ' ἂς κλίνωμεν κάτω ἐδῶ ἐπὶ τῆς γῆς
Τὰς κεφαλὰς ἀγογγυτεὶ, ἀόργητοι·
Ἡ συμφορά μας αὔτ' ἰσοζυγίζεται
Πρὸς τὰς τοῦ Γένους ἁμαρτίας.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τὸν Θεὸν
Εὐχαριστῶ εὐγνωμονῶν γλυκύθυμος

Ὅτι συζύγου καθὼς σὲ μ' ἠξίωσεν!
Καὶ πᾶσαν ἤδη τὴν Κωνσταντινούπολιν
Ἂν ἐκπορθήσας ὁ Μωάμεθ συγκρατῇ,
Πλὴν πώποτε τὸ μέγα τοῦτο κράτος του
Θα δυνηθῇ νὰ ἐπιβάλῃ δούλωσιν
Καὶ φέρῃ πτῶσιν εἰς τὴν οἰκογένειαν
Τοῦ Νοταρᾶ. Τῆς πόλεως ἂν ἔπεσαν
Τὰ τείχη, ὡς το σῶμα ἂν ἡλώθ , ζῇ
Ἔνδον αὐτῶν ψυχὴ στερρά, ἀδούλωτος:
Τοῦ Νοταρᾶ ἡ οἰκογένεια!

ΜΥΡΡΑ

Ἀμήν.—
Λοιπὸν ἡ πόλις πᾶσα, ἡ Ἑπτάλοφος,
Ὁ ἥλιος αὐτὸς παρῆλθεν, ἔδυσεν;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Παρῆλθεν, ἔδυσεν.

ΜΥΡΡΑ

Στρατοὶ καὶ στρατηγοί,
Τὰ τείχη, οἱ ναοι, οἱ θησαυροί, τὸ πᾶν,
Ἦτο γλυκύ, ἀπατηλόν τι σύνολον
Σβεσθὲν πρὸ τῶν βελῶν τῶν Τούρκων, ὄνειρον
Πρὸ τῶν ἀκτίνων τῆς αὐγῆς;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ναὶ, ὄνειρον·
Ἀλλ' ὄνειρον ἀφῆσαν μνήμην φοβερὰν,
Ἰλὺν θανάτου μετὰ πόσιν νέκταρος.
Ὦ Μύρρα, ἐκοιμώμεθα ἐλεύθεροι
Καὶ ἐξυπνοῦμεν δοῦλοι· ὅσοι ἔθανον
Τὸ ὄνειρον τὸ πρῶτον συνεχίζοντες
Μὲ τοῦ θανάτου τὴν σκιὰν εὐδαίμονες!
— Βαρεῖαν ἀνεμένομεν τὴν ἔφοδον
Ἀπόψε· ἦλθε καὶ ποτε βαρύτερον
Τὸ χῶμα οἱ νεκροὶ δὲν θὰ αἰσθάνονται...
Ἐκράτουν ἔτι καὶ τὰ τείχη ἔσωζον
Τῆς δυτικῆς τοῦ Κερατίου κόλπου γῆς
Μὲ τοὺς τετρακοσίους στρατιώτας μου,
Ἐνῷ ἀπέναντι ὁ Ζάγανος Πασσᾶς
Καὶ Καρατζᾶ Βεης με ἄπειρον στρατὸν
Εἰς μάτην μ' ἐπετιθεντο. Ἀλλ' ὄπισθεν
Ἡ μοῖρα, ἄλλα, ἄλλα, ἄλλα μοὶ ἐπέκλωθεν!
Ἐνῷ τοὺς Τούρκους ὕπε ἀμβαιον ἐμπρὸς
Ἀπ' ὄπισθέν μου αἴφνης εἶδα φθάσαντας,
Ἀφοῦ τὰ τείχη ἴσως ἐκυρίευσαν
Τῆς πύλης τῆς Χαρσοῦ ἢ τῆς τοῦ Ῥωμανοῦ.
Εὐθὺς εὑρέθην μόνος....

ΜΥΡΡΑ

Φίλε σύζυγε,
Σπαρακτικὰς μὴ φέρης εἰς τὴν μνήμην σου
Σκηνάς... Φροντίσωμεν —

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὤ, ἄφες, ἄφες με
Τὰς θλίψεις μου νὰ χύσω, νὰ καταρασθῶ
Τοῦ Γαλατᾶ τοὺς Γενουήτας, βδελυροὺς
Προδότας, πωλητὰς τιμῆς καὶ πίστεως!...
Ἀλλ' ὄχι· θὰ σιγήσω. Ἂς θρηνήσωσι
Δειλοὶ καὶ δοῦλοι, ἄφρονες καὶ νήπια.
Ἡμεῖς πρὸς τί; Πρὸ τοῦ νεκροῦ υἱοῦ σιγᾷ
Ἡ μήτηρ, καὶ θρηνοῦσι ξένα γύναια.

ΜΥΡΡΑ

Τὴν πόλιν ἀπολέσαντες, ἂς σώσωμεν
Τὸν οἶκον, Νοταρᾶ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τοῦ οἴκου τὴν τιμὴν
Θὰ σώσωμεν, ἀγέρωχοι κ' ἀδάκρυες
Ἂν τὴν δουλείαν, Μύρρα ὑπομείνωμεν.
Τὸ ἔαρ μας παρῆλθεν· ἤρχισε χειμὼν
Καὶ μετ' αὐτοῦ χιόνες, ψύχη, ἄνεμοι,
Πενία, σκότος καὶ λοιμοὶ καὶ θάνατοι.

Φρουρεῖται ἡ οἰκία κάτω, ἐρυθρὰ
Σημαία λείας κυματίζει ἄνωθεν;
Καὶ εἴμεθα αἰχμάλωτοι.

ΜΥΡΡΑ

'Αλλ' ὁ Θεὸς
Ἐπάνω πάντων ἐφορᾷ ἀνέσπερος,
Καὶ βασιλεύει πολυέλαιος.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ ἐκ τοῦ παραθύρου

Πολὺς
Λαὸς ἐφάν' εἰς τὴν ὁδόν! Προσέρχονται
Βοῶντες, κλαίοντες... Ὁ Ἰωάννης μου,
Ὁ Καντακουζηνός!

ΝΟΤΑΡΑΣ

'Ανοίξατε ταχεῖς!
Ἰσάκιε, τὸν κόσμον ὅλο πρόσδεξαι.

(Ἡ Πουλχερία καὶ ὁ Ἰσαάκιος ἐξέρχονται.)

ΝΟΤΑΡΑΣ

Καταφυγὴν καθεὶς ζητεῖ καὶ τρέχουσιν
'Αθρόοι καὶ ἀπέλπιδες. Πανύστατον
Ἂς δώσωμεν τὸν οἶκον καταφύγιον
Εἰς ὑπηκόους χθὲς καὶ πρότριτα.

ΜΥΡΡΑ

Ποτὲ

Δὲν φαίνεται ὁ ἄρχων διαυγέστερον,
Ἂν μέγας εἶναι ὄντως ἄρχων τοῦ λαοῦ·
Ἢ ὅταν οὗτος δυστυχῇ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Καὶ πώποτε
Ὁ ἄρχων μέγας ἄρχων ἀποδείκνυται
Ἢ ὅταν ἀποθνήσκῃ.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ ἐκλελοιπώς· Ἡ ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ, καὶ ὄπισθεν γυναῖκες μὲ βρέφη εἰς τὰ στήθη, γέροντες, παιδία, καταλαμβάνουσι τὴν θύραν καὶ ἐκτείνονται ἐκεῖθεν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Κανταχουζηνέ!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ζῶμεν λοιπὸν ἡμεῖς!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἀλλὰ ὁ βασιλεύς;
Εἰπέ με, Κανταχουζηνέ. Πλησίον του
Σὺ ἦσο.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ *πίπτων ἐπὶ ἀνακλίντρου*

Πνίγει ἡ ὀδύνη τὴν φωνήν...
Θεέ μου!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Θάρρει, θάρρει, Ἰωάννη μου.
Τοῦ δράματος τὸ τέλος ἂς ἀκούσωμεν,
Εἰς τοῦτο τόσαι πράξεις μᾶς ὡδήγησαν·
Καὶ ἔστω ὅσον φοβερόν.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ἀνέκφραστον! —
Ἐκ τῆς Ἁγίας ἔρχομαι Σοφίας. Φεῦ!
Ἡ ἄλλη γῆ ὡς νὰ κατεποντίζετο
Μητέρες, κόραι, ἄνδρες, παῖδες, γέροντες,
Εἰσώρμησαν ἀθρόοι, συνθλιβόμενοι,
Καταπατοῦντες καὶ ἀλλήλους πλήττοντες,
Μετὰ κλαυθμῶν, ὀλοφυρμῶν, δεήσεων,
Καὶ κλείσαντες τὰς θύρας περιέμενον,
— Μυρίων ἔνδον καὶ μυρίων πλήμμυρα —
Ξιφήρης ἄγγελος νὰ καταβῇ, βαλὼν
Τὴν σπάθην εἰς τὰς χεῖράς τινος πένητος
Ὅστις τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν θὰ ἔτρεπεν.
Ἀλλοίμονον! Μετὰ μικρὸν ἀνάριθμοι,
Ξιφήρεις καὶ λυσσώδεις, φλόγας πνέοντες,

Ἐφάνησαν οἱ Τοῦρκοι· κάτω ῥίπτουσι
Τὰς θύρας με πελέκεις, λίθους καὶ ἀρὰς,
Ἄδου σαῦλοι, Γενίτσαροι πελώριοι,
Κ' ἰδοὺ εἰς χεῖράς των οἱ ἔνδον σύμπαντες...
Ὦ τῆς φρικτῆς στιγμῆς σκηνὴ ἀνέκφραστος!
Ἀπὸ τοῦ Θεοφίλου ἤμην τὰ παράθυρα
Καὶ ἔβλεπον. Πῶς ὀφθαλμοὶ ἠτένισαν,
Πῶς ἀκοαὶ ἐκεῖνα ἐνωτίσθησαν,
Καὶ πῶς ὑπέστη ἡ καρδία τοῦ θνητοῦ
Νὰ ἴδῃ, νὰ ἀκούσῃ και νὰ αἰσθανθῇ
Ὅ,τι ᾐσθάνθην, εἶδα καὶ ἐπήκουσα;
Εἰς τὴν ἀνάμνησίν των παραλύεται
Ἡ γλῶσσά μου αὐτή, ὡς χεῖρες ναυαγοῦ
Εἰς ἄπλετον καὶ ἐπαφρῖζον πέλαγος.
Ὅλος ἐκεῖνος ἔνδον, ὅλος ὁ λαὸς
Ἐμβρόντητος καὶ ἄναιμος καὶ ἄπελπις
Ἀφέθ' εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ὡς πτηνὸν,
Δειλῆμον εἰς τὸ χάσκον στόμα ὄφεως·
Καὶ ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι νὰ σπαθίζωσι
Τοὺς ἄνδρας, ν' ἀλυσόνωσι τοὺς γέροντας,
Καὶ τὰ μακρά των λύοντες σαρίκια
Νὰ περιβάλλῃ ἕκαστος εἰς ὁρμαθὸν
Πέντε καὶ δέκα ἔτι κόρας εὐγενεῖς,
Καὶ μοναχὰς, ἁγνὰς ὡς ὕμνους Χερουβεὶμ,

Παρθένους ἃς ὁ ἥλιος δεν ἔβλεπε
Καὶ ὧν ἡ ὥρα καὶ ἡ θεία καλλονὴ
Ὡς ρόδου ἦτο κάλυξ ἤδη φέρουσα
Ἀντὶ τῆς δρόσου δάκρυ... Ὕψιστε Θεέ!
Ἐπὶ τῆς λείας ἤριζον ἀκόρεστοι
Τίς πλειοτέρας νὰ ἁρπάσῃ προσπαθῶν,
Καὶ εἶδα συρπωμένας ἔνθεν ἄλλοσε,
Ἀπὸ ἑνὸς εἰς ἄλλου Τούρκου δύναμιν,
Κ' εἶδα νὰ ἐκριζῶνται ἄλλων πλόκαμοι,
Καὶ, οἴμοι, τέλος νὰ φονεύωσιν αὐτὰς
Ἵνα μηδέτερος κερδήσῃ! — Τίς ποτε,
Καὶ τίς θὰ δυνηθῇ νὰ εἴπῃ, φίλοι μου,
Πόσαι σφαγαὶ καὶ βεβηλώσεις μιαραὶ,
Καὶ θυγατέρων χωρισμο. καὶ ἀδελφῶν,
Καὶ τῶν γερόντων κλαύματα ἀδάκρυα,
Καὶ τῶν νηπίων καὶ μητέρων οἰμωγαὶ
Εἰς τὴν Ἁγίαν μας Σοφίαν ἐτελέσθησαν,
Καὶ ταῦτα ἄνω ἤρεμος, μακρόθυμος
Ἐπήκουσεν ὁ θόλος ὁ οὐράνιος!

ΜΙΑ τῶν παριστ:μένων γυναικῶν.

Ἐγὼ, ὦ ἄρχον Νοταρᾶ, ἀκούσασα
Τοὺς κώδωνας κινδύνου εἰς τὸν ὕπνον μου
Καὶ σήμερον πῶς τῆς Ἁγίας εἴχομεν
Θεοδοσίας ἑορτὴν γνωρίζουσα,

'Ενόμισα πῶς ἦσαν ἦχοι ἑορτῆς,
Κ' εὐθὺς πετῶ ἀπὸ τὴν κλίνην μου, καλῶ
Τὰς δύο ἀδελφάς μου, κ' ἐνδυόμεθα
Ὅλαι φαιδραὶ, λευκόπεπλοι καὶ κάλλισται
Διὰ τὴν ἐκκλησίαν... Καθ' ὁδὸν ἐκεῖ,
Μ' ἄλλας γυναῖκας ὡς ἐπορευόμεθα,
'Ακούομεν: «Οἱ Τοῦρκ' οἱ Τοῦρκοι! Φύγετε!»
Καὶ τοῦτο πρὶν καλῶς νὰ ἐννοήσωμεν
'Αλαλαγμοὶ ἠκούσθησαν ἀντίπεραν
Καὶ Τούρκων ξίφοι ἤστραψαν... Θεὲ, Θεέ!
Δραμοῦσα κεραυνόπληκτος, λιπόθυμος,
'Οπίσω τότε ἀπὸ φράκτην ἔπεσα...
'Ηγέρθην εἶτα καὶ ζητῶ τὰς ἀδελφάς:
«Ποῦ εἶσθε, ἀδελφαί μου, κράζω, ποῦ;
Ποῦ εἶσθε, ἀδελφαί μου;» Τρέχω. Σιωπή!
Σιγὴ παντοῦ, κ' ἐδῶ κ' ἐκεῖ ὡσεὶ σκιαὶ
Θρηνοῦσαι ἔφευγον τινές... Ἐκύτταξα
Τὸν οὐρανὸν μὴ τύχῃ κ' ἦτον ὄνειρον
Κ' εἶδα νὰ φέγγῃ ἡ 'Ανατολή... Ἐδῶ
Φευγόντων κῦμα μ' ἔσυρεν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

'Αλλὰ
Ἂν καὶ μαντεύω φρίσσων τὴν ἀλήθειαν,
Εἰπὲ εἰπὲ, εἰπέ με, Καντακουζηνέ: Ἀπέθανεν;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ὁ αὐτοκράτωρ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ναί.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ὦ, ἔπεσα νεκρός!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Μακάριος ὁ ὕπνος του! Ἐκεῖνος ζῶν
Ὑπῆρχε πρῶτος· καὶ νεκρὸς κατέπεσεν
Ὁ πρῶτος. Ἦτο βασιλεύς. Ἡμεῖς, ἡμεῖς
Εἰς κλίνην ἴσως πτίλων θ' ἀποθάνωμεν,
Ἐνῷ αὐτὸς ἐπάνω τῆς ἀσπίδος του —
Τοῦ τείχους — ἔπεσεν. Ὁ αὐτοκράτωρ!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ναί.

Τὸ ὄμμα μου, ὤ, πᾶσα εἶδε σήμερον!
Ἀκούσατε: Γλυκύς, φλογώδης, ἔνθεος
Τοῦ Ῥωμανοῦ τὴν πύλην ὑπερήσπιζε
Μαχόμενος καὶ φέρων στῆθος ἀντικρὺ
Τοῦ Μωαμέθ. Βολὴ κτυπᾷ κατάρατος
Τοῦ Ἰωάννου Λόγγου τὸν βραχίονα
Καὶ οὗτος ἴσως ἀφορμὴν φυγῆς ζητῶν,
Καί τοι παλαίσας, Νοταρᾶ, ἀτρόμητα,

Νὰ ἰαθῇ πορεύετ' εἰς τὸ πλεῖόν του...
Στραφεὶς ὁ αὐτοκράτωρ παρεκάλεσε
Θερμῶς αὐτὸν νὰ μείνῃ. Μάτην. Ἔφυγεν.
Ὁ τρόμος διεχύθ' εἰς τοὺς τοξότας μας
Τότε, κ' ἐπῆλθε στιγμιαία σύγχυσις.
Οἱ Τοῦρκοι εἶδαν τοῦτο· ὥρμησαν βαρεῖς
Καὶ ἔτι ἀπεκρούσθησαν. Ἀλλ' ὥρμησαν
Ταχεῖς καὶ πάλιν, ὅτε ἐπλημμύρησαν
Ὑπερ τὰ τείχη. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα
Ἐμάχοντο πλησίον ἀκατάβλητοι,
Ὡς μηχαναὶ θανάτου, ὁ Θεόφιλος
Παλαιολόγος, ὁ φιλέλλην Ἱσπανὸς
Φραγκῖσκος κ' Ἰωάννης ὁ Δαλμάτης. Φεῦ!
Οἱ Τοῦρκοι ὑπερβάντες τὴν Ξυλόκερκον
Ἴσως πρὸς τὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως
Ἐχώρησαν, καὶ οὕτω ἐπετέθησαν
Λαθραίως ὄπισθεν τοῦ αὐτοκράτορος.
Στρέφει βαρύς, ἐγείρεται ὡς ἀετός,
Κτυπᾷ, σπαράσσει....
Τότε αἴφνης ἤκουσα
Φωνὴν σεπτὴν κ' οἰκτρὰν τοῦ Κωνσταντίνου μας:
«Οὐκ ἔστι τῶν Χριστιανῶν τις τοῦ λαβεῖν
Τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ;

Διακόπτεται ὑπὸ τῆς συγκινήσεως.

ΕΙΣ τῶν παριστχμένων γερόντων

Ὦ Μεγαδοὺξ,
Ἤμην ἐκεῖ καὶ νὰ περάνω δύναμαι
Τὴν θλιβερὰν εἰκόνα τοῦ γαμβροῦ. Αὐτὰ
Μόλις εἰπὼν ὁ αὐτοκράτωρ, κτύπημα
Φρικώδους Γενιτσάρου εἰς τὸ μέτωπον
Λαβὼν ἀντέδωκε τὸν θάνατον ταχύς,
Ἀλλ' ἅμα ἄλλος Τοῦρκος πλήττει ὄπισθεν
Τὸν Δεσπότην ἡμῶν καὶ Αὐτοκράτορα
Κ' ἔκλινε κ' ἔπεσε νεκρός.

ΜΥΡΡΑ

Αἰχμάλωτον
Αὐτὸν νὰ μὴ συλλάβωσιν;

Ο ΓΕΡΩΝ

Κοινῶς ἐκεῖ
Ἐμάχετο· τὸ στῆθός του, τὸ μέτωπον
Τὸν βασιλέα ἔκρυπτον, ἀλλ' ἄγνωστος
Ὁπλίτης ἦτο καὶ ἁπλούστερος ἡμῶν,
Καὶ ἔπεσεν ἀγνώριστος.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Κατέπεσε
Μαζῆ του καὶ ὁ συγγενὴς Δημήτριος —

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Τί λέγεις!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ναί· ὁ Καντακουζηνός.

ΝΟΤΑΡΑΣ

'Αφοῦ
Καὶ Κωνσταντῖνος καὶ Κωνσταντινούπολις
'Εσβέσθησαν, ὁ ᾅδης προσφιλέστερος
Τοῦ σήμερον ἡλίου. Ὢ, μὴ κλαίετε
Ὁπόσους σήμερον ἀπέθαναν· νεκροὶ
Ἡμεῖς οἱ ζῶντες δοῦλοι, καὶ ἐλεύθεροι
Ὅσοι νεκροὶ, ὅτι ψυχαὶ τανῦν. Μηδεὶς
Ἂς κλαύσῃ ἀδελφὸν, υἱὸν, πατέρα του
Θανόντα. Ἴθε ὅλοι νὰ ἐπίπτομεν!...
(Μένουσιν ὅλοι μέχρι θανάτου περίλυποι. Μετὰ μικρὰν σιγὴν)
'Αλλ' ὅμως λησμονῶ, ὦ Πουλχερία μου,
'Αλλ' ὅμως λησμονῶ, ὦ τέκνα, τέκνα μου,
Καὶ νεαραὶ γυναῖκες, ἄνδρες εὐθαλεῖς,
Ὅσοι ἐδῶ μ' ἀκούεται τὸν γέραντα,
Ὅτι τὸ ἔαρ θάλλει εἰς τὰ στήθη σας,
Καὶ προτιμᾷ τὸ ὄμμα σας τὸ διαυγὲς,
Τὸ σφῦζον αἷμα τῆς ζωῆς,—τὸν ἥλιον
Ἢ τοῦ θανάτου σκότος. Συγχωρήσατε
Εἰς ἕνα γέροντα, ζωῆς ἀπόμαχον,
Καὶ ναυαγὸν εὐκλείας πάσης καὶ τιμῆς,

Εἰς πᾶν τοῦ βίου τούτου πλέον γόητρον
Τὸν μαρανθέντα συγχωρήσατε ἐμὲ
Ἂν ἄπελπις καὶ δοῦλος, χθὲς ὁ Μέγας δοὺξ,
Οὕτω λαλῶ καὶ ἀνυμνῶ τὸν θάνατον...
Ὄχι· τὰ δάκρυά σας τ' ἀδαμάντινα,
Τὰ χείλη τὰ κοράλλινα καὶ σπαίροντα,
Σιωπηλὰς ὡς νὰ τραυλίζωσιν εὐχὰς
Ὑπὲρ τοῦ ζῆν, τὰ βρέφη τ' ἁπαλότατα,
Λευκαὶ εἰκόνες τῆς ζωῆς καὶ τῆς χαρᾶς,
Ἀκτῖνας εἰς τὰ στήθη μου δανείζουσι,
Κινοῦσι τὴν καρδίαν μου εἰς ἔλεον
Κ' ἐμὲ ὑπὲρ ὑμῶν, ὦ φίλοι, λησμονῶν
Ἐγείρομαι ἀκόμη πρόμαχος ζωῆς
Καὶ περιβάλλομαι τὸ ἦμαρ δούλειον,
Ὡς ἱερεὺς τὸν πέπλον του τὸν μέλανα
Εἰς τὴν ζωὴν ἐμμένων, ὧν εἰς τὸν Θεόν·
Εἰς τὰς βουλὰς Ἐκείνου ὑποκλίνωμεν,
Καὶ σώζοντες τὸ φρόνημα ἀδούλωτον
Δουλείου βίου ὑποστῶμεν τὰ δεινά,
Καὶ μή, μὴ παραιτήσωμεν δειλοὶ τὸ ζῆν
Συντρίβοντες τὴν πεπρωμένην κύλικα
Πρὶν ἢ τὸ πόμα ἅπαν ἀποπίωμεν,
Ὅπερ ὁ ἄνω Κύριος ἐνέσταξεν,
Ἀφρόντιδες ἂν ἀμβροσίαν ἔδωκεν·

Ἢ ἄψινθον φαρμακεράν. Ἐμμένωμεν,
Ἐλπίσατε, θαρρεῖτε, καὶ ἂν πέσωμεν
Ἂς πέσωμεν ξιφήρεις ὑπὲρ πίστεως,
Ὦ ἀδελφοί μου, καὶ τιμῆς. Παράδειγμα
Σεπτὸν θανάτου καὶ ζωῆς ἂς λάβωμεν
Τὸν αὐτοκράτορα!

ΟΛΟΙ

Τὸν αὐτοκράτορα!

ΜΥΡΡΑ ἀνεγειρομένη καὶ ἀνασπῶσα ἀπὸ τὴν ζώνην δέσμην κλειδίων

Οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἄπληστοι. Οἱ θησαυροί,
Τὰ πλούτη, ὁ χρυσός, αὐτοὺς μεθύουσιν
Ἐπίσης ὅσον καὶ τὰ αἵματα. Ἰδοὺ
Αἱ κλεῖδες ἅπασαι τοῦ οἴκου, κλείουσαι
Εἰς θήκας παλαιτάτας καὶ ἰσογείλεῖς
Αἰώνων ἴσως ὅλων ταμιεύματα
Χρυσοῦ καὶ ἀδαμάντων καὶ μαργαριτῶν,
Καὶ ὑφασμάτων τέχνης μυθικῆς· παντὸς
Ὅ,τι λαμπρὸν παράγει ἡ Ἀνατολή,
Καὶ ὅ,τι φθάνει ὧδ' ἀνευφημούμενον
Τοῦ ἐπιλοίπου κόσμου γέννημα· διπλᾶ
Τριπλᾶ καὶ τετραπλᾶ ὁμοῦ τὰ στρώματα
Χρημάτων εἰς χρυσίον καὶ εἰς ἄργυρον

Ἐκεῖ κοιμῶνται κ' ἐν σιγῇ ἀνέμενον,
Οἴμοι, τὴν ὥραν ἤδη ταύτην! Λάβετε
Τὰς κλεῖδας καὶ ἀνοίξατε τοὺς θησαυρούς,
Ἀνοίξατε τὰς πύλας ἅμα, δέχθητε
Ἐδῶ, δεχθῶμεν πάντα διωκόμενον
Καὶ πάντας ὅσους ἂς ἐξαγοράσωμεν,
Οἱ Τοῦρκοι αἰχμαλώτους περιάγουσιν!
Τοῦ Νοταρᾶ ὁ οἶκος ὅπως ἄλλοτε
Εἰς κλέος ἔλαμπε, καὶ ἤδη ὡς φανὸς
Λιμένος ἐπιτέλλει σώζων ναυαγούς.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἓν μόνον· ὅπλα ὅσα μοὶ ἐσώθησαν
Κ' εὑρίσκονται κατάργυρα ἢ κ' εὐτελῆ,
Σπάθαι καὶ λόγχαι, βέλη καὶ πυρόβολα,
Αὐτὰ ποτὲ, ποτε μὴ παραδώσωμεν
Εἰς Τούρκους, ἔστω καὶ ὑπὲρ αὐτῶν·
Ὁ πλοῦτος σώζει τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ τιμὴ
Μὲ σπαθὴν μόνον εἰς τὰς χεῖρας σώζεται·
Τοῦ πλούτου ἂν ἀκόρεστοι οἱ νικηταὶ,
Ἢ καὶ ἐπ' ἄλλων ἄλλοι ἐφορμήσωσι
Κ' ἐδῶ ἡμῶν ἐν μέσῳ νὰ εἰσέλθωσιν,
Ὦ, τότε, τότε μὲ τὰ ὅπλα σύζυγοι,
Γονεῖς καὶ τέκνα, φίλημ' ἀνταλλάσσοντες,

Ἀντὶ τιμῆς τὸν ἥλιον ἀλλάσσομεν;
Πίπτομεν ξιφήρεις καὶ ἐλεύθεροι;

ΟΛΟΙ

Ναί!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Οἱ Τοῦρκοι τώρα ἂς προσέλθωσιν!
Καθεὶς
Φερέτραν ἂς κρεμάση εἰς τὸ στῆθός του
Κ' εἰς τὴν καρδίαν βάλετε φαιδρότητα.

(Χωρήσας μικρὸν πρὸς τὸ βάθος)

Υἱέ μου, Μανουήλ.

(Ὁ Μανουὴλ ἐγείρεται ὅθεν ἐμελέτα καὶ ἔρχεται γαλήνιος πρὸς τὸν πατέρα, ὅστις λαβὼν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ φέρων ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁμίλου.)

Ἂν τόσοι θησαυροὶ
Τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου καὶ πατρῴων μου
Τὴν λύσσαν τῶν θηρίων δὲν κορέσωσιν,
Ὑπὲρ ἡμῶν αἱ σπάθαι, λόγοι πύρινοι,
Αὐτῶν τὰ σπλάγχνα τότε συγκινήσουσιν.
Ἀλλ' ὅμως ἔτι πρὶν ἢ περιέλθωμεν
Εἰς τῶν ἡρώων καὶ μαρτύρων τὴν στιγμήν,
Τα εὐσεβῆ σου χείλη ἂς λαμπρύνωσιν
Ἡμῶν τὰς σιερὰς καρδίας, τέκνον μου,
Εἰς τρόμον βυθισθείσας τόσης συμφορᾶς.

Προσευχηθῶμεν. Καὶ ὡς τ' ἄνθη τοῦ ἀγροῦ
Ὑπὸ ἀκτῖνας Φοίβου ἀναφύονται,
Ὑπὸ θρησκείας οὕτω ἔπη ἅγια
Ἂς ἀναθάλῃ θάρρος ἐν ἡμῖν κ' ἐλπίς.
—Ὦ ἀδελφοὶ, τὸ γόνυ κλίνωμεν!

ΜΑΝΟΥΗΛ γονυκλιτῶν, καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ γονυκλιτούντων ὅλων

Θεὲ,
Θεὲ τῶν οἰκτιρμῶν καὶ τῶν πατέρων μου,
Αἱ δύο χεῖρές μου αὐταὶ αἱ τρέμουσαι
Ὡς ἀνατείνονται πρὸς σὲ ἱκέτιδες,
Ὅλων ἡμῶν ὁμοίως ἀναπάλλονται
Πρὸς σὲ αἱ ἀσθενεῖς καρδίαι, πάτερ μου,
Κ' ἐπικαλοῦνται ἔλεος. Ὦ, ἔλεος
Ἂς ἐπιτείλῃ ἐφ' ἡμῶν, ὡς ἥλιος
Θὰ ἀνατείλῃ μετ' ὀλίγον χαροπός!
Οἱ ὄφεις, τὰ θηρία ὅλα τῶν δρυμῶν
Τὸ φῶς σου θ' ἀτενίσωσιν ἀπτόητα,
Ἐνῷ ἡμεῖς, οἱ ἄνθρωποι, οἱ λάτρεις σου,
Τὸ κάλλιστον, ὦ Πλάστα, τῶν πλασμάτων σου,
Ἀντὶ χρυσῶν ἀκτίνων, Τούρκων φάσγανα
Θὰ ἴδωμεν ἐμπρός μας ἀπαστράπτοντα·
Θὰ κλίνωμεν ἡμεῖς εἰς δούλιον ζυγὸν
Αὐχένα, ὅστις νῦν καὶ χθὲς καὶ πάντοτε

Ἠγείρετο, κ' ἐγείρετ' ὑπερήφανος
Νὰ ἀνυμνήσῃ σὲ τῶν πάντων Ἄνακτα!
Ὤ, ἔλεος εἰς ὅσους ἐπανήρτησαν
Τὰ ξίφη εἰς τοὺς τοίχους, καὶ ἀνέλαβον
Γραφίδα εἰς τὰς χεῖρας νὰ δωρήσωσιν
Ἀνὰ τὴν κοιμωμένην ἀνθρωπότητα
Τὸ θεῖον τοῦ Υἱοῦ σου Εὐαγγέλιον!
Ἀλλ' ὄχι, ὄχι· ὦ Θεέ μου, σύγγνωθι
Ἂν ἔρχωμαι θνητὸς ἐγὼ ἐφήμερος,
Ἐγὼ τοῦ χρόνου χάρμα εὐτελὲς
Ὡς εἰς πνοὰς ἀνέμου κοῦφον ἄχυρον,
Παράπονα νὰ χύσω πρὸ τοῦ θρόνου σου
Καὶ ὑπομνήσω χάριτας.— Ἡ ἐπὶ σὲ
Μόνη ἐλπὶς εἶναι ζωὴ ἀνέσπερος,
Καὶ νίκη μόν' ἡ ἐπὶ σὲ πεποίθησις.
Εἶπες; Τὸ θέλημά σου γένοιτο. Θεέ!
Εἶπες; Ἡμεῖς προθύμως ἀποθάνωμεν!
Ὁ ἐν ὀνόματί σου θνήσκων, Κύριε,
Θὰ ἐξυπνήσῃ ζῶν εἰς τὴν ἀγκάλην σου...
Χριστιανοὶ ἐσμὲν, πιστεύομ' κ' εἰς Θεὸν,
Ἕνα Θεὸν πατέρα, παντοκράτορα:
Εἶσαι πατήρ· σὺ μεριμνᾷς ὑπὲρ ἡμῶν
Καὶ συμπαθεῖς τὰ τέκνα σου φιλόστοργος.
Σὺ παντοκράτωρ· πῶς ποτ' ἐναντίον σου

Οἱ Τοῦρκ' οἱ ἀσεβεῖς θὰ κατισχύσωσιν;
Οἱ πεποιθότες ἐπὶ σὲ, ἐνίκησαν!

Ὦ ἀδελφοί μου ἐν Χριστῷ, ἐγέρθητε
Τὸ φρόνημα ὁμοίως συνεγείροντες·
Ὁ σύμμαχός μας λέγετ' Ἰησοῦς!

ΟΛΟΙ

Ἀμήν!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ



Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας φαίνεται πρὸς τὸ βάθος. Ἀπὸ τῆς μεγάλης κατὰ μέτωπον αὐτοῦ θύρας ἐξέρχονται ἄθρόοι Τοῦρκοι μετ' αἰχμαλώτων. Ἄλλοι σύρουσι γέροντας καὶ παῖδας δεδεμένους ἀνὰ δύο μὲ σχοινία, ἄλλοι σύρουσι γραμμὴν γυναικῶν ἀσκεπεῖς, διότι περιέδεσαν αὐτὰς διὰ τῶν πρασίνων καὶ ἐρυθρωπῶν κεφαλοδέσμων των. Τινὲς τῶν Τούρκων κρατοῦσιν ὑπὸ μάλης τμῆμα ἱερᾶς καὶ χρυσῆς εἰκόνος, ἄλλοι αὐτῶν ἐξέρχονται φέροντες συντετριμμένας καὶ πολυτίμους κανδήλας, ἢ κηροπήγια ἢ ἄμφια ἢ θρύμματα ἄλλα ἄνευ εἴδους καὶ κάλλους. Φαίνεται Τοῦρκος ἄγων μητέρα καὶ κόρην διὰ λωρίδος ἐζωσμένης περὶ τὴν ὀσφύν του.—Οἱ νικηταὶ πλήρεις σαρκασμοῦ, σκληρότητος καὶ χαρᾶς, οἱ αἰχμάλωτοι πλήρεις δακρύων καὶ στεναγμῶν.

ΕΙΣ ΤΟΥΡΚΟΣ ἐξερχόμενος καὶ σύρων τέσσαρας συνδέτους κόρας, πρὸς παρεπομενον ἄλλον σύροντα ποικίλην λείαν

Οἱ τελευταῖοι ἤλθομεν· ὁ Ἀβδουλᾶς
Εἶδα νὰ σείρῃ κόρας δέκα — ἕνδεκα,
Οὐρὶ ἐνόμιζες καὶ ὄχι σπέρματα
Ἀπίστων !

Ο Β'

Ἦτο ἄλλοτε ὁ Ἀβδουλᾶς
Εὐνοῦχος εἰς τὴν Σμύρνην, μ' εἶπαν· δι' αὐτό·
Ἴσως, Ἀχμέτ, καὶ να ἐκλέγῃ ἔμαθεν,

Ο Α'

Τότε λοιπὸν ἐκείνου εὐτυχέστερος
Εἶμαι ἐγώ, ἀφοῦ τὰς τέσσαρας αὐτάς,
Καὶ ἄλλας ἔτι ἴσως δεκατέσσαρας
Αἰχμαλωτίσας, μόνος θὰ χαρῶ.

Ο Β' γελῶν

Ἀλλὰ
Τότε καὶ σὺ θὰ γίνῃς ἄλλος Ἀβδουλᾶς
Ἂν ὅλας ἐπιμείνῃς μόνος νὰ χαρῇς·
Αἱ ἄπιστοι εἶναι θερμαὶ εἰς ἔρωτα
Ὡς ἥλιος ἐρήμου, κ' εἰς φιλήματα
Ἀκόρεστοι ὡς ᾅδης.

Παρέρχονται. — Ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ ναοῦ ΓΕΡΩΝ ΤΟΥΡΚΟΣ σύρων δεδεμένας δύο γυναῖκας καὶ τρεῖς τρυφεροὺς παῖδας στρέφοντας περιπαθῶς τὰς κεφαλὰς πρὸς τὴν ὄπισθέν των θρηνοῦσαν ΜΗΤΕΡΑ των, ἣν σύρει συνδεδεμένην μετ' ἄλλων δύο γυναικῶν καὶ ἑνὸς γέροντος, βρέφος κρατοῦντος εἰς τοὺς κόλπους του, ἄγριος ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ·

Ο ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ

Μὰ τὰ σάνδαλα,
Μὰ τοῦ Προφήτου ὅλον τ' ὄνομα, Ἀλῆ,

Ἐκεῖνοι ἂν δὲν χύσω κάτω σήμερον
Τὰ σπλάγχνα!

Ο ΓΕΡΩΝ

Πῶς ἀνάπτεις εὔκολα, Μαχμούτ!
Ὡς ἂν ἠρπάγη ὅλ' ἡ πόλις κ' ἔμεινες
Μ' αὐτοὺς τοὺς αἰχμαλώτους μόνον! Ἥρπασεν
Ἐκεῖνος πλειοτέρας, καὶ σ' ἐρέθισεν;
Εἶσαι μωρὸν παιδίον· εἶν' ἀκένωτος
Ἐδῶ ἡ πόλις αὕτη ἀπὸ θησαυροὺς
Καὶ γλυκερὰς γυναῖκας.

Η ΜΗΤΗΡ πρὸς τὸν Γενίτσαρον

Ἄφες με μαζῆ
Ἐκεῖ νὰ ἦμαι μὲ τὰ τρία τέκνα μου,
Καὶ ἄφθονον σὲ δίδω πλοῦτον, ἄπειρον·
Νὰ ζῶ μαζῆ των, καὶ τοὺς πόδας σου ἐγὼ
Να πλύνω δούλη ἄφωνος, ὦ κύριε!

(Πρὸς τοὺς προηγουμένους νεανίσκους)

Λαόνικέ μου, Κωνσταντῖνε, Γῶγέ μου!
Μὴ φεύγετε, μὴ φεύγετε! Ποῦ φεύγετε;
Ἰδέτε με—

Ο ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ ῥαπίζων σφοδρῶς αὐτὴν εἰς τὸ στόμα

Σιώπα, κάθαρμα!

Ἀλῆ,
Τὰ τρί' αὐτὰ παιδία πόσον μὲ πωλεῖς;

Ο ΓΕΡΩΝ

Δὲν τὰ πωλῶ· εἰς τὸν αὐθέντην μου Πασσᾶν
Θὰ τὰ δωρήσω.

Παρέρχονται.—Ἐξέρχονται ἄλλοι ἀθρόοι.

ΕΙΣ ΤΟΥΡΚΟΣ

Σιωπή! Ὦ, ἔρχεται
Ὁ Παδισσάχ!

ΑΛΛΟΣ

Αἴ, μὴ θρηνεῖτε σεῖς!

ΑΛΛΟΣ

Ἐμπρός!
Μᾶς ἔφθασαν!

ΑΛΛΟΣ ῥαπίζων θρηνοῦσαν αἰχμάλωτον

Βωβάσου, κτῆνος!

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἐξακολουθοῦσι νὰ ἐξέρχωνται ὡς ἀνωτέρω, ἀλλ' ἀραιούμενοι καὶ σιγηλοί.—Ἑτέρωθεν, μετὰ ἀπείρου πολεμικῆς συνοδίας, φαίνεται ἐρχόμενος ἔφιππος ὁ Μωάμεθ Β'. Συμπαρομαρτοῦσιν ἔφιπποι ὁ Χαμζᾶ-Πασσᾶς καὶ ὁ Γεράρδ-Πασσᾶς. Εἶτα μεγιστᾶνες ἄλλοι.—Ἀφιππεύουσι καὶ ἔρχονται πρὸ τοῦ ναοῦ θεώμενοι αὐτοῦ τὴν καλλονὴν καὶ τὸ θαυμάσιον.

ΜΩΑΜΕΘ

Δίκαιον
Τοσαῦτα αἵματα νὰ χύσωμεν, Χαμζᾶ,

Ὑπὲρ τοιαύτης πόλεως! Ὦ θησαυροί!
Μετάνοια, Χαμζᾶ, εἰς ὄχλον ἀπληστον
Ἀφεὶς τοσαῦτα πλούτη, τόσας καλλονὰς,
Εἰς τὴν μανίαν ἁρπαγῆς, σφαγῆς, φθορᾶς·
Ἰδὲ, κ' ἐμπρός μου ἔτι οἱ Γενίτσαροι
Πῶς τῶν ἀπίστων τὸν λαὸν ἀπάγουσι,
Τὰ σκεύη τῆς λατρείας του συνθραύοντες,
Ἁρπάσαντες!... Φοβοῦμαι μήπως αὔριον,
Χαμζᾶ, ἐπάνω βασιλεύσω τῶν νεκρῶν
Κ' ἐπάνω ἐρειπίων

ΧΑΜΖΑΣ

Εἶναι ἀληθὲς
Ὅτι βαρεῖα ἡ ὁρμὴ τῆς νίκης σου,
Ὦ ἄστρον μου, τὴν πόλιν ἐπλημμύρησεν,
Ἀλλ' ἦτο τοῦτο ἄφευκτος συνέπεια
Τῆς θαυμαστῆς ἀνδρίας τῶν στρατιωτῶν
Οὓς ὁ Προφήτης ὥπλισεν. Εἰς χείμαρον,
Ὃν ὑψηλὸς φραγμὸς μακρὸν ἐκράτησεν,
Ὁπόταν ἄνωθεν καὶ πέραν πλημμυρῶν
Τὸ τεῖχος καταρρήξῃ μέγας, ἄμετρος,
Τίς θέλει τῷ εἰπῇ: «Μὴ σπεῦδε, χείμαρρε!»;
Ἡ πόλις ἂν εἰς αἵματα καὶ θλάσματα
Καὶ δάκρυα καὶ γόους μετετράπη, — ὤ,
Δεικνύει τοῦτο τοῦ Προφήτου τὴν ὀργὴν

Κατὰ ἐχθρῶν ἀπίστων, τ' ἀκατάβλητον
Δεικνύει θάρρος, σθένος, κράτος τῶν πιστῶν.
Ὑπὸ τὴν πτέρναν θέλεις τοῦ ἐλέφαντος
Νὰ ἕρπῃ ἡ σαῦρα ὑπερήφανος;

ΜΩΑΜΕΘ

Ἐγὼ
Νὰ συγκρατήσω ἔπρεπε τὸν χείμαρρον
Πρὸ τῶν ναῶν καὶ τῶν μεγάρων.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Ἀληθῶς
Καὶ ὁ Προφήτης ἴσως θὰ ἐζήλευσε
Τὸ κτίσμα τοῦτο τῶν ἀπίστων, οἶκόν του
Ποθήσας ἴδιον.

ΜΩΑΜΕΘ

Κ' ἐγὼ τὴν πόλιν, ναί.
Πρὸ τοῦ λοιπὸν εἰσέλθω εἰς τὸ τέμενος
Καὶ προσπεσὼν ὡς ἀπὸ νίκης τρόπαιον
Γονυκλινὴς ὑμνήσω τὸν Θεὸν ἡμῶν,
Ἐνῷ τὸ βῆμά μου εἰς τὴν Ἁγίαν των
Ἐδῶ Σοφίαν θέτω, θέλω τ' ὄμμα μου
Τὸν Κωνσταντῖνον, τῶν ἀπίστων ἄνακτα,
Αἰχμάλωτον νὰ ἀτενίσῃ ἢ νεκρόν.
Ἡ πόλις ἡ ὡραία, τὸ Βυζάντιον,
Τοῦ ἔθνους τοῦ Ὀσμὰν ὁ ποθεινὸς λιμὴν

Εἰς ὃν εἰς μάτην τόσοι νὰ εἰσπλεύσωσι
Σουλτάνοι πρὸ ἐμοῦ ἀπεπειράθησαν,
Κ' ἐγὼ βαρὺς, βαθὺς ἠγκυροβόλησα,
Ἡ πόλις ἡ Ἑπτάλοφος, Χαμζᾶ-Πάσσα,
Περιλαμπεῖς ἀστέρας δύο ἔκλειεν:
Ἕν' ἄνθρωπον κ' ἓν κτίσμα. Ἤδη τὸν ναὸν
Πατῶ· ὁ ἄλλος;

ΧΑΜΖΑΣ

Κραταιὲ μονάρχα μου,
Ἀπέστειλα τὸν Μέγαν Δοῦκα Νοταρᾶν
Νὰ φέρω, πρῶτον τῶν ἀπίστων ἀρχηγὸν
Καὶ δεύτερον μετὰ τὸν βασιλέα των,
Ὅστις φρουρεῖται οἴκοι συλληφθείς. Ἰδοὺ
Ὡς σὺ αὐτὸς μὲ εἶπες καὶ κατένευσες—
Νομίζω ἔρχεται... Λοιπὸν δυνάμεθα
Ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ νὰ μάθωμεν
Ὁ βασιλεύς του πῶς ἀπέγινεν.

ΜΩΑΜΕΘ

Νὰ ζῇ
Πῶς ἤθελον, πῶς ἤθελον!

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Ἔρχεται ἐλεύθερος τὸ σῶμα καὶ ἡγεμονικῶς, ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς, συνοδευόμενος ὑπὸ πληθύος Τούρκων ὁπλιτῶν.

ΜΩΑΜΕΘ

Τὰ βλέμματα,
Τὰ ὄμματά σου ἔγειρον καὶ ἴδε με,
Ὦ Νοταρᾶ!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τὰ ὄμματά μου, βασιλεῦ,
Ἀλλοτ' ἐδῶ ἐν τῷ ναῷ προσέβλεψαν
Τὸν Ὕψιστον Θεὸν, κ' εἶν' εὐτολμα.

ΜΩΑΜΕΘ

Θεὸς
Καὶ βασιλεὺς ἐκεῖνος εἶναι τ' οὐρανοῦ,
Ἐγὼ ἐπὶ τῆς γῆς. Πεσὼν προσκύνει με!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὁ Νοταρᾶς ἀπέθανεν ὁ ἄνθρωπος
Ὅστις τὴν γῆν ἐπάτει χθὲς κ' ἐλάτρευεν
Ἀπέπτη, πᾶσαν του ἐλπίδ' ἀποβαλών,
Ἱκέτης ἤδη, λάτρις μόνον τοῦ Θεοῦ,
Κ' ἐνώπιόν του μόνον κλίνει γόνυ.

Βασιλεῦ,
Ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου ὑπερήφανος

Μηδεὶς θνητὸς ἐγείρῃ τὰς ὀφρῦς του· χθὲς
Καὶ αὐτοκράτωρ σ' ἐμὸς ἐλεύθερος
Λαμπρὸς διέτρεχε τὰ τείχη· σήμερον
Ποῦ εἶναι;

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ πρὸς τὸν Χαμζᾶν

Πόσ' ὑπερηφάνεια!
Πόση θρασύτης! Εἶν' αὐτὸς καὶ ἄπιστος
Καὶ δοῦλος;

ΜΩΑΜΕΘ

Νοταρᾶ, σὲ συγχωρῶ. Πικρὰ
Ἡ γλῶσσά σου καὶ ἄτρομος μ' ἐκρήγνυται,
Ἀλλ' ὅμως ἀγαπῶ ἀντὶ τῶν μελιχρῶν
Ζεφύρων τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τοῦ βορρᾶ
Τὰ παγετώδη καὶ τραχέα ῥεύματα
Ἐγὼ ἐν μέσῳ τῶν μαχῶν ἀνατραφείς.
Φοβεῖσαι μόνον τὸν Θεόν· κ' ἐγὼ υἱὸς
Τοῦ ἀληθοῦς Προφήτου, εὐλαβῶς τιμῶ
Τοὺς πρὸ τοῦ Πλάστου δέους γόνυ κλίναντας.
— Εἰπέ με ὅμως, Νοταρᾶ, ἀπέθανεν
Ἢ ζῇ ὑμῶν ὁ Κωνσταντῖνος;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Βασιλεῦ,
Ὁπόταν οἱ στρατοί σου ἐχυρίευσαν

Τὸ τεῖχος ὅπερ οὗτος ὑπερήσπιζεν,
Ἐγὼ ἤμην μακρὰν πολὺ, οὐδ' ἔβλεπον
Τοὺς πίπτοντας. Ἓν μόνον οἶδα: φεύγοντα
Αὐτὸν δὲν εἶδα.

ΕΙΣ τῶν παρισταμένων στρατιωτῶν προσελθὼν καὶ γονυκλιτήσας ἐνώπιον τοῦ Μωάμεθ

Παδισσὰχ, ἱκέτιδας
Τὰς χεῖράς μου ἐγείρω καί σου δέομαι
Ν' ἀκούσῃς.

ΜΩΑΜΕΘ

Λάλει

Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Λέγω πῶς ἐφόνευσα
Ἐγὼ τὸν ἡγεμόνα τῶν ἀπίστων.

ΜΩΑΜΕΘ

Πῶς!

Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Ἐνῷ τοῦ τείχους ἄνω συνεπλάκημεν,
Καὶ ἄπιστοι καὶ Τοῦρκοι συνηρπάζοντο
Εἰς κῦμα φοβερὸν ὀλέθρου καὶ σφαγῆς,
Αἴφνης ἐκεῖ ἐχθρὸν προσβλέπω πίστεως.
Παλαίοντα πρὸς Τοῦρκον ἐν τῇ συμπλοκῇ
Κατέπεσ' ἡ χλαμὺς, καὶ θώρακα χρυσοῦν
Ἐπὶ τὰ στήθη τοῦ ἀπίστου ἔβλεπα

Καὶ κόμην κάτω κυματίσασαν μακρὰν
Καὶ βλέμμ' ἀτάραχον. Βαρὺς ἐφώρμησα
Καὶ τὸν ἀντίπαλον τοῦ Τούρκου πίπτοντα
Ὁ Ἕλλην ἡγεμὼν παρηκολούθησεν,
Ὅπου αὐτὸν κατέκτεινα ἐλέγετο
Πῶς τῶν ἀπίστων ἔμενεν ὁ ἡγεμὼν,
Καὶ ὡς αὐτὸν οὐδένα συναπήντησα
Ἢ εἶδα ἄλλον.

ΕΤΕΡΟΣ τῶν στρατιωτῶν ἐλθὼν καὶ γονυκλιτήσας ἐνώπιον τοῦ Μωάμεθ

Παδισσὰχ, προσέρχομαι
Κ' ἐγὼ νὰ εἴπω πρόσφιλῆ ἀλήθειαν.
Ἐγὼ ὁ πρῶτος εἶμαι τῶν στρατιωτῶν
Ὅστις αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα ἔκτεινα
Ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀντικρὺ τοῦ θρόνου σου.
Τὰ τείχη ὅτε ὡς πτηνὰ ἀνέβημεν,
Οὐδὲν τὸν Κωνσταντῖνον μᾶς ἐπρόδιδε
Ποῦ ἡ σκηνή του κἂν καὶ οἱ περὶ αὐτόν.
Ὁρμῶντες ἐπ' ἀλλήλους Τοῦρκοι κ' Ἕλληνες
Ὡς μ' ἀνοικτὰς ἀγκάλας ἐρασταὶ θερμοὶ,
Ἡμεῖς νικῶντες καὶ ἐκεῖ οἱ πίπτοντες
Προεχωροῦμεν ὅλοι σύμπυκνοι. Φωνὴν
Ἐκεῖ ἀκούω αἴφνης: Σῶζου, Βασιλεῦ!
— Τὴν γλῶσσαν τῶν ἀπίστων ἐννοῶ μαθὼν

Παιδίον ἔτι εἰς Ἀδριανούπολιν. —
Στρέφω· κ' ἐκείνας εἶπε: Στῆτε, φίλοι μου!»
Ἐκεῖνος ἦτο. Ὥρμησα καὶ ὄπισθεν,
Σφοδρὰν πλαγίαν σπάθην κατεβίβασα
Ἐπάνω τοῦ αὐχένος. Ἔπεσε νεκρός.
Ἡ ἐρχομένη πλήμμυρα μὲ ἔσυρεν
Ἐκεῖθεν. —

ΜΩΑΜΕΘ

Λόγοι μόνον εἶναι μάταιοι.
Ἀλήθειαν ἂν εἴπετε, ἀμφότεροι
Δραμόντες φέρετέ μου τάχιστα ἐδῶ
Τοῦ ἡγεμόνος τὸν νεκρόν.

(Οἱ στρατιῶται ἀνεγείρονται καὶ σπεύδουσι πρὸς τὸ ἀπαχθέν.)

Ἡ εἴδησις
Αὐτὴ μὲ θλίβει πλέον ἴσως, Νοταρᾶ,
Ἢ ὅσον χαίρω ὅτι σὺ κἂν ἔζησες,
Ἂν ἦναι ἀληθὲς ὅτι νεκρὸς κατέπεσεν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Πολὺ πιστεύω εἰς τὸν οἶκτον τοῦ Θεοῦ,
Κ' ἐλπίζω ὅτι ζῶντα δὲν θὰ ἄφησεν
Αὐτόν, νὰ ἴδῃ τὴν σκληρὰν αἰχμαλωσίαν
Τοιοῦτος αὐτοκράτωρ, πρόμαχος, πατήρ,
Νὰ ἴδῃ τοῦ λαοῦ του ὅλου δούλωσιν
Σφαγὴν, ἐρήμωσιν.

ΜΩΑΜΕΘ ὀργίλως.

Σεῖς μόνοι πταίετε.
Ἂν Μουσουλμάνα νὰ γενῇ, εἰς αἵματα
Νὰ βαπτισθῇ ἡ πόλις ἔπρεπεν ὡς πῦρ,
Ὡς τὸν χρυσὸν, νὰ καθαγνίσῃ τὴν ἐχθρὰν
Εἰς φίλην καὶ ὑπήκοον. Προέτεινα
Ἐγὼ τοσάκις εἰς ὑμᾶς νὰ παύσετε
Ματαίως ἀναβάλλοντες τὴν ἅλωσιν,
Ματαίως ν' ἀγωνίζεσθε ἀπέλπιδες,
Ματαίως τόσα πλούτη, μόχθους, αἵματα
Νὰ σπείρετ' ἔσω τῶν τειχῶν μαχόμενοι·
Ἐγὼ τοσάκις εἰς τὸν ἄνακτα ὑμῶν
Παρήγγειλα ἂν ἐλευθέρας μ' ἄφινε
Τῆς πόλεως τὰς πύλας καὶ ἀπόλεμος
Τοῦ Βυζαντίου ἐγενόμην κύριος
Χωρὶς σφαγῆς, πυρὸς καὶ ἀνδραποδισμοῦ,
Χωρὶς φθορᾶς τινος καὶ ἀτιμώσεως,
Χωρὶς ἐχθροὶ ἀλλήλους νὰ σπαράττωμεν,
Τοσαύτας χώρας ἐλευθέρας ἔδιδον
Ν' ἀνάσσῃ φίλος εἰς ἐμὲ κ' ἐλεύθερος.
Τοσάκις τόσα εἶπα καὶ ἐμήνυσα!
Σεῖς ὅμως πάντοτ' ὅλας τὰς προτάσεις μου
Ἀγέρωχοι καὶ κωφοὶ ἀπεκρούσατε.
Λοιπὸν τίς πταίει; Τίς τῶν δύο, Νοταρᾶ;

Μὴ τάχα ἀκερδήσατ' ἐπιμένοντες,
Καὶ οὕτω διπλασίαν λύσσαν νικητοῦ
Κ' ἐκδίκησιν διπλῆν συνεπισύροντες;
Μὴ τάχα ἐκλείσθητε μαχόμενοι
Ἀφρόνως, ἔσω τῶν τειχῶν οἱ χίλιοι,
Καὶ δύο τρεῖς τοξόται πρὸς μυρίους μου
Καὶ ἑκατομμυρίους μου ὁπλίτας; Πῶς;
Εἰπέ με, λέγε, Νοταρᾶ!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὦ βασιλεῦ,
Ἡ πόλις ἐὰν ἦτο εἰς τὰς χεῖράς μας,
Ἀλλ' εἰς ἡμῶν τὰς χεῖρας δὲν ἀπέκειτο
Αὐτῆς ἡ δούλωσις, ἡ τύχη ἡ πικρά·
Κ' ἡμῶν ἐπάνω ἄλλος ἐβασίλευεν
Ἐκεῖ, σιωπηλὸς Θεὸς καὶ δίκαιος,
Καὶ οὗτος μόνος μέγας καὶ δυνάμενος
Νὰ ἀπονείμῃ μόνος νίκην, ἅλωσιν·
Ἡμεῖς ἁπλοῖ ἐδῶ φρουροὶ ἐτάχθημεν
Τὴν πόλιν τοῦ Χριστοῦ νὰ προασπίσωμεν
Μέχρι θανάτου μόνον· πέραν, ὕστερον
Τὴν πόλιν ἂν ἐδίδω πᾶσαν εἰς ὑμᾶς
Εἶν' αἱ βουλαί αὐτοῦ ἀνεξερεύνητοι.
Ναὶ, ἀληθὲς ὁμοῦ τὴν Πελοπόννησον
Μὲ ἄλλας χώρας ἐλευθέρας ἔδιδες.

Μηνύων εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἡμῶν.
Τῆς πόλεως τὰς κλεῖδας ἂν σοὶ ἔδιδεν.
Τῆς πόλεως τὰς κλεῖδας εἰς τὸν ἄνακτα
Ὑπάρχει τούτου τιμιώτερον; Ὁ ἥλιος
Τὸ φῶς του ἂν ἠδύνατο ἀπεκδυθεὶς
Νὰ δώσῃ, τί θὰ ἔμενεν; Ἠδύνατο
Τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας τὰς ἀκτῖνάς του
Ν' ἀπεκδυθῇ, καὶ πώποτε ἠδύνατο
Τῆς πόλεως αὐτῆς ὁ Ἕλλην βασιλεὺς
Τὰς κλεῖδας ζῶν νὰ παραδώσῃ εἰς ἐχθρούς;
Ἡ οἰκουμένη τότε πᾶσα, πᾶς αἰὼν
Αὐτὸν πῶς θὰ ἐκάλει; Μόνος βασιλεὺς
Εἶναι ἐκεῖνος ὅστις μάρτυς γίνεται
Ἐν τῇ εἰρήνῃ, κ' ἥρως εἰς τὸν κίνδυνον
Ἀλλάσσων τὴν πορφύραν μὲ τὸ αἷμά του.
Καθὼς ἡ στήλη αὕτη ἡ μαρμάρινος
Ὁ Ἕλλην θλᾶται, βασιλεὺς δὲν κάμπτεται.
Ὁ θάνατος ἂν ἀφανίζῃ σήμερον
Ἡμᾶς, ἡμῶν τὰ τέκνα καὶ εἰς αὔριον
Ἀγέρωχα παντοῦ νὰ ζῶσι δύνανται
Ἐντίμων προπατόρων γόνοι εὐγενεῖς·
Ἀλλ' ὡς γονέως αἷμα μεταδίδεται
Εἰς τοῦ υἱοῦ τὰς φλέβας, κ' εἰς τὰ μέτωπα
Ἐκγόνων σώζεται τὸ στίγμα ἄσβεστον

Τῆς ἀτιμίας τῶν πατέρων· ἕκαστος
Υἱοὺς τοιούτους τότε θὰ λιθοβολῇ,
Θὰ πτύῃ εἰς τὸ πρόσωπον, θὰ κλίνωσι
Δοῦλοι αὐτοὶ τὴν κεφαλὴν καὶ ἄφωνοι,
Οὐδὲ τὸ ὄμμα των ποτὲ θὰ ὑγρανθῇ,
Οὐδὲ ποτὲ τὸ στῆθος θ' ἀναπάλλεται
Εἰς εὐκλεῶν προγόνων τὴν ἀνάμνησιν,
Ὅπως τὸ κρίνον τοῦ ἀγροῦ μαραίνεται
Ἂν παύσῃ ἐπιλάμπων ἄνω ἥλιος. . .

Μὲ παραφέρει, βασιλεῦ, στοργὴ πατρὸς
Ἀπάτριδος, κ' εἰς ὄνειρα ἀφίνομαι
Μελλούσης εὐδοξίας τῶν υἱῶν μου. . . Φεῦ!
Τοῦ δράκοντος ἐκείνου εἶμαι ὅμοιος
Τὰ κεκομμένα ὅστις σύρων μέλη του
Ζητεῖ ἐντὸς τῆς φωλεᾶς ζωήν.

ΜΩΑΜΕΘ

Ζωὴν
Ὡραίαν καὶ εἰς σὲ καὶ εἰς τὰ τέκνα σου
Ἐγὼ δωροῦμαι, Νοταρᾶ. Τῆς πόλεως
Αὐτῆς ἡμῶν σὲ καθιστῶ ὑπέρτατον
Καὶ κραταιὸν καὶ παντεπόπτην ἔφορον.
Τιμῆς κ' ἰσχύος ὅσης ἂν ἀπήλαυες
Παρὰ τῷ βασιλεῖ σου, τούτων κρείττονα

Εἰς σὲ θὰ δώσω; κύριος ἀπόλυτος.
Πλησίον μου τοιοῦτον θέλω σύμβουλον
Ὡς σὲ, τὴν πᾶσαν ἔχοντα τῆς πόλεως
Φροντίδα καὶ ἀνόρθωσιν. Παρηγοροῦ
Καὶ μὴ ἀθύμει.

ΕΙΣ προάγγελος ἐλθὼν καὶ γονυκλιτήσας ἐνώπιον τοῦ Μωάμεθ

Παδισσάχ, εὐφρόσυνος
Νὰ ἀναγγείλω φθάνω ὅτι τὸν νεκρὸν
Τοῦ ἡγεμόνος τῶν ἀπίστων φέρουσιν.

ΜΩΑΜΕΘ πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν

Σιγή!
Ὁ ἡγεμὼν προσέρχετ', ὁ ἀντίπαλος
Ἐμοῦ. Εἶναι νεκρός. Τὰ χείλη κλείσατε
Ἂν ἀληθὴς αὐτὸς, καὶ χαιρετίσατε
Μετ' ἀνδρικῆς καρδίας κ' ἐλεήμονας
Τὸν ἡγεμόνα ὅστις ἂν δὲν ἔζησεν
Νὰ ἀποθάνῃ κἂν ἐγνώριζεν!

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Προσέρχονται μετὰ πλήθους πολλοῦ οἱ δύο ἐκεῖνοι στρατιῶται φέροντες ἐπὶ λογχῶν καὶ καταθέτοντες πρὸ τοῦ Μωάμεθ τὸν νεκρὸν τοῦ αὐτοκράτορος.

ΜΩΑΜΕΘ

Ἰδέ,
Ὦ Νοταρᾶ, καὶ λέγε μοι ἂν εἶν' αὐτὸς
Ὁ ἡγεμών σου.

ΝΟΤΑΡΑΣ *στραφεὶς καὶ προσιδὼν*

Οἴμοι, Κωνσταντῖνέ μου! —
Αὐτός. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι, βασιλεῦ.
Αὐτός. Τὸ σῶμα τὸ βαρὺ κ' εὐρυστερνον
Ἀναγνωρίζω τοῦ κλεινοῦ μου ἄνακτος,
Ἀναγνωρίζω τοῦτον ἀπὸ τὰς πολλὰς
Αὐτὰς πληγὰς τοῦ στήθους, τοῦ προσώπου του.
Ὁ τῶν Παλαιολόγων ὅλων ἄριστος,
Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Δραγάσης, βασιλεῦ,
Εἶναι αὐτός.

ΕΙΣ *τῶν στρατιωτῶν ἐκείνων γονυκλιτήσας*

Παδισσὰχ, ἀνεύρομεν
Αὐτὸν ὑπὸ πολλὰ ἀπίστων πτώματα,
Τὰ ἐρυθρὰ του μόλις ταῦτα σάνδαλα
Μὲ τὸν χρυσάετόν των διεκρίναμεν.

Ἐκράτει ἔτι σπάθην εἰς τὴν χεῖρά του
Κ' ἠτένιζεν ἐπάνω...

ΜΩΑΜΕΘ

Πρῶτος ἔπεσεν!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Καὶ τὸν Θεὸν ἐπεκαλεῖτο· ἤλπιζεν...

ΜΩΑΜΕΘ

Ὦ τύχη, τύχη! — Τ' ἀνοιγμένα ὄμματα
Αὐτὰ νὰ ὑπομείνω εἶν' ἀδύνατον...

(Πρὸς τοὺς περὶ αὐτῶν Τούρκους)

Ἐγὼ ἐπάνω ῥίπτω τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ
Τὴν χλαῖνάν μου ὡς θώπευμα. Ὁ θάνατος
Εἶναι, πιστοί μου, κρυερός· ἀλλ' ἡ ζωὴ
Ἐμὲ θερμαίνει, φλέγει... Εἰς τὸ στῆθός του

(Ῥίπτει ἐπὶ τοῦ νεκροῦ τὴν χλαμύδα του καὶ θέτων ἐλαφρῶς τὸν πόδα ἐπ' αὐτοῦ)

Ἐγὼ τὸν πόδα θέτων, μόνος βασιλεὺς,
Αὐτὰ ἐδῶ προστάττω καὶ ἀκούσατε:
Ἡ κεφαλή του σήμερον τῆς πόλεως
Εἰς τὴν ὑψηλοτέραν στήλην θὰ στηθῇ
Μέχρι νυκτὸς, περίβλεπτος ἐκεῖ, νεκρά,
Οἱ φίλοι του νὰ κλαίωσιν ἀπέλπιδες,
Νὰ βλέπωσι καὶ οἱ πιστοὶ ν' ἀγάλλωνται.
Ἀλλ' αὔριον τὴν κεφαλήν του ἄχυρα

Πληρώσας θέλω στέέλη, ώς τὸ κάλλιστον
Τεκμήριον τῆς νίκης μου, εἰς τῶν Περσῶν
Καὶ τῶν Ἀράβων τοὺς γενναίους ἀρχηγοὺς,
Εἰς τῆς πατρώας γῆς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν.
Αὐτὰ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ φρονήσασα
Ν' ἀντιπαλαίση πρὸς ἐμέ.—Τὸ σῶμά του,
Τὸ στῆθος ὅμως βασιλέως ἀληθοῦς
Μὲ ὅλας τὰς τιμὰς καὶ τὰς λαμπρότητας,
Μὲ πᾶσαν θέλω μουσικῆς ἀνάτασιν
Νὰ τιμηθῇ, νὰ κηδευθῇ βασιλικῶς,
Κ' ἡ γῆ νὰ ἴδῃ καὶ ν' ἀκούσῃ ἅπασα
Ὅτι ἐκλείπ' ὑπὸ τὸ χῶμα, ἔσβυσεν
Ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων ἡγεμών.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὦ Κωνσταντῖνε, αὐτοκράτορ μου, νεκρὸν
Καὶ ἔτι δὲν σ' ἠλέησεν ἡ μοῖρά σου,
Κ' ἡ ἐστεμμένη κεφαλή σου αὔριον,
Οἴμοι! θὰ διεγείρῃ τὸν περίγελων...
Ὡς τῶν αὐτοκρατόρων και προγόνων σου
Αἱ ἁμαρτίαι πᾶσαι καὶ τὰ αἴσχη των
Εἰς σὲ νὰ κατεστάλαξαν βαθύτατα,
Τοσαύτην δίκην ἀποτίεις σήμερον!

[Πρὸς τὸν Μωάμεθ]

Ὁ κεραυνὸς ἀπὸ τὰ νέφη καταβὰς,

Ὦ βασιλεῦ, ἂν εὑρεθῇ ἐπὶ τῆς γῆς
Κρύος καὶ ἐσβεσμένος, τότε γίνεται
Παιδίων ἄθυρμα.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ πρὸς τὸν Χαμζᾶν

Παιδίων ἄθυρμα!
Πῶς, παιδίον εἶπ' ὅτι εἶν' ὁ Παΐσσάχ;
Τὸ ἤκουσες, Χαμζᾶ;

ΜΩΑΜΕΘ

Πρὸ τοῦ ἐπὶ τῆς γῆς
Σβεσθῇ, ἐτρώθη εἰς τὰ νέφη. Νοταρᾶ,
Ὁ κεραυνὸς αὐτός. Τίς θαυμαστότερος,
Ὁ ἀναβὰς ἐκεῖ λαμπρὸς ἀπὸ τῆς γῆς
Ἢ ὁ ἐκεῖθεν ἐκπεσών;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὦ αὐτοκράτορ μου...

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Τοσοῦτον τὸν νεκρὸν ἀποδυρόμενος,
Τοὺς ζῶντας νὰ ὑβρίσῃ θέλει ἅπαντας...

ΜΩΑΜΕΘ τῷ Νοταρᾷ.

Τὸ ἄλγος τῆς ψυχῆς σου ἐπλημμύρησεν·
Τὰ δάκρυά σου εἰς τὰ ὄμμ' ἀνέτειλαν,
Κ' ἡ λύπη ἂν σὲ παραφέρῃ, συγχωρῶ.

Ἐγὼ εἰς τὸν ναὸν ἐδῶ εἰσέρχομαι
Ἐκεῖθεν ν' ἀνομνήσω τὸν Προφήτην μου,
Κ' ἐπάνω τοῦ νεκροῦ σου αὐτοκράτορος
Πρὸ τοῦ ἡ κεφαλή του ἀνασκολωθῇ
Πεσὼν ἂν θέλῃς σὺ στιγμὸς θρηνῴδησον,
Ἀλλ' ἔλπιζ' ἐπ' ἐμέ.

(Πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν)

Ὦ σεῖς, ἀκούσατε:
Εἰς τοὺς πιστοὺς κηρύσσω στρατιώτας μου
Ὁπόσους αἰχμαλώτους ἔχουσ' εὐγενεῖς
Καὶ ὅσους ἄλλους ἀρχηγοὺς ἢ ἄρχοντας
Τοῦ παλατίου ἢ τοῦ στρατοπέδου Ἕλληνας,
Ἐξαγοράζω πρῶτος δίδων παραυτα
Λύτρα χιλίων ἀργυρῶν δι' ἕκαστον.
Αὐτὰ κηρύσσω καὶ προστάττω.

Νοταρᾶ,
Ὁ οἶκός σου ἀκράτητος κ' ἐλεύθερος.
Καὶ ὅσους ἂν γνωρίζῃς ἄνδρας εὐγενεῖς
Καὶ τὰς οἰκογενείας τῶν ἐν ταῖς ἀρχαῖς
Εἰπὲ ἢ δὸς ἡμῖν αὐτῶν ὀνόματα
Γραπτά, νὰ σώσωμεν ζητήσαντες παντοῦ
Εἰς τὰς σκηνὰς τῶν νικητῶν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τὸ χεῖλός μου

Εὐγνωμοσύνην νὰ ψελλίσῃ, βασιλεῦ,
Ποθεῖ πρὸς τὴν ἀκτῖνα ταύτην τοῦ φωτὸς
Ἐνῷ μᾶς περιβάλλοι μεσονύκτιον,
Ἀλλ' οἱ λυγμοί μου—

ΜΩΑΜΕΘ

Νοταρᾶ, παρηγοροῦ
Καὶ ἔλπιζ' ἐπ' ἐμέ.
Ὦ τέκνα τοῦ Ἰσλάμ,
Τὸ μέγα τοῦτο κτίσμα, τὴν Ἁγίαν των
Σοφίαν, μεταλλάσσω εἰς τὸ μέγιστον
Δζαμίον τοῦ Προφήτου. Ἂς εἰσέλθωμεν.
Ἐκεῖ αὐτὸν νὰ προσκυνήσωμεν πρηνεῖς,
Κ' ὁ μουεζίνης ἀναβὰς ὑπέρτατα
Ἂς ἀνυμνήσῃ τὸν Προφήτην ἔνθεος·
Ἡ ὥρα εἶναι μεσημβρία. Ἥλιος
Μεσουρανεῖ· εἰκὼν, ὡραῖος οἰωνὸς
Τοῦ κλέους τῶν πιστῶν.

Ἡγουμένου μεγαλοπρεπῶς τοῦ Μωάμεθ, παρεπομένων τῶν πρώτων μεγιστάνων, εἰσέρχεται ἔνθους ἅπας ὁ Τουρκικὸς ὅμιλος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Ὁ κατακείμενος νεκρὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐνώπιόν του βαρυπενθὴς ὁ Νοταρᾶς. Ἀπωτέρω Τοῦρκοί τινες στρατιῶται φύλακες. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ θόρυβος καὶ πλήμμυρα Ὀθωμανῶν περισειομένων καὶ πρὸς τὴν θύραν.

ΝΟΤΑΡΑΣ μὲ κύπτουσαν πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος κεφαλὴν

Κωνσταντῖνέ μου!...

(Μετὰ μικρὰν σιγὴν)

Νὰ σιωπήσω θέλω· εἰς τὰ στήθη μου
Σιγὴ νὰ κλείσῃ ἔνδον ζῶντα θάνατον
Ὀδύνην καὶ μανίαν, σκότος, ἀστραπὰς,
Σιγὴ νὰ κλείσῃ τ' ἄλγος μου ἐνδόμυχον
Ὡς ὁ φλοιὸς τῆς γῆς τὴν μαύρην γέενναν,
Ὦ αὐτοκράτορ, αὐτοκράτορ μου!

[Γονυκλιτῶν παρὰ τὸ στῆθος τοῦ νεκροῦ καὶ ἀποσύρων τὴν χλαμύδα τοῦ Μωάμεθ]

Αὐτὸ
Δὲν δέχεσαι τοῦ νικητοῦ τὸ θώπευμα;
Θανάτου βαρυτέραν εἰρωνείαν... Σὺ
Αὐτὸ δὲν θέλεις τοῦ θνητοῦ τὸ κάλυμμα·
Σὲ ἐγκολποῦτ' ὁ ἄνω ὅλος οὐρανὸς,
Κ' ὅσῳ πνοὴ, καρδία πάλλει ἑλληνὶς,
Θὰ θάλπῃ σὲ τὴν μνήμην εὐλογοῦσά σου.

[Ἀποσύρων τέλεον τὴν χλαμύδα]

Ὦ φύσις, μίαν ἔτι ἴδε τον στιγμήν·
Αἰῶνες πόσοι, πόσοι θὰ παρέλθωσι
Χωρὶς τοιοῦτον ν' ἀτενίσῃς πρόσωπον! —
Καὶ ἂν ἀκόμη τάφου μαῦρα χώματα
Μετὰ μικρὸν σὲ σβύσωσι, περίβλεπτον
Χρόνου καὶ λήθης ἄνωθεν μαρμαίροντα
Σὲ ἡ αἰωνιότης θὰ κρατῇ στερρῶς
Ὡς βασιλέως τύπον, Κωνσταντῖνέ μου!

[Μετὰ μικρὰν σιγὴν]

Νὰ σιωπήσω θέλω, κ' εἰς τὰ βλέφαρα
Τὸ δάκρυ ἀναβλύζει κ' εἰς τὰ χείλη μου
Συγκεχομμένοι λόγοι καὶ παράφρονες...
Εἶν' ἀληθές; Σὺ ὁ νεκρὸς ἢ ὄνειρος;
Σὲ βλέπει καὶ ὁ νοῦς μου ὀπισθοχωρεῖ,
Νὰ μὴ πιστεύσῃ φρίσσων εἰς τὰ ὄμματα.
Ὅπως ὁδίτης πρὸ ἀβύσσου εὑρεθείς.
Οἴμοι· ἐπάνω τῶν τειχῶν κατέδυσες
Ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας, καὶ μετὰ σοῦ
Ἐλευθερίας πᾶσα ἔδυσεν ἀκτίς,
Κ' ἐπῆλθε θάνατος, δουλεία, ὡς σκιά,
Ἐπάνω τοῦ λαοῦ σου, αὐτοκράτορ μου!
Ἆ, μάτην, μάτην ἔτεινες ἱκέτιδας
Τὰς χεῖρας ἐπαιτῶν βοήθειαν!
Φθονεῖ ἡ Δύσις τὴν Ἀνατολήν, φθονεῖ

Τὴν ῥοδαλὴν πρωΐαν μέλαιν' ἀδελφὴ,
Καὶ τὴν Ἑλλάδα πάντοτε ἐμίσησεν
Ὅτι ἡμεῖς ἐδῶ καὶ φῶς καὶ αἷμά της...
Ἦσαν πολλαὶ αἱ ἁμαρτίαι —

Διακόπτεται ἐνωτισθεὶς βαρεῖαν καὶ μελῳδικὴν
ἀπὸ τοῦ ναοῦ ἔνδοθεν μουεζίνη

ΦΩΝΗΝ

Λὰ ἰλ ἀλλὰχ, ἰλ ἀλλάχ. Μουχαμμὲδ ῥεσοὺλ οὺλ λάχ!

ΝΟΤΑΡΑΣ βαρυαλγής

Οὐρανέ!

Χθὲς ὅπου αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ῥήματα,
Ἐγαλουχούμεθα λαὸς ὁλόκληρος.
Εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, προσευχὴ
Τῶν Μουσουλμάνων ἀλαζὼν ἀκούεται,
Ὁ ὕμνος τοῦ Μωάμεθ!..

Δίκαιε Θεέ!

Ὑπὲρ τῆς πόλεως, ὦ αὐτοκράτορ μου,
Ὁπότ' ἐλπίζων βοηθείας, Ἕνωσιν
Ἐκκλησιῶν ἐδέχθης κ' ἐλειτούργησες
Ἐδῶ μὲ τοὺς Λατίνους ἱερεῖς ὁμοῦ,
Ὁ Νοταρᾶς ἐφώνει τότε: «Κάλλιον,
Παρὰ τὴν μίτραν τοῦ Λατίνου, κίδαριν
Ἐν τῷ ναῷ νὰ ἴδω Τούρκου!»

Η ΦΩΝΗ

Λὰ ἰλ ἀλλὰχ, ἰλ ἀλλάχ. Μουχαμμὲδ ῥεσοὺλ οὺλ λάχ!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὦ, ποτὲ
Ἡ σπάθη ἥτις σ' ἔδωκε τὸν θάνατον
Δὲν ἦτο σκληροτέρα τῆς φωνῆς αὐτῆς
Ἥτις περᾷ πυρίνη τὴν ψυχήν μου!
Ναί,
Κοιμοῦ γαλήνιος, εὐφρόσυνος κοιμοῦ:
Ὡς Ἕλλην καὶ ὡς βασιλεὺς ἀπέθανες,
Σὲ προασπίζει ἔτι θώραξ ἄτεγκτος
Καὶ δεν θ' ἀκούσῃς πλέον, δὲν ἀκούεις σὺ
Ὅ,τι ἐγὼ ἀκούω, ὅ,τι οἴμοι! ἤκουσα...
Σ' ἠγάπα ὁ Θεός, κ' εἰς τὴν Ἁγίαν σου
Δὲν ἤκουσες Σοφίαν, Κωνσταντῖνέ μου,
Δερβίσην ἀνυμνοῦντα τὸν Προφήτην του!

Πίπτει ἐπὶ τοῦ νεκροῦ

Η ΦΩΝΗ

Λὰ ἰλ ἀλλὰχ, ἰλ ἀλλὰχ. Μουχαμμὲδ ῥεσοὺλ οὐλ λάχ!

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΤΡΙΤΗ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Οἶκος Νοταρᾶ. Κοιτὼν μετὰ βύσσου καὶ χρυσοῦ περικεκοσμημένος. Ἐπὶ ἀνακλήντρου ἀναπαύεται ἡ ΜΥΡΡΑ ὠχρὰ καὶ ἀσθενής. Ἱσταμένη πλησίον της ἡ

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ὁ Μανουὴλ, ἐγὼ χ' ὁ Ἰσαάκιος
Τὸ γεῦμα ἐμοιράσαμεν εἰς ὅλους των·
Ἄρτον, ὀπώρας καὶ τυρόν. Ἦτο λιτὸν
Τὸ γεῦμα καὶ ὀλίγον ἴσως, μῆτέρ μου,
Ἀλλὰ ὁμοῦ εἷς λόγος μας παρήγορος
Ἐδῶ, ἀλλοῦ μία εὐχή μας εὔελπις,
Εἰς τὰ μικρὰ ἐνθώπευμα, ἐγλύκαινον
Αὐτό.

ΜΥΡΡΑ

'Αθρόοι ἔτι καταφεύγουσιν
Οἱ δύστηνοι ἢ ἔπαυσαν;

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

"Οχι ὡς χθὲς
Πολλοί, ἀλλ' ὅσοι εἶναι ἐπλημμύρησαν
Τὸν κῆπον, τὰς αὐλὰς καὶ τὰ ὑπόστεγα,
'Ενῷ κοιτῶνες, δώματ' ἄλλα, θάλαμοι,
Εἶν' ἀπὸ χθὲς κατάπλεα.

ΜΥΡΡΑ

"Ας ἔρχωνται
'Απάτριδες, ἀπόλιδες καὶ ἄπλουτοι!..
Εἶμ' ἀσθενής, μὲ κατατήκει πυρετός,
'Η ἐλαχίστη τῶν φωνῶν μοὶ ἔρχεται
'Ως σφύρα τις τὸ μέτωπόν μου θραύουσα,
Καὶ ὅμως ὅταν ὅλα πλημμυρήσωσι
Καὶ χῶρος δὲν ὑπάρχει ἄλλος, κόρη μου,
Εἰπὲ νὰ ἔλθωσι κ' ἐδῶ. Οἱ ἀσθενεῖς
Καὶ οἱ πεινῶντες μίαν μοῖραν ἔχουσι,
Καὶ μίαν κλίνην μετ' ἐμοῦ ἂς λάβωσιν.—
Πάσης στοργῆς, φιλίας, θείου ἔρωτος,
'Αγία μήτηρ εἶναι, Πουλχερία μου,
'Η ἐλεημοσύνη.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Τοῦ Ὀθωμανοῦ
Καρδίαν μόνον, μόνη αὕτη δύναται
Νὰ μὴ συγκινηθῇ εἰς τόσον δάκρυ των,
Εἰς τόσας ὀρφανίας καὶ γυμνότητας...
Συγγνώμην, μῆτερ, λησμονῶ πῶς ἀσθενεῖς
Καὶ ὀλισθαίνω πάλιν εἰς μεμψίμοιρα
Παράπονα.—Ἰδοὺ καὶ ἀγγελία τις
Χαρμόσυνος, ἂν μετὰ τόσον παγετὸν
Ν' ἀνθήσῃ δύνατ' ἡ χαρά: Γενίτσαρος
Αἰχμαλωτίσας, λέγουσιν, ἐπώλησεν
Εἰς ἱπποκόμον τοῦ Μωάμεθ ἄλλους τε
Καὶ ὅλην τοῦ Φραντζῆ τὴν οἰκογένειαν
Ἐκεῖθεν θὰ σωθῇ.

ΜΥΡΡΑ

Ἰδέ μας ἵλεως
Καὶ μὴ μακροθυμήσῃς ἔτι, Κύριε!—
Ἡ σεβαστὴ καὶ φίλη οἰκογένεια,
Ναὶ, θὰ σωθῇ ἐὰν εὑρέθη, κόρη μου.
Πρὸς τὸν πατέρα σου ἡ τόση εὔνοια
Ἣν ὁ Μωάμεθ ἐνθους διεδήλωσε
Τὰ πάντα ἐγγυᾶται.—Ὁ Χρυσολωρᾶς
Μήπως ἐγνώσθη ποῦ ἂν σώζεται;

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Οὐδὲν
Ἀκόμη. Πρὸ ὀλίγου νέος ἄνθρωπος
Ἐλθὼν αὐτὰ περὶ Φραντζῆ ἀνήγγειλεν.
Ἀλλὰ πολλὰ περὶ πολλῶν θὰ μάθωμεν
Μετὰ μικρὸν, ὁπόταν ἐπανέλθωσιν
Ὁ Καντακουζηνὸς καὶ ὁ πατήρ. — Ἰδού...
Τί φέρει ὁ Ἰσάκιος;

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσέρχεται ὁ ΙΣΑΑΚΙΟΣ κρατῶν ἀπὸ τῆς χειρὸς ἄρρεν πενταετὲς περίπου ΠΑΙΔΙΟΝ, ὅπερ κρατεῖ μέγα τεμάχιον ἄρτου εἰς τὸ στόμα, φέρει παλαιὰν περικεφαλαίαν ἀπὸ ὀρειχάλκου ἐπὶ κεφαλῆς καὶ μακρὸν ἀνδρὸς στρατιώτου πράσινον μανδύαν.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ γελάσασα

Ὤ, τὸ πτωχόν!
Ὡς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ὁ βαρὺς
Καὶ χάλκινος μ' ἐφάνη κώδων.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Καὶ ἐγὼ
Τὸν εἶδα καὶ ἐγέλασα· ἀλλ' ἔκρουσα
Τὸν κώδωνα αὐτὸν καὶ θρήνους ἔχυσεν...

ΜΥΡΡΑ

Τίς τὸ ἐνέδυσεν αὐτὰ, Ἰσάκιε;
Ἡ μήτηρ του ποῦ εἶναι;

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ἔρημον. Οὐδεὶς
Γνωρίζει τίνος εἶναι. Καθ' ὁδὸν πτωχὴ
Ἄλλη γυνὴ τὸ εὗρε κλαῖον· φεύγουσα
Εἰς τὰς δειλὰς τὸ ἔλαβεν ἀγκάλας της,
Κ' ἦλθον ἐδῶ.

ΜΥΡΡΑ

Τὸ δύστηνον!—Ἀλλ' ἡ στολή;

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ἐνδεδυμένον οὕτω ἦτο.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Φαίνεται
Ἱππέως στρατιώτου τέκνον.

ΜΥΡΡΑ

Ῥοδιναὶ
Αἱ παρειαί του, ὡς ἀφρὸς τὸ σῶμά του...

[Λαμβάνουσα αὐτὸ πλησίον της].

Μητέρα ἔχεις;

ΤΟ ΠΑΙΔΙΟΝ

Ναί.

ΜΥΡΡΑ

Πατέρα;

ΤΟ ΠΑΙΔΙΟΝ

Ἔχω, ναί.—
Ποῦ εἶναι ἡ μητέρα μου;

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ταλαίπωρον!

ΜΥΡΡΑ

Θὰ ἔλθῃ μὴ φοβῆσαι.—Ἔχεις ἀδελφούς;

ΤΟ ΠΑΙΔΙΟΝ

Ὄχι.

ΜΥΡΡΑ

Τὸ πρῶτον εἶναι ἴσως τέκνον των!

(Πρὸς τὴν Πουλχερίαν)

Ὡς κώδων εἶπες· ὡς ὁ κώδων ἄλλοτε
Ποσάκις πόσας θὰ ἀντήχησε χαρὰς
Ἐπάνω τῶν γονάτων τῶν γονέων του,
Καὶ κώδων πάλιν σήμερον νεκρώσιμος
Τὸν θάνατόν των ἴσως κλαίει.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσερχόμενος ὁ

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Χαίρετε!

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ὁ Ἰωάννης! Ἦλθες; Σ' ἀνεμένομεν.
Ποῦ εἶναι ὁ πατήρ;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ τῇ Μάρρᾳ

Πῶς ἔχεις, μῆτέρ μου;
Ἐνδυναμοῦ κ' ἐγείρου. Ἑτοιμάσθητε·
Μὲ τὸν πατέρα ὁ Μωάμεθ ἔρχεται.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ἐδῶ;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ἐδῶ. Ἐνῷ περιηρχόμεθα
Ἐπὶ πολὺ ὁμοῦ, καὶ ἀπεθαύμαζε
Τὰς καλλονὰς τῆς πόλεως ἐδήλωσε
Πῶς θέλει ν' ἀναβῇ κ' εἰς τὰ ἀνάκτορα
Τοῦ Νοταρᾶ. Ὁ Δοὺξ ἐδέχθη κ' ἔρχονται.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Εἶναι πλησίον;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Κάτω

ΜΥΡΡΑ

Πουλχερία μου,
Χειμῶνος φέρε με ἐσθῆτα μέλαιναν,
Καὶ σὺ ἐνδύσου εὐπρεπέστερον.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ναί.

Φεύγει.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ *βλέπων τὸ παιδίον*

Τί,
Τί εἶν' αὐτό;

ΜΥΡΡΑ

Ψυχίον πάλαι ἑορτῆς,
Ἧλος ναυαγησάσης πόλεως.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ *μειδιῶν*

Μικρός...

ΜΥΡΡΑ *πρὸς τὸν Ἰσαάκιον ἀπάγοντα τὸ παιδίον*

Ἰσαάκιέ μου, τὸν μικρὸν ἱππέα σου
Περιποιοῦ θερμῶς.

Ὁ Ἰσαάκιος μετὰ τοῦ παιδίου ἀπέρχονται.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Σὲ εἶπα, δέσποινα;
Πόσον δεικνύει σεβασμὸν καὶ εὔνοιαν
Πρὸς τὸν πατέρα ὁ Μωάμεθ! Συνεχῶς
Προσκλίνει καὶ τοῦ ὁμιλεῖ γλυκύτατα,

Τοὺς λόγους του ἀκούει ὅλως μειδιῶν
Καὶ πάντοτε—

ΜΥΡΡΑ

Τὰ χείλη, Ἰωάννη μου,
Δὲν εἶναι ἡ ψυχή. Καὶ ὁ αἰγιαλὸς
Μὲ τὰς κογχύλας, μ' ἀργυρώδεις χάλικας
Καὶ μὲ φλοισβίζουσαν γαλήνην προσγελᾷ·
Ἀλλ' ἂν θαρρήσῃς καὶ προβῇς ἐνδότερον,
Ἁπλοῦται ἡ λεκάνη τοῦ ὠκεανοῦ
Ἀβύσσους καὶ θανάτους ὑποκρύπτουσα....
Ἀλλ' ἴσως ὅλα ταῦτα εἶναι μάταια
Τοῦ φόβου πλάσματα.

Εἰσέρχεται ἡ Πουλχερία εὐπρεπῶς ἔχουσα ἀναδεδημένην τὴν κόμην ὑπὸ ἀδαμάντινον διάδημα καὶ περιβεβλημένη βαθέως κυανοῦ χρώματος πέπλον, ἐστιγμένον μὲ λεπτοὺς χρυσίνους ἀστέρας. Εἶναι μᾶλλον ὠχρὰ καὶ κάλλους εὐγενοῦς καὶ ἠρέμου. Κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας μέλαν βελούδινον ἐπανωφόριον τῆς μητρός.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ἀνέβη.

ΜΥΡΡΑ

Δός με. Ναί,
Εἶναι καλὸν αὐτό.

Ὑπεγείρεται καὶ περιβάλλεται βοηθουμένη ὑπὸ τῆς Πουλχερίας τὸ ἐπανωφόριον, μεθ' ὃ ἐπανακάθηται.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσέρχονται ὁ ΜΩΑΜΕΘ, ὁ ΝΟΤΑΡΑΣ, ὁ ΧΑΜΖΑ-ΠΑΣΣΑΣ καὶ ὁ ΒΩΑΒΗΛ-ΒΕΗΣ. Παρίστονται ὁ ΙΣΑΑΚΙΟΣ καὶ ὁ ΜΑΝΟΥΗΛ.

ΝΟΤΑΡΑΣ προσδεικνύων τῷ Μωάμεθ τὴν καθημένην Μύρραν

Ἡ δέσποινα τοῦ οἴκου μου,
Ἡ φίλη σύζυγος.

ΜΥΡΡΑ

Συγγνώμην, βασιλεῦ,
Ἂν ἀσθενοῦσ,' ἀδύνατος, λιπόθυμος,
Ἀδύνατον μὲ εἶναι νὰ προσηκωθῶ...

ΜΩΑΜΕΘ

Ἀφ' ὅτου δόρυ πάλλω εἰς τὰς χεῖράς μου,
Ὢ δέσποινα, οὐδεὶς μὲ προσητένισεν
Ὡς σὺ καθήμενος, ἀλλὰ γονυκλινὴς
Τὰς χεῖρας ἀνατείνων κ' ἔλεος ζητῶν,
Ἢ ὄρθιος ἐχθρὸς μίαν στιγμὴν κ' εὐθὺς
Νεκρὸς χαμαί. Συγγνώμην ὅμως ἔστω σοι,
Κ' ἔστω γλυκὺ καὶ τοῦτο δεῖγμα σεβασμοῦ
Κ' εὐνοίας πρὸς τὴν φίλων οἰκογένειαν
Τοῦ Νοταρᾶ.

ΜΥΡΡΑ

Εὐγνώμων, βασιλεῦ.

ΜΩΑΜΕΘ

Προχθὲς,
Ὦ δέσποινα, ὁ σύντροφος τοῦ βίου σου
Ἂν ἦτο μέγας δοὺξ τοῦ Αὐτοκράτορος,
Θὰ γίνῃ τοῦ Σουλτάνου μέγας μεγιστάν·
Ὅλοι πρηνεῖς ὅταν περᾷ νὰ πίπτωσιν,
Καὶ ἂν μυρίους καὶ μυρίους ἤθελε
Νὰ κτείνῃ παίζων, ἄφωνοι νὰ θνήσκωσι
Τὴν χεῖρα εὐλογοῦντες τοῦ θανάτου των.

ΜΥΡΡΑ

Ἡ μόνη εἰς ἡμᾶς τιμή, ὦ βασιλεῦ,
Ἡ μόνη εἰς ἡμᾶς ἰσχύς, ἐλπίς, χαρά,
Ἀπώλετο. Τοῦ ζωγρηθέντος λέοντος
Κ' εὐρὺς ἂν γίνῃ ὁ κλωβὸς οὐδέποτε
Θὰ εἴπωσι πῶς ζῇ ἐλεύθερος.

ΜΩΑΜΕΘ

Ἐγὼ
Οὐδέν· Θεὸς τὰ πάντα ἀπεφάσισεν.
Ὦ μῆτερ, μὴ λυποῦ· πολλῷ πλεόνερα
Νὰ μεταδώσω ἔχω ὧν ἀπώλετες.
Μόνον ὑγίαινε.

ΝΟΤΑΡΑΣ λαβὼν ἀπὸ τῆς χειρὸς τὴν Πουλχερίαν

Τὴν Πουλχερίαν μου.

Παρουσιάζω, βασιλεῦ· τὴν σύζυγον
Τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ μόνην κόρην μου.
Οἱ δύο οὗτοι παῖδές μου: ὁ Μανουὴλ,
Δοῦλος Θεοῦ, κ' ὁ Ἰσαάκιός μου.

Προσδεικνύει αὐτοὺς τῷ Μωάμεθ, οἵτινες ὡς καὶ ἡ Πουλχερία κλίνουσιν ἐλαφρῶς εἰς χαιρετισμὸν τὴν κεφαλήν.

ΜΩΑΜΕΘ

Πατρὸς ἀρίστου ἄριστοι βλαστοί!

(Πρὸς τὸν Μανουὴλ μειδιῶν)

Ἀλλὰ
Πλειότερα, νομίζω, ῥάσα ἔκλεψεν
Ἢ θώρακας στρατιωτῶν ἡ πόλις σας...
Καὶ ὅστις ἀγαπᾷ πολὺ τὸν οὐρανὸν
Λησμονῶν ἔχασε τὴν γῆν.

ΜΑΝΟΥΗΛ

Ἀθάνατον
Ὅμως ζωὴν κερδαίνει, ὄχι πρόσκαιρον...

ΜΩΑΜΕΘ

Ἔχει καλῶς.—Ἀβήλ, ἂς ἑτοιμάσωσι
Τὸ δεῖπνόν μου.

(Ὁ Βωχέηλ-Βέης φεύγει.—Πρὸς τὸν Μανουὴλ).

Δὲν εἶναι προτιμότερον
Ἐπὶ τῆς γῆς Σουλτάνος ζῶν, ἢ ἅγιος
Ὑπὸ τὸ χῶμ' ἀβέβαιος;

ΜΑΝΟΥΗΛ

Ὦ βασιλεῦ,
Τὸ θέλημά Του γένοιτο!..

ΜΩΑΜΕΘ

Συμπόσιον
Τελῶ ἀπόψε, Νοταρᾶ, εὐφράσυνον
Χρυσοῦ ἐν μέσῳ καὶ ἀστέρων καὶ θαλλῶν.
Συμπότην θὰ σ' ἐκάλουν· ὅμως ἐννοῶ
Καὶ σέβομαι τὰς θλίψεις τῆς καρδίας σου.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὦ βασιλεῦ, εὐγνωμονῶ. Συμπόσιον
Εἶν' εἰς ἐμὲ οἱ στεναγμοί, τὰ δάκρυα
Τῶν φίλων καὶ οἰκείων μου.

Ὁ Γεράρδ-Πασσᾶς στραφεὶς συνομιλεῖ μετὰ τοῦ Χαμζᾶ.

ΜΩΑΜΕΘ

Εἰς τὰ αὐτὰ
Ἀνάκτορα ποσάκις θὰ ἀντήχησαν
Αὐτοκρατόρων σας οἱ πότοι, οἱ χοροί!
Ἀλλὰ τῶν χρόνων καὶ πολέμων ὁ χορὸς
Ἐκείνους συνεπῆρεν. Ἤδη ἔρχομαι ἐγώ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Κοινὴ ἡ τύχη αὕτη ὅλων τῶν θνητῶν
Πλασμάτων, βασιλεῦ.

ΜΩΑΜΕΘ ἐμβλέπων ἀτενῶς τὸν Νοταρᾶν

Κοινὴ ἡ τύχη, ναί·
Εἰς τοὺς ἀγροὺς ὡς φύεται ἡ κάλαμος
Κοινὴ ἣν ὁ μωρὸς πετᾷ ὡς ἄχρηστον,
Συλλέγει ὅμως εὐλαβῶς ὁ φρόνιμος
Πολλὰ τεχνᾶται, εἰς αὐλὸν μεταποιεῖ,
Καὶ τότ' ἡ τύχη εὐτυχία γίνεται...

Ἐν τούτοις χαῖρε, Νοταρᾶ, Ἀπόλαυε
Τοῦ οἴκου σου, ὡς παραδείσου εὐθαλοῦς,
Τὰ κάλλη, τὴν γαλήνην, τὰ ἀρώματα
Εἰς τὴν μορφὴν, εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὰς εὐχὰς
Τῶν τέκνων σου ἐδῶ. Ἐγὼ τὸ ὄμμα μου
Δὲν ἔκλεισα ἀκόμη. Εἶμαι βασιλεὺς
Καὶ σὺ πατήρ· ὤ, πόσον εὐτυχέστερος!
Ἀλλ' ἄν ποτε δεχθῇς καὶ εἰς τὴν πόλιν μου
Τὰς χεῖράς σου νὰ δώσῃς πάλιν ἀρωγοὺς,
Εἰς ὕπνον τότε θὰ χυθῶ εὐφρόσυνον
Γνωρίζων ὅτι ἀγρυπνεῖ ὑπὲρ ἐμοῦ
Ὁ Νοταρᾶς.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὦ βασιλεῦ—

ΜΩΑΜΕΘ

Σοὶ ἔδωκα

Ὡς πανοπλίαν μέγιστον ἀξίωμα·
Ἐλεύθερος, ἂν τοῦτο περιβάλλεσαι,
Νὰ εἴπῃς αὔριον.
Μῆτερ, ὑγίαινε!
Ἔρρωσο!

ΜΥΡΡΑ

Χαῖρε, βασιλεῦ.

ΜΩΑΜΕΘ ἀπερχόμενος

Χαίρετε!

Μετ' αὐτοῦ συνεξέρχονται: ὁ Χαμζᾶς, ὁ Γεράρδ, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Κανταχουζηνὸς, ἡ Πουλχερία καὶ ὁ Ἰσχάκος.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΜΥΡΡΑ. ΜΑΝΟΥΗΛ

ΜΥΡΡΑ

Πῶς σοῦ ἐφάνη, Μανουήλ;

ΜΑΝΟΥΗΛ

Ὦ μῆτέρ μου,
Ἐμὲ μὴ ἐρωτᾷς· σκληρὰ μ' ὡμίλησε.
Καὶ ἴσως εἶναι ἄδικος ἡ κρίσις μου.
Εἶδα βαθὺ τὸ βλέμμα του, τὸ χεῖλός του
Καὶ χάριεν καὶ εὔνουν καὶ μειλίχιον,

'Αλλὰ μ' ἐφάνη ὡς τοῦ ῥόδου πέταλον
Ὅπερ ἀκάνθας κρύπτει· εἰρωνεία τις
Καὶ σαρκασμὸς, ὅπως ἀφρὸς, ἐπρόδιδον
Πικρίαν ἔνδον βαθυτέραν...

ΜΥΡΡΑ

'Αληθῆ.
'Αλλ' ὅμως λησμονεῖς τὴν ἡλικίαν του,
Καὶ λησμονεῖς ὅτ' εἶναι Τούρκων βασιλεύς·
'Αγέρωχον ἂν αἴρῃ τ' ὄμμα, φίλυβρι
Καὶ ἦθος ἂν ἀκόμη ἐπεδείκνυεν,
Εἶν' αἴσθημα καὶ προσωπεῖον πάντοτε
Ἑνὸς Σουλτάνου τοῦτο· ὅμως, Μανουὴλ,
Ὅταν σκεφθῇς προσέτι ὅτι νικητὴς
Τῆς ὅλης Κωνσταντινουπόλεως
Ἁβρὸς τοσοῦτον κ' εὐμενὴς προσφέρεται
Εἰς αἰχμαλώτους του ὡς εἴμεθα ἡμεῖς,
Πιστεύεις τότε ὅτι τὸν πατέρα σου
Τιμᾷ εἰλικρινῶς.

ΜΑΝΟΥΗΛ

Θήκη κατάχρυσος
'Εγκλείει σπάθην δίστομον, ὦ μῆτέρ μου...
Ὦ, εἴθε νὰ ψευσθῶσ' οἱ λόγοι μου· ἀλλὰ
Ὅστις ὑβρίζει τὸν Θεὸν, θὰ σεβασθῇ
Θνητούς;

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

Ἐπανέρχονται ὁ ΝΟΤΑΡΑΣ, ὁ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ, ἡ ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ καὶ ὁ ΙΣΑΑΚΙΟΣ. ΜΥΡΡΑ, ΜΑΝΟΥΗΛ

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ πρὸς τὸν Νοταρᾶν

Λοιπὸν ἐδέχθη οὕτω πρόθυμος
Καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ σώσῃ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἔδωκα ἐγὼ
Διακοσίων οἴκων τὰ ὀνόματα
Ἐκ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος,
Οὓς ὁ Σουλτάνος πρῶτος διελάλησε
Κ' ἐζήτησε παντοῦ εἰς τὰ στρατόπεδα
Προσφέρων ἀμοιβὴν χιλίων ἀργυρῶν
Δι' ἕκαστον ἐκ τῶν προσώπων. Ἄλλοθεν
Ἄλλων πολλὰ ἐλήφθησαν ὀνόματα
Νὰ ἐξαγορασθῶσιν ὅλοι ἀβλαβεῖς
Μὲ λύτρα τοῦ Σουλτάνου.

ΜΥΡΡΑ

Δίκαιε Θεέ,
Μᾶς σώζει ἔτ' ἡ δεξιά σου ἵλεως!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἐγὼ τοῦ νικητοῦ τοσοῦτον προσφιλής,
Ἄρχων καὶ πάλιν κράτιστος τῆς πόλεως

'Ενῷ ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι βασιλεύουσιν—
'Επὶ πολὺ ἐδίσταασα πρὸ τοῦ πεισθῶ·
Καὶ ὅμως εἶναι ἀληθές. Γλυκύτατα
Εἰς ὅ,τι εἶπα, ἔκλινεν ὁ βασιλεύς,
Εἰς ὅ,τι οὗτος πράττει πρῶτον μ' ἐρωτᾷ
Καὶ ὥς τις ἀδελφὸς πρὸς ἀδελφὸν πρᾳύς
Μὲ φέρεται, τῶν Τούρκων οὗτος βασιλεὺς
Πρὸς ἡττημένον Ἕλληνα. Τὸ θέλημα
Τοῦ Πλάστου γενηθήτω.—Μύρρα, τέκνα μου,
Ν' ἀναβλαστάνῃ πάλιν ἤρχισεν ἐλπὶς
'Εντός μου γλυκυτάτη, ἂν καὶ γύρωθεν
Τοσαῦτα μᾶς κυκλοῦσι πένθη ἄρρητα,
'Αλλ' ὁ σωθεὶς μέχρι τοῦ νῦν οἶκος ἡμῶν,
'Αλλὰ ἡ πρός με τοῦ Σουλτάνου εὔνοια,
Μ' ὠθοῦσί πως καὶ πάλιν μ' ἐυελπίζουσιν...
Ὅτι θὰ ζήσωμεν ἀδούλωται, ὁμοῦ,
'Αναπληροῦντες ἔνθερμοι τὸν ἥλιον
Ὅστις προχθὲς ἐπέλαμπε φιλόχριστος,
Μὲ τῶν ἀδελφικῶν ὀμμάτων φῶς γλυκύ,
Ὅλοι ὁμοῦ.

ΜΥΡΡΑ

Ὦ Νοταρᾶ, ἡ ἅλωσις
Τῆς πόλεως φρικτὴ, αἱ φρικτὰὶ σφαγαὶ
Ἡμῶν τὸ γένος, οἱ σκληροὶ Γενίτσαροι.

Οἱ αἴροντες τὸ πέτωπον ἀγέρωχοι
Καὶ τοῦ Σουλτάνου των ἐνώπιον αὐτου,
Αὐτὰ βιάζουσι νὰ πτήσσῃ ἔμφοβος
Ἀκόμη ἡ ψυχή μου, καὶ νὰ μὴ τολμᾷ
Εἰς τοῦ χειμῶνος τὴν γαλήνην ν' ἀφεθῇ
Ὑπολαβοῦσα ταύτην λίμνην ἔαρος. . .

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Κ' ἐγὼ συμφώνως λέγω.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἀλλ' ὁ Νοταρᾶς
Μὴ ἀντιλέγῃ; Πῶς, νὰ ζήσω δύναμαι
Ἐγὼ ἐν μέσω Τούρκων; Δύναμαι ποτὲ
Ἐγὼ, ὁ μέγας Δοὺξ τοῦ αὐτοκράτορος,
Τοῦ Κωνσταντίνου ὁ πρωθυπουργὸς, ἐγὼ
Κατὰ τῶν Τούρκων προμαχήσας ἔτι χθὲς,
Καὶ τοῦ Σουλτάνου αὔριον ὁ σύμβουλος
Νὰ ἦμαι, καὶ βεζύρης ἴσως; Δύναμαι
Καὶ ἂν νὰ βασιλεύσω τῶν δημίων μου
Προσεκαλούμην; Ὢ, ποτὲ, ποτέ.—Ἰδοὺ
Ὅ,τι ἐσκέφθην, ὅ,τι Μύῤῥα, τέκνα μου,
Τιμῆς εὑρίσκω μόνον καταφύγιον,
Ὑστάτην μου παραμυθίαν: αὔριον
Εἰς τὸν Σουλτάνον θέλω εἴπῃ εὐθαρσῶς·
Εὐχαριστῶν αὐτὸν δι' ὅσας χάριτάς

Ζωῆς κ' ἐλέους μοὶ παρέσχεν ἀνδρικῶς,
Ὅτι ἐδῶ νὰ ζήσω πλέον εἰς τὴν γῆν
Τῶν προπατόρων μου μὲ εἶν' ἀδύνατον,
Ὅτι ἀδύνατον μὲ εἶναι νὰ δεχθῶ
Καὶ τὴν ὑψίστην ἐξουσίαν ὅπου χθὲς
Ἕλλην ἐγὼ μὲ ἀδελφοὺς συνέζησα,
Κ' ἐκεῖνοι δοῦλοι εἶναι σήμερον, νεκροί.
Ἓν μόνον θὰ ζητήσω, ἓν προσδέομαι·
Μακρὰν νὰ φύγω, εἰς τὴν ἰταλίδα γῆν,
Νὰ ζήσω μὲ τὰ τέκνα, μὲ τὴν σύζυγον,
Ἐκεῖ πτωχὸς, ἰδιωτεύων, ἄπατρις,
Καὶ ἔχων εἰς τὴν μνήμην τὸ Βυζάντιον
Ὡς γέρων χρόνους ἀνθηρᾶς νεότητος,
Πρωίας ὄνειρον...

ΜΥΡΡΑ

Ὤ, ναί· νὰ φύγωμεν!
Μακρὰν Ὀθωμανοῦ! Γυμνοὶ καὶ πένητες
Τὰ πάτρια ἐδάφη καταλείπομεν
Ὅπως ξηρὰ τοῦ φθινοπώρου ὁ βορρᾶς
Τὰ φύλλα ἀποσπᾷ καὶ ῥίπτει πέραν.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ναί,
Χρυσῆ βουλὴ καὶ μόνη σώζουσα ὁδός.
Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τόση, τόση εὔνοια
Ἣν πρὸς ἐμὲ αὐθόρμητος ἐδήλωσε·
Νομίζω ὅτ' εἶναι ἀσφαλὲς τεκμήριον
Ὅτι τὴν αἴτησίν μου ταύτην εὐμενῶς
Θέλει δεχθῇ, ὡς τόσας ἄλλας χάριτας
Ἐπλήρωσεν ἀσμένως. Ἡ φιλία του
Μὲ εὐελπίζ' εἰς ὅλα.

ΜΥΡΡΑ

Φίλε σύζυγε,
Τὸ ὄνομα «φιλία» χάρτης φαίνεται
Λευκὸς καὶ ἄσπιλος, ἀλλ' ὅπου ἕκαστος
Τῶν φίλων γράφει κρύφα ἴδιον σκοπὸν,
Μυστηριώδη σύμβασιν. Ἂν αὔριον
Σὲ εἴπῃ ἔνθους ὁ Μωάμεθ: «Νοταρᾶ,
Ἀπὸ ἐμὲ νὰ μακρυνθῇς ἀδύνατον!» ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἀδύνατον. Ἄλλως τ' αὐτὸς καὶ μόνος του
Σᾶς λέγω ὅτι μ' εἶπεν, ὅταν ἔμαθεν
Ὅτι πολλαὶ καὶ ἄλλων οἰκογένειαι
Μὲ τῶν Γενουηνσίων πλοῖα ἔφυγον,
Μὲ εἶπεν ἄν ποτε ἐπόθουν καὶ ἐγὼ
Ν' ἀναχωρήσω, εἶμ' ἐλεύθερος.—Αὐτοῦ
Σουλτάνου μόλις εἰκοσιτετραετοῦς,

Ἡ ἡλικία κ' ἡ ὑπερτάτη εὔκλεια,
Ἡμῶν αἱ συμφοραὶ, τὸ στῆθός του
Ἐκίνησαν εἰς οἶκτον καὶ συμπάθειαν,
Εἰς μεγαλοφροσύνης μέθην καὶ χαρᾶ,·
Κ' ἐνῷ εἰς τοὺς ἀγρίους στρατιώτας τον
Τὴν πόλιν ἅπασαν δωρεῖται λάφυρον,
Ζωὴν εἰς αἰχμαλώτους δίδει. Εἴδατε
Μὲ πόσην προσηγόρευσε γλυκύτητα,
Μὲ πόσην δὲ θωπείαν ἐχαιρέτισεν,
Αὐθόρμητος.

ΜΥΡΡΑ

Νὰ φύγωμεν, νὰ φύγωμεν,
Ὦ Νοταρᾶ, εἰς Ἰταλίαν αὔριον,
Καὶ μεθ' ἡμῶν ἐκ τοῦ λοιποῦ λαοῦ
Ἂς λάβωμεν ὁπόσους ἂν δυνάμεθα!

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ λαμβάνουσα τὰς χεῖρας τοῦ Καντακουζηνοῦ τρυφερῶς

Εἰς Ἰταλίαν, Ἰωάννη;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ναί.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Γλυκὺς,
Ἡδύπνους θάλλει καὶ ἐκεῖ ὁ Μάϊος,

Κ' ἐκεῖ γλαυκὴ γαλήνη, κῦμα ἔναστρον
Ἀντανακλᾷ τὸν οὐρανόν.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ὦ εὐτυχὲς
Βυζάντιον!

ΜΥΡΡΑ ἀνεγειρομένη

Ἡ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ
Σημαίνει· ὥρα νὰ γονυπετήσωμεν
Πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἄγωμεν.

Προηγουμένης τῆς Μύρρας ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ Καντακουζηνοῦ ὅλοι συναπέρχονται ἱλαροὶ καὶ γαλήνιοι.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Προπύλαια βυζαντινῶν ἀνακτόρων ὅπου ἤδη ἀνέβη ὁ Μωάμεθ πρὸς εὐωχίαν. Εἰς τὸ σκότος τῶν στοῶν φαίνεται ἐν μεγάλῃ ἀγωνίᾳ ψυχῆς βηματίζων ὁ

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ μόνος

Μάτην ὁ φθόνος τήκει τὴν καρδίαν μου,
Καὶ μάτην τρέμουσι τὰ χείλη μου κλειστά...
Πρέπει νὰ πέσῃ. Πρέπει ἡ φιλία του,
Ὁ σεβασμὸς ὁ τόσος καὶ ἡ εὔνοια,

Εἰς μῖσος νὰ μεταβληθῇ. . . Αὐτὸ ἀρκεῖ·
Τὸ μῖσος τοῦ Σουλτάνου εἶναι θάνατος.
Τὸ ἄστρον σου νὰ σβύσῃ πρέπει, Νοταρᾶ!
Ἡ εὔνοια μονάρχου εἶναι ἀτραπὸς
Εἰς ἣν ἀδύνατον νὰ συμβαδίζωσι. . .
Δύο ὁμοῦ· εἶναι στενὴ καὶ κάτωθι
Χαίνουσι βάραθρα εἰς ἃ ἀπωθηθεὶς
Ὁ εἷς ἐκλείπει. . . Νοταρᾶ, ἀδύνατον
Δύο ὁμοῦ νὰ ἦναι εὐνοούμενοι·
Ἐγὼ ἢ σύ. Περισσοτέρους δὲν χωρεῖ
Καρδία βασιλέως.

(Ἀγωνιῶν)

Ὤ, ὁ Νοταρᾶς
Μίαν ἡμέραν ἔτι ἂν πλησίον του
Βαδίσῃ, ὁ Γὲρὰρδ-Πασσᾶς ἀπώλετο!
Μίαν ἡμέραν ἔτι ἂν τὸ ἄστρον του
Φωτίσῃ τὸν Σουλτάνον, ἀπεσβέσθημεν
Ἡμεῖς, ὡς τῆς νυκτὸς σκιαὶ πρὸ τῆς αὐγῆς·
Ν' ἀποσβεσθῇ! Ναί, τεῖχος εἶναι μέγιστον,
Βαρὺ αὐτὸς πρὸ τῆς εὐδαιμονίας μου—
Νὰ καταπέσῃ! Ναί, ὁ θάνατός του κλεὶς
Εἶν' εἰς ἐμὲ ζωῆς κ' ἰσχύος, μόνος μου
Ν' ἀνοίγω τοῦ Σουλτάνου τὰ βασίλεια,

Ν' ἀνοίγω ὡς μὲ γόητρον τὰ στήθη του·
Νὰ ἀποθάνῃ!
Πῶς, εἰς τὸ χαρρέμιον,
Σουλτάνε, σ' ἔδωκα ἐγὼ τὴν κόρην μου
Ματαίως, ὅπως μόνον θῦμα εἰς βωμόν;
Εἶναι παγὶς ἐκείνη· ἁπαλὴ χειρὶς
Ὅπου κινοῦνται τοῦ πατρὸς τὰ δάκτυλα
Καὶ δρῶσιν ἔσωθεν εὐμήχανα. Οὐαί,
Οὐαί, εἰς τὸν ἀστέρα σου, ὦ Νοταρᾶ,
Ὅταν πατὴρ καὶ κόρη συνωμόσωσιν,
Ὀδοὺς καὶ χεῖλος σύναμα!

(Μετὰ μικρὰν σιγὴν)

Γεράρδ-Πασσᾶ,
Γεiράρδε, εἶναι, πρέπει, εἶπες· ἀλλὰ πῶς;
Τὸ πῶς εἶναι τοῦ χρόνου τοῦτο μέριμνα·
Νὰ ἀναμείνω τὴν στιγμὴν ἀκοίμητος
Ὁπότε δύναμαι τὸ βέλος μου ταχὺ
Κατὰ τοῦ Νοταρᾶ νὰ βάλω· μῖσός τι
Νὰ διεγείρω μόνον καὶ—Τετέλεσται!..
Ὄχι· εἶναι βραδὺς ὁ χρόνος, ἄφροντις·
Ἐγὼ τὸ δίκτυον νὰ πλέξω μόνος μου,
Τὸν χρόνον νὰ συντάμω πρέπει τάχιστα!..

(Φαίνεται κατελθὼν ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων ὁ Βωαβὴλ.)

Ὁ Βωαβήλ!.. Ὡραία ἔμπνευσις! Σιγή,
Μὴ ἀκουσθῶ, ἠχὼ μή με βασκάνῃ τις...
Εἶν' ὁ Σουλτάνος νεαρός· τὰ πάθη του
Σφοδρὰ ἐντός του, ἐμμανῆ κοχλάζουσιν...
'Εδῶ, ἐδῶ ἀπόψ' εἰς τὸ συμπόσιον
Ἂν ἠδυνάμην!

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ. ΒΩΑΒΗΛ-ΒΕΗΣ.

ΒΩΑΒΗΛ ἀπὸ μακρὰν

Φίλε!

ΓΕΡΑΡΔ πρὸ ἑαυτοῦ

'Αγαλλίασις
Τὰ γόνατά μου λύει. Κατορθοῦται; Ὦ!
Θάρρος, Γεράρδ· εἰς οἴνου ἴσως κύπελλον,
Εἰς ἓν καὶ μόνον κρέμαται ἡ τύχη σου,
Κ' εἰς μίαν ἴσως μόνην τῶν ῥανίδων του
'Αρκεῖ ὁ Νοταρᾶς ἂν πέσῃ νὰ πνιγῇ.
'Εμπρός
Τὸ θάρρος ἐπιστέφει τὴν ἀπόφασιν.

(Στραφεὶς πρὸς τὸν Βωαβήλ)

Ὦ ἀδελφέ μου Βωαβήλ!

ΒΩΑΒΗΛ προσελθὼν

Γεράρδ-Πασσᾶ,
Σὲ ἀναμένομεν.

ΓΕΡΑΡΔ

'Η ὥρα τῆς νυκτὸς
Αὐτή, τὰ σκότη τὰ δειλὰ καὶ ἄφωνα,
'Η μυροβόλος αὖρα, μ' ἐγοήτευσαν,
Μὲ ἔσυραν ἐδῶ.

ΒΩΑΒΗΛ

'Εσπέρα ἔαρος
Γοῆτις ἀληθῶς.

ΓΕΡΑΡΔ

Καθὼς 'Οθωμανὶς
'Υπὸ σκιὰν καὶ πέπλον ἀναμένουσα,
Μυρόεσσα καὶ ὅλη ἡδυπάθεια,
Τὸν λάτριν τῶν ὀμμάτων της.

ΒΩΑΒΗΛ γελῶν

Ὦ!..

ΓΕΡΑΡΔ ἔνθους

Βωαβήλ...

Περιπτύσσει τὸν αἰθίοπα καὶ φέρονται πρὸς τὰ ἀνάκτορα.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ

ΠΡΑΞΙΣ ΤΕΤΑΡΤΗ

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Οἶκος Νοταρᾶ. Ἡ πρώτη τῆς πρώτης πράξεως αἴθουσα. Εἰσέρχεται σύννους ὁ

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὁ Βωαβὴλ. . . Ἂς ἔλθῃ. Τὸ συμπόσιον
Τελεῖται· μὴ καὶ πάλιν ποθεινὴ ἐκεῖ
Ἡ παρουσία μου; Ἠρνήθην.—Ἆρά γε
Πῶς ὁ Μωάμεθ μὲ ζητεῖ; Ὤ, τίποτε.
Θὰ μ' ἐρωτήσῃ ἴσως περὶ τοῦ στρατοῦ.
Περὶ στρατώνων ἴσως καὶ —

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΝΟΤΑΡΑΣ. Εισερχόμενος ὁ
ΒΩΑΒΗΛ

Ὁ Παδισσὰχ
Μὲ στέλλει, Νοταρᾶ, πρὸς σέ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Εὐπρόσδεκτος
Ὁ τοῦ Σουλτάνου ἄγγελος.

ΒΩΑΒΗΛ

Ὁ Παδισσὰχ
Διασκεδάζει. Λέγει δέ: Ὦ Νοταρᾶ,
Τὸ νέκταρ τῶν ἀμπέλων τὸ εὐφρόσυνον,
Τῆς Ἀραβίας ὅλης του τ' ἀρώματα
Ἡδυπαθῆ ὡς τοῦ Προφήτου ἔρωτες,
Τῆς νίκης του οἱ στέφανοι ἀμάραντοι,
Βαθὺ, ἀνέσπερον τῆς δόξης του τὸ φῶς,
Οἱ κόσμοι εἶναι τῆς χρυσῆς τραπέζης του.
Ἀλλ' ἓν καὶ μόνον ῥόδον εἰς τὸ στῆθός του
Δὲν θάλλει, εἰς τοῦ δείπνου του τὸν οὐρανὸν
Δὲν λάμπει μόνον ἄστρον ἕν.—Ὁ Βωαβὴλ
Ἐγὼ σὲ λέγω ὅ,τι μ' εἶπεν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Βωαβὴλ,
Εἰπέ με ὁ Σουλτάνος ὅ,τι ἂν ποθῇ.

Εν μόνον λέγω: ἂν αἱ τόσαι θλίψεις μου
Κ' αἱ συμφοραὶ τοῦ βίου μοῦ ἐλεύκαναν
Τὴν κεφαλὴν καὶ φαίνεται κατάργυρος,
'Αλλὰ νὰ ἐπανθήσῃ εἰς τὰ χείλη της
Ὁ γέλως εἶν' ἀδύνατον, καὶ ἄχαρι
Τοιοῦτον ἄστρον εἰς χαρᾶς συμπόσιον...
'Αλλὰ καὶ ἂν τὸν ἥλιον τοῦ οὐρανοῦ
'Εφθόνησε καὶ θέλει ὁ Σουλτάνος τι
'Ενάμιλλον ἐκείνου ν' ἀνεδείκνυεν,
Ἔγω νὰ δώσω τόσους λίθων θησαυροὺς
Καὶ ἐλλαμπῆ νὰ στείλω τόσα μέταλλα
Ὥστε—

ΒΩΑΒΗΛ

Ὁ Παδισσὰχ ἡμῶν, ὦ Νοταρᾶ,
'Εκεῖ, εἰς δεῖπνον ὅπου ψάλλοντ' ᾄσματα
Τρυφῆς καὶ ἀντηχεῖ ὁ γέλως τῶν πιστῶν,
Περίλυπος θὰ ἔβλεπε τὴν κόμην σου,
Μειδίαμα θανάτου ἀργυροῦν, ζωῆς
'Εν μέσῳ καὶ χαρᾶς. Οὔτε χρυσὸν ποθεῖ·
'Αρκοῦσιν ἴσως εἰς αὐτὸν βαθύπλουτοι
Εὐρώπη, 'Αφρική, 'Ασία.—Λησμονεῖς
Πῶς εἶμ' ἀρχιευνοῦχος τοῦ Σουλτάνου;

ΝΟΤΑΡΑΣ πρὸ ἑαυτοῦ

Ἆ!

ΒΩΑΒΗΛ

Ἓν μόνον θέλει παρὰ σοῦ, οὐδ' ἄλλο τι
Νὰ δώσῃς ἔχεις.

ΝΟΤΑΡΑΣ ἀγωνιῶν

Τί;

ΒΩΑΒΗΛ

Ἓν τέκνον σου.

ΝΟΤΑΡΑΣ ἐμβρόντητος

Θεέ!

Τὴν κόρην μου;

ΒΩΑΒΗΛ

Τὸν παῖδα τὸν νεώτερον.

ΝΟΤΑΡΑΣ φρίσσων

Ἤκουσ' ἀληθῆ;

ΒΩΑΒΗΛ

Ναί. Ἓν οἴνου κύπελλον
Ὁ Παδισσὰχ ποθεῖ ἀπὸ τὰς χεῖρας του.
Δῶρον πτωχόν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἐπανελθών, ὦ Βωαβὴλ,
Εἰπὲ εἰς τὸν μονάρχην πῶς ὁ Νοταρᾶς
Ἐπόθει, λέγει, κ' ἐπροτίμα κάλλιον
Ἡ κεφαλή του μέσῳ δίσκου ἀργυροῦ

Εἰς τὸν Σουλτάνον ζητηθεῖσα νὰ σταλῇ,
Παρά ποτε ὁ Νοταρᾶς τὸ τέκνον του
Νὰ στείλῃ εἰς τὸ μέσον τῆς τραπέζης σου
Οἴνου φιάλην... Ἆ, Βωαβήλ!

ΒΩΑΒΗΛ

Νοταρᾶ,
Βαρὺ πικρὸν τὸ χεῖλός σου ἀνοίγεται
Ὅπου τὴν χεῖρα βάλῃ ὁ Σουλτάνος. Μή!
Ὀξύτερος ὀδόντος εἶν' ὁ λόγος σου
Καὶ ἂν ὁ λέων ὁ δηχθεὶς ἐπιστραφῇ,
Ἀλλοίμονον!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἀλλοίμονον, τὸ τέκνον μου
Οἱ ὀφθαλμοί μας ζῶντες ἂν προσίδωσιν
Ἐπάνω τῆς τραπέζης τῶν Ὀθωμανῶν!

ΒΩΑΒΗΛ

Δὸς τὸ παιδίον, Νοταρᾶ. Εὐόργητος
Εἶν' ὁ Σουλτάνος· ἄκουε τοὺς λόγους του,
Καὶ μὴ θελήσῃς μάτην ἀπηχήσαντες
Νὰ γίνωσι βρονταὶ μεθ' ἃς ἀκολουθεῖ
Θανάτους σπείρων κεραυνός.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Σὲ ἤκουσα

Καὶ τοῦ Σουλτάνου ἤκουσα τοὺς ἔρωτας —
Τῆς πόλεως τὰ τείχη ἂν ἠλώθησαν,
Ἡμῶν τὸ ἔθνος ἐὰν δοῦλον ἔκλινεν,
Ἀλλ' ἔτι ἔνδον σώζεται τῶν στέρνων μας
Ψυχὴ ἀδούλωτος· αὐτῆς ἀπόρθητα
Τὰ τείχη: ἡ τιμή.
Ηρηνὴς προσδέομαι
Νὰ σεβασθῇ εἰπὲ εἰς τὸν Σουλτάνον σου
Τὴν πολιάν μου ταύτην κόμην, οἰκτιρμοὺς
Νὰ λάβῃ εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ οἴκου μου,
Τὰ πάθη ν' ἀναλογισθῇ τὰ μέγιστα
Ὅσα ὑπέστη ἡ πατρῴα γῆ ἡμῶν,
Καὶ τὸν υἱόν μου μή μου ἀφαρπάσῃ!

(Μεγαθύμως πάλιν)

Ναί,
Αἱ χεῖρές μου καὶ μόναι των νὰ δώσωσι
Νεκρὰν τὴν κεφαλήν μου ἴσως δύνανται,
Ἀλλ' ὄχι καὶ τὸ τέκνον μου ποτέ....

ΒΩΑΒΗΛ

Ποτέ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ποτέ!

ΒΩΑΒΗΛ

Εἶπα ἐκ στόματος τοῦ Παδισσάχ,

Καὶ δὲν ἠκούσθην· εἶπα ἐκ καρδίας μου,
Καὶ δὲν ἠκούσθην. Νοταρᾶ, ἀπέρχομαι
Κενὸς τὰς χεῖρας.

NOTAPAΣ

Λάβε μου τὴν κεφαλὴν,
Ἀλλ' ὄχι τὸ παιδίον.

ΒΩΑΒΗΛ

«Ὄχι!» Ἤκουσεν
Ἀπὸ τὰ χείλη πώποτε υἱοῦ τῆς γῆς
Ὁ κύριός μου «ὄχι»;

NOTAPAΣ

Μὴ δὲ ἤκουσε
Τοιοῦτον λόγον πώποτε ὁ Νοταρᾶς;

ΒΩΑΒΗΛ

Δὸς τὸ παιδίον.

NOTAPAΣ

Ὁ πατὴρ καὶ Νοταρᾶς
Νὰ δώσῃ τὸν υἱόν του;

ΒΩΑΒΗΛ

Κούφη κεφαλή!

NOTAPAΣ

Βαρεῖα ἴσως ὅσον πτέρνα τοῦ Θεοῦ. . .

ΒΩΑΒΗΛ

Ενώπιον τῶν λόγων τοῦ κυρίου μου

'Ελαφροτέρα πτίλου εἰς τὸν ἄνεμον. —
'Απέρχομαι νὰ εἴπω τοῦ Σουλτάνου, φεῦ!
Ἡ γλῶσσά σου ὁπόσα ὡμολόγησεν,
'Αλλὰ φοβοῦ καὶ κλῖνον.

'Απέρχεται.

ΝΟΤΑΡΑΣ ἐπὶ τῆς θύρας πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμενον

Βωαβὴλ, εἰπὲ
Εἰπὲ, τὸν Μέγαν Δοῦκα ἂν ἠτίμασε,
Τὸν Νοταρᾶν ἂν ἔλαβεν αἰχμάλωτον,
'Ας σεβασθῇ τὸν πολιὸν πατέρα!

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΝΟΤΑΡΑΣ εἰσερχόμενος

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Τίς;
Τὸ πρόσωπόν σου κάτωχρον, τὰ χείλη σου —

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὁ Μωάμεθ...

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Τί θέλει; ἴσως πλούτη;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὤ,
Ὄχι!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Τὰς κεφαλάς μας;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὄχι!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Λάλει με!

Τὴν Πουλχερίαν;!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὄχι!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Τότε λοιπὸν, Δοὺξ,

Τί θέλει ὁ Μωάμεθ, τί;

ΝΟΤΑΡΑΣ πλήττων τὸ μέτωπον καὶ ὁρμῶν ἔξω

Ὁ βδελυρός!

Ἀκολουθεῖ αὐτὸν ὁ Καντακουζηνός. Ἡ σκηνὴ μένει ἐπὶ στιγμὰς κενή.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Εἰσέρχεται ὁ ΝΟΤΑΡΑΣ κρατῶν ἀπὸ τῆς χειρὸς καὶ φέρων ἐνώπιον ἀνοικτοῦ παραθύρου τὸν ΙΣΑΑΚΙΟΝ

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἰσάκιε, τὴν πόλιν βλέπεις ἅπασαν;
Τοὺς θόλους τῶν ἐκκλησιῶν, τ' ἀνάκτορα,
Τὰς μαγικὰς ἀπόψεις, τὰ χωρία της,
Τὴν πόλιν τὴν Ἑπτάλοφον; Ἰδὲ, ἰδέ·
Τοῦ κόσμου τούτου ὅλου τοῦ καλλιπρεποῦς,

Τούτου τῆς γῆς τοῦ διαστέρου στέμματος,
Προχθὲς εἷς ἦτο βασιλεὺς καὶ κύριος·
Καὶ σήμερον; ὁ Κωνσταντῖνος εἶναι χοῦς.
Ἀλλ' ἀνατέλλει τ' ὄνομά του ἄσβεστον
Κ' ἐν μέσῳ τοῦ θανάτου, ὡς ὁ Ἕσπερος
Κάτω ἐκεῖ ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς, ψυχὴν
Μόνον ὅτ' εἶχεν ἕλληνος, μεγάφρονα.
Ἡ γῆ, τὸ σῶμα, ὁ χρυσὸς, τὰ στέμματα,
Φροῦδα καὶ μάταια· ὡς ἡ χρυσῆ πλευρὰ
Δελφῖνος, μίαν ἐπιφαίνονται στιγμὴν
Καὶ εἶτα ἔδυσαν, ἀπῆλθον ἀνεπιστρεπτεί...
Ὦ τέκνον μου, ὦ τέκνον μου, Ἰσάκιε!
Ἂν πονηρῶν σε περιζώσῃ κίνδυνος,
Διάθες τὴν ψυχήν σου αὐτοκράτειραν
Ἀδάμαστον, ἀκλόνητον, καὶ τείνουσαν
Τὸν νοῦν πρὸς τὸν Θεὸν ἐπάνω εὐσεβῶς,
Ὡς δοῦλος χεῖρας ἀνατείν' ἱκέτιδας
Πρὸς κύριον, ὡς ἐν πελάγει ναυαγὸς
Πρὸς τοῦ λιμένος τὸν φανὸν τὸ βλέμμα του.
Ἐκεῖ ἡ ἀληθὴς ζωή.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ὦ πάτερ μου,
Ἐὰν ἡμάρτησά ποτε πρὸς τὸν Θεὸν
Ἡ μόνη ἁμαρτία εἶναι, πάτερ μου,

Ὅτι ὑμᾶς ὑπὲρ αὐτὸν ἠγάπησα...
Ἐὰν αὐγὴν κ' ἑσπέρας μόνον ἔκλινον
Πρὸ τῶν εἰκόνων τοῦ Θεοῦ τὸ γόνυ μου,
Ἀλλ' ἡ ψυχή μου ἔνδον, πάτερ, πάντοτε
Γονυκλινὴς διέμενε πρὸ τῆς μητρός,
Πρὸ τοῦ πατρός μου, πρὸ τῶν ἀδελφῶν.

ΝΟΤΑΡΑΣ κατανυγείς

Θεέ!
Ὦ τέκνον μου, εἰς τὴν ἁγνὴν καρδίαν σου
Ἐμβλέπω τῆς ψυχῆς μου ἀποτύπωμα,
Ὡς βλέπω τὴν μορφήν μου εἰς τὴν διαυγῆ
Τῶν ὀφθαλμῶν σου κόρην.
Ὦ Ἰσάκιε,
Μὴ λησμονῇς ὅτι πατέρα ἔχομεν
Ὅλοι κοινὸν ἐπάνω ἕνα· κλίμακα
Τὴν μνήμην ὑποβάλλων τῶν γονέων σου
Ἐκεῖ ἀνέρχου, ἀναπαύου ἔνθεος...
Καὶ οἱ γονεῖς σου ὅταν ἀποθάνωμεν
Μὴ λησμονῇς, μὴ λησμονήσῃς πώποτε
Ὅτι τοῦ κόσμου ὅλοι ὅλ' οἱ θησαυροὶ
Εὐδαιμονίαν δὲν δωροῦσιν, ἡ κηλὶς
Ἂν στέφῃ τ' ὄνομά σου, ἂν τὸ στῆθός σου,
Ἀντὶ ψυχῆς ὡραίας καὶ παρθενικῆς,
Ἐγκλείῃ πάθη, σκότη, ἕλκη, βόρβορον,

Ἑταίρας ὡς ἀνάκτορον περιλαμπὲς,
Ὡς ᾄσματα αἰσχρὰ καὶ χρυσογράμματα,
Ὅπως Σουλτάνου στολισμὸς εἰς δήμιον...
Ἡ ὕλη ὄχι· μόνη εἶναι ἡ ψυχὴ
Τῆς δυστυχίας τὸ ταμεῖον, καὶ ὁμοῦ
Εὐδαιμονίας ἀσφαλὲς κρησφύγετον.
Ἡ πίστις, ἡ τιμὴ καὶ τοῦ καθήκοντος
Ἡ αὐστηρὰ ἐκπλήρωσις, Ἰσάκιε,
Εἶν' ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς, ἡ ἀληθὴς
Εὐδαιμονία ἐν τῇ γῇ, τὰ ὕδατα
Τὰ διαυγῆ τοῦ πόντου ὅπου κυανοῦς
Ὁ οὐρανὸς ἀντανακλᾶται, καὶ εἰκὼν,
Οὕτω Θεοῦ καλεῖτ'·ὁ ἄνθρωπος.
Υἱὲ,
Καὶ ἔρημος καὶ ὀρφανὸς ἂν αὔριον
Γονέων μείνῃς, ὡς κληρονομίαν σου
Σὲ καταλείπω ταῦτα μου τὰ λόγια.
Ἀλλ' ἂν ἡ τρυφερὰ κ' εἰσένι ἔφηβος
Ψυχή σου τρέμῃ ἔτι, ἕνα θώρακα
Εἰς ταύτην δίδω, χάλυβ' ἀδιάτρητον:
Τὸ ὄνομά μου, τ' ὄνομά σου—Νοταρᾶς.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ὦ πάτερ μου, ἂν ἦμ' ἐγὼ ὁ αἴτιος,
Ἐγὼ τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ τ' ὀλισθηρὸν

Ὁπόθεν κινδυνεύει νὰ ἀτιμασθῇ
Τὸ ὄνομά μας ἐκπεσὸν, ὦ πάτερ μου
Εἶναι καιρὸς ἀκόμη νὰ προλάβωμεν
Τῶν Νοταρᾶ τὴν ἄφευκτον ἀτίμωσιν,
Καὶ τοῦ θανατου ἀπὸ τοῦδ' ἂς μὲ δεχθῇ
Πρὶν ἀνοιχθῇ ἀγκάλη

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τούρκου! — Γνήσιε
Υἱέ μου! Ναὶ, τὰς θολωμένας φρένας μου
Διῆλθε, ναὶ, τοιοῦτος μέλας λογισμός:
Ἡ χείρ μου νὰ σὲ θανατώσῃ πρὶν ἡ χεὶρ
Σ' ἐγγίσῃ Τούρκου. Οἴμοι· εἰς τὰ στήθη μου
Ἐζήτησα νὰ εὕρω τότε δήμιον,
Ἀλλ' εὗρον μόνον τὸν πατέρα!

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Πάτερ μου,
Νὰ ἀποθάνω μόνος.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ὄχι. Ἄδηλος
Ὅλων ἡμῶν ἡ τύχη εἶναι ἔτι. Εἷς
Νὰ ζήσῃ θέλω τῶν υἱῶν τοῦ Νοταρᾶ·
Ὁ τύραννος κ' ἂν ὅλους μᾶς ἀπέκτεινεν
Ἂς ζήσῃ εἷς, καθὼς εἰς ὄρους κορυφὴν
Ὀλίγη λείπεται χιὼν καὶ ἅπαντες

Οἱ πάγοι κύκλῳ ὅλοι ἂν ἐλύθησαν
Ἀλλὰ νὰ ζήσῃ ἄσπιλος ὡς ἡ χιών.
Τίς οἶδεν! ἴσως ἔκγονός τις ἐπιζῶν
Τοῦ Νοταρᾶ, μίαν ἡμέραν ἔκδικος
Ὁρμήσῃ εἰς λαμπρὰν ἐδῶ ἀνάκτησιν....
Καὶ ἡ ἐλπὶς αὐτή, ὡς ὄνειρον χρυσοῦν,
Τὸν ἄλυπον θέλει μαγεύσῃ ὕπνον μου!
Ἔχω πολλὰς ἐλπίδας ὁ ἀνέκφραστος
Νὰ σβύσῃ πόθος τοῦ τυράννου· ἀλλ' ἐὰν
Ἐκεῖνος ἐπιμείνῃ, τότ' ἡ μοῖρά μου,
Ἰσάκιέ μου, συννεφοῦται κεραυνοὺς
Ἐκρηγνυμένη. Φύγε, σώσου τότε σύ!
Ἀκόμ' εἰς τὸν λιμένα εἶν' ὁ στόλαρχος
Ἀλβίζ ὁ Διέδος· πρὸς αὐτὸν ἰδοὺ
Γραμμάτιον σὲ δίδω καὶ ἂν δύνασαι
Ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἐκφυγὼν ἀμόλυντος
Πρὸς τοῦτον δράμε· φεύγει οὗτος αὔριον
Εἰς Ἰταλίαν.

(Δίδει τῷ Ἰσαακίῳ μικρὰν δέλτον.—Κτυπῶσιν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ μέσου τῆς αἰθούσης ἐξώθυραν)

Τίς... τίς εἶ;

ΒΩΑΒΗΛ ἔξωθεν

Ὁ Βωαβήλ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Θεέ μου, ἵλεως γενοῦ!

(Σύρων ἐν ἀγωνίᾳ τὸν Ἰσαάκιον πρὸς τὸ προσκήνιον)

Ὦ τέκνον μου,
Ἂν ποτ' ὁ Τοῦρκος τείνῃ χεῖρα μιαρὰν
Ν' ἀπομαράνῃ τὴν τιμήν, τὸ μύρον σου,
Εἰς τὰ θερμά σου στήθη ἓν ξιφίδιον
Ἁγνὸς θὰ εὕρῃς τότε νὰ βυθίσῃς:

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ναί.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Κ' ἂν ὁ Σουλτάνος σὲ ἐγκλείσ' εἰς σκιερὸν
Δῶμα, τὴν δρόσον τῆς ζωῆς σου νὰ ῥοφᾷ,
Θὰ εὕρῃς ἓν στενὸν κ' ἐκεῖ παράθυρον
Ἁγνὸς νὰ καταπέσῃς ἀποθνήσκων;

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ναί.

Κτυπῶσιν εἰς τὴν θύραν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Καὶ ἂν εἰς λέμβον περιφέρων σε χρυσῆν
Τὸν Μάϊον, τὸν Βόσπορον, σ' ἐδείκνυε
Νὰ ἀγαπήσῃς τὴν ζωήν, θὰ εὕρισκες
Ἁγνὸς κ' ἐκεῖ νὰ βυθισθῇς ἓν κῦμα;

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ναί.—

Ὦ πάτερ μου, ὀμνύω καὶ εὐλόγει με!

Κλίνει τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ πατρός του.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Υἱέ μου!—Φύγε. Σπεῦσον ὅπου δέεται
Ἡ μήτηρ σου καὶ εὔχου.

Ὁ Ἰσαάκιος ἀπέρχεται, ὁ Νοταρᾶς φέρεται πρὸς τὴν θύραν ὅτε αὕτη ἐκβιάζεται ῥηγνυμένη καὶ ὁ Βωαβὴλ ἐπιφαίνεται ἀποφράσσων διὰ γυμνῆς σπάθης τὴν ἀπέλευσιν τοῦ Ἰσαακίου.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. ΒΩΑΒΗΛ

ΝΟΤΑΡΑΣ

Βωαβήλ!

ΒΩΑΒΗΛ

Ἐδῶ
Στῆτε!—Πλειότερα λαλεῖ τὸ στόμα σας
Παρὰ τὰ ὦτ' ἀκούουσι· τότε κ' ἐγὼ
Τὴν θύραν θραύω καὶ ἐδῶ εἰσέρχομαι.
Οὕτω ἐὰν τοὺς λόγους δὲν ἠκούσατε
Τοῦ κραταιοῦ Σουλτάνου, ἤδη δέχθητε
Τὴν βίαν καὶ τὴν συντριβήν. Ἐκτύπησεν

Εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πατρός· δὲν ἤνοιξεν;
Μὲ σπάθην εἰς τὰς χεῖράς του ἐπέρχεται
Καὶ ἀποσπᾷ ἀπὸ τὰ στήθη τοῦ πατρὸς
Τὸ τέκνον.

(Συλλαμβάνων ἀπὸ τὴν χεῖρα τὸν Ἰσαάκιον)

Πείθου· μὴ ταράττου, μὴ κινοῦ.
Σπάθη, θὰ σ' ἐπιβάλῃ σέβας· θάνατος
Σιγήν.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ προσπαθῶν ν' ἀποσπασθῇ

Μή με ἐγγίζῃς, Τοῦρκε!—Πάτερ μου...

ΝΟΤΑΡΑΣ συνάπτων τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ Βωαβὴλ

Ὦ Βωαβήλ, πατὴρ δὲν ἦσο πώποτε,
Οὐδὲ ποτὲ χεῖλος υἱοῦ θὰ ἤκουσες
Νὰ σοῦ φωνήσῃ: «πάτερ μου!», καὶ δίκαιον
Σκληρὸς νὰ ἦσαι τόσον· ὁ Σουλτάνος σου,
Ὁ νεαρὸς ἀκόμη, πλήρης μέλλοντος,
Δὲν ἐννοεῖ, καὶ ἀμερίμνως σήμερον
Τὸ τέκνον θέλει ν' ἀποσπάσῃ τοῦ πατρὸς,
Κ' ἐγὼ, ἐγὼ τὰ σπλάγχνα μου ἀστενακτεὶ
Καὶ ἄδακρυς ν' ἀφήσω! Ὅμως ἴδε με,
Ἰδὲ τὸν Μέγαν Δοῦκα δοῦλον σήμερον,
Ἰδὲ πατέρα γέροντα καὶ ἄπατριν,
Τὰ τρέμοντά μου χείλη καὶ τὰ γόνατα,
Τὰ δάκρυα τῶν ὀφθαλμῶν, κ' ἐννόησον·

Τὰ στήθη γέροντος πατρὸς, κ' ἐλέησον
Καὶ τὰ παιδίαν ἄφες μου !

ΒΩΑΒΗΛ

Οἱ λόγοι σου
Εἰς τὸν αἰθέρα βέλη, μάταια.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

Οἱ ἀνωτέρω. Εἰσέρχονται ὁ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ καὶ ὁ ΜΑΝΟΥΗΛ ἔκπληκτοι.

ΒΩΑΒΗΛ

Ἐγὼ
Εἰς τὸν Σουλτάνον φέρω τὸν νεώτερον
Υἱὸν—

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τὴν κεφαλήν μου δέξαι, Βωαβὴλ,
Καὶ τὸν υἱόν μου ἄφες !

ΒΩΑΒΗΛ

Στόμα φλύαρον !
Νὰ τελειώσω πρῶτον ἄφες σύ.

(Στραφεὶς ὅθεν εἰσῆλθεν)

Χασάν !

(Εἰσέρχεται τοῦρκος δήμιος)

Διὰ τὴν κεφαλήν σου βλέπεις πρόνοια
Ἐλήφθη, Νοταρᾶ. Ἀλλ' ἵνα πάλιν μὴ
Παραπονῆσαι ὅτι μόνος σύρεσαι,
Θὰ σὲ ἀκολουθήσωσι τὸν γέροντα
(Δεικνύων τὸν Καντακουζηνὸν καὶ Μανουὴλ)
Καὶ ὁ γαμβρός καὶ ὁ υἱός σου οὗτος.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τί;...

ΒΩΑΒΗΛ

Ἐγὼ ἀπάγω τὸ παιδίον. Σύ, Χασάν,
Θὰ φέρῃς τούτους καὶ τοὺς τρεῖς.
Ὁ δήμιος κατανεύει

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ὦ πάτερ μου,
Ν' ἀκολουθήσω ἄφες· εἰς τοὺς πόδας του
Θὰ πέσω κλαίων, σπαίρων, προσδεόμενος
Ζωὴν εἰς ὅλους νὰ δωρήσῃ ἔντιμον—
(Ὁ Βωαβὴλ σύρει αὐτὸν ν' ἀπέλθωσιν)
Ἢ ἀποθνήσκω ὡς ὡρκίσθην!

ΝΟΤΑΡΑΣ πρὸς τὸν Ἰσαάκιον ἀπαγόμενον

Νοταρᾶ,
Ἐνθυμοῦ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πατέρα σου.

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

Ὁ δήμιος ἀκίνητος καὶ ἄφωνος ἐπὶ τῆς θύρας. Ὁ ΝΟΤΑΡΑΣ σύννους. Ὁ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ καὶ ὁ ΜΑΝΟΥΗΛ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Σιγή! Ὑπὸ τὸ νεῦμα τοῦ Θεοῦ γλυκεῖς
Ἃς κλίνωμεν.

(Τῷ Μανουήλ)

Ἡ μήτηρ σου;

ΜΑΝΟΥΗΛ

Κατέρχεται.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Σιγή. Φαιδρὸν τὸ πρόσωπον κρατήσωμεν
Ὡς τὴν ψυχὴν εὐέλπιδα. Ἠρέμα.—Ὦ,
Αὐτὸς ὁ δήμιος!... Ὠχρὸν τὸ πρόσωπόν
Σου ἔχεις, Κανταχουζηνέ. Πραΰνθητε.
Μὴ αἱ γυναῖκες ἐννοήσωσιν· αὐτῶν
Πῶς τότε θ' ἀποχωρισθῶμεν;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Θέλομεν.
Λοιπὸν τὸν δήμιον ἀκολουθήσῃ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ναί.
Πῶς ἄλλως; Ἔχει ἐνταλὴν τοιαύτην. Μὴ

Δυνάμεθα νὰ ἀντιστῶμεν; Μάταιος
Ἀγὼν καὶ τρόμος. Θὰ ἀκολουθήσωμεν.
Ἐγκαρδιώθητε. Ἡμῶν τὰς κεφαλὰς
Ἐν τέλει πάντοτ' ὁ Μωάμεθ θὰ φεισθῇ.
Ἆ ἔρχονται!

ΣΚΗΝΗ ΟΓΔΟΗ

Οἱ ἀνωτέρω. ΜΥΡΡΑ. ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Τὸ δεῖπνον εἶναι ἕτοιμον.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Εἰς ἄλλο προσεκλήθημεν.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ *βλέπουσα τὸν δήμιον*

Πόθεν αὐτός;
Τίς εἶναι, τί ζητεῖ;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Εἰς τὸ συμπόσιον
Θέλει, καλεῖ ἡμᾶς τοὺς τρεῖς ὁ βασιλεύς·
Καὶ πάλιν

ΜΥΡΡΑ

Ὅμως, Νοταρᾶ, μὲ φαίνεσθε
Ἐπτοημένοι... Πῶς, εἰς ἓν συμπόσιον
Καλεῖσθε κ' εἶσθε τόσον σιγηλοί;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Χαρὰν
Βεβαίως δὲν μᾶς ἐμποιεῖ ἡ πρόσκλησις.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν

Πῶς ἄγριος μὲ φαίνετ', Ἰωάννη μου,
Ὁ Τοῦρκος οὗτος! Ποία παγερὰ μορφή!
Καὶ κάθοπλος... Τρομάζω. Διατί σιγᾷς;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ περιπτύσσων αὐτὴν

Πουλχερία μου!

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Αὔριον θὰ φύγωμεν
Εἰς Ἰταλίαν;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ναί.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Μὲ πῦρ διπλάσιον
Ἤδη τὸν πόθον τῆς ζωῆς αἰσθάνομαι,
Μετὰ ὀλέθρους τόσους, τόσας συμφοράς.
Πῶς σ' ἀγαπῶ!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Μή...

ΝΟΤΑΡΑΣ ἰδὼν τὴν ταραχὴν τοῦ Καντακουζηνοῦ

Πουλχερία, φέρε με
Τὸν πῖλόν μου καὶ τὸν μανδύαν.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Καὶ ἐμοῦ.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ὅλοι θὰ μᾶς φύγετε λοιπόν; — Μανουήλ,
Καὶ σὺ εἰς τὸ συμπόσιον;

ΜΑΝΟΥΗΛ

Εἶπεν οἱ τρεῖς.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ φεύγουσα μετὰ φαιδρότητος

Ὦ, πόσον ὁ Μωάμεθ μᾶς ἠγάπησεν!

ΜΥΡΡΑ

Ποῦ εἶναι ὁ Ἰσαάκιος;

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἀπέστειλα
Αὐτὸν εἰς τὸν Σουλτάνον ὡς προάγγελον
Ὅτι τὴν πρόσκλησιν ἐδέχθημεν.

ΜΥΡΡΑ

Ἀλλὰ
Δὲν ἐφοβήθης, ἔξω, νύκτα —

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἄνθρωπος
Τῶν τοῦ Σουλτάνου εἶναι συνοδὸς αὐτοῦ.

ΜΥΡΡΑ

Καὶ ὅμως κόπτετ' εἰς τὰ χείλη σας δειλή,
Ἐπαναλέγω, ἡ φωνή σας. . . . Σύνοφρυ
Τὸ μέτωπόν σου εἶναι, Κανταχουζηνὲ —

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ εἰσερχομένη κρατοῦσα πίλους καὶ μανδύας

Νὰ μὴ ἀργήσετε πολύ, ὦ πάτερ μου,
Εἰς τὸ συμπόσιον. Ἰδοὺ οἱ πῖλοί σας
Καὶ οἱ μανδύαι. — Ἔξω εἶναι θερμωλή,
Ἀλλὰ καὶ νέφη· ἴσως βρέξῃ.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ πρὸ ἑαυτοῦ

..... Δάκρυα...

ΝΟΤΑΡΑΣ περιβαλλόμενος τὸν μανδύαν

Ἐμπρός. Ὁ Τοῦρκος ἀνυπομονεῖ.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ ἐπιρρίπτουσα τὸν μανδύαν τοῦ Κανταχουζηνοῦ

Ἐγὼ
Νὰ σὲ στολίσω ἄφες· ὅπως ἄστρον τι
Παντοῦ νὰ λάμπῃς θέλω.—Πῶς μου φαίνεσαι
Ὠχρός!.. Τί ἔχεις;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ φιλῶν αὐτὴν ἐν συντριβῇ καρδίας

Πουλχερία μου!

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Τί, τί;

ΜΑΝΟΥΗΛ φιλῶν τὰς χεῖρας τῆς μητρός του

Ὢ μῆτέρ μου—

ΜΥΡΡΑ

Λοιπὸν μαζῆ καὶ σύ; Ἀλλὰ
Τὸ σχῆμά σου δὲν συγχωρεῖ, ὦ τέκνον μου,

Νὰ μείνῃς εἰς συμπόσιον. Χαιρέτισον
Κ'ἐπάνελθε.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ τεταραγμένη

Σιγὴ ἀκατανόητος!
Ἀπέρχοντ' εἰς συμπόσιον, ὦ μῆτέρ μου,
Καὶ ὅμως εἶναι σκοτεινοί, ἀλλόφρονες
Περιπαθεῖς, περίλυποι...

ΜΥΡΡΑ

Συμπόσιον
Ἐπάνω τῶν μνημάτων τῶν ἑλληνικῶν
Βεβαίως λύπην καὶ ὀδύνην προσκαλεῖ
Εἰς Ἕλληνας.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἐστὲ γενναῖαι.— Φεύγωμεν.

ΜΥΡΡΑ

Μεθ' ὑμῶν ὁ Θεός.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Εἰρήνη μεθ' ὑμῶν.

Προηγουμένου τοῦ Δημίου, συναπέρχονται ὁ Νοταρᾶς, ὁ Κανταχουζηνὸς καὶ ὁ Μανουήλ.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Χαίρετε! Χαίρετε!

Μόλις ἀπῆλθεν, ἐπαναστρέφων ὁ

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ὦ, ἄφετε ἐγὼ

Νὰ σᾶς φιλήσω ἔτι ἅπαξ!

(Φιλεῖ τὰς χεῖρας τῆς Μύρρας καὶ τὰ χείλη τῆς συζύγου του)

Αὔριον

Τίς οἶδεν!..

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ κατάτρομος

Λάλει, λάλει, Ἰωάννη μου!

Μυστήριόν τι κρύπτεις.

Μή μου φεύγῃς μή!

Μένει ἐπὶ τῆς θύρας ὀλιγοδρανὴς ἐνῷ ὁ Κανταχουζηνὸς ἔφυγεν.

ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΠΡΑΞΕΩΣ.

ΠΡΑΞΙΣ ΠΕΜΠΤΗ

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

Βυζαντινὰ ἀνάκτορα. — Αἴθουσα μυθικοῦ πλούτου καὶ κάλλους. Συμπόσιον τοῦ Σουλτάνου ἐν μέσῳ τεχνιτοῦ ἄλσους ὑπὸ στεφάνους μυριάδων ποικιλοχρόων ἀστέρων. Ὁ ΜΩΑΜΕΘ Β' ἐν τῷ βάθει, καὶ ἑκατέρωθεν παρακάθηται ὀχλαδὸν πληθὺς Τούρκων μεγιστάνων, πολεμιστῶν διαπρεπῶν ἐν λαμπρότητι καὶ ὑπερηφανίᾳ· ἐκ δεξιῶν τοῦ Μωάμεθ ὁ ΧΑΜΖΑΣ, ἐξ ἀριστερῶν ὁ ΓΕΡΑΡΔ. Φαίνεται κενὴ ἡ θέσις τοῦ Βωαβδήλ. — Ἀπωτέρω, ὑπὸ σύσκιον φυλλάδα, ὅμιλος μουσικῶν παιανίζει ἐπὶ μικρὸν εἰς μελῳδίαν βαρεῖαν καὶ περιπαθῆ.

ΧΑΜΖΑΣ στραφεὶς πρὸς τὸν μουσηγέτην

Σιγή. Θὰ ὁμιλήσῃ ὁ Σουλτάνος.

Ἡ μουσικὴ παύει.

ΜΩΑΜΕΘ

Ναί.
Καὶ πάλιν ἐπανέρχετ' εἰς τὰ χείλη μου
Τὸ ὄνομα τοῦ Νοταρᾶ. Ἂν προσηνὴς
Τὸν Μέγαν Δοῦκα ᾤκτειρα κ' ἐλέησα,

'Επίστευσε πῶς δύναμαι νὰ σεβασθῶ
Τὸ γῆράς του ἀκόμη καὶ τὴν κόμην του !
Δυσῶδες ὄστρεον! ἐντός σου ἔκλειες
Ἕνα καὶ μόνον μαργαρίτην· ἥπλωσα
Τὴν χεῖρα καὶ ἐκλείσθης βόρβορον ἐμῶν —
Ματαίους λόγους. Τίς ὁ δοῦλός μου
'Αντέστη; Τίς χριστιανός;

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Σουλτάνε μου,
Τὸ γῆρας ἐξεμώρανε τὸν Νοταρᾶν,
Καὶ εἶπε λόγους καὶ εὐχὰς παράφρονας.
Συγχώρει γέροντα μωρὸν, τολμήσαντα,
Μετὰ τοσούτου θράσους, τόσον ἀλαζὼν,
Νὰ εἴπῃ Ὄχι, ὅπου ὁ Σουλτάνος του
'Εφώνει ναί!..

ΜΩΑΜΕΘ

Γεράρδ-Πασσᾶ, ἡ σπάθη μου,.
Σουλτάνου σπάθη· κεραυνὸς εἰς σύννεφον.
Κρημνίζει καὶ νεκρόνει τοὺς ὑψαύχενας,
Ὅπως ἐκεῖνος κατακαίει μόνον δρῦς
Ὑπερηφάνους.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Οὗτος ὑπερήφανος;
Ὁ Ἕλλην, ὁ δοῦλος, ὁ εὐεργετηθείς!..

ΜΩΑΜΕΘ

Μὲ εἶπες ἄλλοτ' ἀληθῆ· τὸν Ἕλληνα
Ὀλίγον ἂν θωπεύσῃς, αἴρει αὔθαδες
Τὸ ὄμμα του καὶ βλέπει ἄνω ἀτενῶς
Κ' ἔτι ἂν ἦναι ὁ θωπεύων ἥλιος,
Ὡς εἶμ' ἐγὼ ἐπὶ τῆς γῆς.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Ναὶ, ἥλιος.
Ἀλλ' ἥλιον δὲν εἶπα πῶς ἠδύνατο
Ὁ δοῦλος ν' ἀτενίσῃ δίχως νὰ καῇ. . .
Τὸν ἥλιον τολμῶσι ν' ἀτενίζωσι
Τὰ ζῶντα μόνον νέφη· ἀλλ' οὐδέποτε
Ὁ Ἕλλην βλέπει, ὅπως ὁ χρυσάετος,
Τὸ μεγαλεῖον ἄλλου, εὐσταθὴς, γυμνῶς,
Ἀλλ' ὅπως μόνον νύκτα καὶ ὁ αἴλουρος
Τὰ ὄμματα ἀνοίγει καὶ τηλεσκοπεῖ,
Ὁ Ἕλλην οὕτω εἰς τὸ σκότος, ὄπισθεν,
Τοῦ φθόνου του τὰ βέλη καὶ τοῦ μίσους του
Ἐκπέμπει. Δίχως ταῦτα, ὦ Σουλτάνε μου,
Περὶ τοῦ Νοταρᾶ νὰ λέγω.

ΜΩΑΜΕΘ

Ἄπιστος
Φυλὴ, Χαμζᾶ. Ἡ πίστις τῶν, οἱ λόγοι των
Ἐμπρός σου ἡ δορὰ τοῦ χαμαιλέοντος.

Τοῦ Νοταρᾶ τὰ στήθη διετρύνησα
Κ' ἐπείσθην· ἔνδον μῖσος, λύσσαν ἔκρυπτεν
Ἐνῷ ὡραῖον καὶ γλυκὺ προὐφαίνετο
Τὸ πρόσωπόν του, κύπελλον χρυστάλλινον
Κ' ἐνέχον ἀντὶ οἴνου δηλητήριον.
Καλῶς κ' ἐγὼ ἰδοὺ πῶς μόνον τὰς ὀφρῦς
Συνέσπασα καὶ θραύεται εἰς θρύμματα
Τὸ ἰοβόλον χρύσταλλον.

ΧΑΜΖΑΣ

Ἀλλ' ἀληθὲς
Ὁ Νοταρᾶς πῶς εἶναι ἐμπειρότατος
Κ' ἴσως βαθύφρων ἄρχων.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Θὰ ἐγνώριζε
Μόνος αὐτὸς τῆς πόλεως τὰ τραύματα,
Τὰς ἀφανεῖς διόδους, τὰ εὐάλωτα
Καὶ πάλιν τείχη... Μόνος ἄνδρας σκοτεινούς,
Προτέρους φίλους, θὰ κατέχῃ πάντοτε
Προθύμους, εἰς τὰ νεύματά του σπεύδοντας...
Τοῦ τουρκομάχου βασιλέως ἐπιζῶν
Ἄρχων αὐτὸς ὁ πρῶτος, ἤδη ἔφορος,
Τῆς Δύσεως, γνωρίζων τοὺς χριστιανούς,
Φίλους συμμάχους χθὲς τοῦ βασιλέως του,
Ὁ Νοταρᾶς καὶ μόνος θὰ ἠδύνατο

Ἂν οὗτοι παραφρόνως ἐπιδράμωσι
Ποτὲ καὶ πάλιν καθ' ἡμῶν; ὡς ἔφορος
Τῆς πόλεως τὰς πύλας ν' ἀποκλείσῃ, πᾶν
Διατίθεις καλῶς, ὑπὲρ ἡμῶν...

ΜΩΑΜΕΘ

Αὐτὸς,
Ὑπὲρ ἡμῶν;

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Πλησίον του ἀκοίμητος
Θὰ μένῃς, Παδισσάχ· τί φόβος;

ΜΩΑΜΕΘ

Λησμονεῖς
Πῶς εἰς Σερβίαν μετ' ὀλίγον ἐκκινῶ,
Καὶ θέλω ἕνα ἀδελφὸν καὶ λάτριν μου
Ἐδῶ ν' ἀφήσω ἄρχοντα;

ΧΑΜΖΑΣ

Καὶ σώφρονα
Ἐν πρώτοις.

ΜΩΑΜΕΘ

Ναί.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Ὁ Νοταρᾶς φημίζεται
Ἐξ ὅλων τῶν ἑλλήνων καὶ χριστιανῶν
Ὁ ἄριστος... Εἶναι λαμπὰς φωτίζουσα

Τὰ σκότη τῆς εὐρείας ταύτης πόλεως
Καὶ ὁδηγοῦσα —.

ΜΩΑΜΕΘ

Λησμονεῖς, Γεράρδ-πασσᾶ,
Ὅμως πῶς πρῶτος ὅλων ὡμολόγησες
Μωρὸν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ γήρατος· ὁ νοῦς
Ὁ ἐσβεσμένος πῶς νὰ γίνῃ πέπρωται
Λαμπὰς ζωῆς ἡμῶν;

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ.

Χωρὶς νὰ πυρπολῇ
Καὶ ἂν θελήσῃ ἡ λαμπάς...

ΜΩΑΜΕΘ ὀργίλως

Τὴν πόλιν μου
Ὁ Νοταρᾶς νὰ πυρπολήσῃ εἶπες; Πῶς,
Ἂν ἀνεχώρουν αὔριον, ὀπίσω μου
Ὁ νοῦς τοῦ Νοταρᾶ ἀντὶ φίλου φωτὸς
Πυρκαϊᾶς θὰ ἔβαλεν ἀκτῖνας; Πῶς,
Ἂν ἀνεχώρουν αὔριον εἰς πόλεμον,
Ν' ἀφήσω ὄπισθέν μου λάτριν τοῦ Χριστοῦ
Καὶ ἡττηθέντα δοῦλόν μου, ἀνοίγοντα
Τὰς πύλας εἰς ἐχθροὺς μου καὶ συμμάχους του;
Καλῶς· λοιπὸν καὶ μία μου μικρὰ πνοὴ
Τὸ φῶς αὐτὸ ἀπέσβεσεν!

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Σουλτάνε μου,
Χάριν ἑνὸς ἀπίστου μὴ τὸ στῆθός σου
Ταράττεις καὶ ὀργίζεσαι.

ΜΩΑΜΕΘ

Γεράρδ, ἐγώ;
Γαλήνην κλείω ἔνδον μου ἀπέραντον.
Ἀλλὰ καὶ εἰς ὠκεανὸν ἀτέρμονα
Κ' ἐὰν πτηνοῦ ἐμπέσῃ κόπρος, ταραχῆς
Θὰ ἴδῃς στιγμιαίους κύκλους. —
Ἤρεμον
Ψυχὴν ὁπόσον ἔχω καὶ ἀσάλευτον,
Ἂν τόσα νίκης αἵματα δὲν σ' ἔπεισαν
Κ' ἡ σιδηρᾶ βουλή μου ἡ τὴν ἅλωσιν
Σκοπήσασα κ' ἐπιτυχοῦσα, ἄκουσον·
Καὶ ἴδε ὅτι εἰς ἐμὲ οἱ ἄνθρωποι
Δὲν εἶν' οὐδ' ὅ,τι εἶναι εἰς τοῦ θεριστοῦ
Τὸ δρέπανον οἱ στάχυες. Ναί, αὔριον
Εἰς ὅσους ἔχω τῶν χριστιανῶν φεισθῇ
Καὶ πάντα ἄλλον τῶν Ἑλλήνων προύχοντα
Ὁ σίδηρος καὶ ἡ ἀγχόνη τάχιστα
Ἂς γίνωσιν οἱ λειτουργοὶ οἱ κάλλιστοι
Θανάτου ἑορτῆς. Ἂς ἐναγκαλισθῇ
Βαρὺ τὸ σκότος τοῦ θανάτου τοὺς γονεῖς

Καὶ ὁ γυναικονίτης μου τὰς κόρας των!
— Ἀρκεῖ, Γεράρδ.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Ὤ, τοῦ Προφήτου ἔμπνευσις,
Καὶ νόμος μου τὸ ῥῆμα τῶν χειλέων σου!

ΜΩΑΜΕΘ εὐθυμῶν τοῖς ὁμοτραπέζοις

Συμπόται σήμερον, συστρατιῶται χθὲς,
Καὶ ἀδελφοί μου πάντοτε, εὐφράνθητε,
Ὦ Μουσουλμάνοι! Ἂς ἐγείρωμεν φαιδροὶ
Τὰ κύπελλα πρὸ τῆς τραπέζης, ὅπως χθὲς
Πρὸ τῶν τειχῶν τὴν σπάθην ἀνεγείρομεν.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Ἡ σπάθη θέλει αἷμα, καὶ φιλήματα
Θέλει τὸ χεῖλος...

ΜΩΑΜΕΘ

Αὔριον τῶν εὐγενῶν
Τὰς κόρας θέλω διανείμῃ κ' εἰς ὑμᾶς
Ὡς ἔπαθλον τῆς νίκης καὶ ἀνδρίας σας.
Εὐφράνθητε! Ὁ μῦθος ὁ ἀραβικὸς,
Τῆς γῆς τὸ ἄστρον, ἡ χρυσῆ Ἑπτάλοφος
Δούλη ἡμῶν τὴν κλίνην καὶ τὴν τράπεζαν
Ἂς στρώννῃ.

Εὐφρανθῶμεν! Τὸ Βυζάντιον
Σταθμὸς ἡμῶν ἀναψυχῆς καὶ ἔρωτος

Μετ' ἀγρυπνίας τόσας, μάχας καὶ σφαγάς.
Ὁ γέλως τῆς χαρᾶς ἡμῶν, τὰ ᾄσματα —
Τοῦ Μουσουλγάνου στόνοι —ἂς κτυπήσωσι
Τοὺς θόλους τῶν μεγάρων τούτων, φωλεὰς
Ἀπίστων ἡγεμόνων.

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ.

Ποίους θησαυρούς,
Καὶ ποίας, ποίας καλλονὰς ἐχαίροντο!

ΜΩΑΜΕΘ

Ἐχαίροντο, ἀλλ' ὄχι πλέον τοῦ λοιποῦ. —
Ἑσπέραν πρώτην καὶ ὑστάτην, φίλη μου,
Τῶν Κωνσταντίνων τὰ χρυσᾶ ἀνάκτορα
Αὐτὰ οἰκήσας, πρέπει ἄλλα αὔριον
Ἐγὼ νὰ πλάσω. Λέγει ὁ Σεχ-οὐλ-Ἰσλὰμ
Εἰς νέα καὶ ἁγνὰ νὰ ζήσω δώματα.
Αὐτὰ θ' ἀφήσω ἔρημα· ἡ τύχη των
Τοὺς στίχους μ' ἐνθυμίζει Πέρσου ποιητοῦ:

Τὰς στοὰς τῶν βασιλέων αἱ ἀράχναι θὰ φρουρήσουν,
Καὶ ἀντὶ παιάνων μάχης καὶ ἀντὶ φωνῆς φυλάκων
Τοῦ Ἀφρασιὰβ οἱ θόλοι ἀπαισίως θ' ἀντηχήσουν
Τοὺς κρωγμοὺς νυκτοκοράκων!..

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΑ

Οἱ ἀνωτέρω. Ἐπιφαίνεται εἰς τὴν θύραν ὁ ΒΩΑΒΗΛ
μετὰ τοῦ ΙΣΑΑΚΙΟΥ.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ δραμὼν καὶ προσπεσὼν ἐνώπιον τοῦ Μωάμεθ

Μονάρχα, Βασιλεῦ, Σουλτάνε, Παδισσάχ
Τὸ χεῖλός μου νὰ ἦτο χεῖλος ἤθελον
Γοήσσης, ἡ δεινή φωνή μου κεραυνὸς
Νὰ ἤκουες, νὰ ἔκλινες! Γονυπετὴς
Πρὸ τοῦ Θεοῦ μου μόνον οὕτω ἔκλινα,
Κ' ἐνώπιόν σου πίπτω οὕτω, Βασιλεῦ,
Ἐπαίτης, δοῦλον ἐπικαλούμενος —
Ὦ, τοῦ πατρός μου τὴν ζωήν! Ἀνηλεὴς
Ὁ δαίμων τοῦ πολέμου ὅστις ἅπασαν
Ἡμῶν τὴν πόλιν καὶ τὸ Γένος ἔσβυσεν,
Ἠλέησε τὸν πολιὸν πατέρα μου·
Ἀνθρώπου στήθη δὲν θὰ ἐλεήσωσιν
Αὐτόν;

ΜΩΑΜΕΘ

Θὰ ἀποθάνῃ.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Κλῖναν, Βασιλεῦ!

Ἐπάκουσόν με καὶ συγχώρει με· αὐτοῦ
Εἶμαι υἱός;

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ

Ὢ θράσος! Πῦρ καὶ δάκρυα
Τὸ ὄμμα του. Υἱὸς καὶ θρέμμα γνήσιον
Πατρὸς λυσσῶδους. . .

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Βασιλεῦ, ἐλέησον!

ΜΩΑΜΕΘ

Θὰ ἀποθάνῃ.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Ὤ, ἐὰν τὰς κύλικας
Τοῦ δείπνου σου ποθῇς μὲ μαῦρα αἵματα
Καὶ ὄχι μ' οἴνους νὰ πληρώσῃς, Βασιλεῦ,
Τὰ στέρνα τοῦ πατρός μου εἶναι παλαιά,
Εἰς στεναγμοὺς τὸ αἷμά του ἀπέπνευσεν,
Εἰς δάκρυ μετεβλήθη πᾶσά του ῥανὶς
Καὶ δὲν θὰ εὕρῃς. Ἄφες ἕνα γέροντα,
Ὀστέων σάκκων, κ' εἰς τὰ νέα στήθη μου
Τὴν σπάθην σου βυθίζων ἄντλησον εὐρὺ
Αἱμάτων χῦμα. Εἶναι· φλέγει ἔνδον μου,
Κοχλάζει· αἷμα γνήσιον τῶν Νοταρᾶ.

ΜΩΑΜΕΘ

Ἔχει τὸ ἄνθος αἷμά; Μύρον, ἔρωτα. . .

'Αρκεῖ. Ἔλθὲ πλησίον μου.

(Τείνων τὴν δεξιὰν πρὸς τὸν Ἰσαάκιον καὶ διὰ τῆς ἑτέρας πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς θύρας Βωαβὴλ)

Τὰς κεφαλάς!

Ὁ Βωαβὴλ φεύγει.

ΙΣΑΑΚΙΟΣ ἐκρηγνύμενος εἰς κλαυθμοὺς

Ὦ πάτερ μου, ὦ πάτερ μου, ὦ πάτερ μου!
— Μή, Βασιλεῦ! Τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἥλιος
Ἂν φέρῃ στίγματα, ἀλλ' ὄχι ἡ ψυχὴ
Τοῦ γέροντος πατρός μου.

(Στρεφόμενος πρὸς τὴν θύραν ἀγωνιῶν)

— Βωαβήλ!

Εἰπὲ,

Νὰ ἐπανέλθῃ, Βασιλεῦ. Ἐλέησον!
Ἓν ἔθνος δοῦλον εἰς τὰς χεῖράς σου κρατεῖς
Ὁλόκληρον, μίαν ζωὴν λησμόνησον!
Ἄφες νὰ πέσῃ κάτω τῆς τραπέζης σου
Ψυχίον ἓν ζωῆς: ὁ Νοταρᾶς. — Εἰπὲ
Ἡ σπάθη νὰ σταθῇ ὀλίγον.

— Βωαβήλ!

Ὦ Βασιλεῦ, ἂς ἀποθάνῃ αὔριον,
Ἡμέραν. Ἂς παρέλθῃ τὸ συμπόσιον.
Ἓν φίλημα ν' ἀφήσω εἰς τὰς χεῖράς του,

Ἓν φίλημα νὰ λάβω. . . . . .

— Βωαβήλ!

ΓΕΡΑΡΔ-ΠΑΣΣΑΣ πρὸς τὸν Ἰσαάκιον ὀργίλως·

Σιγή!

Ποιεῖ ἅμα νεῦμα πρὸς τὴν μουσικήν, ἥτις ἐπαναρχίζει καταπνίγουσα τοὺς γόους καὶ τὰς ἱκεσίας τοῦ Ἰσαακίου.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

Οἶκος Νοταρᾶ· Ὁ κοιτὼν τῆς Μύρρας. ΜΥΡΡΑ εἰσερχομένη μετὰ τῆς ΠΟΥΛΧΕΡΙΑΣ.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Φοβοῦμαι, μῆτέρ μου. Μὲ εἶν' ἀδύνατον
Τὰς ὑπονοίας μου νὰ μὴ δηλώσω. Ναί.
Ἐκεῖν' ἡ ἀμειδὴς καὶ σκοτεινὴ μορφὴ
Τοῦ Τούρκου, ἡ σιγή των ἡ ὑπόδακρυς,
Καὶ τ' ὡς βεβιασμένον καὶ προσποίητον
Εἰς τὰ φιλήματά των, εἰς τοὺς τρόπους των,
Ἦτο τῆς τύχης;

ΜΥΡΡΑ

Ὅτι τρέμον κρύφιον . . .
Ἐλάλει ἡ μορφή των, ἦτο προφανές·

Ἀλλὰ τίς ἡ αἰτία; Πουλχερία μου,
Ἀφοῦ τοσαύτην τοῦ Σουλτάνου εὔνοιαν
Ἐκέρδησεν ὁ Νοταρᾶς; Ἡ μόνη των
Βεβαίως ἦτο λύπη ὅτι εἰς φαιδρὸν
Τῶν νικητῶν συμπόσιον ἐκλήθησαν
Οἱ ἡττημένοι.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Μόνον; Πῶς, εἰς δεῖπνόν του
Καλεῖ τὸν μέγαν δοῦκα μέγας βασιλεὺς
Καὶ στέλλει ἕνα μόνον στρατιώτην του
Γυμνόν, φρικώδη; Φρίσσω νὰ συλλογισθῶ
Ὅ,τι μ' ἐμπνέει ἡ καρδία, μῆτέρ μου!

ΜΥΡΡΑ

Νεκρὰ ἡ πόλις, κόρη μου· πῶς ἤθελες
Φαιδρὸν νὰ ἔχωσι τὸ πρόσωπον;

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ἀκτὶς
Ἐπάνω τῆς μορφῆς των θὰ ἐπρόδιδεν
—Ὁπόσον καὶ ἂν ἦσαν ἄλλως πένθιμοι—
Ὅτι καλοῦνται εἰς συμπόσιον. Δειλὸν
Καὶ σπαίρον ν' ἀνατείλῃ εἶδα δάκρυον
Τοῦ Κανταχουζηνοῦ· καὶ ἂν μειδίαμα
Προδίδει τὴν χαράν, τὸ δάκρυ κρύφιον
Τί καταγγέλλει, μῆτέρ μου;

ΜΥΡΡΑ

Μετὰ μικρὸν
Ἐδῶ θὰ ἦναι ὅλοι, Πουλχερία μου.
Φοβεῖσαι μάτην· ἡ πολλὴ ἀγάπη σου
Σ' ἐμπνέει τρόμους.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Οὗτοί μου οἱ ὀφθαλμοὶ
Καὶ ὄχι φαντασία μοὶ ἐνέπνευσαν,
Ὦ μῆτέρ μου, δικαίους τρόμους. Λησμονεῖς
Συντεθραυσμένον πῶς τὸ κλεῖθρον εὕρομεν;
Ὁμόδειπνος θὰ μείνῃ καὶ ὁ Μανουήλ;
Ταχεῖς, δειλοί, μυστηριώδεις, ἄφωνοι
Ν' ἀπέλθωσι, προηγουμένου παγεροῦ
Καὶ ἀπαισίου Τούρκου;

ΜΥΡΡΑ

Ὦ, πλειότερον
Οἱ λόγοι σου μὲ κόπτουσι τὰ ὕπατα
Ἢ ἡ μακρά μου καὶ σκληρὰ ἀσθένεια!
Νομίζεις ὅτι, Πουλχερία μου κ' ἐγὼ
Δὲν εἶδα ταῦτα, σκοτεινὰ αἰνίγματα;
Ἀλλὰ τί ὄφελος νὰ εἴπω!

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ μετὰ λυγμῶν

Μῆτέρ μου!..

ΜΥΡΡΑ

Ἐμπρὸς, ἐγκαρδιοῦ! — Ἐπάνω, ὑψηλὰ
Ἄς ἀναβῶμεν εἰς τὰ δώματα ἡμῶν,
Κ' ἐκεῖθεν κάτω πέραν ἄς προσίδωμεν
Τ' ἀνάκτορα ὅπου τελεῖ τὰ δεῖπνόν του
Ὁ Τοῦρκος βασιλεύς. Ἐκεῖθεν βλέπομεν
Καὶ τοὺς προσερχομένους —

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Ἴσως, μῆτέρ μου,
Δὲν φαίνονται· οἱ δρόμοι εἶναι σκοτεινοί.

ΜΥΡΡΑ

Τί; οἶδεν! Ἀναβῶμεν.

Ἐξέρχονται.

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

Σκότος βαθύ. Δεξιόθεν φαίνονται ἐρχόμενοι ὁ ΝΟΤΑΡΑΣ, ὁ ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ καὶ ὁ ΜΑΝΟΥΗΛ, προηγουμένου εἰς πέντε βημάτων ἀπόστασιν τοῦ Τούρκου ΔΗΜΙΟΣ. Ἀριστερᾷ στοαί τινες· προπύλαια τῶν ἀνακτόρων ὅπου ὁ Σουλτάνος εὐθυμεῖ. Ἀπὸ τῶν ἐσωτέρων καταφώτων αἰθουσῶν ἀκτῖνές τινες ἐρχόμεναι ἐκπνέουσιν ἐπὶ τῶν προφαινομένων μαρμαρίνων στοῶν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκηνῆς καὶ ὑπὸ τὴν ἀκροτάτην στοὰν φαίνεται ἐσκευασμένον μικρὸν ἐκκλησίδιον· πρὸ ἱερᾶς εἰκόνος καίει πτωχὴ κηρίνη λαμπάς. Ἀκούεται ἄνωθεν ὁ μεγαλοπρεπὴς ὕμνος τοῦ Σουλτάνου εἰς περιπαθῆ καὶ ἀπηχοῦσαν μουσικήν,

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ἔρχετ' αἴτις

ΝΟΤΑΡΑΣ

Τίς;

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Μὲ φαίνεται ὁ Βωαβήλ.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Ἐκεῖνος.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Ναί.

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΒΩΑΒΗΛ. Οἱ ἀνωτέρω ἐπιστάντες.

ΒΩΑΒΗΛ

Ὁ Παδισσὰχ εἰς τοῦ υἱοῦ σου, Νοταρᾶ,

Τοὺς γοεροὺς κλαυθμοὺς ἰδοὺ προσέκλινε
Κ' ἐδῶ νὰ σ' ἐρωτήσῃ ὅτι: Συναινεῖς
Ἑκὼν καὶ φίλιος ν' ἀφήσῃς τὸν υἱόν;
Οὕτω καὶ μόνον ἅμα ἀσφαλίζεται
Τοῦ οἴκου σου, τῶν τέκνων σου, τῶν συγγενῶν
Τὰ πλούτη, ἡ ζωή, τὸ μεγαλεῖόν των,
Καὶ σὺ θὰ ἦσαι αὔριον τῆς πόλεως
Ὁ ἄρχων ὁ ἀνώτατος. Πανύστατα
Αὐτὰ σὲ λέγει, Νοταρᾶ, ὁ Παδισσάχ.
— Συγκατανεύεις;

NOTAPAΣ

Ὄχι, σὲ λέγει ὁ πατήρ.

ΒΩΑΒΗΛ

Τοσούτων ἡγεμόνων ἔτι χθὲς κλεινῶν
Οἱ παῖδες σήμερον κοσμοῦσιν εὔθυμοι
Τοὺς σκιαυγεῖς κοιτῶνας τοῦ κυρίου μου...
Εἶχον γονεῖς, ἀλλὰ δὲν ἔστησαν σκαιοὶ
Πρὸ τοῦ Σουλτάνου. Μόνος εἶσαι σὺ πατήρ;

NOTAPAΣ

Τὰ βδελυρά σου χείλη κλεῖσε, βέβηλε!
Δὲν εἶναι τῆς μορφῆς σου στυγερώτερον
Τὸ σκότος τοῦ θανάτου. Διατί ἀργεῖ;

ΒΩΑΒΗΛ

Λοιπὸν ἀπόθανε!

(Πρὸς τὸν δήμιον)

Τὰς κεφαλάς, Χασάν,
Καὶ τῶν τριῶν ἐπάνω φέρε εὔστροφος.
Καὶ μὴ βραδύνῃς.

Φεύγει.

ΣΚΗΝΗ ΕΚΤΗ

Ο ΔΗΜΙΟΣ. ΝΟΤΑΡΑΣ. ΜΑΝΟΥΗΛ. ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ.

Ο ΔΗΜΙΟΣ

Ἑτοιμάσθητε.

ΝΟΤΑΡΑΣ πρὸς τὸν Κανταχουζηνὸν δακρύοντα

Υἱέ —

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ λαμβάνων τὰς χεῖρας τοῦ Νοταρᾶ

Ὦ πάτερ μου, νὰ ζήσω ἔτι ἤθελον,
Δὲν θέλω ν' ἀποθάνω... Τὸ ποτήριον,
Ὦ, ἄς παρήρχετο αὐτὸ ἀπὸ ἡμῶν!

ΝΟΤΑΡΑΣ

Υἱέ μου —

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Πάτερ μου, νὰ ἀποθάνωμεν
Τόσον οἰκτρά, ἀφοῦ καὶ ἔτι πρὸ στιγμῶν
Προσεμειδία εἰς ἡμᾶς περιφανής.

Ἡ μοῖρα! Πάτερ μου, νὰ ἀποθάνωμεν
Ὄχι ἐπάνω εἰς τὰ τείχη εὐγενῶς,
Ἀλλ' ὅπως κλέπται οἱ κατάδικοι!

NOTAPAΣ

Ἰωάννη μου,
Ἐγκαρδιοῦ, ἐγείρου ὑπερήφανος
Καὶ ἄρχων ἀληθὴς φανοῦ, ἀπτόητος
Ἐνατενίζων τοῦ θανάτου τὴν μορφήν.
Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι τόσον ἄθλιος,
Ἐγκλείει τόσα σκότη, αἴσχη, ἄλγεα,
Ὁ βίος οὗτος εἶναι τόσον μάταιος,
Πτωχός, ἀσύληπτος, προδότης δόλιος,
— Μία στιγμὴ προδίδουσα τὴν ἄλλην, φεῦ! —
Ὥστ' εἶναι κρίμα καὶ νηπίου εἶναι νοῦς
Νὰ χύσῃ τις ἓν δάκρυ πένθους, ἔρωτος
Ὅτι τὴν γῆν ἐγκαταλείπει... Διατί;
Τὸ σύμπαν ἔχει τάχα θέλγητρα,
Ἀφοῦ τὴν πόλιν πᾶσαν ἀπωλέσαμεν
Καὶ τὴν ἐλευθερίαν, Καντακουζηνέ;
Ποῦ εἶναι ὁ πατήρ σου ἤδη, μέγας χθὲς
Δομέστικος; Ποῦ εἶν' ὁ αὐτοκράτωρ, ποῦ;
Ποῦ οἱ ναοὶ ἡμῶν; Ποῦ εἶν' οἱ φίλοι σοι;
Ἀπέθαναν, ἀπέθαναν, ἀπέθαναν,
Κ' ἡμεῖς ἐν μέσῳ ἤδη πόλεως νεκρᾶς

Ὡσεὶ σκιαὶ πλανώμεθα κατάρατοι!

. . . .

Ὤ, ἀποθάνωμεν χαρμόσυνοι, εὐέλπιδες!
Ὁ θάνατος εἶναι βαθμὶς τοῦ οὐρανοῦ,
Οὐχὶ πρὸς ᾅδου λάκκος, κατωφέρεια.
Εἶναι βαθμίς· μετὰ τὴν ἀποθέωσιν
Εἰς τὸν σταυρὸν ἀνέβη καὶ ὁ Ἰησοῦς...
Εἶν' οὐρανοῦ λιμήν· υἱοί, μὴ βλέπετε
Ἂν ἡ μορφή του εἶναι νύκτες στύγιαι,
Ἀλλὰ τὰ μέλανα ἀφέντες κύματα
Εἰς τοῦ ὠκεανοῦ τὰ βάθη βλέψατε
Ὅπου ἀνθεῖ ὡραῖος μαργαρίτης τις
Εἰς κοραλλίου ῥοδινὰ δενδρύλλια.—
Μίαν ἡμέραν εἱμαρμένην, ἄφευκτον,
Θὰ ἀπεθνήσκομεν ὡς εἴμεθα θνητοί,
Καὶ ποῖος οἶδε πόσον ἴσως δείλαιοι,
Εἰς ξένας χώρας, ἔρημοι καὶ πένητες,
Τὸ φρόνημα μὲ τὴν ζωὴν λειπόμενοι·
Λοιπὸν ἂς ἀποθάνωμεν καλλίτερον
Ἐλεύθεροι, γενναῖοι, ἔτι φέροντες
Νωποὺς τοὺς τύπους βασιλείου στέμματος
Ἂς ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τιμῆς, ἡμεῖς!

ΜΑΝΟΥΗΛ ἐλθὼν καὶ γονυκλιτήσας ἐνώπιόν του

Εἶμ' ἕτοιμος. Εὐλόγησόν με, πάτερ μου.

Ο ΔΗΜΙΟΣ

Τὸν χρόνον μή μου κλέπτετε.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ ἐλθὼν ὁμοίως καὶ γονυκλιτήσας·

'Ω πάτερ μου,
Γονυκλιτῶ ὁμοίως, εἶμαι ἕτοιμος. . .
'Αλλ' ὅταν συλλογίζωμαι τὴν σύζυγον
Τὴν τρυφεράν μου Πουλχερίαν, Νοταρᾶ,
Τοὺς μόλις μῆνας τρεῖς τοῦ ὑμεναίου μου,
Συντρίβομαι καὶ κλαίω ὡς τὸ νήπιον.

ΝΟΤΑΡΑΣ

'Ω ἄνθρωπε, εἶναι χειμὼν ἡ συμφορὰ
Κ' ἔχει βροχὴν τὸ δάκρυ· κλαῖε, δάκρυε·
'Αλλ' ἅμα, 'Ιωάννη μου, παρηγοροῦ:
'Η σύζυγός σου αὕτη εἶναι κόρη μου.

Ο ΔΗΜΙΟΣ

Τὸν χρόνον μή μου κλέπτετε.

ΝΟΤΑΡΑΣ

'Υπόμεινον
Μίαν στιγμὴν ἔτι, Τοῦρκε!

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ

Μίαν στιγμήν!..

ΝΟΤΑΡΑΣ

Σᾶς εὐλογῶ, ὦ τέκνα μου, σᾶς εὐλογῶ
'Απὸ ψυχῆς πυρίνης. Εἴθ' οἱ λόγοι μου

Νὰ γείνωσιν εἰς τὰς ψυχὰς πτέρυγες
Κούφους ὑμᾶς εἰς τὸν Θεὸν ἀνάγουσαι.
Ἂς ἀποθάνωμεν εὐέλπιδες! Χειμὼν
Ἦλθε βαρὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν
Καὶ ὡς ἀπόδημα πτηνὰ πετάσωμεν
Εἰς κλίματα γλυκύτερα: τὸν οὐρανόν.

(Ἀνεγείρων ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς δύο)

Ἡ σπάθη τοῦ δημίου εἶναι δάκτυλος
Πολλάκις τοῦ Θεοῦ.

ΟΙ ΔΥΟ

Ἀμήν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Στιγμάς τινας
Υἱοί μου, μόνον, κ' ἐπαναβλεπόμεθα.
Ὁ ἀποθνήσκων ἐν Χριστῷ, ὦ φίλοι μου,
Οὐδέποτ' ἀποθνήσκει, ὡς ἐν οὐρανῷ.
Ἂν τὴν ἑσπέραν δύῃ καὶ ὁ ἥλιος,
Ἀλλὰ θὰ ἀνατείλῃ πάλιν αὔριον
Γλυκύφωτος, ὡς ἡ ψυχὴ εἰς τὴν Ἐδέμ —
Εἰς τὴν αὐγήν. Θαρρεῖτε.

(Φιλῶν ἀμφοτέρους καὶ προσάγων εἰς τὸν δήμιον)

Ἰωάννη μου!..
Ὦ Μανουήλ!..
Ἀπέλθετε. Καιρος.

(Πρὸς τὸν δήμιον)

Λαβὲ,
Εἶν' ἕτοιμοι. Ἐγὼ θὰ μείνω ὕστατος,
Καὶ θ' ἀποθάνω ὡς πατὴρ, ἐγκαρδιῶν
Τὰ τέκνα μου.

ΚΑΝΤΑΚΟΥΖΗΝΟΣ ἀκολουθῶν μετὰ τοῦ Μανουὴλ τὸν δήμιον ἔξω τῆς σκηνῆς

Ἂν δάκρυ εἰς τὰ βλέφαρα
Μ' ἐλπίδα εἰς τὸ στῆθος ἀποθνήσκομεν.

ΝΟΤΑΡΑΣ

Θαρρεῖτε! Εὐοδεῦσθε!!

ΣΚΗΝΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΝΟΤΑΡΑΣ μόνος

Οἴμοι, ἤρεμος
Παρηγορεῖ, ὁ κλαίων ἐνδάθεν πατήρ!

(Γονυκλιτῶν πρὸ τοῦ ἐκκλησιδίου)

Ὦ Κύριε, ἡμάρτομεν, ἡμάρτησα
Πολὺ, καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου κεραυνὸς,
Καὶ βαρυτέρα ἴσως ὅλων κατ' ἐμοῦ·
Ἀλλὰ φωνὴν δὲν εἶπα, δὲν ἐγόγγυσα.

Θυσίαι τόσαι, τόσαι εἴθε, Κύριε,
Νὰ ἐξαγνίσωσιν!

ΦΩΝΗ τοῦ Μανουὴλ ὄπισθεν τοῦ παρασκηνίου

Ὦ πάτερ μου,
Μὲ ἀποκεφαλίζει. Χαῖρε! Ἔλθετε. . .

ΝΟΤΑΡΑΣ μὲ ἀνατεταμένας τὰς χεῖρας

Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε!

ΦΩΝΗ τοῦ Καντακουζηνοῦ

Ὦ πάτερ μου,
Μὲ ἀποκεφαλίζει. — Πουλχερία μου! . .

ΝΟΤΑΡΑΣ

Δίκαιος εἶσαι, Κύριε!

(Ἀνεγειρόμενος καὶ στρέφων πρὸς τὰ ἀνάκτορα ὅπου ὁ Σουλτάνος)

Ἀλλά, ὦ σύ,
Ὁ πλέον ἔνθους εἰς δακρύων πέλαγος,
Ὁ εὐθυμῶν μ' ἡμῶν τὸ αἷμα σήμερον,
Ὦ Τοῦρκε, Τοῦρκε!

(Ἐπιφαίνεται εἰς τὸ προσκήνιον ὁ δήμιος μὲ σπάθην αἱματηρὰν)

Πνέγετ' εἰς τὰ χείλη μου
Ἀρὰ δικαία!

(Ἐλθὼν εἰς τὸ παρασκήνιον καὶ ὑποτεινόμενος εἰς τὴν πλατεῖαν)

Ὅμως σήμερον ἐὰν
Χαμαιπετὴς καὶ δούλη κάμπτῃ αὔριον,
Ἑλλάς μου, ὅταν κρύψῃ πάλιν χρυσαλλὶς

Ἐπανατείλῃς μετ' αἰώνων πάροδον,
Μὴ λησμονῇς, μὴ λησμονῇς, μὴ λησμονῇς,
Τὰ δάκρυα, τὰ αἵματα, τὰ κόκκαλα,
Τοσούτων σου ἡρώων καὶ μαρτύρων σου,
Καὶ μὴν ἀφήσῃς πώποτε τὴν γῆν αὐτὴν
Τὸν κλῆρον τῶν πατέρων σου τὸν δίκαιον,
Τὴν θείαν στέγην τῆς θρησκείας σου,
Καὶ τῶν αὐτοκρατόρων σου τὴν λάρνακα
Ὁ Τοῦρκος νὰ κρατῇ.

(Φαίνονται μακρόθεν ἐρχόμεναι ἡ Μύρρα καὶ ἡ Πουλχερία κατάπτοοι)

Ἰδέ, ἰδέ, ἰδὲ
Μὲ πόσας κακουργίας, πόσα αἵματα
Ἐπάνω τῶν πτωμάτων τῶν πατέρων σου
Τὸν θρόνον του ἐγείρει καὶ τὸ κράτος του!

(Στραφεὶς καὶ χωρῶν πρὸς τὸν δήμιον)

Ἕτοιμος.

ΣΚΗΝΗ ΕΝΝΑΤΗ

ΜΥΡΡΑ, ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ ἐρχόμεναι. Ὑπὸ δὲ τὴν βαθυτάτην στοὰν τῶν ἀνακτόρων καταβὰς φαίνεται ἐποπτεύων ἐν σπουδῇ καὶ ἀπορίᾳ τὰς δύο γυναῖκας ὁ ΙΣΑΑΚΙΟΣ.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Εἶδες, μῆτέρ μου;

ΜΥΡΡΑ

Ναὶ εἶδά τι
Ὡς ἀστραπήν.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Μὴ ἦτο σπάθη; — Ἤκουσες;

ΜΥΡΡΑ

Φωνὴν ὡς γογγυσμόν. Ἀλλ' ἦτο τοῦ φωτὸς
Ἀκτὶς, κ' εἰς τὴν γωνίαν ἡ ἑσπερινὴ
Γογγύζει αὖρα.

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ

Καίει ἀμυδρὰ λαμπάς·
Ἐδῶ· ἂς λάβωμεν αὐτὴν καὶ ἴδωμεν,
Ὦ μῆτέρ μου, τὰ σκότη.

ΜΥΡΡΑ

Πουλχερία μου,
Ἐπάνω εἶναι ὅλοι. Εὐθυμοῦσιν. Μὴ,
Μὴ τρέμῃς...

ΠΟΥΛΧΕΡΙΑ λαμβάνει ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιδίου τὴν κηρίνην λαμπάδα καὶ ἔρχεται ἀναφωνοῦσα

Πάτερ, πάτερ μου! Ποῦ εἶσθε, ποῦ;
Ποῦ εἶσαι, Κανταχουζηνέ;

(Προβᾶσα εἰς τὸ παρασκήνιον διαφωτίζει καὶ καταβλέπει τὴν ἐκεῖθεν γενομένην τῶν οἰκείων σφαγήν, βάλλει γοερὰν κραυγήν, πίπτει ἀπὸ τῆς χειρός της ἡ λαμπὰς καὶ συγκαταπίπτει ὅλη ὡσεὶ κεραυνόπληκτος, ἐνῷ ὁ Ἰσαάκιος ἀναγνωρίσας διὰ τῆς αὐτῆς λαμπάδος αὐτάς, ἀγνοῶν δὲ τὴν σφαγήν, ὁρμᾷ καὶ ἐναγκαλίζεται τὴν Μύρραν ἤδη ἑτοίμην νὰ καταπέσῃ)

ΙΣΑΑΚΙΟΣ

Μῆτέρ μου, σεῖς;
Πῶς ἤλθετε; Ἐγὼ ἐσώθην. Φύγωμεν!
Μεθύουσιν αἱ τίγρεις καὶ ἀπέδρασα.

(Προσιδὼν τὴν Πουλχερίαν)

Ἡ Πουλχερία, διατί; Ἆ, μῆτέρ μου,
Τίς εἶναι; Εἶναι ὁ πατὴρ ἐδῶ;

ΜΥΡΡΑ συνάγουσα λιποθύμους δυνάμεις καὶ ἀνεγείρουσα τὴν χεῖρα πρὸς τὸν οὐρανὸν

Ἐκεῖ.

ΤΕΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

—

Ἡ ὑπόθεσις τῶν Καλλεργῶν ἐλήφθη ἀπὸ τῆς συγγραφῆς τοῦ Κ. Σ. Ζαμπελίου: «Κρητικὰ Σκηνογραφήματα», ὅπου δύναταί τις νὰ ἴδῃ ταύτην ὡραιότερον πιθανῶς ἐκτεθειμένην ἢ παρὰ τῷ ἐμῷ δοκιμίῳ. Οἱ Καλλέργαι οὗτοι γραφέντες τῷ πρῶτον ἐμμέτρως ἐν νεαρωτάτῃ ἡλικίᾳ, λυθέντες εἶτα εἰς πεζὸν λόγον μετὰ γενναίων χάριν τῆς σκηνῆς ἀκρωτηριασμῶν, οὐδαμῶς κατώρθωσαν μεθ' ὅλας τὰς ἀναπλάσεις των ν' ἀποβάλωσι σκιάς τινας Ὁδοιπόρων εἰλημμένας ἀπὸ συγχρόνων τῆς πρώτης κατασκευῆς των μελετῶν καὶ συμπαθειῶν.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ ἐλήφθη ἀπὸ τὰς περιαλγεῖς σελίδας τῶν χρονογράφων τῆς δυσδαίμονος ἐκείνης ἐποχῆς, ἰδίως ἀπὸ τὸν Δούκα καὶ Φραντζῆ. Εἰς ἄλλα τινὰ καὶ λεπτομερείας περὶ τῆς ἁλώσεως ἠκολούθησα τὴν ἀρίστην ἐπὶ τούτῳ μονογραφίαν τοῦ Κ. Μορδμάννου. Ὁ δὲ παροτρύνας με λόγος νὰ συνεκδώσω ἤδη τὸν Λουκᾶν Νοταρᾶν ἀποσιωπᾶται ὧδε, τιμῆς καὶ σεβασμοῦ ἕνεκεν, ἀφοῦ πᾶσα εἰλικρίνεια καὶ πᾶσα θέμις ἐλείπετο ἀπὸ τὰ χείλη καὶ τὴν συνείδησιν καθηγητῶν λευκοτρίχων, ἀγωνοδικῶν φιλοσόφων... Εἶναι βδελυγμίαι· παρέλθωμεν.

Παροράματικά τινα παροράματα παρεισέφρησαν καὶ παρεκάθησαν ἀπρόσκλητα πάντῃ βεβαίως, ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, τὸ μὲν ἀπὸ πολλοὺς καὶ ἰδίους λόγους, τὸ δὲ κυρίως ἀπὸ τὰς γνωστὰς παρ' ἡμῖν βασάνους παρὰ τὴν ἐκτύπωσιν. Ἐν τούτοις παραλείπων, ὡς συνήθως γράφεται, εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν τὰ πλεῖστα τούτων, σημειῶ μόνον ὅτι ἐν σελίδι 273 στίχ. 3, ἀντὶ ὅπως κλέπται οἱ κατάδικοι, ὅπως νυκτοκλέπται.